

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
DERGİSİ

BEYKENT UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

ISSN: 1307 - 5063

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
DERGİSİ

BEYKENT UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Sertifika No:
11374

Beykent Üniversitesi Yayınları, No112

Cilt *Volume:* 9   **Sayı** *Number:* 1   **Yıl** *Year:* 2016   *Spring/Bahar*

SAHİBİ:

Prof. Dr. Mehmet Emin KARAHAN

(Beykent Üniversitesi adına)

Editörler ve Kurullar

Editör

Prof. Dr. Levent ÜRER, Beykent Üniversitesi, Türkiye

Editör Yardımcıları

Yrd. Doç. Dr. Aytül Papila, Beykent Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Türkiye

Yrd. Doç. Dr. Vedat Akman, Beykent Üniversitesi

Öğr. Gör. İlkay Erarslan, Beykent Üniversitesi, Kütüphane Daire Başkanı

Danışma Kurulu

Prof. Dr. David Zweig, The Hong Kong University of Science and Technology, Çin

Prof. Dr. Altan Aykut, Beykent Üniversitesi, FEF, Mütercim Tercümanlık Rusça, Türkiye

Prof. Dr. Ahmet Güner Sayar, Beykent Üniversitesi, İİBF, İktisat, Türkiye

Prof. Dr. Selahattin Sarı, Beykent Üniversitesi, İİBF, İktisat, Türkiye

Prof. Dr. Semra Birgün, Beykent Üniversitesi, MMF, İşletme Mühendisliği, Türkiye

Prof. Dr. Yıldız Güzey, Beykent Üniversitesi, İİBF, İşletme, Türkiye

Prof. Dr. Ebru Güzelcik Ural, Beykent Üniversitesi, GSF,, Türkiye

Prof. Dr. Visam Mansur, Beykent Üniversitesi, FEF, İngiliz Dili ve Edebiyatı, Türkiye

Prof. Dr. İbrahim Yılmaz, İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İngilizce

Öğretmenliği Bölümü, Türkiye

Prof. Dr. Fethi Çallıalp, Beykent Üniversitesi, FEF, Matematik Bilgisayar Bölümü, Türkiye

Prof. Dr. Oğuz Makal, Beykent Üniversitesi, GSF, Sinema TV Bölümü, Türkiye

Prof. Dr. Ahmet Kızıl, Nişantaşı Üniversitesi,, Türkiye

Prof. Dr. Cemal Yükselen, Beykent Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Türkiye

Prof. Dr. Namık Sinan Turan, İstanbul Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Türkiye

Prof. Dr. Burak Samih Gülboy, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası

İlişkiler Bölümü, Türkiye

Prof. Dr. Günseli İşçi, Yeni Yüzyıl Üniversitesi, FEF, İngiliz Dili ve Edebiyatı, Türkiye

Prof. Dr. Turgut Özkan, Beykent Üniversitesi, İİBF, İşletme, Türkiye

Her hakkı saklıdır. Sosyal Bilimler Dergisi yılda iki kez yayımlanan, bilimsel hakem kurulu olan bir yayındır. Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayımlanan makalelerdeki görüş ve düşünceler yazarların kişisel düşünceleri olup, hiçbir şekilde Sosyal Bilimler Dergisi'nin veya Beykent Üniversitesi'nin görüşlerini ifade etmez. Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilen makaleler iade edilmez.

Bu Sayıya Katkıda Bulunan Hakemlerimiz

Doç. Dr. Ali Gürson, Kocaeli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Ali Şeylan, Beykent Üniversitesi, FEF, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Prof. Dr. Akile Gürsoy, Beykent Üniversitesi, FEF, Sosyoloji Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Ayşe Saime Döner, Beykent Üniversitesi, İİBF, Uluslararası Lojistik ve Taşımacılık Bölümü

Prof. Dr. Binnur Çelik, Beykent Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Burak Samih Gülboy, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Prof. Dr. Burak Buyan, Beykent Üniversitesi, GSF, Sinema Televizyon Bölümü

Doç. Caner Sancaktar, Kocaeli Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Prof. Dr. Engin Yılmaz, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü

Prof. Dr. Erdoğan Taşkın, Beykent Üniversitesi, İİBF, İngilizce Uluslararası Ticaret Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Erkut Altındağ, Beykent Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Esin Berktaş, Beykent Üniversitesi, GSF, Sinema Televizyon Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Gizem Bilgin Aytaç, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Doç. Dr. Haldun Yalçınkaya, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Prof. Dr. İdris Kaya, Beykent Üniversitesi, FEF, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Doç. Dr. İlyas Sözen, Beykent Üniversitesi, İİBF, İktisat

Prof. Dr. Kaan Ökten, Mimar Sinan Üniversitesi

Prof. Dr. Kerem Alkin, İstanbul Medipol Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Önder Göçgün, Beykent Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Özgür Aslan, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Pınar Bal, Beykent Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Doç. Dr. Rabia Vildan Eyigüngör, Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo-Televizyon ve Sinema Bölümü

Prof. Dr. Selahattin Sarı, Beykent Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Serkan Çankaya, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Bankacılık ve Finans Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Sıtkı Sönmez, Beykent Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Şirin Tufan, Beykent Üniversitesi, FEF, Mütercim Tercümanlık Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Vedat Zeki Yenen, Beykent Üniversitesi, MMF, İşletme Mühendisliği Bölümü

Prof. Dr. Visam Mansur, Beykent Üniversitesi, FEF, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü

İÇİNDEKİLER *CONTENTS*

YARATICI MUHASEBE YÖNTEMLERİ VE FİNANSAL BİLGİLERİN MANİPÜLASYONU: PROFESYONEL MUHASEBE MESLEK MENSUPLARI ÜZERİNDE ÖRNEK BİR UYGULAMA :
CREATIVE ACCOUNTING METHODS AND MANIPULATION OF FINANCIALDATA: A SAMPLE APPLICATION ON ACCOUNTING PROFESSIONAL
Yrd. Doç. Dr. Cevdet Kızıl, Yrd. Doç. Dr. İsmail Erkan Çelik, Yrd. Doç. Dr. Vedat Akman, Sevda Şener ..... **1 - 18**

MATHEMATICS AND EXCEL BASED STATISTICAL LEAN ACCOUNTING IMPLEMENTATION ON A CONSTRUCTION INDUSTRY FIRM:
BİR İNŞAAT SEKTÖRÜ FİRMASI ÜZERİNDE MATEMATİK VE EXCEL TABANLI İSTATİSTİKİ YALIN MUHASEBE UYGULAMASI
Yrd. Doç. Dr. İsmail Erkan Çelik ..... **19 - 38**

KABİN EKİPLERİNİN DUYGUSAL ZEKÂ YETENEKLERİNİN PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİNE ETKİSİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA
A STUDY OF THE EFFECT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE SKILLS ON PROBLEM-SOLVING CAPABILITIES OF CABIN CREW MEMBERS
Türkan İŞYAPAN GÜRBÜZ, Doç. Dr. İlyas Sözen ..... **39 - 60**

THE CHALLENGE OF THE THOUGHT OF SEXUAL DIFFERENCE WITHIN GENDER MAINSTREAMING: İTALYAN CİNSİYET FARKLILIK DÜŞÜNCESİNİN CİNSİYET KAYNAŞMASINA KARŞI DURUŞU
Yrd. Doç. Dr. Barbara Dell'Abate-Çelebi ..... **61 - 71**

MÜSTAKİMZÂDE SÜLEYMÂN SÂDEDDİN'İN DURÛB-I EMSÂL ADLI ESERİNİN İŞİĞİNDA ATASÖZLERİNİN TÂRİHİ SEYRİ İle ESERDEKİ ATASÖZLERİNİN TESPİTİ ve TASNİFİ:
THE IDENTIFICATION AND CLASSIFICATION OF THE PROVERBS WITH THEIR HISTORICAL JOURNEY CONCERNING THE WORK OF DURÛB-I EMSÂL OF MUSTAKİMZÂDE SÜLEYMÂN SÂDEDDİN
Yrd. Doç. Dr. Ali Şeylan ..... **72 - 101**

“EVERYBODY SHOULD WITNESS OUR HAPPINESS”: MATRIMONIAL SHOWS ON TURKISH TELEVISION CHANNELS:
“HERKES MUTLULUĞUMUZA ŞAHİT OLMALI”: TÜRK TELEVİZYON KANALLARINDA EVLİLİK PROGRAMLARI
Yrd. Doç. Dr. Erdem Güven, Yrd. Doç. Dr. İlkey Kanık ..... **102 - 117**

THE IMPACT OF CONDITIONALITY ON THE TEMPORAL ASPECT OF ACCESSION PROCESS OF CANDIDATE STATES TO THE EU: TURKEY AND SERBIA IN COMPARATIVE PERSPECTIVE

ADAY ÜLKELERİN AB'YE KATILIM SÜRECİNDE KOŞULLULUĞUN ZAMANSAL AÇIDAN ETKİSİ:
KARŞILAŞTIRMALI PERSPEKTİFLETÜRKİ-YE VE SIRBİSTAN ÖRNEKLERİ

Dr. Pınar Erkem .....118 - 133

**DİNAMİK ÇEVRE ETKİSİNDE PAZARLAMA STRATEJİLERİ VE PAZAR PERFORMANSI ANALİZİ:
BİLİŞİM SEKTÖRÜ DEĞERLENDİRMESİ:**

ANALYZING THE MARKETING STRATEGIES AND MARKETING PERFORMANCE IN DYNAMIC ENVIRONMENT:
ASSESSING THE INFORMATION TECHNOLOGY SECTOR

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şahin Gök, Yasin Nar .....134 - 147

IMMIGRATION DISCOURSES IN THE CZECH REPUBLIC FROM THE PERSPECTIVE OF THE CURRENT REFUGEE CRISIS:

GÖÇMEN KRİZİ BAKIŞ AÇISINDAN ÇEK CUMHURİYETİ'NDEKİ GÖÇMENLİK SÖYLEMLERİ

Yrd. Doç. Dr. Marcel Mečiar .....148 - 161

ULUSLARARASI EŞYA TAŞIMA KONVANSİYONLARININ BAZI HÜKÜMLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ:

A COMPARATIVE ANALYSIS OF BASIC PROVISIONS OF THE INTERNATIONAL CARRIAGE OF GOODS CONVENTIONS

Yrd. Doç. Dr. Hakan Emanet .....162 - 172

RISE OF NEO-POPULISM AND THE DECLINE OF EUROPEAN AGENDA IN TURKEY

TÜRKİYE'DE YENİ POPÜLİZM'İN YÜKSELİŞİ VE AVRUPA GÜNDEMİNİN GERİLEMESİ

Yrd. Doç. Dr. Akif Bahadır Kaynak .....173 - 186

TUNCER CÜCENOĞLU'NUN KÖRDÖVÜŞÜ ADLI OYUNUNDA GECEKONDU VE VAROŞ KÜLTÜRLERİNİN YANSIMALARI:

SLUMS AND SLUM CULTURE IN THE GAME NAMED TUNCER CUCENOGLU KORDOVUS OF REFLECTIONS

Yrd. Doç. DR. Tuğçe Mine Aktulay Çakır .....187 - 201

YARATICI MUHASEBE YÖNTEMLERİ VE FİNANSAL BİLGİLERİN MANİPÜLASYONU: PROFESYONEL MUHASEBE MESLEK MENSUPLARI ÜZERİNDE ÖRNEK BİR UYGULAMA*

Cevdet Kızıl,¹ İsmail Erkan Çelik,² Vedat Akman,³ Sevda Şener⁴

ÖZ

Yaratıcı muhasebe hileleri ve finansal bilgilerin manipülasyonu, günümüzde birçok işletme paydaşını derinden etkilediğinden önemli bir konuma sahip olmuştur. Bu çalışmada öncelikle manipülasyon, hile, muhasebe manipülasyonu ve yaratıcı muhasebe hileleri gibi kavramlara değinilmiştir. Daha sonra yaratıcı muhasebe hileleri ve finansal bilgilerin manipülasyonu türlerine ve yöntemlerine odaklanılmıştır. Takibinde yaratıcı muhasebe hileleri ve finansal bilgilerin manipülasyonu konularıyla ilgili literatür incelenmiştir. Araştırmanın uygulama kısmında mülakat yöntemi kullanılmıştır. Serbest muhasebeci mali müşavir (SMMM) ve iç denetçi meslek mensuplarına yaratıcı muhasebe hileleri ve finansal bilgilerin manipülasyonu konularını kapsayan mülakat soruları yöneltilmiştir. Çalışmada muhasebe manipülasyonu sebepleri olarak iç kontrol sistemlerinin yetersizliği, bağımsız denetim ekibinin yetersizliği, yöneticilerin çıkarları, zayıf bir yönetim yapısının olması, muhasebe mesleğini yapanların kişisel beklentileri, kariyer ve maddi kaygıları yanında, yeterli mesleki bilgi ve birikime sahip olmaması, işletmelerin üçüncü şahıslara mali tablolarını daha kabul edilebilir göstermek istemesi, işletmelerin mali kaynak bulma kaygısı gibi sonuçlar bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Hilesi, Manipülasyon, Denetim, İç Denetçi, SMMM

CREATIVE ACCOUNTING METHODS AND MANIPULATION OF FINANCIAL DATA: A SAMPLE APPLICATION ON ACCOUNTING PROFESSIONAL

ABSTRACT

Creative accounting practices and the manipulation of financial information have a significant position today, since they affect several business stakeholders seriously. In this study, firstly the concepts such as manipulation, fraud, accounting manipulation and creative accounting practices are mentioned. Then, the research concentrated on types as well as methods of creative accounting practices and manipulation of financial information. This is followed by the investigation of literature on creative accounting practices and manipulation of financial information. As a part of research, interview questions on creative accounting practices and manipulation of financial information were directed to a certified public accountant (CPA) and an internal auditor as a model.

The study reflects some important results. It is determined that reasons of accounting manipulation vary such as insufficiency of internal control system, inadequacy of independent audit team, interests of managers,

* Makale Gönderim Tarihi : 01.10.2015

Makale Kabul Tarihi: 09.02.2016

¹ Yrd.Doç.Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, SBF, İşletme Bölümü, cevdetkizil@yahoo.com

² Yrd.Doç.Dr., Beykent Üniversitesi, İİBF, Bankacılık ve Finans Bölümü, erkancelik@beykent.edu.tr

³ Yrd.Doç.Dr., Beykent Üniversitesi, İİBF, Bankacılık ve Finans Bölümü, vedatakman@beykent.edu.tr

⁴ Lisans Öğrencisi, Yalova Üniversitesi, İİBF, İngilizce İşletme Bölümü, sevdasener55@hotmail.com

weak management structure, expectations of accounting professionals, career and monetary concerns of accounting professionals, low Professional knowledge and experience, willingness of firms to reflect positive financial statements and financial resource allocation concerns of firms.

Keywords: Accounting Fraud, Manipulation, Auditing, Internal Audit, CPA

GİRİŞ

Hile ve manipölasyonun tarihi öncelikle paranın keşfine dayanmaktadır. Altın ve gümüşten sikkeler ile hile ve manipölasyon, “kırpma” ve “ayar bozma” yöntemleriyle yapılmıştır. Hile ve manipölasyonun ahlaki, psikolojik ve biyolojik yönleri vardır. Fakat, iktisadi ve maddi olanaklar en belirgin yönleridir. Suç olarak kabul edilen hile ve manipölasyon, cezai yaptırımlara rağmen gerek biçim gerekse nitelik olarak değişerek, aynı zamanda da karmaşık ve tespit edilmesi zor olan yöntemlerle halen devam etmektedir (Kandemir ve Kandemir, 2012).

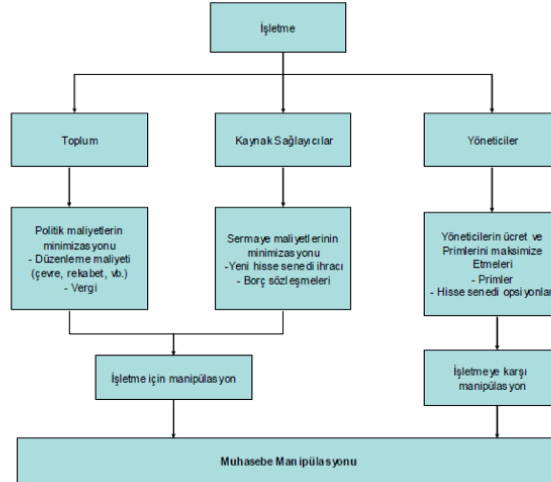
Ekonomide “Varlıkları yapıcı, açıklayıcı ve yararlı bir biçimde kullanma işi” (Gacar, 2012) olarak adlandırılan manipölasyonun, sözlük anlamı “Hileli yönlendirme (Varıcı ve Er, 2013) ya da ekleme ve çıkarma yoluyla bilgileri değiştirme” olarak bilinmektedir. Özellikle, dönem karını etkilemek için gelir tablosu kalemlerinde ve bilanço kalemlerinde işlemler yapmayı içerir. Bu muhasebe manipölasyonunun konusudur. Aynı zamanda yöneticiler, muhasebe politikalarından birini seçmek zorundadırlar. İşletmelerin raporladıkları dönem karı, yapılan bu seçimlerden etkilenmektedir. Yöneticiler, eğer dönem karları istedikleri seviyedeysse seçtikleri politikayı uygulamaya devam ederler, fakat dönem karı istenilen seviyede değilse, seçilen muhasebe politikasını değiştirirler. İsteğe göre yapılabilen bu değişim, muhasebe manipölasyonuna örnektir. Muhasebe manipölasyonu, dönem karını etkileyen gelir tablosu üzerinde yapılan işlemlerle birlikte, bilançoya bağlı işlemleri de içermektedir ki, bu işlemler organizasyonun finansal yapısını etkilemektedir.

Tanımda olduğu gibi bilinçli olarak yapılan “hileli yönlendirme”, ilgili kişileri yanlış yönlendirmek için yapılmaktadır. Bu ilgili kişiler, finansal bilgi kullanıcılarıdır ve manipölasyonun en önemli hedefi konumunda olan yatırımcılar, en iyi finansal bilgi kullanıcılarıdır. Finansal bilgi kullanıcıları organizasyonların mali durumları ve faaliyet sonuçları üzerinde çalışmaktadır. Muhasebe manipölasyonu muhasebe bilgisinden yola çıkarak bu kullanıcıların algılarını etkilemeyi amaçlamaktadır (Demir, 2007).

Sonuç olarak muhasebe manipölasyonu, muhasebe bilgilerini kullanarak, finansal bilgi kullanıcılarını yanıltmak amacıyla yapılan bilinçli yönlendirmedir. Muhasebe manipölasyonunun en önemli hedefi durumunda olan yatırımcılara işletmenin performansını iyi gibi göstermek için çeşitli muhasebe yöntemleriyle de muhasebe manipölasyonu yapılmaktadır.

Daha geniş bir ifadeyle, muhasebe bilgileri kullanılarak yapılan bir işlemin belgelenme, kaydedilme ve raporlanma aşamalarında, finansal bilgi kullanıcılarının bilgisi dışında, ulusal ve uluslararası mevzuatlara aykırı hareket edilmektedir. Muhasebe hile ve manipülasyonunun esas teması, yapılan işin kasten yapılmasıdır. Kısaca hile ve manipülasyon, muhasebe prensip ve kurallarına aykırı davranışlardır (Erdoğan, Elitaş, Erkan, Aydemir, 2014).

Yöneticiler, bazı refah transferlerini etkileyen işlemleri, muhasebe manipülasyonunu kullanarak yapmaktadırlar. Bu refah transferleri, işletme ve toplum arasında, işletme ve kaynak sağlayıcı kişiler ve son olarak işletme ve bu işletmenin yöneticileri arasında gerçekleşir. Bu ilişkiler arasından işletmenin fayda sağladığı durum, işletme ve toplum arasındaki transfer ile işletme ve kaynak sağlayıcı kişiler arasındaki transferdir. Yöneticilerin fayda sağladığı durum ise işletme ve işletmenin yöneticileri arasında gerçekleşen refah transferidir. Bu açıdan bakıldığında muhasebe manipülasyonunun amacı, işletme çevresindeki çıkar grupları arasındaki refah transferinin meydana gelmesi için, işletme performansının ve finansal yapısının gerçekte olduğundan farklı gösterilmesidir. Hisse başına kar rakamını etkileyecek gelir tablosu kalemlerinde yapılan düzeltme ve yeniden sınıflandırmalarla işletme performansı değiştirilirken, öz sermaye oranını etkileyecek biçimde dönem karının gerçekte olduğundan yüksek veya düşük gösterilmesiyle de işletmenin finansal yapısı değiştirilmektedir (Akarca ve Şafak, 2011). Aşağıdaki şekil, muhasebe manipülasyonu sonrasında meydana gelen refah transferlerini göstermektedir (Kandemir ve Kandemir, 2012).

Şekil 1. Muhasebe Manipülasyonu Sonrasında Meydana Gelen Refah Transferleri

Kaynak: Hervé Stolowy; Gaetan Breton; "Accounts Manipulation: A Literature Review and Proposed Conceptual Framework", *Review of Accounting & Finance*; 2004; 3, 1, s.7.

Manipülasyon, tüm yatırımcıların dayanağı olan fiyatlama sürecine yapılan bir darbedir. Diğer bir açıdan manipülasyonun, yasal görüntülü işlemlerle yapıldığı için tespit edilmesi oldukça zordur. Bu durum gerçek yatırımcıların piyasadan çekilmesine neden olur. Yatırımcıların kararlarını etkileyen yanlış, yanıltıcı ve yetersiz açıklamalarla hisse senedi fiyatlarının yönü değiştirilmektedir. Böylece aktif bir piyasa olduğu görüntüsü verilerek yapay piyasa ve fiyat oluşumu meydana gelmektedir (Baycan, 2011).

Genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ve muhasebe standartları ile muhasebenin temel kavramları muhasebe uygulamalarının temelini oluşturmaktadır. Muhasebe standartları kısaca finansal tabloların hazırlanmasını düzenleyen kurallar olarak tanımlanmakta ve muhasebe uygulamalarına yön vermektedir (Gacar, 2012). Muhasebe manipülasyonları finansal bilgi kullanıcılarının algılarını etkilemek için muhasebe ilkeleri ve standartlarının sağladığı esnekliklerden faydalanmaktadır. Bu manipülasyonlara “Muhasebe ilke ve standartlarına uygun manipülasyonlar” denir. Tecrübeli finansal bilgi kullanıcıları, bu tür manipülasyonları kolayca ortaya çıkarmaktadır. Ancak bazı muhasebe manipülasyonlarında ise muhasebe ilkeleri ve standartlarından açık biçimde faydalanılmaktadır. Bu tür manipülasyonlara ise “Muhasebe ilke ve standartlarına aykırı manipülasyonlar” denilmektedir. Bir diğer ifadeyle “finansal hile” olarak da adlandırılırlar.

Muhasebe manipülasyonunun başlıca sebeplerinden biri yönetimin zayıf bir yapıda olmasıdır. Yönetim kurulu üyesi olanların çoğunluğunun, aynı anda üst düzey yönetici de olması manipülasyona sebep olmaktadır. Çünkü profesyonel bir yönetim bu değildir. Bu durum doğruluğa aykırı bilgilerin çoğalmasına ve yayılmasına sebep olmaktadır. Manipülasyonun bir diğer sebebi yöneticilerin çıkarlarıdır. Durum ne olursa olsun yöneticiler kendilerine ait karların maksimum olmasını istemektedirler. Bu durum ise manipülasyona sebep olmaktadır. Şirketin iç denetim sistemlerinin yetersiz olması da manipülasyona yol açmaktadır (Yüce, 2012). Ayrıca, bağımsız denetim ekibinin kaliteli olması gerekmektedir. Şirketin finansal raporlamalarının doğru bilgiler üretmesini gözetmek bağımsız denetim ekibinden beklenmektedir. Hem iç denetim mekanizmasında, hem de bağımsız denetim ekibindeki kişilerin bağımsız ve uzman kişiler olmaları gerekmektedir. Aksi takdirde manipülasyonun en büyük nedenlerinden biri de zayıf bir iç denetim ve bağımsız denetim ekibi olmaktadır. Manipülasyonun diğer sebeplerinden biri de tahakkuk esaslı muhasebedir. Tahakkuk esaslı muhasebe yöneticilere esneklikler sağlamaktadır. Dolayısıyla da manipülasyon belirli durumlarda kaçınılmaz olmaktadır (Küçüksözen, 2004).

Şirketlerin belli aralıklarla kamuyu aydınlatmak amacıyla piyasayı bilgilendirmeleri gerekmektedir. En önemli finansal bilgi kullanıcısı olan yatırımcılar şirketlerin belli aralıklarla yaptığı bu bilgilendirmeleri kullanarak yapacakları yatırımları bu bilgilere göre yönlendirmektedirler. Fakat bu bilgilerin doğruluğu bilinmediği için yatırımcılar, şirketlerin durumunu piyasaya aktaran kişilerin insafına kalmışlardır.

Sonuç olarak burada da manipülasyonun olması kaçınılmazdır (Yüce, 2012).

Birçok muhasebe manipülasyonu, hisse senetlerini satın almaları ve işletmenin piyasa değerini arttırmaları amacıyla yatırımcılarda iyimser bir kar beklentisi fikri oluşturmaktadırlar. Bunlar işletme için yapılan manipülasyonlarken, işletmeye karşı manipülasyonlar da vardır. İşletmeye karşı manipülasyonların amacı ise yöneticilerin ücret ve primlerini arttırmaktır. Genel anlamda muhasebe manipülasyonun amacı işletmenin kredibilesini iyileştirmek, hisse senedi fiyatlarını arttırmak, yöneticilerin dönem karına bağlı olarak elde ettikleri primleri arttırmak ve maliyetleri azaltmaktır (Akarca, 2011). Genel olarak muhasebe manipülasyonlarının amaçlarını sıralayacak olursak, bunlar aşağıdaki gibidir (Küçükkoçoğlu ve Küçüksözen, 2005).

- İşletmenin hisse senedi fiyatlarını ve risklerin etkilemek
- Finansal koşulların sağlanması için borç sözleşmelerini ele almak
- Yatırımcıların işletmeye olan algılarını etkilemek
- İşletmenin gelecek performansı için piyasaya pozitif bir imaj vermek
- Özellikle hukuki ya da politik işlemlerden ortaya çıkabilecek risklerden uzak durmak
- Yöneticilerin sahip olduğu ücretlerin manipüle edilmesi

Tablo 1: Muhasebe Manipülasyonunun Amaçları ve Kazanımları

Muhasebe Manipülasyonunun Amaçları	Manipülasyon Sonrası Kazanımlar
Hisse Senedi Fiyatları	Yüksek Hisse Senetleri Yüksek İşletme Değerleri Düşük Sermaye Maliyeti
Borç Maliyetleri	Düşük Borç Maliyetleri Yüksek Borç Derecesi İyi Kredibilite
Yöneticilerin Ücretleri	Yüksek Karlara Bağlı Ödüller
Şirketin Politik Maliyetleri	Düzenlemelerin Azaltılması Yüksek Vergi Azlığı

Kaynak: Charles W. Mulford; Eugene E. Comiskey; "The Financial Numbers Game: Detecting Creative Accounting Practises", John Wiley&Sons, Inc., New York, 2002, s.5

Kar yönetimi, kısa vadeli dönem karlarını etkilemek amacıyla yapılan faaliyetlerdir. Bunlar işletme yöneticileri tarafından raporlanmaktadır. Başka bir deyişle kar yönetimi, muhasebe bilgisinin bilinçli olarak yanlış açıklanmasıyla finansal bilgi kullanıcılarının algılarını etkilemeye yöneliktir. Raporlanan kar, yatırım ve kredi kararlarını etkilediği için, yöneticiler tarafından bilinçli olarak değiştirilmektedir (Demir, 2007). Kar yönetimi, şirketin bilgilerini yatırımcıya gösteren bir araçtır. Yöneticiler, şirketin paydaşlarının şirketin mali performansları hakkındaki algılarını yanıltmak amacıyla finansal tablo ve raporları değiştirerek kar yönetimini gerçekleştirmektedirler. Genel kabul görmüş muhasebe prensiplerinde yapılan bilinçli işlemler istenilen kar düzeyine ulaşmak amacıyla yapılmaktadır. Bu kar yönetimini kapsayan bir süreçtir. Kar yönetiminin “fırsatçı” ve “bilgisel” olmak üzere iki yönü vardır. Fırsatçı yönünde, yönetici yatırımcıların algılarını etkileme, onları yanıltma çabası içindedir. Kar yönetiminin bilgisel yönünde ise yönetici kendi beklentilerini yatırımcılara açıklamak için kar yönetimini kullanmaktadır (Küçüksözen, 2004).

Muhasebe manipülasyonunun diğer bir yöntemi karın istikrarlı hale getirilmesidir. Burada, gelirlerin başarılı yıllardan başarısız yıllara aktarılması söz konusudur. Böylece kar tutarlarında yıllık dalgalanmalar önlenmektedir. Yatırımcıların karın istikrarlı dağıldığı firmaları tercih etmiş olmaları, yöneticileri raporlanan dönem karlarını istikrarlı hale getirmeye yönelmektedir. Manipülasyon yapılmadan önceki performansın hedeflenen performansın altında ya da üstünde olduğu durumlarda, karın istikrarlı olmasını sağlayan uygulamalar ortaya konulmaktadır. Yüksek kar payı ve fiyat sonuçları doğuran istikrarlı hale gelmiş karlar, sabit kar dağılımı meydana getirmekte, yatırımcıların risk algısının azalmasına neden olmaktadır. Bu da sermaye maliyetini düşürmektedir (Demir, 2007).

Muhasebe manipülasyonunun bir diğer yöntemi olan agresif muhasebe, kısaca istenilen amaçlara ulaşmak için muhasebe ilke ve standartlarının bilinçli olarak seçilmesi ve uygulanmasıdır. Agresif muhasebe yönteminde, işletme performansını iyi gibi göstermek amaçlanmaktadır (Demir, 2007). Agresif muhasebede, muhasebe standartlarındaki kurallar zorlanmaktadır (Küçüksözen, 2004). Yüksek dönem karı elde etmek amacıyla kullanılan muhasebe yönteminin, genel kabul görmüş muhasebe ilke ve standartlarına uygun olup olmadığına bakmadan zorlayıcı ve bilinçli bir şekilde seçilmesi ve eyleme geçirilmesi işlemidir (Dalğar ve Pekin, 2011).

Bir diğer muhasebe manipülasyonu yöntemi ise büyük temizlik muhasebesidir. İşletmelerde belli dönemlerde yapılan yönetim değişikliği sırasında etkisiz aktiflerin bilanço ve envanterden çıkarılmasıdır. İşletmede yeni bir dönem ve yeni bir yönetim başladığından, işletmenin daha başarılı gösterilmesi amaçlanmaktadır. Büyük temizlik muhasebesi yöntemi eski yönetimin işletmeyi daha zararlı bir konumda bıraktığı algısı yaratmaktadır (Elitaş, 2013). Bu muhasebe manipülasyonu yöntemi aynen hükümet değişikliklerindeki gibi bir önceki yönetimin mevcut durumdan daha kötü bir durum devrettiği izlenimi

vermeyi amaçlamaktadır. İşletmede yapılan yönetim değişikliğinde başa gelen yeni yönetim, karı daha fazla yükseltmek ya da karı istikrarlı hale getirmek için kullanılan kalemleri finansal tablolardan temizleyerek bu amaca ulaşmayı hedeflemektedir (Dalğar ve Pekin, 2011).

Bir diğer ve son muhasebe manipülasyonu yöntemi ise hiledir. Çoğu ülkede genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ve standartları belli bir sınırdan olmak şartıyla yoruma açıktır. Bu yorumlarda hatalar meydana gelmektedir, fakat kesinlikle hile değildir. Yasadışı eylemlerde bulunan bir kişinin içinde bulunduğu durum hile olarak adlandırılmaktadır. Finansal tabloların oluşturulması sırasında, satışların yüksek gösterilmesi amacıyla fatura üretmek hile, sıradan satış olarak yorumlanan konsinye satışlar ise hata olarak adlandırılmaktadır. Genel anlamda hile, kayıtlardan silinen işlemlerden, değiştirilen belge ya da dokümanlardan veya yok edilen önemli bilgilerden meydana gelmektedir (Demir, 2007).

Muhasebe yöntemlerinin uygulanmasında birçok manipülasyon tekniği vardır. Bunların bazıları şu şekilde sıralanabilir: (Demir, 2007)

- Yöneticilerin uyguladıkları muhasebe politikalarını değiştirmek
- Bazı giderleri muhasebeleştirme
- Hızlandırılmış amortisman yöntemini, doğrusal olan amortisman yöntemine geçirmek
- Borçlanma maliyetini dönem giderlerine kaydetmek
- Stok değerlendirme yöntemini değiştirmek
- Satın alınmış işletmeyi defter değerlerinden kaydetmek

Türkiye’de ortaya çıkan manipülasyonlarda kullanılan teknikler % 65 oranında dönem karını arttırmaya yöneliktir. Diğer bir ifadeyle gelir tablosuna aktarılması gereken finansman giderinin aktif hale getirilmesiyle, şüpheli alacaklara ayrılan karşılığın eksik olmasıyla, konsinye bazındaki satışların satış hasılatları bazında kaydedilmesiyle, dönem karı artırılmaktadır. Türkiye’de ortaya çıkan manipülasyon uygulamalarında kullanılan tekniklerde % 22 oranında ise dönem karının düşürülmesi amaçlanmıştır. Kalan diğer oranlar ise dönem karına dokunmamaktadır, fakat finansal tablolarda bulunan hesaplardaki sınıflandırmaların ve finansal tablolarda bulunan tutarların değiştirilmesine yöneliktir (Küçüksözen ve Küçükkocaoğlu, 2004).

Bu çalışmanın amacı, hile ve manipülasyonun amaçlarını, ortaya çıkış sebeplerini, yöntemlerini ve tekniklerini, literatürdeki çalışmalarla destekleyerek ayrıntılı bir şekilde incelemektir.

2.Literatür Taraması

Muhasebe hile ve manipülasyonlarıyla ilgili literatürler incelendiğinde, bugüne kadar birçok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Murat Ocak ve Fırat Coşkun Güçlü tarafından gerçekleştirilen çalışmada muhasebe manipülasyonu konusu kapsamında bir araya getirilen, görüş farklılıklarına sebep olan hile, kar yönetimi, yaratıcı muhasebe gibi kavramlar detaylı bir şekilde sınıflandırılarak, muhasebe manipülasyonu ile ilgili

genel bir çerçeve oluşturulması amaçlanmıştır. Çalışmada muhasebe manipülasyonu kavramının farklı kişilere göre tanımlarına yer verilerek, manipülasyona ayrıntılı bir açıklama getirilmekle birlikte, hile kavramının da tanımı yapılmıştır. Çalışmada yaratıcı muhasebe, yaratıcı muhasebe ile hile ilişkisi, manipülasyon yöntemleri gibi önemli konular ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır (Ocak ve Güçlü, 2014).

Yusuf Dinç ve Selim Cengiz yaptıkları çalışmada, denetimde hata ve hile konuları ile denetçi arasında meydana gelen ilişkiyi analiz etmeyi amaçlamışlardır. Bu hedef doğrultusunda Enron skandalını temel alarak çalışmalarını yürütmüşlerdir. Öncelikle ABD’de meydana gelen döneminin en önemli olaylarından örnekler vererek giriş yapılmış ve denetim kavramına değinilmiştir. Denetimde yapılan hatalara ve hilelere örnekler verilerek aralarındaki ilişki anlatılmıştır. Çalışmada Enron skandalı ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve sonuç olarak hata ve hile kavramlarıyla denetçinin etkili bir ilişkisi olduğu yargısına varılmıştır (Dinç ve Cengiz, 2014).

Mahmut Yardımcıoğlu ve Şebnem Ada çalışmalarında ilk çağlardan başlayıp, günümüzde de hala devam etmekte olan skandalları sırasıyla ve ayrıntılı bir şekilde incelemeyi ve bu skandalların ortaya çıkış sebeplerini analiz etmeyi amaçlamışlardır. İlk olarak muhasebe skandalları kavramını tanımlayan Yardımcıoğlu ve Ada, tarihten günümüze kadar meydana gelen skandalları başlıklar halinde ayrıntılı olarak işlemişlerdir. Çalışmanın sonucunda gelecekte daha fazla skandal meydana gelmemesi için yeni standartların getirilmesi ve denetime gereken önemin verilmesi gerektiği savunulmuştur (Yardımcıoğlu ve Ada, 2013).

Metin Atmaca çalışmasında muhasebe manipülasyonlarından dolayı ortaya çıkan skandalları engellemek amacıyla, iç kontrol denetim sisteminin etkili bir araç olmasına vurgu yapmıştır. Muhasebe manipülasyonu olaylarının önlenmesi için işletmelerde iç kontrol sistemlerinin etkin olarak kullanılması ve denetim yapısı ile kurumsal yönetimin ön planda olması gerekmektedir. Metin Atmaca çalışmasıyla muhasebe skandalları çerçevesinde, şirketlerde bulunan iç kontrol sisteminin ne kadar önemli olduğunu ve bu sistemin yönetim ve denetime ne kadar etki ettiğini belirtmiştir. Bunu yaparken öncelikle muhasebe manipülasyonu-yla ilgili Parmalat, Worldcom, Xerox, Enron gibi önemli vakalara yer vererek, skandallara sebep olan kavramlar üzerinde durmuştur. Çalışmanın devamında ise iç kontrol sistemi tanımına yer vermiş, iç kontrolün şirket yönetimi, kurumsal yönetim ve denetçiler açısından önemini ve etkilerini incelemiş, skandalların önlenmesinde iç kontrolün harekete geçirilmesinin önemini açıklamıştır. Çalışmanın sonucunda muhasebe hilelerinin artmasının en önemli sebebinin şirketlerin iç kontrol denetiminin zayıflaması olduğu ifade edilmiştir (Atmaca, 2012).

Ergün Küçük ve Şaban Uzay çalışmalarında finansal raporlara hile karışması oluşumunu ve bunun sonucunda ortaya çıkan sorunları incelemişlerdir. Finansal raporlamalarda olan hileler, finansal bilgi

kullanıcılarının güvenini zedelemektedir. Ergün Küçük ve Şaban Uzay, bu hilelerin doğru anlaşılması, hileleri önleyici çalışmaların oluşturulmasının önemli olduğunu savunmaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında, hileli finansal raporlamalarının ortaya çıkma süreci ve bu hileler sonucunda meydana gelen sorunların ele alınmasının faydalı olacağını düşünmektedirler. Bu nedenle bu çalışmada, finansal raporlama hilelerinin ortaya çıkma süreci, sebepleri, amaçları, teknikleri gibi kavramlar açıklanmış ve finansal raporlama manipülasyonunun ortaya çıkardığı sorunlar anlatılmıştır. Çalışmanın sonucu olarak finansal raporlama hilelerinde, CEO ve CFO gibi üst düzey yöneticilerin bağlantısı olduğu vurgulanmıştır. Finansal raporlama hilelerinin meydana getirdiği sorunlardan kaçınmanın yolunun hile ve manipülasyonları engelleyici çabalara yönelmek olduğu da belirtilmiştir (Küçük ve Uzay, 2009).

Serkan Terzi çalışmasına mali denetim ve muhasebe hile skandallarıyla giriş yaparak, hilenin tanımı ve türlerine değinmiştir. Ayrıca, finansal tablo manipülasyonlarını örneklerle açıklamıştır. Finansal tablo hilelerinin artmasıyla denetçilerin sorumlulukları artmaktadır. Terzi çalışmasında bu konuya değinerek, denetime duyulan ihtiyacın önemini ve denetçilerin sorumluluklarını vurgulamıştır. Finansal raporlama hilelerinin önlenmesi için, kurumsal yönetimin rolleri, denetim elemanlarının görevleri gibi konulara yer vermiştir. Finansal raporlama hilelerini ortaya çıkarmak için kullanılan yöntemlerden de ayrıntılı bir şekilde bahsetmiştir (Terzi, 2012).

Özgür Çatıkkaş tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise şirket yöneticileri tarafından yapılan finansal tablo hileleri incelenmiştir. Çalışma toplam dört bölümden oluşmaktadır ve ilk bölümde hileye ilişkin tanımlar ile genel kavramlar açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise hilenin çeşitleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca çalışmada finansal tablo hilelerine giriş yapılmıştır. Mali tablo hilelerinin doğası, hile yapan kişilerin karakterleri ve hilelerle ilgili istatistiklerden bu bölümde bahsedilmiştir. Çalışmanın son kısmında ise Çatıkkaş, hilelerin ortaya çıkarılabilmesi için denetçilerin, üst yöneticilerin ve şirket çalışanlarının hile ile ilgili belirtileri iyice gözden geçirmeleri gerektiğini söylemiştir. Aynı zamanda, kesin bir delil bulana kadar tedbirli olunması gerektiği sonucuna varılmıştır. Çoğu hile belirtilerin analiz edilmesi ve takip edilmesiyle ortadan kaldırılmakta ve şirketleri büyük zararlardan korumaktadır (Çatıkkaş, 2011).

Nermin Çıtak çalışmasıyla, ortaya çıkardığı sonuçlar sebebiyle içinde hile olan yaratıcı muhasebe faaliyetlerini açıklamıştır. Yaratıcı muhasebe faaliyetlerinin finansal bilgi manipülasyonu olup olmadığı, yaratıcı muhasebenin tanımı, amaçları ve doğurduğu sonuçlar incelenmiştir. Çalışmada hile ile yaratıcı muhasebe arasındaki ilişki, yaratıcı muhasebe faaliyetlerinin teknikleri ile hileli finansal raporlama arasındaki ilişki ayrıntılı bir şekilde açıklanmış, çalışmanın sonucunda ise yaratıcı muhasebenin hileli finansal raporlama olduğu yargısına varılmıştır (Çıtak, 2009).

Hakan Gürsoy çalışmasında muhasebe hilelerinin Vergi Usul Kanunu'nda yer aldığından bahsederek, ilk olarak muhasebe hilelerinin hangi sebeplerle gerçekleştirildiğini anlatmıştır. Daha sonra yapılan hileyi, Vergi Usul Kanunu'nda yer alan maddelere göre analiz ederek, bu suçu işleyenlerin hangi cezaları aldıklarını açıklamıştır. Gürsoy çalışmasında muhasebe hilesi kavramını, hata ve hile arasındaki farkları, örnekler vererek açıklığa kavuşturmuştur. Çalışmanın sonucunda muhasebe hileleri yüzünden meydana gelen sorunlar göz ardı edilmeden, kanundaki maddelerin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Gürsoy, 2009).

Mustafa Arı tarafından gerçekleştirilen çalışmada, finansal tablolara olan güven incelenmiştir ve finansal tablolara karşı meydana gelen güven eksikliği, literatürde yer alan araştırmalara ve muhasebe skandallarına da yer verilerek anlatılmıştır. Özellikle ABD olmak üzere başka ülkelerde de meydana gelen skandallar, finansal tablolara olan güveni zedelemiştir. Çalışmada dönemin en önemli skandalları olan Enron, Worldcom gibi olaylara yer verilerek bu güven kaybının sebebi analiz edilmiştir. Şirketin üst yöneticilerinin denetimdeki başarısızlıkları, finansal tablolardaki manipülasyon gibi etkenlerin finansal tablolara olan güveni zedelediği saptanmıştır (Arı, 2009).

Ahmet Bayraktar hazırladığı tezinde muhasebe hilelerinin tarihine değinmiştir. Son zamanlarda yaşanan skandallar, denetim ve muhasebe alanlarının tartışılmasına sebep olmuştur. Muhasebe hilesi yapan kişiler yeni yöntemler geliştirirken, diğer taraftan da yapılan hileleri önlemek ve ortaya çıkarmak için birçok teknik geliştirilmiştir. Bu tekniklerin iyi uygulanabilmesi için ilk olarak en fazla baş vurulan manipülasyon yöntemlerinin araştırılması ve kavranması gerektiği belirtilmiştir. Bu çalışmada Türkiye'de meydana gelen skandallar analiz edilerek hilelerin nedenleri ve uygulanan yöntemler incelenmiştir. Tezin ilk bölümünde muhasebeciliğin ne kadar önemli olduğundan bahsedilmekte, muhasebe hilelerinin tanımı, sebepleri, yöntem ve teknikleri, Dünya'da meydana gelen skandallarla birlikte ayrıntılı bir şekilde ikinci kısımda anlatılmıştır. Çalışmanın son kısmında, Türkiye'de meydana gelen skandallarının basın ve yayında ortaya çıkan haberlerine, Yargıtay ve Danıştay'ın verdiği kararlara, sivil toplum kuruluşlarına ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Bayraktar tezinde çoğunlukla muhasebe hileleri, sahte belgelerin kullanımları, yolsuzluklar, vergi kaçaklıkları gibi yasa dışı kavramları ele almıştır. Sonuç olarak 1990 ve 2007 yılları arasında Türkiye'de meydana gelen muhasebe hilelerinin amaçlarının, vergi kaçaklığı ve yolsuzlukları saklamak olduğu tespit edilmiştir (Bayraktar, 2007).

Hilmi Erdoğan Yayla (2006) yazdığı doktora tezinin bir kısmında muhasebe manipülasyonun tanımından, genel amaçlarından ve manipülasyonun yöntemlerinden örnekler vererek bahsetmiştir (Yayla, 2006). Erhan Birgili ve Hakan Tunahan (2005) tarafından yapılan çalışmada 2000 yılı Kasım ayı ve 2002 Mayıs ayı arasında ABD'de meydana gelen ve finansal raporlamalarına manipülasyon karıştırdıkları düşünülen sekiz şirketin yaptıkları hilenin kanıtlanması hedeflenmiştir.

Yapılan bu finansal raporlama manipülasyonu, bahse konu olan şirketlerin yatırımcılarına, 225 milyar dolar kaybettirmiştir. Birgili ve Tunahan çalışmalarında CEO'lar ve CFO'ların özendirilmesiyle premature gelirin tanıtılması, şartlara bağlanmış satışlar gibi yaratıcı muhasebe hileleri aracılığı ile varlıkların ve kazançların şişirildiği sonucuna varmışlardır (Bilgili, 2005).

Müge Saltoğlu yaptığı çalışma ile dönemin en önemli skandallarından biri olan Enron olayı üzerinden yaratıcı muhasebe uygulamalarını incelemiştir. Hissedarlar, yatırımcılar, kreditorler gibi karar alıcılar, mali tablolarda raporlanan bilgilerin doğruluğuna inanarak karar almaktadırlar. Fakat genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ve standartlarının sağladığı esnekliklerden faydalanan yaratıcı muhasebe uygulamaları, finansal tablolardaki bilgilerin doğruluğunu sarsmaktadır. Bunun en büyük örneği Enron skandalıdır. Saltoğlu çalışmasında Enron aracılığı ile özel amaçlı şirketlerin nasıl manipülasyona uğradığını ve bu skandalın sermaye piyasasına etkilerinin neler olduğunu incelemiştir. Çalışmada sonuç olarak ise Enron olayı ile yaratıcı muhasebe uygulamalarının negatif yönde etkilerinin olduğu açıklanmıştır (Saltoğlu, 2013).

3.Uygulama

Araştırma özel bir şirkette çalışan profesyonel meslek mensuplarıyla (serbest muhasebeci mali müşavir ve iç denetçiyle) yapılan muhasebe manipülasyonu üzerine mülakat yöntemini içermektedir. Muhasebe manipülasyonlarının nedenlerine, denetim ile manipülasyon arasındaki ilişkiye, muhasebe manipülasyonları üzerinde denetimin yetersizliğinin etkisine, meydana gelen muhasebe hile ve manipülasyonlarında hata oranının en fazla kimlerden kaynaklandığı gibi konulara değinilmiştir. Bu amaçla, bir model olarak iç denetçi ve serbest muhasebeci mali müşavir (SMMM) üzerinde çevrimiçi (online) mülakat metodolojisini kullanarak bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Mülakat sorularının hazırlanması aşamasında, Suat Okay'ın Muhasebe Hata ve Hilelerinin Meslek Etiği Açısından İrdelenmesi isimli çalışmasından yararlanılmış ve esinlenilmiştir (Okay, 2011).

Birinci soruda serbest muhasebeci mali müşavire (SMMM) ve iç denetçiye mesleki yaşamları boyunca teknik olarak veya mesleki standartlara uymayan bir şekilde hareket edip etmedikleri ve etmedilerse bunu nasıl başardıkları yöneltmiştir. SMMM ve iç denetçi bu soruya düzenli ve dikkatli bir şekilde iş ve evrak takibi yaparak ve mümkün olduğu kadar riskli durumlardan uzak kalmaya çalışarak şeklinde cevap vermişlerdir.

İkinci soruda ise meslek mensuplarından meslek ahlakına uymayan davranış veya işlem yapanlara verilen cezaların yeterli olup olmadığını sorduğumuzda SMMM Doğan Kılıç'ın cevabı "Her meslek dalında olduğu gibi kendi meslek dalımızda da mevcut cezalar bazı durumlarda yeterli olup, bazı durumlarda yeterli olmamaktadır. Genel itibarıyla; meslek kanunumuzda yazılı olan cezaların içeriğinde, caydırıcılık derecesinde teknik olarak sıkıntı görmemekteyim. Sıkıntının temeli cezaların adil olmaması ve uygun

hallerde, kurallara uygun olmamasıdır. Tabii ki burada bu davranış ve işlemleri yapanları tespit edip cezalandırarak oluşum meslek odalarımız olan ve her ilde mevcut bulunan Serbest Muhasebeci Mali Müşavir (SMMM) odalarıdır. Bu tespiti serbest çalışan SMMM'ler için geçerli olmaktadır, bağımlı çalışan SMMM'ler çalıştığı firma bünyesinde iş kanunu sorumlulukları çerçevesinde zaten sorumlu olmaktadır." şeklinde olmuştur. İç denetçi ise genel olarak "Meslek mevzuatında, tabii ki bu konuda uygun ve yeterli cezai yaptırımlar mevcuttur. Günümüzün ve mesleğin değişen şartlarına göre bu cezalar elbette güncellenmeli ve artırılmalıdır. Fakat burada püf noktası yazılı cezaları kâğıt üzerinde bırakmak değil, herkes için adilce uygulamaya koymaktır. Burada sorumluluk meslek odalarıdır." şeklinde cevap vermiştir.

Üçüncü soru muhasebe hile ve manipülasyonlarının sebeplerine ve nelerden kaynaklandığına odaklanmıştır. SMMM, muhasebede yapılan hile ve manipülasyonların nedenlerinin temelinde hizmet sunulan firmanın maddi kaygıları olduğunu dile getirmiştir. Aynı zamanda bu mülakat sorusuna, "Temelde Türkiye'deki muhasebe sistemi firmaların, firma sahiplerinin iş tarzına, piyasadaki durumuna göre hareket ettiğinden, hile veya manipülasyona neden olan hareketler yapılabilmektedir. Bunun haricinde muhasebe mesleğini yapanların kişisel beklentileri, kariyer ve maddi kaygıları yanında, yeterli mesleki bilgi ve birikime sahip olmamanın hile ve manipülasyona başvurmanın temel sebeplerinden bir kaçı olduğunu düşünüyorum." şeklinde cevap vermiştir. İç denetçi, kayıt dışı işlerin Türkiye'deki en genel ve ezeli sorunlardan biri olduğuna değinmiştir. Yapılan muhasebe hile ve manipülasyonlarının kaynağının bu kayıt dışılıkla başladığını iddia etmiştir. Ancak muhasebe hile ve manipülasyonlarının en önemli nedeninin, işletmelerin üçüncü şahıslara veya kredi kuruluşlarına karşı mali tablolarını daha kabul edilebilir göstermek istemeleri olduğunu savunmuştur.

Dördüncü soruda ise muhasebe hile ve manipülasyonlarının önlenmesi için neler yapılması gerektiği sorulmuştur. SMMM, muhasebe çalışanlarının bağımsızlığının artırılması gerektiğini dile getirmiştir. Aynı zamanda mali ve usul yönünden denetimlerin yapılması, firmalar açısından iç kontrol sisteminin kurulması ve denetlenmesi gibi unsurların manipülasyonun önlenmesinde faydalı olacağını düşünmektedir. Son olarak Tek Düzen Muhasebe Sistemi ve Türkiye Muhasebe Standartları'nın yanında Uluslararası Finansal Raporlama Sistemi'ne (UFRS) geçilmesi ve belge denetimlerinin bağımsız denetimden geçirilmesinin de muhasebe hile ve manipülasyonlarının önlenmesinde rol oynayacağını savunmuştur.

Beşinci soruda "Muhasebe manipülasyonun en büyük hedefi olan bir yatırımcı olsaydınız hile ve manipülasyonlar için ne gibi önlemler alırdınız?" sorusunu yönelttiğimizde, SMMM bir firmada manipülasyonun olup olmadığını, bilgi ve belgelerde hile yapıp yapılmadığını tespit edebilme yolunun karar aşamasından önce bağımsız denetim raporlarına bakmak veya incelenmesini istemek olduğunu savunmuştur. Ayrıca "Yatırım yaptığım firmada denetim haricinde etkin bir iç kontrol sisteminin

kurulmasını ister veya varsa bu kontrol sisteminin etkinliğinin artırılmasını isterdim” şeklinde yanıt vermiştir. İç denetçi ise “Hilenin tespiti ve kontrol edilebilmesinin en etkin yolu kontrol, yani denetimdir. Denetimin de etkin ve güvenilir olması için bağımsız ve tarafsız olması şarttır. Bağımsız ve maddi kaygıları olmayan bir denetim bu durumu engelleyebilir. Yatırımcı olsaydım tabi ki hileleri meydana çıkarma ve engellemek için ancak bu şekilde önlem alabilirdim.” şeklinde yanıt vermiştir.

Altıncı soru muhasebe hile ve manipülasyonları ile denetçi arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Muhasebe hile ve manipülasyonları ile denetçi arasında nasıl bir ilişki olduğu sorusuna SMMM “Denetçinin güvenilirliğine bağlı olarak tabi ki ters bir orantı vardır. Denetçi bu hileleri tespit edip gerçeğe uygun görüş bildireceğinden bu denetim faaliyeti ne kadar etkin olursa muhasebe hileleri de o derecede azalacaktır. Tabi ki denetimin de güvenilir olması şartı bu noktada unutulmamalıdır. Ayrıca denetçinin mesleki yeterliliği, en az muhasebeci seviyesinde olabilmesi burada önemli bir olgudur. Denetlediği firmanın faaliyet alanını, işleyişini, hangi konularda, hangi durumlarda hilelerle karşılaşabileceğini çözmeden hareket eden, gerekli donanımına sahip olmayan denetçinin yapılan muhasebe hilelerini de tespit etmesi mümkün değildir. Aynı zamanda sadece denetim değil, uygun kişilerle denetim gereklidir. Devlet açısından düşünersek; mali tablolarında hileye başvurmuş bir firmanın (muhasebenin) hilelerini tespit edebilecek müfettiş veya vergi inceleme memurlarının, en az işlemi yapan muhasebe personeli kadar mesleki bilgiye sahip olması gerekir. Denetçinin etkilenmeden karar vermesinin şartı da bağımsız olabilmesidir.” şeklinde yanıt vermiştir. İç denetçi ise, hilelerin tespitinde ve ortaya çıkarılmasında en önemli unsurun denetçi olduğunu dile getirmiştir. Etkin ve güvenilir, tarafsız, mesleki yönden yeterli bir denetçinin, muhasebe hilelerinin azalmasına veya hile riskinin sifıra yaklaşmasına araç olacak tek unsur olduğu savunmuştur.

Yedinci soruda Türkiye’deki vergi uygulamaları ve vergi oranlarının muhasebe hata ve hileleri üzerinde etkili olup olmadığı konusunda SMMM kesinlikle etkili olduğu düşüncesini savunurken iç denetçi ise hile ve manipülasyonları arttırıcı oranda etkili olduğunu savunmuştur. İç denetçi işletmelerin temel sorununun finansal kaynak bulabilme kaygısı olduğunu söylemiştir. Elde ettikleri karları içerde tutmak ve kimseye paylaşmak istemediklerini vurgulamıştır. İşletmelerin kısaca vergi vermek istemediklerini ya da verecekleri miktarı büyük ölçüde azaltmak istediklerini, bu durumun da en büyük nedeninin ise vergi oranları üzerindeki politikalar olabileceğini dile getirmiştir.

Sekizinci soru olan “Mesleki yaşamınız süresince mali tablolarda tabloların gerçekliğine tesir etmeyecek sayısal hata veya işlem yaptığımız oldu mu?” sorusuna, SMMM mali tabloların hazırlanmasında bu tabloların gerçekliğini ve sonucunu tamamen değiştirecek ve etkileyecek bir işlem yapmadığını söylemiştir.

Dokuzuncu soruda denetimler sırasında belgelerin yanıltıcı olduğu anlaşıldığında ne gibi bir yöntem uygulandığı sorulmuştur. İç denetçinin cevabı “Bu belgelerin muhasebeleştirme aşamasına ulaşmasına

kadar geçen evreler incelenir, netleştirilir ve muhasebe işlemlerinde belge esas olduğundan, işlemlerin belgeye dayanması gerektiğinden bu durum tekrar belgelenecek tespit edilir ve düzeltilmesi istenir.

Düzeltilmesi istendikten sonra, bu yanıltıcı belgeler düzeltilmemişse denetim raporuna yazılır. Yanıltıcı belgeler finansal tablo okuyucularını etkilerse olumsuz rapor, etkilemez ise şartlı rapor olarak kayda geçer. Yanıltıcı belge ve işlemlerin sayısı, niteliğine göre denetimin kapsamı artırılabilir. Tabi ki uyarılar dikkate alınmaz ve yanıltıcı belgeler düzeltilmez ise cezai işlemler uygulanır.” şeklinde olmuştur.

Onuncu sorumuzda denetimin yetersiz olmasının muhasebe hile ve manipülasyonları üzerindeki etkisi gözden geçirilmiştir. İç denetçinin cevabı kapsamında, denetimin yetersiz olması muhasebe hile ve manipülasyonları ile yakından ilgilidir. Etkin ve gerçek anlamda, mesleki özen ve titizlikle, mesleki eğitim ve yeterlilikle yapılan denetim, hile ve manipülasyonları en aza indirmekte veya tamamen yok etmektedir. Denetim ne kadar etkin ve sürekli olursa hileler de azalacak veya bitecektir.

On birinci soruda hesapların tutarını ve sonuçlarını listeleyen mizanın bilançoya çevrilmesi esnasında, hesap sonuçlarının yanlış transfer edilmesi şeklinde bilançoda düzensizliğe neden olacak bir hatanın şirket üzerindeki etkisi sorulmuştur. Ayrıca kendilerinin de böyle bir hata yapıp yapmadıkları sorusu yöneltilmiştir. SMMM, bugüne kadar bilerek yapılmış veya yapıldığı tespit edilmiş bir hata yapmadığını dile getirmiştir. Sorunun cevabına “Eğer sorudaki gibi bir hata yapmış olsaydık; ortaya çıkan bilanço üzerinde analiz yapacak olan üçüncü şahıslar, kredi kuruluşları, şirket ortakları vb. gibi unsurların karar verme olasılıkları olumlu veya olumsuz değişebilecektir. Bilanço verileri karar verme mekanizmasının en önemli dayanağıdır.” şeklinde devam etmiştir.

On ikinci soruda ise bilançoda işletmenin aktif hesaplarının olduğundan daha iyi gösterilmesinin en büyük sebebi sorulmuştur. Soruyu yanıtlayan SMMM, “Bilanço, yönetim tarafından işletme faaliyetleri ile ilgili alınacak kararlarda, yatırım aşamalarında veya yatırımcı kararlarda, ortakların işletme hakkında alacağı kararlarda, kredi kuruluşlarından yabancı kaynakların sağlanması aşamasında ve bu kuruluşların karar aşamalarında daha kolay kredi alınması konularında en önemli dayanak ve veri kaynağıdır. Bu sebeple bilançonun aktif hesapları da işletmenin varlıklarını olumlu gösteren hesaplar olması nedeniyle bilançoda daha iyi gösterilmek istenmektedir.” şeklinde cevap vermiştir.

Son olarak da onüçüncü soruda meydana gelen hile ve manipülasyonlarda hata payının şahıstan mı yoksa çalışanlardan mı kaynaklandığı sorulmuştur. Bu durumun genel bir tespitle çalışana veya şahsa bağlamanın mümkün olmadığını belirten SMMM ve iç denetçi, işletmenin finansal yapısına, faaliyet konusuna, çalışanların pozisyonuna, sektör şartlarına ve vergi politikalarına göre hile ve manipülasyonların, bazen şahıstan bazen de çalışandan kaynaklanabileceğini öngörmüştür. Bu konuda kesin bir yargıya varmanın doğru olmayacağını savunmuşlardır.

4.Sonuç

Muhasebe manipülasyonu, muhasebe bilgilerini kullanarak, finansal bilgi kullanıcılarını yanıltmak amacıyla yapılan bilinçli yönlendirmedir. Muhasebe manipülasyonunun en önemli hedefi olan yatırımcılara, işletmenin performansını iyi gibi göstermek amacıyla muhasebe manipülasyonuna başvurulmaktadır. Bu çalışmada muhasebe hile ve manipülasyonlarının nedenleri, yöntem ve teknikleri, amaçları ve nasıl önenebileceği konuları ele alınmıştır.

Çalışmamızda muhasebe manipülasyonu sebepleri olarak; iç kontrol sistemlerinin yetersizliği, bağımsız denetim komitesinin yetersizliği, yöneticilerin çıkarları, zayıf bir yönetim yapısının olması, muhasebe mesleğini yapanların kişisel beklentileri, kariyer ve maddi kaygıları yanında, yeterli mesleki bilgi ve birikime sahip olmaması, işletmelerin üçüncü şahıslara mali tablolarını daha kabul edilebilir göstermek istemesi, işletmelerin mali kaynak bulma kaygısı gibi sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Denetçi ile muhasebe manipülasyonları arasında sıkı bir ilişki vardır. Denetçinin güvenilirliği ne kadar fazla olur, eğitim ve deneyimi ne kadar iyi olursa muhasebe hile ve manipülasyonları o kadar azalmaktadır. Denetçinin güvenilirliği ile muhasebe hile ve manipülasyonları arasında ters bir orantı vardır. Denetimde mesleki özen ve titizlik, mesleki eğitim ve yeterlilik muhasebe hilelerini en aza indirmektedir. Bu nedenle denetim, muhasebe hile ve manipülasyonlarıyla yakından ilgilidir. Araştırmamızda manipülasyonun, firmanın hisse senetleri fiyatlarını ve risklerini etkileme, yatırımcıların algılarını etkileme, firmanın performanslarına pozitif bir imaj verme gibi birçok amacı olduğu elde edilmiştir. Yapılan hile ve manipülasyonların önlemesi için firmalarda güçlü bir iç kontrol sisteminin ve güçlü bir bağımsız denetim ekibinin bulunması gerektiği vurgulanmış, aynı zamanda denetçinin, tarafsız ve iyi bir eğitim ve deneyimden geçmiş olması gerektiği öngörülmüştür.

Ayrıca, muhasebe manipülasyonunun en önemli sebeplerinden birinin yönetimin zayıf bir yapıda olması olduğu tespit edilmiştir. Yönetim kurulunda bulunan kişilerin çoğunluğunun, aynı zamanda üst düzey yönetici konumunda bulunması manipülasyona sebep olmaktadır. Profesyonel bir yönetim bu şekilde olmamalıdır. Bu durum doğruluğa, aykırı bilgilerin çoğalmasına ve yayılmasına sebep olmaktadır. Bu çalışma ile muhasebe manipülasyonlarının başlıca sebeplerine yoğunlaşmış, uygulanan mülakat yöntemiyle de hile ve manipülasyon sebeplerine ne gibi çözümler sunulması gerektiği araştırılmıştır.

Sonuç olarak bu çalışmayla muhasebe manipülasyon ve hilelerinin tek bir sebepten kaynaklanmadığı da tespit edilmiştir. Muhasebe ve hileleri işletmelerin mali kaynak kaygısı, finansal bilgi kullanıcılarına mali tabloların iyi gibi gösterilmesi amacı, iç kontrol sistemi ve işletme yapısının zayıflığı gibi birçok sebepten kaynaklanmaktadır. Yapılan manipülasyonun çalışanlara yada şahıslara mal etmenin mümkün olmadığı kanısına varılmış ve etkin ile güvenilir, tarafsız, deneyimli bir denetçinin yanı sıra iç kontrol sisteminin de

güçlendirilmesiyle ve belgelerin bağımsız denetimden geçirilmesiyle manipülasyon ve hilelerin önüne geçilebileceği ortaya çıkmıştır

KAYNAKÇA

Akarca, A., Şafak M. (2011), Muhasebe Hileleri ve Muhasebede Manipülasyon ve Vergi Cezaları, http://www.muhasetr.com/ulusalbasin/yazdir.php?haber_id=7978.

Arı, M. (2009), Finansal Raporlama Skandalları ve Mali Tabloların Güvenirliliği, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23/1.

Atmaca, M. (2012), Muhasebe Skandallarının Önlenmesinde İç Kontrol Sisteminin Etkinleştirilmesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14/1

Baycan, B. U. (2011), Manipülasyon Nedir? Hangi şekillerde yapılır?, <http://muhasabe-haber.blogspot.com.tr/2011/06/manipulasyon-nedir-hangi-sekillerde.html>.

Bayraktar, A. (2007), Türkiye’de Muhasebe Hileleri Tarihi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne,

Birgili, E., Tunahan, H. (2005), Hileli Finansal Raporlama Veya Pandoranın Açılan Kutusu, İktisat İşletme ve Finans Dergisi,20/231, 56-67.

Çatıkkaş, Ö. (2011), İşletmelerde Mali Tablo Hileleri, Kamu İç Denetçileri Derneği, 8, 18-30.

Çıtak, N. (2009), Yaratıcı Muhasebe Hileli Finansal Raporlama Mıdır?, Mali Çözüm Dergisi, 91, 81-109.

Dalğar, H., Pekin, S. (2011), Kurumsal Yönetim ile Finansal Tablo Manipülasyonu Arasındaki İlişki: İMKB Kurumsal Yönetim Endeksi’nde Yer Alan Şirketlerde Bir Araştırma, Mali Çözüm Dergisi, 31.

Demir, V., Bahadır, O. (2007), Muhasebe Manipülasyonu, Yöntemler ve Teknikler, Mali Çözüm Dergisi, 2, 9, 10, 12, 13, 14.

Dinç, Y., Cengiz S. (2014), Muhasebe Denetiminde Hata ve Hilenin Denetçi Etiği Açısından İncelenmesi: Enron Skandalı Örneği, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(1), 221-236.

Elitaş, B. L. (2013), Muhasebe Manipülasyonu ve Muhasebe Bilgi Kalitesine Etkisi, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 48.

Erdoğan, M., Elitaş, C., Erkan, M., Aydemir O. (2014), Muhasebe Hilelerinin Denetiminde Benford Yasası, Gazi Kitapevi,

Gacar, A. (2012), Ekonomik Krizler Sonrası Yaşanan Şirket İflasları ve Yaratıcı Muhasebe İlişkisi, Mali Çözüm Dergisi, 75.

Gürsoy, H. (2009), Muhasebe Hilesi, Yaklaşım Dergisi, 203, 1-2.

Kandemir, C., Kandemir Ş. (2012), Muhasebe Hilelerini Önlemede Çözüm Yolu Olarak Kullanılacak Stratejilerin Bileşenleri, Mali Çözüm Dergisi, 16-17.

Küçük, E., Uzay Ş. (2009), Hileli Finansal Raporlamanın oluşumu ve Doğurduğu Sorunlar, http://iibf.er-ciyes.edu.tr/akademi/mh/suzay/Hileli_Raporlama.pdf.

Küçükkocaoğlu, G. Küçüksözen, C. (2005), Gerçeğe Aykırı Finansal Tablolara Ortaya Çıkarılması: İMKB Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 28,5.

Küçüksözen, C. (2004), Finansal Bilgi Manipülasyonu: Nedenleri, Yöntemleri, Amaçları, Teknikleri, Sonuçları ve İMKB Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Bölümü Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara,

Küçüksözen, C., Küçükkocaoğlu G. (2004), Finansal Bilgi Manipülasyonu: İMKB Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma, 1st Annual International Accounting Conference, İstanbul, Turkey, 8-9.

Mulford, C. W., Comiskey, E. E. (2002), The Financial Numbers Game: Detecting Creative Accounting Practises, John Wiley&Sons, Inc., New York, 5.

Ocak, M., Güçlü, F. C. (2014), Muhasebe Manipülasyonu: Hile, Yaratıcı Muhasebe, Kâr ve İzlenim Yönetimine İlişkin Kavramsal Çerçeve, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 6/3, 123-135.

Okay, S. (2011), Muhasebe Hata ve Hilelerinin Meslek Etiği Açısından İrdelenmesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İşletme Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 124-129.

Saltoğlu, M. (2013), Yaratıcı Muhasebede Özel Amaçlı Şirketlerin Rolü ve Enron Örneği, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, 10, 107.

Stolowy, H., Breton, G. (2004), Accounts Manipulation: A Literature Review and Proposed Conceptual Framework, Review of Accounting & Finance; 3/1, 7.

Terzi, S. (2012), Hileli Finansal Raporlama Önleme ve Tespiti: İMKB İmalat Sanayiinde Bir Araştırma, Çankırı Üniversitesi, İstanbul, <http://www.betayayincilik.com/images/uploads/6a42e26e-c292-4540-8d91-e2718feb3ed7.pdf>.

Varıcı, İ., Er, B. (2013), Muhasebe Manipülasyonu ve Firma Performansı İlişkisi: İMKB Uygulaması 2013, Online Dergi, 43-44.

Yardımcıoğlu, M., Ada, Ş. (2013), Kronolojik Bir Sıralamayla Muhasebe ve Finansal Raporlamada Usulsüzlük ve Skandallar, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1, 43-56.

Yayla, H. E. (2006), Güç ve Yetki İlişkilerinin Muhasebe Bilgisi Kararları Üzerindeki Etkisi: Türkiye'deki Özel Hastaneler Üzerine Yapısal Bir Model Önerisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 172-185.

Yüce, A. A. (2012), "Sermaye Piyasasında Manipülasyon", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 98, 377- 378.

EK-1

Yaratıcı Muhasebe Hileleri ve Finansal Bilgilerin Manipülasyonu – Mülakat Soruları

1. Mesleki yaşamınız boyunca teknik olarak veya mesleki standartlara uymayan bir şekilde hareket ettiğiniz oldu mu? Olmadıysa bunu nasıl başardınız?
2. Meslek mensuplarından meslek ahlakına uymayan davranış veya işlem yapanlara (muhasebe manipülasyonu gibi) verilen cezalar sizce yeterli midir? Bu konuda neler yapılmalıdır?
3. Sizce muhasebede yapılan hile ve manipülasyonların nedenleri nelerdir ve nelerden kaynaklanır?
4. Muhasebe manipülasyonunun önlenmesi için neler yapılmalıdır?
5. Muhasebe manipülasyonunun en büyük hedefi olan bir yatırımcı olsaydınız hile ve manipülasyonlar için ne gibi önlemler aldınız?
6. Muhasebe hileleriyle denetçi arasında sizce nasıl bir ilişki vardır?
7. Sizce ülkemizdeki Vergi Uygulamaları ve Vergi Oranları yapılan muhasebe hata ve hileleri üzerinde etkili midir?
8. Mesleki yaşamınız süresince mali tablolarda tabloların gerçekliğine tesir etmeyecek sayısal hata veya işlem yaptığımız oldu mu?
9. Denetimler sırasında belgelerin yanıltıcı olduğu anlaşıldığında ne gibi bir yöntem izlenir?
10. Denetimin yetersiz olmasının muhasebe hile ve manipülasyonları üzerinde etkisi ne kadardır?
11. Hesapların tutarını ve sonuçlarını listeleyen mizanın bilançoya çevrilmesi esnasında, hesap sonuçlarının yanlış transfer edilmesi şeklinde bilançoda düzensizliğe neden olacak bir hata yaptığımız oldu mu? Bu hatanın şirket üzerinde ne gibi etkisi olmaktadır?
12. Bilançoda işletmenin aktif hesaplarının olduğundan daha iyi gösterilmesinin en büyük nedenleri nelerdir?
13. Meydana gelen hile ve manipülasyonlarda hata payı oranı en çok şahıstan mı kaynaklanmaktadır yoksa çalışanlardan mı?

Mathematics and Excel Based Statistical Lean Accounting Implementation on a Construction Industry Firm^{*}

İsmail Erkan Çelik¹

ABSTRACT

Lean accounting and lean management are eye-catching concepts today in the highly competitive business world. Modern companies are trying hard to become leaner in order to be flexible, avoid waste, eliminate unnecessary costs and actions, decrease inventories, value customers and lower idle capacity. This research paper did run a statistical lean accounting implementation on a firm operating in the construction industry. Since the information and identity of mentioned construction industry firm is confidential, it was labeled and called as the CST Company. The study benefited from Excel software and mathematics for the statistical lean accounting implementation and 9173 records of 120 Accounts Receivable transactions belonging to CST Company were analyzed as the total universe. However, the research only considered 100 records of 120 Accounts Receivable transactions as the sample size. It was found that statistical lean accounting implementation using mathematics and Excel was very beneficial for CST Company, since the practice labeled 58 records out of 100 sample size as in attention (risky). It was determined that, these accounting receivable invoices (sums) should be monitored and investigated. Research findings are parallel to some former literature such as Womack and Jones (1994), Kocamış (2015), Cokins (2009) and Kabene (2011).

Keywords: Lean Accounting, Construction Industry, Statistics, Mathematics, Excel

Bir İnşaat Sektörü Firması Üzerinde Matematik ve Excel Tabanlı İstatistiki Yalın Muhasebe Uygulaması

ÖZ

Yalın muhasebe ve yalın yönetim günümüzün yüksek rekabetçi iş dünyasında öne çıkan ve dikkat çeken konulardır. Modern işletmeler esnek olmak, israfı azaltmak, gereksiz maliyet ve eylemleri elimine etmek, stok seviyelerini düşürmek, müşterilere değer vermek ve atıl kapasiteyi indirmek için gittikçe daha da yalın olmaya çalışmaktadır. Bu çalışma, inşaat sektöründe faaliyet gösteren bir firma üzerinde istatistiki yalın muhasebe uygulaması gerçekleştirmiştir. Araştırmaya konu olan firmanın bilgisinin ve kimliğinin gizli tutulması gerektiğinden ötürü, belirtilen inşaat sektörü firması CST Şirketi olarak ifade edilmiştir. Araştırma, istatistiki yalın muhasebe uygulamasını gerçekleştirmek için Excel yazılımı ve matematikten yararlanmış, CST Şirketi'nin 9173 adet 120 Alıcılar hesabı toplam evrensel kütle kapsamında analiz edilmiştir. Ancak, araştırma yalnızca 100 adet 120 Alıcılar hesabını toplam örneklem olarak dikkate almıştır. Araştırma sonuçları matematik ve Excel kullanılarak gerçekleştirilen istatistiki yalın muhasebe uygulamasının CST Şirketi için oldukça

^{*} Makale Gönderim Tarihi : 11.02.2016

Makale Kabul Tarihi: 08.03.2016

¹ Yrd.Doç.Dr., Beykent Üniversitesi, İİBF, Bankacılık ve Finans Bölümü, erkancelik@beykent.edu.tr

yararlı olduğunu göstermiştir, zira toplam örneklem olan 100 adet muhasebe kaydı içerisinde 58 adet kayıt dikkat (riskli) olarak etiketlenmiştir. Belirtilen alıcılar hesabı faturalarının (tutarlarının) incelenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Araştırma bulguları geçmiş literature ait çalışmalardan Womack ve Jones (1994), Kocamış (2015), Cokins (2009) ve Kabene (2011)'nin bulgularıyla paralellik arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yalın Muhasebe, İnşaat Sektörü, İstatistik, Matematik, Excel

1.Introduction

Lean accounting process does not only refer to the implementation of lean principles, but it also points to the lean management approach. Therefore, this approach can be only achieved through lean production. From a historical perspective, lean production was initially developed by Toyota. As the owners of "Toyota Production System" which we frequently come across while discussing production, Toyota executives indicated that they built this system after they were inspired during their visit to "Ford Motor Company" in 1920 and it was developed after World War II by Taiichi Ohno as one of the leaders of Toyota and consultant Shigeo Shingo (Casas, 2011).

Towards the end of the 1980s, Lean Production Method was also adopted by leading American and European companies. Moreover, it was determined that lean thinking should be applied to all of the fields such as financial accounting and management accounting processes. There are two main factors for Lean Accounting. The first of these is the implementation of the lean method to the company's accounting, supervision and measurement processes. This is no different than applying the lean method to any process. Here, the objective is to increase capacity, expedite the process so that extravagant losses can be prevented, eliminate errors and mistakes and disambiguate the process and make it understandable (Womack and Jones, 1994).

A second and more significant factor of lean accounting is to change the auditing and measurement processes fundamentally. As a result, lean variation and development is instigated, information compatible with the control and decision-making processes are provided and it is ensured that the customer's worth is comprehended, while evaluating the financial effects of lean change accurately and potential losses are minimized by turning these into a simple and visual format. Contrary to traditional management accounting methods, lean accounting does not require procedures such as standard costing, activity-based costing (ABC), variance reporting, cost-plus pricing, controlling system for complex procedures and untimely confusing financial reports. Lean Accounting functions as lean performance measurement, simplified summary of marginal costing of value streams, decision-making and reporting with the employment of "Box Score"², financial reports submitted on time and with a "simple language" that everyone can understand,

orientation of the value created for the customers from a deep understanding towards lean changes, abolishing traditional budgeting through monthly sales, operation and financial planning processes, value-based pricing and accurate apprehension of the financial impacts of lean change (Maskell and Baggaley, 2006).

While an organization acquires more experience with lean ideas and methods, it was recognized that the combined methods employed by lean accounting have to be designed to secure the changes. Also, motivation is required for the success of the on-going lean transformation of the company. Moreover, planning of the lean management system integrated with operational and financial reporting is a must. Until 2006, a clear definition was not introduced for lean accounting methods, because they were developed by different individuals working at different companies. In 2005, Lean Accounting Summit conference was organized with the participation of several leaders and the decision adopted emphasized the need to further develop the document entitled "Lean Accounting Principles, Practices and Tools" (PPT). While lean accounting methods are constantly developed, PPT put forth the primary lean accounting methods and demonstrated how they can function jointly with the lean management system. PPT did not only highlight lean accounting methods and tools, but at the same time it underlined the requirement to concentrate on the need for valuing the customers and authorization of individuals (Asefeso, 2013).

There are certain elements which display the significance of lean accounting. These can be categorized as positive and negative. Positive ones can be listed as the following: (Kocamiş, 2015)

- Lean Accounting provides the information necessary for "Lean Decision-Making". An accurately adopted decision increases the revenue and profitability.
- With the elimination of unnecessary procedures, reductions are procured in terms of time and costs.
- It introduces key performance indicators focused on value investment and enhancement.
- Lean accounting motivates lean thinking in the long-term as it concentrates on lean based information and statistics.
- Lean accounting demonstrates the potential financial benefits of lean improvements and the strategies required to reach these benefits.

Even though lean accounting is frequently compared with and contradicts traditional accounting, we cannot state that traditional accounting is completely wrong and totally unnecessary. Traditional accounting systems are those that motivate mass production. If the company is taking firm steps and is determined to carry out mass production, then traditional accounting can contribute to their "future". However, given that lean production and lean thinking contradicts with the rationale of mass production, it will also contradict traditional accounting (Manos and Vincent, 2012).

The companies which utilize traditional accounting, traditional cost control and measurement systems are likely to encounter the following problems (Way, 2016):

- People are expected to be gravitated towards non-lean principles, production activities that involve high batches. High levels of inventories are also observed.

- Traditional systems are abundant in terms of extravagance. Employees work with busy schedules, they prepare reports which are not useful in any way and perform those tasks which do not provide any added value. In addition to these, employees do not even realize what they are doing and performing.

- Standard cost practices inflict damage on lean companies and those firms striving to become lean. Lean thinking contradicts the principles adopted by collective thinking. Mass production requires long-term production activities necessitated with scale of economics, while lean production focuses on the manufacture of a single product each time.

Traditional systems will result in those studies that encompass the preparation of reports indicating that the processes which have to be manufactured internally should be carried out through the use of outsourcing. That is why the executive decisions adopted will be undoubtedly erroneous. Do/Obtain analysis, profitability of the orders, product or customer rationalization can be presented as some of the examples at this point (IMA - Institute of Management Accountants, 1996).

Lean accounting vision is comprised of the following elements: Providing accurate, timely and understandable information, encouraging lean transformation organization-wide and increasing customer value, decision-making on growth, profitability and cash flow, preserving comprehensive financial control while using lean tools to prevent extravagance in accounting procedures, full compliance of Generally Accepted Accounting Principles (GAAPs) with external reporting arrangements and internal reporting conditions, supporting of lean culture by the investors, procurement of relevant and triggering information as well as reinforcing constant improvement at every level of the organization (Cokins, 2009).

Lean accounting can be utilized by executives, sales consultants, operation leaders, accountants and lean enhancement teams in order to provide accurate, timely and understandable information. This information provides a clear insight about the company's operational and financial performance. Lean accounting and reporting motivates the individuals involved in the organization for carrying lean improvement further. It is generally stipulated as "quantifiable things can be developed". Lean accounting measures the right items for a company that would aim to move forward with lean transformation (Stenzel, 2008).

Lean accounting facilitates the expedited procurement of information, reports and measurements. It does not require the employment of complex systems and extravagant transactions generally utilized by traditional production companies.

The simplicity of lean accounting enables finance and operation staff members to save time. Hence employees can act to achieve more active strategic objectives and they can play an effective role in carrying the company forward. While the role of the financial professional diverges from the role that entails accounting and reporting duties, it converges to a strategic partnership role jointly with the leaders of the company (Akdeniz, 2015).

If we were to investigate it at a deeper level, lean accounting matches with the cultural objectives of lean organization. Simplified and timely information bolsters the employees of an organization at all levels. Finance and performance measurement data are organized within the framework of value stream mapping and thus value stream management dignifies the "lean" principle. The emphasis on customer value is also derived from the principles of lean thinking. A company's accounts and measures are evaluated as a deep and essential task within the organizational culture. Lean accounting plays an important role within an organization by cultivating a lean culture (Chopra, 2013).

Lean accounting is clearly elucidated in the books authored by Bruce Baggaley and Brian Maskell. Lean Accounting refers to the management of companies in accordance with lean principles (Maskell and Baggaley, 2006). Lean thinking books elaborate on certain stages of "lean leaping". Part of the literature argues that "Lean Accounting" has to be applied after the third or fourth year. This is not a really well-founded statement. The reason is that, improvement or transformation actions are left half finished in several organizations as failures. One of most significant reasons underlying these failures is the incapability of demonstrating the improvement that has been made within financial statements. According to the general approach adopted by the finance managers, these amelioration actions are beneficial for the company. Therefore, returns are expected in a short period of time. However, these approaches are unfortunately not witnessed in real life. In other words, the pioneers of amelioration or lean transformation are hindered. In order to preclude these failures and to prevent the lean transformation from being interrupted, lean accounting has to be observed and evaluated step by step since the initial moment it is implemented (McWay, Kennedy and Fullerton, 2013).

Lean production and lean accounting resemble the chicken and egg analogy. However, even if lean production is actualized with immediate effect, traditional financial controls should not be abandoned at once. The controls being applied here should not be immediately lifted. Over time, lean management (or lean production) is envisaged to render numerous accounting processes as unnecessary. For example, detailed inventory records become particularly significant in an environment where long procurement periods are used and high inventory numbers are present. Therefore, separate financial systems are required for auditing purposes. However as procurement periods and inventory numbers are curtailed, Kanban or

similar retrieval systems are put into action, lean performance standards are being applied and the job becomes standardized, it is assumed that extra financial supervision instruments will not be required (Lin and Qingmin, 2009).

According to Baggaley and Maskell, production and accounting stages should be as the following while transferring from lean production to lean management: Pilot lean production cells - extended lean production - lean applications for customers and suppliers. The stages of lean accounting on the other hand include introduction to lean accounting - management with value streams - lean administration. Also, lean production is divided into three categories which can be listed as pilot lean production cells, company-wide lean production and proximity between partners and companies (Ferdousi and Ahmed, 2009).

Lean manufacturing characteristics of pilot lean production cells should be compatible with the following: (Miller, Pawloski, Standridge, 2010).

- Successful Lean Cellular Applications
- Training on Lean Principles
- Stream, Retrieval and Kanban
- Expedited Preparation and Single-Minute Exchange of Dies (SMED)
- Business Standardization
- Control and Auditing at Source

Stages that make up the lean costing of pilot lean production cells include the following: (Bell, 2005)

- Lean performance management of production cells
- Measurement of financial equivalence of lean improvements
- Elimination of a number of operational transactions
- Annulment of deviation reports and traditional measurements
- Preventing extravagance in financial accounting
- Mapping primary value streams of the company
- Determining fundamental factors of costs and performance

Manufacturing characteristics of company-wide lean production include the following: (Dolcemascolo, 2006)

- Standardizations between the cells and one piece flow
- Boosting visual qualities
- Establishing and training continuous improvement teams
- Supplier certification and supplier Kanban
- Production with value stream

- Controlling processing, statistical processing control applications
- Monitoring Work in Process (WIP) goods and finished goods inventory

Stages of company-wide lean production include the following: (Aziz and Hafez, 2013)

- Determining the performance criteria for value stream at the company level
- Designating performance indicators compatible with the company strategy
- Switching to value stream costing instead of standard costing
- Ensuring the continuation of constant improvement in line with the results obtained from value stream

costing

- Exercising value stream costing to measure costs and values
- Integrating finance to Standard Operating Procedures (SOP), sales and operational planning

Production qualifications related to inter-enterprise proximity: (Womack and Jones, 1994)

- Company organized with value stream
- Developed collaboration between the customers, suppliers and partners
- Acknowledging constant improvement as a style of life and vision
- Application of lean thinking to the entire organization

Lean costing of the inter-enterprise proximity is as the following:

(Knolmayer, Mertens, Zeier and Dickersbach, 2009).

- Utilization of target costing for customer values and ameliorations
- Employing target costing for the design of products, processes and business manners
- Extending value stream to the customers, suppliers and third party companies
- Removal of several purchasing and inventory control jobs
- Transferring routine accounting and recording tasks to automation or outsourcing

2. Literature Review

Existing literature provides a starting point for the identification of lean production. Moreover, it assists in highlighting the complexity within the conceptual and operational field surrounding lean production and in adopting a series of operational precautions (Karan, 2015).

Lean production is generally construed from two different perspectives. One of these is referred to as the philosophical perspective related to the guidance for principles and comprehensive objectives (Womack and Jones, 1996; Spear and Bowen, 1999), while the other entails a practical perspective focused on directly observable management practices, instruments or techniques (Shah and Ward, 2007; Li et al., 2005).

This difference in orientation does not signify a complete disagreement, but it may damage conceptual clarity. As a typical example, Just-in-Time is one of the four essential concepts of Total Production System

(TPS). In order to preserve just-in-time production at Toyota's facilities, Ohno (1988) designed the Kanban system to retrieve the materials from the higher station and to manage the flow of production (Gao and Low, 2014).

Furthermore, in order to contemplate on and measure just-in-time, Sugimori et al. (1977) concentrated on the most critical components such as Kanban, production smoothing and the reduction of time between production activities. These definitely focus on quality development and participation of employees (Hall, 1987; McLachlin, 1997). Furthermore, the mentioned components are customer-oriented (Flynn, Sakakibara, Schroeder, 1995).

Afterwards, JIT³ has been transformed into the TPS system in the United States (US). Kanban with JIT have been acknowledged, since these terms were generally used alternately instead of each other (Hoop and Spearman, 2004). Similar concepts were also observed in other components of lean production such as quality management, people management and preventive maintenance approach (Anvari, İsmail and Hojjati, 2011).

The term "Lean" was initially used in an article authored by John Krafcik entitled "Triumph of the Lean Production System", which was based on his master's thesis he wrote while pursuing his graduate degree at MIT Sloan School of Management. Before coming to MIT for a master's degree on management, Krafcik was formerly working as a Quality Engineer at the "NUMMI"⁴ factory which is the joint investment of General Motors and Toyota. These studies conducted by Krafcik were then pursued with the International Motor Vehicles Program (IMVP) that performs research on the "global automobile industry and the future of automobile" established by MIT with a five million dollar budget. John Krafcik also worked at Ford for long years after IMVP⁵. Following this position, he became the Chief Executive Officer (CEO) of Hyundai Motor America in 2008 (Bergen, 2015).

The book authored by James P. Womack, Daniel T. Jones and Daniel Roos entitled "The Machine that Changed the World" published in 1991 as an output of this program explained the history of automobile production, compared automobile manufacturing methods in Japan, US and Europe and illustrated the basic components of Lean Production. "The Machine That Changed the World", was translated to 11 different languages besides Turkish and it sold more than 600.000 copies playing a significant role in the worldwide expansion of the term "Lean" (Womack, Jones and Roos, 1991).

Initially, Henry Ford had summarized his own production philosophy and the fundamental principles that the revolutionary Ford Production System (FPS) adopted in his book entitled "Today and Tomorrow" which was published in 1927. Toyota Motor Company was established in Koromo, Japan in 1937. Toyota cousins Kiichiro and Eiji formulated the Toyota Production System (TPS) which includes Taiichi Ohno's Ford

³ JIT: Just-in-Time.

⁴ MIT: Massachusetts Institute of Technology

⁵ International Motor Vehicle Program

Production System (FPS). Just-in-Time (JIT) method was recognized as a key component of TPS (Toyota Motor Corporation, 2016).

In 1978, Ohno published "Toyota Production System" in Japanese. Here, he introduced the idea of JIT. According to Ohno, primary objective of TPS is to reduce costs (eliminate extravagance/waste) and this can be attained through quantity control, inventory guarantee and respect for humanity. He suggested that, the necessary product types should be manufactured only when it is necessary and at the required amount (Monden, 2014).

In 1973, oil crisis had a significant adverse impact on North America and pursuant to the publication of numerous academic and practical books, new Japanese production and management practices drew considerable attention. The first scholarly article was published in 1977 by Sugimori et al. The articles generally discussed the issues of production smoothing such as Kanban⁶ and JIT as well as level loading (Monden, 1981).

Since the midst of the 1980s, Monden's "Toyota Production System" (1983) as well as Ohno's "Toyota Production System: Beyond Large-Scale Production" (1988) were published in English. In 1991, "The Machine That Changed The World" authored by Womack, Jones and Roos was published. The word machine here configures "Lean Production" to characterize Toyota's production system and the underlying components within the popular literature. This book analyzed the lean system in detail. However, it did not offer a specific and complete definition (Monden, 1983; Ohno, 1988; Womack, Jones and Roos, 1991).

By the midst of the 1990s, other articles related to the impact of various organizational variables with regard to JIT's measurement (Sakakibara, Flynn and Schroeder, 1993; Flynn, Sakakibara, Schroeder, 1995; McLachlin, 1997), total quality management (Ross, 1993; Dean and Bowen, 1994; Sitkin, Sutcliffe, Schroeder, 1994; Flynn et al., 1997) and their implementation were published in academic journals. "Lean Thinking" authored by Womack and Jones was published in 1994 (Womack and Jones, 1994).

Since 2000, numerous books and articles were published by academics, practitioners and consultants. Also, a few academic conceptual articles (Hoop and Spearman, 2004; De Treville and Antonakis, 2006) and experimental articles (Shah and Ward, 2007) were written to highlight the encompassing characteristic of lean production. Unfortunately, a completely clear and specific definition is still not present.

3.Data and Methodology

Acknowledged as the company which applies lean production in the most accomplished manner, Toyota has succeeded in becoming the best firm worldwide and it constantly tries to maintain this title. For most authorities, Toyota is recognized as the best company within the field of "production" globally (Hanna, 2014).

⁶ Kanban: Kanban refers to the information system which is used to control production and material flow and instructs production process on how much and when certain items will be manufactured and where they will be sent.

It was observed that based on the sustainable productive performance results acquired by the companies which have actualized lean production, other companies implementing traditional management have also become inclined towards lean production over the last twenty years. Several articles and scholarly research have been published with regard to lean production and courses on lean production and lean management have been offered in many universities. As the use of lean management expands, companies employ lean management principles more and more even though some are not engaged in production. It is also observed that, lean principles are frequently used in industries such as informatics, construction and healthcare (Kabene, 2011).

First examples of lean management in Turkey were observed in the automotive industry during 1990s. With the impact of Toyota, automotive companies paid more attention to lean production and they encouraged their subsidiary industries to utilize this method. Lean applications have become more widespread in production, textile and similar industries over time. Thus, lean implementations nowadays attract the attention of the executives and many company owners in Turkey (Yükselen, Özkaya and Molla, 2014).

While Lean Thinking continues to develop, a standardized approach has not been introduced for accounting control and measurement. Therefore, understandable and integrated knowledge is not present. Lean accounting, lean production and lean management provide several advantages for enterprises. Increase of productivity and quality standards, timely delivery, added value and low levels of inventory also offer numerous benefits for enterprises in the context of lean thinking (White, 2010).

Manufacturers have been under an intense and continuous pressure to find new means for reducing production costs, eliminating extravagance (waste), increasing the product's superior quality and efficiency as well as improving customer satisfaction. These parameters are generally succeeded via the implementation of lean management practices within industries. It is observed that, traditional production practices remain inadequate for lean management (Chopra, 2013).

This research tries to touch upon the significance of lean production practices. Lean applications should develop more rapidly despite the recent improvements in this field. The primary reasons for the drawback of lean management in some firms include the concerns of the workers with regard to changes in attitude, lack of awareness and the insufficient training on concepts such as lean management, lean accounting and timing used in lean applications. For this reason, it is clearly observed that the industries have to place more emphasis on lean management in all of the fields. Therefore, all types of firms should be encouraged to organize lean awareness programs and adopt technological advancements along with lean training, education and research activities. These assist industrialists and researches in raising awareness on lean

management tools and techniques. Therefore, the preference of suitable lean applications and updated scenarios can take up a supportive role for the cease of ineffectiveness within competitive environments, applications and constant developments (Begam, Swamynathan, Sekkizhar, 2013).

The research is run a on a construction firm, which will be mentioned and called as the CST Company from now on. The main goals of lean accounting can be listed as eliminating waste, freeing up capacity, speeding up the processes, eliminating errors, fraud and defects as well as making the processes more clear. Methodology of this study specifically focuses on the error, fraud and defect eliminating component of lean accounting. For this purpose, the amounts (sums) of 120 Accounts Receivable records of CST firm are taken into consideration. The research has a complete set of data for 9173 records of 120 Accounts Receivable sums belonging to CST Company. However, only 100 records of 120 Accounting Receivable sums belonging to CST firm are taken as a sample from the total universe of 9173 records. This is because it is impossible to list all of the 9173 records in this research paper.

In addition to the amounts (sums) of 120 Accounts Receivable records, 2 Digits on Right of 120 Accounts Receivable sums, total frequency (9173 observations of 120 Accounts Receivable sums), observation numbers (observation no.), observed frequency in total universe, observed rate, expected rate, absolute difference, standard error, z (value) and check columns are included to the table (Table: 1) to run the implementation of lean accounting on CST Company using statistics.

Research also includes a figure (Figure 1), which illustrates a comparison of observed rates and expected rates. Observed rates are shown with a line in blue color and expected rates are shown with a line in red color. Also, the X Axis of Figure 1 shows the observation numbers and Y Axis of Figure 1 shows the observed rates / expected rates mathematically.

As easily observed, Table 1 has 11 columns, which indicate the statistical lean accounting implementation on CST Company. Amount column shows the sums of 120 Accounts Receivable records belonging to the CST firm. Actually, research data include 9173 observations. In other words, data cover 9173 Accounts Receivable sums as total universe. However, it is decided to only select and show 100 observations (100 observations of 120 Accounts Receivable sums) as a sample since it is impossible to list and present all the 9173 observations in this study.

Thus;

Total Universe (U) = 9173

Sample Size (S) = 100

Then, Table 1 has the 2 Digits on Right Column. This column shows the last two digits (two digits on right) of amount column. As an example, for 60.514,76 TL sum written on the amount column, 2 Digits on Right Column reflects a value of 76. Using the same logic, 74 is highlighted for an accounts receivable sum of 60.291,74 TL taking place on the amount column.

Moreover, total frequency column shows the number of 9173 on the first line. The reason is that, total data set includes 9173 observations (9173 accounts receivable sums) as mentioned before. Observation No. column indicates the observation number. Each 120 Accounts Receivable sum is statistically an observation for research. Thus, each 120 accounts receivable sum is assigned a unique code as observation number, starting from 0. For instance, since 60.514,76 TL is the first 120 Accounts Receivable sum, it is coded as 0 on Table 1. Also, since 60.291,74 TL is the second 120 Accounts Receivable sum, it is coded as 1 on Table 1. Codes for the following observations (120 Accounts Receivable sums) continue progressively based on the same logic. Concerning observed frequency column, it shows how many times two digits on the right number is repeated among 9173 observations. For example, two digits on the right of 60.514,76 TL sum is 76 and the first line of observed frequency column (789) shows us that, number 76 is repeated 789 times in a total of 9173 observations.

Then, observed rate is calculated by dividing the observed frequency to total number of observations. For example, considering observation 0, observation frequency is 789. Thus, if we divide 789 by 9173 (total number of observations), we find 0,0860133 as observed rate for observation 0. Expected rate is 0,01 (1%) for all observations as seen on Table 1. This is because 2 digits on right can be between 0 and 99. In other words, there are 100 different possibilities here. But since 2 digits on the right is a single unique number for each separate observation, probability rate (expected rate) is always $0,01 = 1/100 = 1\%$. Absolute difference is the absolute value of difference between observed rate and expected rate. For example, considering observation 0, absolute difference equals to 0,0760133, which is absolute value of 0,0860133

(observed rate) – 0,01 (expected rate).

After that, standard error is computed by taking the square root of 0,01 (expected rate) multiplied by 1 - 0,01 and divided by 9173 (total number of observations). In this case, for observation number 0, standard error equals to the square root of 0,01 multiplied by 0,99 and divided by 9173. The next column (z value) is calculated by dividing absolute difference to standard error. Finally, the check column gives an attention to lean accounting practitioners if the z (value) is greater than 3. Lean accounting practitioners should check the 120 Accounts Receivable sums which are labeled with attention. The mentioned 120 Accounts Receivable sums can be subject to error, fraud and defect. It is wise to analyze and investigate all such 120 Accounts Receivable sums (invoices) and this task should especially be run by auditors, accountants and lean accounting practitioners. As the CST Company progresses on the lean implementations and becomes more lean inclined, invoices (sums) subject to error, fraud and defect will decrease by the help of this statistical application.

Math Equations and Formulas for Statistical Lean Accounting Application of CST Company:

Observed Rate = Observed Frequency / Total Number of Observations (Total Universe) (1)

Expected Rate (Expected Probability) = 1 / 100 (2)

Absolute Difference = Absolute Value (Observed Rate - Expected Rate) (3)

Standard Error = Square Root (Expected Rate X (1-Expected Rate) / Total Frequency) (4)

Z (Value) = Absolute Difference / Standard Error (5)

Excel Equations and Formulas for Statistical Lean Accounting Application of CST Company:

(Example: Observation Number 0 - Line 2)

2 Digits on Right = VALUE(RIGHT(ROUND(A2*100;2);2)) (6)

Total Frequency = ROWS(A2:A9174) (7)

Observed Frequency = COUNTIF(\$B\$2:\$B\$9174;F2) (8)

Observed Rate = G2/9173 (9)

Expected Rate = 1/100 (10)

Absolute Difference = ABS(H2-I2) (11)

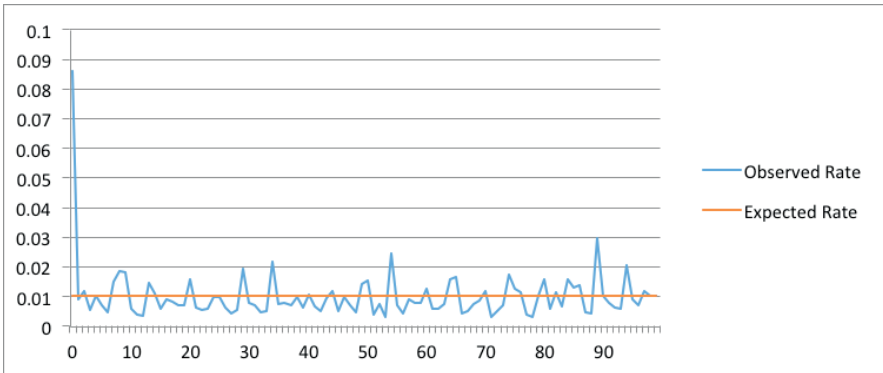
Standard Error = SQRT(I2*(1-I2)/\$E\$2) (12)

Z (Value) = J2/K2 (13)

Check = IF(L2>3;"ATTENTION";"") (14)

It should be noted that, the Excel equations and formulas listed above are just examples for Observation Number 0, Line 2. Logically, Excel equations and formulas will automatically change for following observations and lines. CST Company has 9173 invoices (sums) for 120 Accounts Receivable records. Thus,

these Excel equations and formulas can easily be executed for all the 120 Accounts Receivable sums.

Figure 1. Comparison of Observed Rates and Expected Rates

Figure 1 shows a comparison of observed rates and expected rates. Observed rates are drawn with a line in blue color and expected rates are drawn with a line in red color. Also, the X Axis of Figure 1 reflects the observation numbers and Y Axis of Figure 1 reflects the observed rates as well as expected rates mathematically.

Statistical lean accounting implementation on CST Company has shown that, 58 invoices (sums) out of 100 invoices (sums) can be subject to error, fraud and defect. If we have a look at the CHECK column and count the total number of ATTENTIONS, we see that 58 observations out of 100 are labeled with the word ATTENTION. This is a significant proportion (ratio), which is equivalent to 58%. Thus, we have a strong indicator here proving that statistical and mathematical approaches integrated into lean accounting practices can help companies seriously to detect errors, fraud and defect. Such errors, fraud and defect affect the profitability, efficiency and competitiveness of firms. They can even harm the reputation and image of organizations. Moreover, companies can face tax penalties and legal problems. Thus, it is best to go lean for eliminating disadvantages in the industry and market.

4.Conclusion

Lean accounting should be accepted and adopted as a core business strategy for companies operating in a wide spectrum of sectors. Traditional accounting is still used highly by firms belonging to all sectors. However, it cannot satisfy the needs and necessities of modern businesses which strive to be flexible, work with low levels of inventory, eliminate waste and avoid unnecessary procedures. Since these modern companies are also motivated to decrease idle capacity, lean accounting can also be applied to financial accounting, managerial accounting and cost accounting.

In fact, firms should take lean accounting one step further and form a lean management system.

This means that, lean transformation must be completed by organizations for ideal results. Information, document and report flows will be rapid by adopting lean accounting and lean management. Employees are much focused on daily tasks and operational issues in today's business world. On the other hand, implementation of lean accounting and lean management will help employees to concentrate on strategic goals of firm.

Statistical lean accounting implementation using mathematics and software such as Excel can be done on a variety of accounting processes like accounts payable, accounts receivable, payroll, cost accounting, managerial accounting and expense reporting. This study did run a statistical lean accounting implementation especially on accounts receivables of a construction company called as the CST firm for this research. Excel and mathematical formulas were used, in addition to taking advantage of a table and graph (figure). Paper clearly shows that, statistical lean accounting implementation on CST firm was very beneficial and helpful. The reason is that, it helped to detect and label 58 Accounts Receivable records out of 100 as in attention status (risky). According to the statistical lean accounting practice of this research, the mentioned 58 Accounts Receivable records can be subject to error, fraud and defect. So, these records must be investigated and analyzed closely.

Research findings are in line with some former literature such as Womack and Jones (1994), who had claimed that lean accounting increases capacity, expedites the process so that extravagant losses can be prevented, eliminates errors and mistakes and disambiguates the process and makes it understandable. Study results are also parallel to Kocamiş (2015), who had underlined the fact that lean accounting motivates lean thinking in the long-term as it concentrates on lean based information and statistics. Plus, research findings support the former findings of Cokins (2009), who had defended that lean accounting vision is comprised of providing accurate, timely and understandable information, encouraging lean transformation organization-wide and increasing customer value, decision-making on growth, profitability and cash flow, preserving comprehensive financial control while using lean tools to prevent extravagance in accounting procedures, full compliance of Generally Accepted Accounting Principles (GAAPs) with external reporting arrangements and internal reporting conditions, supporting of lean culture by the investors, procurement of relevant and triggering information as well as reinforcing constant improvement at every level of the organization. Finally, Kabene (2011) had previously stated with his research that lean principles are frequently used in industries such as informatics, construction and healthcare. That study proves and supports this fact, by clearly presenting that a lean accounting implementation helps a construction firm named CST Company in the context of this research.

REFERENCES

- Akdeniz, C., (2015), Introduction to Lean Accounting, Intro Books, Germany.
- Anvari, A., İsmail, Y., Hojjati, M.H., (2011), A Study on Total Quality Management and Lean Manufacturing: Through Lean Thinking Approach, World Applied Sciences Journal, 12/9, 1585-1596.
- Asefeso, A., (2013), Lean Accounting, Book Tango Publishing, Indiana, USA.
- Aziz, R. F. and Hafez, S. M., (2013), Applying lean thinking in construction and performance improvement, Alexandria Engineering Journal, 52/4, 679-695.
- Baggaley, B., (2003), Costing by Value Stream, Journal of Cost Management, 17/3, 24-30.
- Begam, M.S., Swamynathan, R., Sekkizhar, J., (2013), Current Trends on Lean Management – A Review, International Journal of Lean Thinking, 4/2, 15-21.
- Bell, S., (2005), Lean Enterprise Systems: Using IT for Continuous Improvement, John Wiley & Sons.
- Bergen, M., (2015), Google Picks Former Hyundai CEO as Its Self-Driving Car CEO, Re-Code Website, September 13, 2015, http://recode.net/2015/09/13/google-picks-former-hyundai-ceo-as-its-self-driving-car-ceo/?_ga=1.4196723.1702074926.1454924230.
- Birgün, S., Gülen, K. and Özkan, K., (2006), Yalın Üretime Geçiş Sürecinde Değer Akışı Haritalama Tekniğinin Kullanılması: İmalat Sektöründe Bir Uygulama, İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 5/9-1, 47-59.
- Brosnahan, Jan P., (2008), Unleash the Power of Lean Accounting, Journal of Accountancy, 206/1, 60-66.
- Carnes, K. and Scott H., (2005), Accounting for Lean Manufacturing: Another Missed Opportunity?, Management Accounting Quarterly, 7/1, 28-35.
- Casas, A. M., (2011), Total Quality Management: Quality Culture, Leadership and Motivation, Master's Thesis, Politecnico di Milano, 81.
- Chopra, A., (2013), Lean Accounting – An Emerging Concept, International Journal of Marketing, Financial Services & Management Research, 2/8, 79-84.
- Cokins, G., (2009), Performance Management: Integrating Strategy Execution, Methodologies, Risk, and Analytics, Wiley Publishing.
- De Treville, S, Antonakis, J., (2006), Can lean production be intrinsically motivating? Contextual, configurational, and levels-of-analysis issues, Journal of Operations Management, 24/2, 99-123.
- Dean, J.W., Bowen, D.E., (1994), Management theory and total quality: improving research and practice through theory development, The Academy of Management Journal, 19/3, 392-418.

Demir, V., (2008), Yönetim Muhasebesindeki Değişim ve Değişimi Etkileyen Faktörler, www.denetim-net.net/UserFiles/Documents/.../YönetimMuhasebesi.pdf , 1-21.

Dolcemascolo, D., (2006), *Improving the Extended Value Stream: Lean for the Entire Supply Chain*, Productivity Press, New York, USA.

Ferdousi, F. and Ahmed, A., (2009), An Investigation of Manufacturing Performance Improvement through Lean Production: A Study on Bangladeshi Garment Firms, *International Journal of Business and Management*, 4/9, 106-116.

Fiume, O. J., (2006), *Management Accounting for Lean Businesses*, The Wiremold Company, http://lean.mit.edu/publications/cat_view/80-laieducational-network-ednet,EdNet_Oct2006_Fi-ume_Mgt_Acct_for_Lean_Bus_E.pdf , 1-29.

Flynn, B.B., Sakakibara, S., Schroeder, R.G., (1995), Relationship between JIT and TQM: practices and performance, *Academy of Management Journal*, 38/5, 1325–1360.

Flynn et. al., (1997), World Class Manufacturing Project: Overview and Selected Results, *International Journal of Operations and Production Management*, 17/7, 671-685.

Gao, S. and Low, S. P. (2014), *Lean Construction Management: The Toyota Way*, Springer, 58.

Gordon, G., (2010), Value Stream Costing as a Management Strategy for Operational Improvement, *Cost Management*, 24/1, 11-17.

Hall, R.W., (1987), *Attaining Manufacturing Excellence: Just-in-Time, Total Quality, Total People Involvement*, Dow Jones-Irwin, Homewood, IL.

Hanna, S., (2014), Top 10: Lean Manufacturing Companies in the World, June 12, 2014, *Manufacturing Global Website*, <http://www.manufacturingglobal.com/top10/38/Top-10:-Lean-manufacturing-companies-in-the-world>

Hoop, W. J. and Spearman, M. L., (2004), To Pull or Not to Pull: What is the Question? *Manufacturing & Service Operations Management*, 6/2

Huntzinger, J. R., (2007), *Lean Cost Management: Accounting for Lean By Establishing Flow*, J. Ross Publishing, USA.

IMA – Institute of Management Accountants, (1996), *Statements on Management Accounting*, 29-30.

Kabene, S.M., (2011), *Human Resources in Healthcare, Health Informatics and Healthcare Systems*, Medical Information Science Reference, New York, USA.

Karan, P.P., (2015), *Japan in the Bluegrass*, The University Press of Kentucky, 322.

Kennedy, F. A. and Widener, S.K. (2008), A control Framework: Insights from Evidence on Lean Accounting, *Management Accounting Research*, 19, 301-323.

Knolmayer, G. F., Mertens, P., Zeier, A. and Dickersbach, J.T., (2009), Supply Chain Management Based on SAP Systems: Architecture and Planning Processes, Springer, 11-58.

Kocamiş, T. U., (2015), Lean Accounting Method for Reduction in Production Costs in Companies, International Journal of Business and Social Science, 6/9, 6-13.

Krafciak, J. (1986)., Learning from NUMMI,. IMVP Working Paper. Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, MA.

Li, S., R., Ragu-Nathan, T. and Ragu-Nathan, B., (2005). Development and validation of a measurement instrument for studying supply chain management practices, Journal of Operations Management, 23/6, 618-641.

Lin, W., and Qingmin, Y. (2009), Lean Accounting Based on Lean Production, Management and Service Science, MASS '09. International Conference, Wuhan, IEEE, 1-4.

Manos, A. and Vincent, C. (2012), The Lean Handbook: A Guide to the Bronze Certification Body of Knowledge, ASQ Quality Press, Wisconsin, USA.

Maskell, B. and Baggaley, B., (2006), Lean Accounting: What's It All About", Target Journal, 22/1, AICPA Website, <http://www.aicpa.org/InterestAreas/BusinessIndustryAndGovernment/Resources/OperationalFinanceAccounting/StrategicCostManagement/DownloadableDocuments/LeanAccountingWhatit'sallabout.pdf>

McLachlin, R., (1997), Management initiatives and just-in-time manufacturing, Journal of Operations Management, 15/4, 271-292.

McWay, G., Kennedy, F. and Fullerton, R., (2013), Accounting in the Lean Enterprise, CRC Press, Taylor&Francis Group, 25.

Miller, G., Pawloski, J., Standridge, C., (2010), A Case Study of Lean, Sustainable Manufacturing, Journal of Industrial Engineering and Management, 3/1,11-32.

Monden, Y., (1981), Adaptable Kanban System Helps Toyota Maintain Just-In-Time Production, Industrial Engineering, 13/5,29-46.

Monden, Y., (1983), The Toyota Production System, Portland, USA, Productivity Press.

Monden, Y., (2014), Management of Enterprise Crisis in Japan, World Scientific Publishing.

Ohno, T., (1988), The Toyota Production System: Beyond Large-Scale Production, Portland, USA, Productivity Press.

Ross, J. E., (1993), Total Quality Management: Text, Cases and Readings, St. Lucie Press.

Sakakibara, S., Flynn, B., Schroeder, R.G., (1993), A Framework and Measurement

Instrument for Just-In-Time Manufacturing, Production and Operations Management, 177-194.

Shah R. and Ward, P. T., (2007), Defining and developing measures of lean production, *Journal of Operations Management*, 25/4,785–805.

Sitkin S.M., Sutcliffe, K.M., and Schroeder, R.G., (1994), Distinguishing control from learning in total quality management: a contingency perspective, *The Academy of Management Review*, 19/3, 537-564.

Spear, S. and Bowen, H.K., (1999), Decoding the DNA of the Toyota Production System, *Harvard Business Review*, September-October 1999

Stenzel, J., (2008), *Lean Accounting: Best Practices for Sustainable Integration*, John Wiley & Sons.

Toyota Motor Corporation, (2016), “The Origin of the Toyota Production System”, http://www.toyota-global.com/company/vision_philosophy/toyota_production_system/origin_of_the_toyota_production_system.html

Way, J., (2016). Problems with Traditional Accounting Practices, *Chron*, <http://smallbusiness.chron.com/problems-traditional-accounting-practices-39533.html>

White, J. B., (2010), Lean (Inventory) Times for Luxury Cars, *The Wall Street Journal*, <http://www.wsj.com/articles/SB1000142405274870329660457600553229837672>

Womack, J. and Jones, D., (1994), “From Lean Production to the Lean Enterprise”, *Harvard Business Review*, March-April 1994, <https://hbr.org/1994/03/from-lean-production-to-the-lean-enterprise>.

Womack, J. and Jones, D., (1996), *Lean Thinking - Banish Waste and Create Wealth in your Corporation*, New York: Free Press.

Womack, J., Jones, D., and Roos, D., (1991), *The Machine that Changed the World*, Harper Collins Publishing, USA.

Yükselen, C., Özkaya, N. and Molla, Y., (2014), Case Studied: Hanging by a Thread? Go Lean, Planet Lean, <http://planet-lean.com/how-a-turkish-textiles-manufacturer-beat-competition-from-asia-using-lean-thinking>.

KABİN EKİPLERİNİN DUYGUSAL ZEKÂ YETENEKLERİNİN PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİNE ETKİSİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA^{1*}

Türkan İŞYAPAN GÜRBÜZ², İlyas SÖZEN³

ÖZ

Çalışmanın amacı, kabin memurlarının duygusal zekâ potansiyelleri ile problem çözme becerisi arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırma amacına uygun olarak kamu ortaklı ve özel havayolu işletmelerinin İstanbul'da ikamet eden 191 kabin memuruna toplam 73 soru sorulmuştur. Araştırmada Bilgi Toplama Formu, Bar-On Duygusal Zekâ Ölçeği ve Problem Çözme Envanteri kullanılmıştır. Katılımcılara demografik verilere yönelik Bilgi Toplama Formu, Duygusal Zekâ Ölçeği ve Problem Çözme Envanteri set halinde anket olarak verilmiştir. Kabin memurlarının bir bölümü uçuş görevine giderken ya da döndükten sonra Kabin Ekibi Görev Bekleme Odası'nda, büyük bir çoğunluğu da periyodik eğitimlerini almak için geldikleri eğitim binasında sınıf ortamında soruları cevaplamışlardır. Veri analizleri için SPSS programı kullanılmıştır. Problem çözme envanteri ve duygusal zekâ ölçeğinin demografik değişkenler açısından farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla uygulanan bağımsız gruplar t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Ardından değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesi amacıyla korelasyon analizi; problem çözme envanteri alt boyutlarını açıklayan değişkenlerin belirlenmesi amacıyla da bir dizi hiyerarşik regresyon analizi yürütülmüştür. Buna göre duygusal zekâ düzeyinin cinsiyet açısından farklılık gösterdiği; problem çözme becerilerinin de cinsiyet, medeni durum ve unvan açısından farklılaştığı görülmüştür. Çalışmanın temel hipotezleri doğrultusunda, duygusal zekâ düzeyinin problem çözme becerilerinden aceleci yaklaşım, düşünen yaklaşım, kendine güvenli yaklaşım ve planlı yaklaşımın anlamlı açıklayıcısı olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Duygusal Zekâ, Problem Çözme, Kabin Ekibi

A STUDY OF THE EFFECT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE SKILLS ON PROBLEM-SOLVING CAPABILITIES OF CABIN CREW MEMBERS

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the effect of emotional intelligence capabilities on solving problems that cabin crew meet. For the purpose of research, 73 questions about emotional intelligence and problem solving were asked to 191 cabin crew who are working for private and state partner airline companies. They all live in Istanbul. The Information Form, Bar-On Emotional Intelligence Scale and Problem Solving Inventory were used for the investigation. Information for participants demographic Data Collection Form, Emotional Intelligence Scale and Problem Solving Inventory have been given to the participants as a set of survey. Some of cabin crew fill the forms on the way to flight duty, after returning from flight duty and in the

^{*} Makale Gönderim Tarihi : 29.02.2016

Makale Kabul Tarihi: 10.03.2016

¹ Bu çalışma yayınlanmamış yüksek lisans tezi "Duygusal Zeka Yeteneklerinin Problem Çözme Üzerine Etkisi: Sivil Havacılık Alanında Kabin Ekipleri Örneği" kaynak alınarak hazırlanmıştır.

² Yüksek Lisans Mezunu, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, tisyapan@yahoo.com

³ Doç. Dr., Beykent Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, isozen@beykent.edu.tr

crew lounge; a large majority of the group is fill the forms in the classroom to receive periodic training. Data analysis for the SPSS program was used. Problem solving inventory and emotional intelligence scale in terms of demographic variables in order to determine whether differentiation applied to independent groups t-test and one-way analysis of variance (ANOVA) was applied. Then, in order to determine the relationship between variables, correlation analysis, then problem solving inventory in order to determine the lower dimensions predictive analytic variables was carried out a series of hierarchical regression analysis. Accordingly, the level of gender differ in terms of emotional intelligence, problem solving skills are also varied in terms of gender, marital status and titles. In accordance with the basic hypothesis of the study, the level of problem-solving skills of emotional intelligence hasty approach, mindful approach, confident approach and planned approach is significantly explained.

KeyWord: Emotional Intelligence, Problem Solving, Cabin Crew

GİRİŞ

21. yüzyıl başlarında endüstri devrimi ile beraber yüksek IQ (Mantıksal Zeka) düzeyine sahip ve akademik açıdan başarılı kişilerin iş hayatında ayakta kalabileceği inancı yerleşti. Bu geleneksel düşünce bize iş hayatında duyguların yeri olamayacağını, işlerin istenildiği şekilde yürümesi için mutlak kurallara uyumun şart olduğunu öğretti. Ancak, 1970 yıllarda yüksek IQ düzeyinin tek başına yeterli olmadığı, sosyal yönden zayıf olan kişilerin beklenen verimi gösteremedikleri ses getiren birkaç bilimsel araştırmada inceleme konusu oldu. 1990'lardan itibaren duyguların iş hayatındaki ve hatta hayatın genelindeki başarının ve mutluluğun önemli bir parçası olduğu düşüncesiyle önemsenmeye başlandı.

Duyusal zekâ; kişinin kendi duygularının farkında olması, duygularını yönetme becerisi ve başka insanların duygularını tanıma yetkinliğidir. Küreselleşme ile birlikte her alanda çok hızlı bir değişim ve gelişim yaşanmaktadır. İşletmeler de bu değişime ayak uydurabilmek için yeni özellikler ve kabiliyetler kazanmak zorunda kalmaktadır. İşletmelerin önemli kaynaklarından biri olan "insan" unsuru, işletmelerin devamlılığı için yatırım yapılması gereken en önemli konu haline gelmiştir.

Kabin memurluğu mesleğinde, havacılığın doğası gereği anlık gelişen problemlerin, durum değerlendirmesi yapılarak doğru karar verme ile çözülmesi önemlidir. Kabin ekipleri uluslararası ve ulusal havacılık kuralları gereği bu yönde periyodik eğitimlere tabii tutulmaktadır. Yapılan çalışmanın ilk amacı, çeşitli demografik özellikler açısından kabin ekiplerinin duygusal zekâ düzeyleri ile problem çözme becerileri arasında anlamlı bir farklılığının olup olmadığına incelenmesidir. Çalışmanın temel amacı ise, kabin ekiplerinin demografik özelliklerinin ve duygusal zekâ düzeylerinin problem çözme becerileri üzerinde açıklayıcı etkisinin olup olmadığını belirlemesidir.

1.DUYGUSAL ZEKÂ

Duygusal zekâ kavramının temelini duygularımız oluşturduğundan öncelikle “duygu”nun tanımını yapmak doğru olacaktır. Duygu’nun tanımı Türkçe sözlükte “çevresinde olanları sezerek algılama ve algıladığı, sezdiği şeylerin kişinin içinde oluşturduğu etki, izlenim” olarak yapılmıştır (Kavcar v.d., 2006: 172).

Hochschild, kişilerin duygu dünyalarının kariyer gelişimine etkilerini araştırırken ilk kez kullandığı ‘duygusal emek’ (emotional labor) terimini, “iş rolünün bir parçası olarak açıkça gözlemlenebilir, arzu edilen mimiksel ve bedensel belirtilerini kullanarak duyguların yönetimi” biçiminde tanımlamıştır (Keser, 2006: 103). Duyguları uygun bir biçimde kullanma yeteneği, kariyer seçim sürecinin hızla değişen ortamıyla baş edilebilmesi için oldukça önemli ve kritik bir yetenektir (Edizler, 2010: 2981).

Yüzyıllar boyunca akıl bilişsel zekâ ile eşleştirildi ve duygulara fazla önem verilmedi. Toplumda aklın karşılığı “kafa” duygunun karşılığı “kalp” olarak yerleşti. Duygular kişilerin zayıf yanı olarak kabul edildi. Akıl erkeklerle, duygu kadınlara yakıştırıldı. Duygularını ifade etmek, duygusal davranmak sanatçılara ya da annelere uygundu ama lider veya komutan gibi grupları arkasından sürükleyenlere göre uygun değildi (Atabek, 1999: 11). Ancak son dönemde yapılan çalışmalar duygunun insanoğlunu başarıya götüren önemli kavramlardan biri olduğunu ortaya koydu. Amigdala ve neokorteks arasındaki bağlantılar, zihin ve kalp, düşünce ve duygu arasındaki savaşların ya da işbirlikçi antlaşmaların ana terminalidir (Goleman, 2014: 55). Nörolojik çalışmalar sonucunda insan vücudunda bulunan pek çok sistem arasında duygu sistemlerinin de bulunduğunu ortaya çıkarmıştır. Başarı ve mutluluğa giden yolda nasıl ki birey tek bacağıyla yürümeye ya da tek koluyla tutmaya çalışmıyorsa akılla duygu arasında da bir seçim yapmak zorunda değildir (Senge, 2013: 191).

Zekâyâ ait en eski tanım ünlü düşünür Descartes’a aittir. Zekâyı doğruyu yanlıştan ayırabilme becerisi olarak tanımlayan Descartes sonradan yapılan zekâ tanımlarının temelini oluşturmuştur (Özaslan, Acar ve Acar, 2009: 99).

Zekâ bireyler arası farkı belirleyen unsurlardan biridir. Kişinin doğuştan sahip olduğu yeteneklerini; çevre etkisi, öğrenme, deneyim gibi etkenlerle geliştirip kuşaklara aktarılabilen bir beceri ve bilgiyi kullanma yeteneğidir. Zekâ IQ testleri ile ölçülen şey olarak tanımlanabilir. Bir problemi mantıksal olarak analiz etmek ve çözmek için gereken bir dizi beceridir (Merlevede, Vandamme ve Denis, 2006: 25).

Zekânın soyut, mekanik ve sosyal olmak üzere üç boyutunun ileri süren Thorndike, 1920’li yıllarda duygusal zekânın alt yapısını oluşturmuştur (İşmen, 2001: 112).

1990 yılında “Duygusal Zekâ” kavramını ilk kez kullanalar Mayer ve Salovey olmuştur. Onlara göre duygusal zekâ birbiri ile uyumlu üç yetenek kategorisinden oluşur:

- Kişinin kendisinin ve diğerlerinin duygularını kavraması,
- Kişinin kendisinin ve diğerlerinin duygularını dengeleyebilmesi ve
- Sorunların çözümünde duygularını kullanılabilmesi (Mayer ve Salovey, 1993: 437).

1997 yılında Cooper ve Sawaf'ın yayımladıkları "Executive EQ" adlı kitaplarında 4 farklı alt boyutta duygusal zekânın toplanabileceğini ileri sürmüşlerdir. (Schutte ve diğerleri, 1998: 168).:

- Duygusal Okur-Yazarlık: Kişinin duygularını tanıması ve duygularını yönetebilmesi becerisi.

Duygularının ne anlama geldiğini okuyabilmesidir. (Emotional Literacy)

•Duygusal Uygunluk: Duygusal esneme ve katılığı ifade eder. Kişinin kendine olan inancını artırarak güven duygusunu sağlamlaştırarak çatışmaları yönetebilme yeteneğini geliştirmesidir. (Emotional Fitness)

•Duygusal Derinlik: Duyguların yoğun olarak yaşanması ve gündelik hayat içerisinde kişinin sorumluluklarının gelişimle desteklenmesidir. (Emotional Depth)

•Duyguların Simyası: Kişinin duygularını yaratıcılık veya fırsat yakalamak, önceden göremediği çözüm yollarını bulmak gibi sezgisel yeteneklerini kullanabilme becerisidir (Emotional Alchemy)

Duygusal Zekâ öğrenilebilir ve geliştirilebilir bir yetenektir (Tunca, 2004: 48). Bu yeteneği geliştirmek için atılması gereken adımlar; Duyguları tanıyıp isimlendirmek, Duyguları tarif etmek, Duyguların yoğunluğunu ölçmek, Duyguları yönetmek, Tatmini ötelemek, Stresi en aza indirmek, Duyguların ve hareketlerin birbirinden farklı olduğunu bilmek olarak sıralanmıştır.

1.1.Duygusal Zekâ Modelleri

Duygusal zekâ ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde genel olarak iki başlık altında toplandığı görülmüştür: Yetenek Modeli ve Karma Model.

Yetenek Modeli duygulara ve duyguların düşünceleri nasıl etkilediğine yoğunlaşırken Karma Model, bilinç durumları, kişiye verdiği enerji ve kattığı güç, kişinin sosyalleşmesi gibi özelliklerine odaklanır (Doğan, 2009: 28).

Yetenek Modeli: Mayer ve Salovey'in 1997 yılında yapmış olduğu duygusal zekâ tanımında duygu ve akıl arasındaki bağlantıya dikkat çekmişlerdi. Bu, önemli kararların iletilmesi, doğru karar vermek için akılcı düşünmek kadar, duygular ile ilgili olarak da akılcı düşünebilme yeteneğine sahip olma anlamına gelmekteydi. Diğerlerine göre daha kısıtlı olan bakış açısı duygusal zekâyı diğer zekâ türleri ile sınırlandırmıştır. Bu bakış açısını kullanan araştırmacılar da az sayıda olduğundan model ancak Mayer, Salovey ve Caruso ile gelişme gösterebilmiştir. Sınırlandırmalardan dolayı toplum ile entegrasyon tam oluşmamış, toplumsal fayda görülemediği noktalar olmuştur: Empati boyutu yetenek modeli içine dahil edilmediğinden Karma Model'in konusu olmuştur (Özdemir Yaylacı, 2002: 55).

1997 sonrasında Mayer ve Salovey tanımlamış oldukları duygusal zekânın 4 boyutu üzerine tekrar çalışmışlar ve Çok Faktörlü Duygusal Zekâ Skalasını MEIS (The Multifactor Emotional Intelligence Scale) geliştirmişlerdir. Bu çalışmada temel psikolojik süreçlerden ziyade daha yoğun psikolojik süreçlere ulaşmayı hedeflemişlerdir.

Mayer ve Salovey'in yapmış oldukları çalışmalarla şekillenen dört farklı duygusal zekâ alanı aşağıdaki gibi tariflenebilir:

Karma Model: Karma Model farklı kişilik özelliklerini kapsar. Duygusal zekânın kişiliğin neresinde olduğunu açıklar. Yakınlık, ısrar, içtenlik, çaba, motivasyon ve iyimserlik gibi zihinsel becerileri ve mizaçla ilgili özellikleri birleştirdiğinden Karma Model olarak adlandırılmıştır.

Bilişsel zihin yeteneklerine daha yakın olan Yetenek Modeli'ne göre Karma Model çok farklıdır. Duygusal zekâ ile ilgili yapılan çalışmalar sonucu yazılan ilk makaleler duygusal zekâyı bilişsel zekâ olarak tanımlamış olsalar da bu tanımlamayı yaparken kişilik özelliklerini de kullanmışlardır. Duygusal zekânın içten ve sıcak insanlarla özensiz ve saygısız insanları ayırt ettiği söylenmiştir (Doğan, 2009: 29).

Bu modeli Karma Model yapan Bar-On'un kişinin kendi bilişsel yetenekleri ile mizacını birleştiren kendisi ile ilgili zihinsel yeteneklerin dışındaki kendini kabul ya da genel ruh hali gibi yeteneklerini ortaya çıkarmasıdır. Bar-On çalıştığı modelin içerisine her ne kadar kişilik özelliklerini dahil etmiş olsa da yine de ihtiyatlı davranmış ve geliştirdiği Duygusal Zekâ Ölçeği kişinin kendi kendine başarısından öte genel başarı potansiyelini ölçmeyi hedeflemiştir. Duygusal zekânın önemli kuramcılarından Daniel Goleman Karma Model'i daha geliştirmiş ve beş başlık altında toplayarak farklı bir model ortaya çıkarmıştır. Goleman'a göre duygusal zekâ hem, iş hayatındaki hem de özel hayattaki başarıyı inşa eder (Goleman, 2014: 12).

Yetenek Modeli temelli Mayer ve Salovey'in yapmış olduğu çalışma ve Karma Model'i oluşturan Bar-On ve Goleman çalışmaları aslında başlı başına birer modeldir.

1.2.BAR-ON DUYGUSAL ZEKÂ ÖLÇEĞİ

Bar-On Duygusal Katsayı Envanteri güvenilirliği ve geçerliliği Arjantin, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Güney Afrika, İsrail ve Kanada olmak üzere altı ülkede 12 yıl boyunca 1985'den 1997'ye kadar denenmiş bir duygusal zekâ envanteridir.

Dr. Reuven Bar-On'un çalıştığı ve geliştirdiği bu envanter bugüne kadar pek çok akademik çalışmada kullanılmıştır.

Ölçeğin orijinali 133 maddeden oluşmaktadır ancak Acar (Acar, 2001: 98) kendi doktora tezinde bu ölçeği kısaltılmış ve dönüştürmüştür. Buna göre alanda uzman 4 kişi ile yapılan çalışmalar neticesinde 5 boyut ve 87 ifadeden oluşan bir anket oluşturulmuştur. Ölçek maddeleri 1- Tamamen katılıyorum ile

5- Kesinlikle katılmıyorum olmak üzere 5'li Likert ölçeği üzerinden derecelendirilmektedir. Bu hali ile ölçeğin toplam puan Alpha katsayısı .92,12 olarak belirlenmiştir.

Avcı'nın 2013 yılında yaptığı çalışmada ise faktör değeri .50'nin üzerinde olan 30 madde ve 3 faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Buna göre hesaplanan iç tutarlık katsayısı tüm ölçek için alpha .92 olarak belirlenmiştir. Mevcut çalışmada da Avcı'nın güvenilirlik ve faktör yapısını analiz ettiği 30 maddelik form kullanılmıştır (Avcı, 2013: 66).

1.3.DUYGUSAL ZEKÂ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Literatür incelendiğinde duygusal zekânın hem Türkiye'de hem de dünyada pek çok çalışmaya konu olduğu görülmektedir.

Fusun Acar 2002 yılında, Çakar ve Arbak ise 2003 yılında liderlik ile duygusal zekâ arasındaki bağı incelemek üzere çalışmalarda bulunmuş; duygusal zekânın, karmaşık insan ilişkilerinde liderin başarılı olabilmesi ve karşılaşılan sorunlara çözüm bulabilmesi için çok önemli bir yetenek olduğu yönünde ortak sonuca ulaşmışlardır. (Acar, 2002: 65) (Çakar ve Arbak, 2003: 92).

Özaslan ve arkadaşlarının duygusal zekâ ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını araştırmak üzere İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi araştırma görevlilerinde yapmış oldukları çalışmanın bulgularına göre duygusal zekâ boyutları ile örgütsel vatandaşlık davranışı düzeyi birbirleriyle bağıntılıdır (Özaslan, Acar ve Acar, 2009:, 109).

2008 yılın da Bradshaw'ın Afro-Amerikan kız öğrencilerle yapmış olduğu çalışmanın benzerini 2011 yılında Çetinkaya ve Alpaslan üniversite öğrencileri ile yapmış ve öğrencilerin duygusal zekâ düzeyleri incelenmiştir. Bradshsaw katılımcıların duygusal zekâ düzeyi ile akademik performansı arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki yoktur sonucuna ulaşırken Çetinkaya ve Alpaslan'ın çalışmasında öğrencilerin iletişim becerilerinin anlamlı olarak duygusal zekâ alt boyutlarından empatik duyarlık boyutundan etkilendiği ortaya çıkmıştır (Bradshaw, 2008: 127) (Çetinkaya ve Alpaslan, 2011: 374)

Sharma ve Sehrawat, 2014 yılında duygusal zekânın yaş, cinsiyet, liderlik ve çatışma yönetimi ile ilişkisini inceleyen bir çalışma sonucuna göre duygusal zekâ ile yaş arasında anlamlı bir ilişki yokken Avcı'nın 2013 yılında yaptığı araştırmasında yaş ilerledikçe duygusal zekânın artmakta olduğu sonucuna ulaşmıştır. (Sharma ve Sherawat, 2014: 18-62) (Avcı, 2013: 66)

2.PROBLEM ÇÖZME

İlgili literatür incelendiğinde ise bir çok araştırmacı tarafından farklı şekillerde tanımların olduğu görülmektedir. Bir kısım kuramcı problemi, bir kişinin ulaşmak istediği hedef karşısında engellemeye uğraması ve bu engelleme sonucunda ortaya çıkan çatışma durumu olarak tanımlamaktadır (Heppner ve

Krauskopf, 1987: 34; Bingham, 1998: 18; Morgan, 1999: 149). D’Zurilla ve Nezu (1990: 157-158)’ya göre bir durumun problem olarak görülmesi için ilk olarak olayın ya da durumun kişi tarafından rahatsız edici olarak algılanması ve bununla beraber hedefe ulaşmada bir engel niteliği taşıması söz konusudur.

Problem çözüme, kişinin karşılaştığı engelleri azaltmak ya da tamamen üstesinden gelmek ve organizmanın kaybolan iç dengesini tekrar sağlamak amacıyla ortaya konan çabaları içeren bir süreç olarak ele alınabilir (Oğuzkan, 1988: 77). Dolayısıyla bu süreç duygu, davranış ve bilişsel mekanizmaların dahil olduğu karmaşık ve bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

Tarihsel olarak ele alındığında problem çözme süreci ile ilgili çalışmaların Dewey’in 1900’lü yılların başında yaptığı çalışmalara dayandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra daha güncel araştırmacılar da problem çözme süreci için modeller geliştirmişler ve bir takım aşamalar önermişlerdir (Stevens, 1998: 11). Bu modellerin ortaklıkları dikkate alındığında, ilk adımda problemin fark edilmesi, anlaşılması ve problemin tanınması yer almaktadır.

Dewey 1910 yılında “yansıtımlı düşünce adımları” adı altında problem çözme süreci için sistemli bir yaklaşım önermiştir. Bu yaklaşım problem çözme ve karar verme süreci için bir temel niteliğindedir ve problemin bir çeşit haritasını oluşturmaktadır (Dewey, 1910: 29). “Beyin fırtınası” tekniğinin babası olarak bilinen Alex Osborn, yaratıcı sorun çözme sürecinin pratiğini ele alan ilk araştırmacıdır. Yaratıcı problem çözme süreci 3 prosedürden oluşmaktadır (Osborn, 1963: 4). Bunlar: Sorun Bulma: Bu aşamada problem tanımlanır ve ilgili verilerin toplanması ve analizi için hazırlık yapılır; Fikir Bulma: Bu aşama olası potansiyel fikirlerin üretilmesini kapsar. Ardından elde edilen fikirler birbirine eklenerek ve yeniden işlenerek en uygun sonuç seçilir; Çözüm Bulma: Bu aşama değerlendirme ve kabul süreçlerini içerir. bu doğrultuda çeşitli çözümler denir, denenen düşünce diğerleri ile karşılaştırılır ve son çözüme ulaşmayı içerir. Karl Popper’a göre (1999: 21) hayat bir problem çözmedir. Tüm canlılar sürekli sorun çözme ile uğraşırlar. Yaşam sürecinde karşılaşılan birçok güçlük ve engel sonucunda ortaya çıkan problemleri aşmak için kişi öğrenmeye, deneyim kazanmaya devam eder. D’Zurilla ve Goldfried’in (1971: 110) bilişsel yaklaşım çerçevesinde problem çözmeyi çeşitli aşamalardan oluşan bir süreç olarak ele almıştır. Bu aşamalar genel yönelim, problemi tanımlama ve açıklama, alternatifler üretme, karar verme ve uygulama olarak sıralanmıştır.

2.1.PROBLEM ÇÖZME ENVANTERİ

Heppner ve Petersen’nin (1982: 72) geliştirdiği envanter kişinin kendi problem çözme becerisini algılayışını ölçmeye yönelik olup Şahin ve diğerleri (Şahin, Şahin ve Heppner, 1993: 390) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. 1-6 arası likert tip puanlaması olan ölçek 35 maddeden oluşmaktadır. Cronbach Alfa

iç tutarlılık katsayısı, envanteri geliştiren araştırmacılar tarafından ölçeğin tümü için 90 olarak bulunmuştur.

Her maddede kişilere ne sıklıkta ölçek seçeneklerindeki gibi davrandıkları sorulmaktadır. Envanter maddelerine katılma seviyelerini ölçen seçenekler “Her zaman böyle davranırım”, “Çoğunlukla böyle davranırım”, “Sık sık böyle davranırım”, “Ender olarak böyle davranırım” ve “Hiçbir zaman böyle davranmam” şeklindedir. Değerlendirme yapılırken üç madde için (9,22 ve 29.maddeler) puanlama yapılmaz. Diğer maddeler pozitif veya negatif yargı ifadelerine göre 1-6 arasında puanlanır. Ölçekten en düşük puan 32, en yüksek 192 puan alınabilir. Ölçekten alınan toplam puanların yüksekliği, bireyin problem çözüme becerileri konusunda kendini yetersiz olarak algıladığını gösterir (Savaşır ve Şahin, 1997: 64).

Yapılan faktör analizi sonucunda ölçeğin; Aceleci Yaklaşım (13,14,15,17,21,25,26,30,32), Düşünen Yaklaşım (18,20,31,33,35), Kaçınan Yaklaşım (1,2,3,4), Değerlendirici Yaklaşım (6,7,8), Kendine Güvenli Yaklaşım (5,23,24,27,34), Planlı Yaklaşım (10,12,16,19) olarak 6 faktör belirlenmiştir. Problem çözme envanteri Türkçe uyarlaması için puanların yorumlanması aşağıda gösterilmiştir.

Alt Ölçekler	Ölçekten Alınan Puan Arttıkça	Ölçekten Alınan Puan Düşükçe
Olumlu-istendik yaklaşım biçimlerini ölçen alt ölçekler. (Düşünen Yaklaşım, Kendine Güvenen Yaklaşım, Değerlendirici Yaklaşım, Planlı Yaklaşım)	Kişi ile ilgili yaklaşım biçimlerini daha AZ KULLANIR.	Kişi ilgili yaklaşım biçimlerini daha FAZLA KULLANILIR.
Olumsuz etkisiz yaklaşım biçimlerini ölçen alt ölçekler (Aceleci Yaklaşım ve Kaçınan Yaklaşım)	Kişi ilgili yaklaşım biçimlerini daha FAZLA KULLANIR.	Kişi ilgili yaklaşım biçimlerini daha AZ KULLANIR.

2.2.PROBLEM ÇÖZME ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Literatür incelendiğinde problem çözme becerileri ve ilişkili olduğu düşünülen değişkenlerin incelendiği oldukça fazla çalışmaya rastlanmıştır.

Şahin ve arkadaşları 1993 yılında üniversite öğrencileri ile yapmış oldukları çalışmada kadınların erkeklere nazaran problem çözme anlamında kendilerine daha fazla güvendikleri sonucuna ulaşmıştır (Şahin, Şahin ve Heppner, 1993: 390). Buna karşılık Ünüvar'ın 2003'te lise öğrencileri ile yaptığı çalışma sonucuna göre cinsiyet ile problem çözme becerisi arasında anlamlı bir farklılığa ulaşılmadığı görülmüştür (Ünüvar, 2003: 82).

Psikolojik belirtiler ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalar gözden

geçirildiğinde, problem çözme becerilerini daha etkili olarak değerlendiren kişilerin daha az depresif ve (Heppner v.d., 1982: 580), daha az stresli (Nezu, 1986: 44) oldukları görülmektedir. Bunun yanı sıra etkili olmayan problem çözme becerilerine sahip olmak intihar davranışı için önemli bir risk faktörü olarak değerlendirilmektedir (Pollock ve Williams, 1998: 380).

3.DUYGUSAL ZEKÂ VE PROBLEM ÇÖZME İLE İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Güler'in (Güler, 2006: 123) 200 ilköğretim öğretmenleri ile yaptığı çalışmada duygusal zekâ ile problem çözme becerisi arasında anlamlı bir ilişki olduğunu saptamıştır. Araştırma bulgularına göre, yüksek duygusal zekâ düzeyine sahip öğretmenlerin yüksek problem çözme becerilerine sahip oldukları belirtilmiştir. Aynı konu ile ilgili olarak İşmen'in (İşmen, 2001: 123) 225 öğrenci ile yapmış olduğu çalışmada benzer olarak duygusal zekâ ve algılanan problem çözme becerisi arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişkinin olduğu bulunmuştur.

2009 yılında Yerli'nin okul yöneticilerinin duygusal zekâ düzeyleri ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışma bulguları da diğer çalışmaları destekleyecek yönde olup yöneticilerin duygusal zekâ özelliklerinin problem çözme özellikleri arasında anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur. (Yerli, 2009: 92-93)

2010 yılında Azeez ve Mark okul yöneticilerinin duygusal zekâ, problem çözme becerileri ve karar verme becerilerini incelemek amacıyla ile yaptıkları çalışmada, problem çözme ve duygusal zekâ arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür. (Azeez ve Mark, 2010: 146)

Karabulutlu ve arkadaşlarının 2011 yılında hemşirelik bölümünde okuyan toplam 242 öğrenci ile yaptıkları çalışma sonucunda da duygusal zekâ seviyesi arttıkça problem çözme becerilerinde de artış olduğu sonucuna ulaşmışlardır. (Karabulutlu, Yılmaz ve Yurttaş, 2011: 77) Ancak Yalın'ın gıda ve giyim sektöründe 136 kişiyle yapmış olduğu çalışma sonuçlarına göre çalışanların problem çözme becerilerine ve duygusal zekâ yeteneklerine cinsiyet, yaş ve mesleki tecrübe etki etmemektedir. (Yalın, 2015: 78)

4.SİVİL HAVACILIK ALANINDA KABİN EKİPLERİ

Kabin Memuru, bağlı bulunduğu havayolunun kalite ve uçuş emniyeti standartlarına uygun olan çalışma talimatları doğrultusunda, ulusal ve uluslararası sivil havacılık talepleri ile uçuş emniyet tedbirlerini yerine getirerek; yolcu emniyeti, güvenliği ve konforunu sağlamakla yükümlü olan nitelikli kişidir (Aktunç, 2013: 9). Bir kabin memuru kabin içerisinde kokpit kapısı itibarıyla başlayan ve kabinin en arka bölümünde bulunan "arka mutfak" olarak adlandırılan bölümüne kadar olan alandan sorumludur (SHGM, SHGM Havacılık Personeli 2012). Hava Yolu İşletmeleri, uçak içerisinde bulunan yolcu koltuk kapasitesi 19'dan fazla olan bir uçakta ticari yolcu taşınması halinde, yolcuların uçuş emniyetinden sorumlu olacak uçucu

ekibe en az bir kabin memuru dâhil etmek yükümlülüğündedir. Kabin memurlarının kendilerini fiziksel ve ruhsal olarak uçuşa hazır hissetmeleri ve herhangi bir sağlık sorunlarının olmaması önemlidir. Çünkü görev esnasında algı düzeyinin yüksek olması, normal dışı bir durumun ivedilikle fark edilerek doğru müdahalenin gerçekleştirilebilmesi yaşamsal öneme sahiptir. Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü (SHGM) bir kabin memurunda olması gereken minimum gereklilikleri, SHT OPS 1 Uçakla Ticari Hava Taşımacılığı Yönetmeliği Operasyon Usul ve Esasları Talimatı'nda belirtmiştir. Hava Yolu İşletmeleri, kabin memuru alımlarında minimum gereklilikleri karşılamak zorundadır. İşe alım esnasında yazılı ve sözlü yabancı dil sınavı, kişilik envanteri, mülakat, psikolojik test gibi süreçleri başarı ile tamamlayan adaylar eğitime kabul edilir. Eğitimler SHGM tarafından onaylanmış işletme eğitim el kitapları doğrultusunda yapılmaktadır. Teorik, pratik ve uçuş eğitimi olarak üç bölümü de başarıyla tamamlayan aday, kabin ekibi olarak uçuşlara planlanmaktadır.

Kabin Memurları uçak içerisinde iki belirgin sorumluluğa sahiptir. Genellikle en az görünür olmakla birlikte hiç kuşkusuz en önemli olanı, yolcuların emniyetini sağlamaktır. Bu ana sorumluluk kabin memurlarının tam ve özel bir eğitim almalarını gerekli kılmıştır. Bu eğitim teorik ve uygulamalı eğitimde edinilen bilgilerin yanı sıra, kişinin kendi özgüvenin geliştirilmesini ve kendi görevini yerine getirirken bu özgüven duygusu ile ihtiyaç duyduğu otoriteyi sağlamasını da içermektedir. (ICAO, 1996). İkinci ve en çok göz önünde bulunan görevi; kabin memurlarının yolcuların ihtiyaçlarını karşılamak ve havayolu şirketi olarak güzel bir etki bırakabilmektir (ICAO 7192, 1.2.1.2).

Kabin ekiplerinin görev sırasında yolcuya serviste bulunması asıl görevlerinin emniyet değil servis yapmak olduğu izlenimini bırakmaktadır. Ancak her uçuşta acil duruma karşılaşıldığında kabin ekipleri kendilerini acil duruma hazır hale getirirler. Yolcular için bir lider olurlar ve uçaktaki her yolcunun emniyetinden sorumlu hale gelirler (ICAO 7192, 1.2.1.4). Liderlik fonksiyonu ve faaliyetinin yapılma sırasının önceliğine karar verme öğeleri acil bir durumda kabin ekiplerinin iki ana sorumluluğundandır ve bunlar liderlik ve karar verme eğitimlerinde yer alan konulardır (ICAO 7192, 1.2.1.5).

5.YÖNTEM

Araştırmanın sorularına yanıt aramak için elde edilen veriler SPSS 21 programı ile analiz edilmiştir. Buna göre gruplar arası karşılaştırmalar için bağımsız gruplar t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Ardından araştırmanın değişkenleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesi amacıyla korelasyon analizi uygulanmış ve son olarak araştırmanın bağımlı değişkeni olan problem çözme becerilerini açıklayan değişkenlerin belirlenmesi amacıyla bir dizi regresyon analizleri yürütülmüştür.

5.1.HİPOTEZLER

H1: Problem çözüme envanteri alt boyutları (aceleci yaklaşım, düşünen yaklaşım, kaçınan yaklaşım, değerlendirici yaklaşım, kendine güvenli yaklaşım, planlı yaklaşım) ve duygusal zekâ toplam puanı katılımcıların cinsiyetine göre farklılık gösterir.

H2: Problem çözüme envanteri alt boyutları (aceleci yaklaşım, düşünen yaklaşım, kaçınan yaklaşım, değerlendirici yaklaşım, kendine güvenli yaklaşım, planlı yaklaşım) ve duygusal zekâ toplam puanı katılımcıların medeni durumuna göre farklılık gösterir.

H3: Problem çözüme envanteri alt boyutları (aceleci yaklaşım, düşünen yaklaşım, kaçınan yaklaşım, değerlendirici yaklaşım, kendine güvenli yaklaşım, planlı yaklaşım) ve duygusal zekâ toplam puanı katılımcıların çocuk sahibi olup olmamasına göre farklılık gösterir.

H4: Problem çözüme envanteri alt boyutları (aceleci yaklaşım, düşünen yaklaşım, kaçınan yaklaşım, değerlendirici yaklaşım, kendine güvenli yaklaşım, planlı yaklaşım) ve duygusal zekâ toplam puanı katılımcıların unvanına (kabin memuru, kabin amiri) göre farklılık gösterir.

H5: Katılımcıların demografik özellikleri (yaş, eğitim düzeyi, mesleki tecrübe) ve duygusal zekâ düzeyleri, problem çözüme envanteri alt boyutu olan aceleci yaklaşımın anlamlı açıklayıcılarıdır.

H6: Katılımcıların demografik özellikleri (yaş, eğitim düzeyi, mesleki tecrübe) ve duygusal zekâ düzeyleri, problem çözüme envanteri alt boyutu olan düşünen yaklaşımın anlamlı açıklayıcılarıdır.

H7: Katılımcıların demografik özellikleri (yaş, eğitim düzeyi, mesleki tecrübe) ve duygusal zekâ düzeyleri, problem çözüme envanteri alt boyutu olan kaçınan yaklaşımın anlamlı açıklayıcılarıdır.

H8: Katılımcıların demografik özellikleri (yaş, eğitim düzeyi, mesleki tecrübe) ve duygusal zekâ düzeyleri, problem çözüme envanteri alt boyutu olan değerlendirici yaklaşımın anlamlı açıklayıcılarıdır.

H9: Katılımcıların demografik değişkenleri (yaş, eğitim düzeyi, mesleki tecrübe) ve duygusal zekâ düzeyleri, problem çözüme envanteri alt boyutu kendine güvenli yaklaşımın anlamlı açıklayıcılarıdır.

H10: Katılımcıların demografik özellikleri (yaş, eğitim düzeyi, mesleki tecrübe) ve duygusal zekâ düzeyleri, problem çözüme envanteri alt boyutu olan planlı yaklaşımın anlamlı açıklayıcılarıdır.

5.2.ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Yapılan çalışma kabin ekiplerinin duygusal zekâ yeteneklerini kullanarak karşılaştıkları problemleri çözüme yöntemlerini kapsamaktadır. Hazırlanan anket setleri kamu ortaklı ve özel sermayeli hava yolu işletmelerinde çalışan ve İstanbul'da ikamet eden kabin ekibi üyelerine verilmiştir. Hazırlanan anket setinde bulunan 73 soru 191 kabin ekibi üyesine yöneltilmiştir. Ankete katılan kabin ekibi üyelerinin %58,6'sı kadın, %41,4'ü erkektir. Katılımcıların %51,7 olarak büyük çoğunluğunun eğitim düzeyi lisans seviyesindedir.

Araştırmada ilk olarak demografik değişkenlerin problem çözme envanteri alt boyutları (aceleci yaklaşım, düşünen yaklaşım, kaçınan yaklaşım, değerlendirici yaklaşım, kendine güvenli yaklaşım, planlı yaklaşım) ve duygusal zekâ düzeyi üzerindeki etkileri incelenmiştir. Ardından çeşitli demografik değişkenler, duygusal zekâ ölçeği toplam puanı ve problem çözme envanteri alt boyutları ile olan ilişkileri incelenmiş, son olarak da problem çözme envanteri alt boyutlarını açıklayan değişkenleri belirlemek amacıyla çeşitli analizler yürütülmüştür.

Değişken	Sıklık(f)	Yüzde(%)
Cinsiyet		
Kadın	112	58.6
Erkek	79	41.4
Eğitim Düzeyi		
Lise	25	13.1
Önlisans	39	20.4
Lisans	109	57.1
Yüksek Lisans ve üstü	17	8.9
Belirtmemiş	1	0.5
Medeni Durum		
Evli	30	15.7
Bekar	155	81.2
Boşanmış	6	3.1
Çocuk Sayısı		
Var	20	10.5
Yok	167	87.4
Belirtmemiş	4	2.1
Unvan		
Kabin Memuru	147	77.0
Kabin Amiri	42	22.0
Belirtmemiş	2	1.0
Mesleki Tecrübe		
0-5 yıl	137	71.7
6-10 yıl	25	13.1
11-15 yıl	8	4.2
16-20 yıl	6	3.1
21 yıl ve üzeri	12	6.3
Belirtmemiş	3	1.6
	Ort.	Ss
Yaş	29.18	6.81

H1 Hipotezi: Cinsiyet değişkenininin duygusal zekâ ölçeği toplam puan ve problem çözme envanteri alt boyutları (aceleci yaklaşım, düşünen yaklaşım, kaçınan yaklaşım, değerlendirici yaklaşım, kendine güvenli yaklaşım, planlı yaklaşım) üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını belirlemek amacıyla elde edilen verilere bağımsız gruplar t-testi analizi uygulanmıştır. Uygulanan t-testi sonuçlarına göre duygusal zekâ toplam puanının cinsiyet açısından anlamlı derecede farklılaştığı görülmektedir [$t(189) = 2.11, p < .05$]. Buna göre, kadın katılımcıların ($X_{ort.} = 50.37, s = 11.51$) duygusal zekâ puan ortalamaları erkek katılımcılardan ($X_{ort.} = 46.86, s = 11.11$) anlamlı düzeyde yüksektir.

	N	Ort.	Ss.	df	t
Duygusal Zekâ Ölçeği Toplam					
Kadın	112	50.37	11.51	189	2.11*
Erkek	79	46.86	11.11		
Aceleci Yaklaşım Alt Boyutu					
Kadın	112	26.97	7.30	189	2.83*
Erkek	79	24.39	5.28		

Problem çözüme envanteri alt boyutlarının cinsiyet açısından farklılaşmış farklılaşmadığını belirlemek amacıyla uygulanan bağımsız gruplar t-testi sonuçlarına göre sadece aceleci yaklaşım alt boyutu puan ortalamalarının cinsiyet açısından farklılaştığı görülmektedir [$t(189) = 2.83, p < .05$]. Buna göre kadınların ($X_{ort.} = 26.97, s = 7.30$) erkeklere ($X_{ort.} = 24.39, s = 5.28$) kıyasla daha fazla aceleci yaklaşım alt boyutu puanlarına sahip oldukları görülmektedir. Yapılan analizler sonucunda problem çözüme envanteri alt boyutları olan düşünen yaklaşım, kaçınan yaklaşım, değerlendirici yaklaşım, kendine güvenli yaklaşım ve planlı yaklaşımın cinsiyete açısından anlamlı derecede farklılaşmadığı bulunmuştur.

H2 Hipotezi: Medeni durum değişkeninin duygusal zekâ ölçeği toplam puan ve problem çözüme envanteri alt boyutları (aceleci yaklaşım, düşünen yaklaşım, kaçınan yaklaşım, değerlendirici yaklaşım, kendine güvenli yaklaşım, planlı yaklaşım) üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını belirlemek amacıyla elde edilen verilere Tek Yönlü Varyans (ANOVA) analizi uygulanmıştır. Buna göre katılımcıların medeni durumunun sadece problem çözüme envanteri alt boyutu olan planlı yaklaşım üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir [$F(2,188) = 3.73, p < .05$].

	N	Ort.	Ss.	F	Post-Hoc Tukey
Planlı Yaklaşım					
Evli	30	20.03	2.37	3.73*	Bekar >
Bekar	155	21.24	2.24		Evli, Boşanmış
Boşanmış	6	20.50	2.08		

* $p < .05$

Yapılan Post-hoc (Tukey) analizi sonuçlarına göre bekar katılımcıların planlı yaklaşım puan ortalamalarının ($X_{ort.} = 21.24, s = 2.24$), evli ($X_{ort.} = 20.03, s = 2.37$) ve boşanmış katılımcılardan ($X_{ort.} = 20.50, s = 2.08$) anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu da bekar katılımcıların diğerlerine kıyasla planlı yaklaşımı daha az kullandıklarına işaret etmektedir. Ancak yapılan analizler sonucunda duygusal zekâ ölçeği toplam puanı ve problem çözüme envanteri alt boyutları olan aceleci yaklaşımın, düşünen yaklaşımın, kaçınan yaklaşımın, değerlendirici yaklaşımın ve kendine güvenli yaklaşımın medeni duruma göre anlamlı derecede farklılaşmadığı bulunmuştur.

H3 Hipotezi: Katılımcıların çocuk sahibi olup olmamasına göre duygusal zekâ ölçeği toplam puanı ve problem çözüme envanteri alt boyutları (aceleci yaklaşım, düşünen yaklaşım, kaçınan yaklaşım, değerlendirici yaklaşım, kendine güvenli yaklaşım, planlı yaklaşım) üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını belirlemek amacıyla elde edilen veriler bağımsız gruplar t-testi analizi ile incelenmiştir.

Buna göre katılımcıların çocuk sahibi olup olmamasının, duygusal zekâ toplam puanı ve problem çözüme envanteri alt boyutları üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmüştür.

H4 Hipotezi: Katılımcıların sahip olduğu unvanın (kabin memuru, kabin amiri), duygusal zekâ toplam puanı ve problem çözme envanteri alt boyut (aceleci yaklaşım, düşünen yaklaşım, kaçingın yaklaşım, değerlendirici yaklaşım, kendine güvenli yaklaşım, planlı yaklaşım) puanları üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını belirlemek amacıyla elde edilen verilere bağımsız gruplar t-testi analizi uygulanmıştır.

	N	Ort.	Ss.	df	t
Düşünen yaklaşım					
Kabin Memuru	147	26,61	2,91	187	3.01**
Kabin Amiri	42	25,05	3,16		
Kendine güvenen yaklaşım					
Kabin Memuru	147	28,69	2,54	187	3.92**
Kabin Amiri	42	26,90	2,85		
Planlı yaklaşım					
Kabin Memuru	147	21,33	2,22	187	3.73**
Kabin Amiri	42	19,88	2,23		

Uygulanan t-testi sonuçlarına göre problem çözme envanteri alt boyutu olan düşünen yaklaşım puan ortalamalarının sahip olunan unvana göre anlamlı derecede farklılaştığı bulunmuştur [$t(187) = 3.01, p < .01$]. Buna göre kabin memurlarının ($X_{ort.} = 26.61, s = 2.91$) kabin amirlerine ($X_{ort.} = 25.05, s = 3.16$) kıyasla daha fazla düşünen yaklaşım alt boyutu puanlarına sahip olduğu görülmektedir. Bu da kabin amirlerinin, kabin memurlarına kıyasla düşünen yaklaşımı daha fazla kullandıklarına işaret etmektedir.

Uygulanan t-testi sonuçlarına göre problem çözme envanteri alt boyutu olan kendine güvenen yaklaşım puan ortalamalarının sahip olunan unvana göre anlamlı derecede farklılaştığı bulunmuştur [$t(187) = 3.92, p < .01$]. Buna göre kabin memurlarının ($X_{ort.} = 28.69, s = 2.54$) kabin amirlerine ($X_{ort.} = 26.90, s = 2.85$) kıyasla daha fazla kendine güvenen yaklaşım alt boyutu puanlarına sahip olduğu görülmektedir. Bu da kabin amirlerinin, kabin memurlarına kıyasla kendine güvenen yaklaşımı daha fazla kullandıklarına işaret etmektedir.

Uygulanan t-testi sonuçlarına göre problem çözme envanteri alt boyutu olan planlı yaklaşım puan ortalamalarının sahip olunan unvana göre anlamlı derecede farklılaştığı bulunmuştur [$t(187) = 3.73, p < .01$]. Buna göre kabin memurlarının ($X_{ort.} = 21.33, s = 2.22$) kabin amirlerine ($X_{ort.} = 19.88, s = 2.23$) kıyasla daha fazla planlı yaklaşım alt boyutu puanlarına sahip olduğu görülmektedir. Bu da kabin amirlerinin, kabin memurlarına kıyasla planlı yaklaşımı daha fazla kullandıklarına işaret etmektedir.

5.3.Regresyon Analizleri

Araştırmada yer alan değişkenler arasındaki ilişkileri saptamak üzere Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi yapılmıştır.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Yaş	-									
Eğitim Düzeyi	.03	-								
Mesleki Tecrübe	.91**	-.01	-							
Duygusal Zekâ	.13	-.06	.14	-						
Problem Çözme Envanteri										
Acelecî yaklaşım	-.01	-.19**	-.06	.38**	-					
Düşünen yaklaşım	-.22**	.07	-.24**	-.56**	-.29**	-				
Kaçınan yaklaşım	-.10	.04	-.08	.01	.11	.20**	-			
Değerlendirici yaklaşım	.02	.04	-.03	-.15*	.09	.25**	.22*	-		
Kendine güvenli yaklaşım	-.24**	.04	-.29**	-.43**	.03	.61**	.18*	.29**	-	
Planlı yaklaşım	-.25**	.07	-.26**	-.62**	-.28**	.72**	.07	.24**	.55**	-

*p < .05, **p < .01

Yaş ile problem çözme envanteri alt boyutları düşünen yaklaşım ($r = -.22, p < .01$); kendine güvenli yaklaşım ($r = -.24, p < .01$) ve planlı yaklaşım ($r = -.25, p < .01$) arasında anlamlı ve negatif yönde ilişkiler olduğu görülmektedir. Bu da yaş arttıkça düşünen, kendine güvenli ve planlı yaklaşımları daha fazla kullandığını işaret etmektedir.

Eğitim düzeyi ile problem çözme envanteri alt boyutu acelecî yaklaşım ($r = -.19, p < .01$) arasında anlamlı ve negatif yönde bir ilişki vardır. Bu da eğitim düzeyi yükseldikçe problem çözme envanteri alt boyutu olan acelecî yaklaşımı daha az kullandığını göstermektedir.

Mesleki tecrübe ile problem çözme envanteri alt boyutları düşünen yaklaşım ($r = -.24, p < .01$); kendine güvenli yaklaşım ($r = -.29, p < .01$) ve planlı yaklaşım ($r = -.26, p < .01$) arasında anlamlı ve negatif yönde ilişkiler olduğu görülmektedir. Bu da mesleki tecrübe arttıkça düşünen, kendine güvenli ve planlı yaklaşımları daha fazla kullandığını işaret etmektedir.

Duygusal zekâ toplam puanı ile problem çözme envanteri alt boyutları düşünen yaklaşım ($r = -.56, p < .01$), değerlendirici yaklaşım ($r = -.15, p < .05$), kendine güvenli yaklaşım ($r = -.43, p < .01$) ve planlı yaklaşım ($r = -.62, p < .01$) arasında anlamlı ve negatif yönde ilişkiler olduğu görülmektedir. Bu da duygusal zekâ ölçeği toplam puanı arttıkça problem çözme envanteri alt boyutları olan düşünen yaklaşım, değerlendirici yaklaşım, kendine güvenli yaklaşım ve planlı yaklaşım becerilerini daha fazla kullandığını göstermektedir. Ancak duygusal zekâ toplam puanı ve acelecî yaklaşım ($r = .38, p < .01$) arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki vardır. Bu da duygusal zekâ toplam puanı arttıkça problem çözme envanteri alt boyutu olan acelecî yaklaşım becerisini daha fazla kullandığını göstermektedir.

Son olarak problem çözme envanteri alt boyutları (acelecî yaklaşım, düşünen yaklaşım, kaçınan yaklaşım, değerlendirici yaklaşım, kendine güvenli yaklaşım, planlı yaklaşım) arasındaki ilişkiler incelendiğinde korelasyon katsayılarının $r = .18$ ile $r = .72$ arasında değişmekte olduğu görülmektedir.

Çalışmanın temel amacı doğrultusunda problem çözme becerisini açıklayan değişkenlerin belirlenmesi için problem çözme envanteri alt boyutlarına (aceleci yaklaşım, düşünen yaklaşım, kaçınan yaklaşım, değerlendirici yaklaşım, kendine güvenli yaklaşım, planlı yaklaşım) çoklu hiyerarşik regresyon analizi uygulanmıştır. Buna göre her bir regresyon analizi için bağımsız değişken olarak demografik değişkenler (yaş, eğitim düzeyi, mesleki tecrübe) ve duygusal zekâ ölçeği toplam puanı denkleme alınmıştır.

Problem Çözme Envanteri	Aceleci Yaklaşım		Düşünen Yaklaşım	Kendine Güvenli Yaklaşım		Planlı Yaklaşım
	Eğitim Düzeyi	Duygusal Zekâ Ölçeği toplam	Duygusal Zekâ Ölçeği toplam	Mesleki Tecrübe	Duygusal Zekâ Ölçeği toplam	Duygusal Zekâ Ölçeği toplam
R	.44		.59	.49		.65
R²	.19		.34	.24		.43
Beta	-.17	.39	-.53	-.33	-.40	-.60
F	10.19**		22.59**	13.47**		32.16**
t	-2.41*	5.64**	-8.55**	-2.08*	-5.40**	-10.34**

*p<.05, **p<.01

H5 Hipotezi: Tüm değişkenlerin birlikte varyansın yaklaşık %19'unu açıkladığı görülmüştür ($R^2 = .19$, $F(4,174) = 10.19$, $p < .01$). Elde edilen katsayılara bakıldığında demografik değişkenlerden sadece eğitim düzeyi ($\beta = -.17$, $p < .05$) problem çözme envanteri aceleci yaklaşım alt boyutunu anlamlı ve negatif yönde açıklamaktadır. Duygusal zekâ toplam puanının ise ($\beta = .39$, $p < .01$) problem çözme envanteri aceleci yaklaşım alt boyutunu anlamlı ve negatif yönde açıkladığı görülmektedir. Demografik değişkenlerden yaş ve mesleki tecrübenin problem çözme envanteri aceleci yaklaşım alt boyutu üzerinde açıklayıcı bir etkisinin olmadığı görülmektedir.

H6 Hipotezi: Tüm değişkenlerin birlikte varyansın yaklaşık %34'ünü açıkladığı görülmüştür ($R^2 = .34$, $F(4,174) = 22.59$, $p < .01$). Elde edilen katsayılara bakıldığında sadece duygusal zekâ toplam puanının ($\beta = -.53$, $p < .01$) problem çözme envanterinin düşünen yaklaşım alt boyutunu anlamlı ve negatif yönde açıkladığı görülmektedir. Demografik değişkenlerden yaş, eğitim düzeyi ve mesleki tecrübenin problem çözme envanteri düşünen yaklaşım alt boyutu üzerinde açıklayıcı bir etkisinin olmadığı görülmektedir.

H7 Hipotezi: Problem çözme envanteri alt boyutu kaçınan yaklaşım alt boyutunun anlamlı açıklayıcılarını belirlemek için yapılan çoklu hiyerarşik regresyon analizi sonucunda demografik değişkenlerden yaş, eğitim düzeyi ve mesleki tecrübenin ve duygusal zekâ ölçeği toplam puanının problem çözme envanteri kaçınan yaklaşım alt boyutu üzerinde açıklayıcı bir etkisinin olmadığı görülmektedir ($R^2 = .03$, $F(4,174) = 1.38$, $p > .05$).

H8 Hipotezi: Problem çözüme envanteri alt boyutu değerlendirici yaklaşım alt boyutunun anlamlı açıklayıcılarını belirlemek için yapılan çoklu hiyerarşik regresyon analizi sonucunda demografik değişkenlerden yaş, eğitim düzeyi ve mesleki tecrübenin ve duygusal zekâ toplam puanının problem çözüme envanteri değerlendirici yaklaşım alt boyutu üzerinde açıklayıcı bir etkisinin olmadığı görülmektedir ($R^2 = .07$, $F(4,174) = 2.32$, $p > .05$).

H9 Hipotezi: Tüm değişkenlerin birlikte varyansın yaklaşık %24'ünü açıkladığı görülmüştür ($R^2 = .24$, $F(4,174) = 13.47$, $p < .01$). Elde edilen katsayılara bakıldığında demografik değişkenlerden sadece mesleki tecrübenin ($\beta = -.33$, $p < .05$) problem çözüme envanteri kendine güvenli yaklaşım alt boyutunu anlamlı ve negatif yönde açıkladığı görülmektedir. Duygusal zekâ ölçeği toplam puanının ise ($\beta = -.40$, $p < .01$) problem çözüme envanteri kendine güvenli yaklaşım alt boyutunu anlamlı ve negatif yönde açıkladığı görülmektedir. Demografik değişkenlerden yaş ve eğitim düzeyini problem çözüme envanteri kendine güvenli yaklaşım alt boyutu üzerinde açıklayıcı bir etkisinin olmadığı görülmektedir.

H10 Hipotezi: Tüm değişkenlerin birlikte varyansın yaklaşık %43'ünü açıkladığı görülmüştür ($R^2 = .43$, $F(4,174) = 32.16$, $p < .01$). Elde edilen katsayılara bakıldığında sadece duygusal zekâ toplam puanının ($\beta = -.60$, $p < .01$) problem çözüme envanterinin planlı yaklaşım alt boyutunu anlamlı ve negatif yönde açıkladığı görülmektedir. Demografik değişkenlerden yaş, eğitim düzeyi ve mesleki tecrübenin problem çözüme envanteri planlı yaklaşım alt boyutu üzerinde açıklayıcı bir etkisinin olmadığı görülmektedir.

SONUÇ

Literatür incelendiğinde bu güne kadar farklı sektörlerde duygusal zekâ ile problem çözüme arasındaki ilişkinin incelendiği pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmadan çıkan sonuçlar ise Sivil Havacılık alanında Kabin Ekipleri ile yapılan tek çalışma olması nedeniyle önemlidir.

Güler 2006 yılında ilköğretim öğretmenleri ile İşmen 2001 yılında öğrenciler ile; Yerli 2009 yılında, Azeez ve Mark 2010 yılında okul yöneticileri ile; Karabulutlu ve arkadaşları 2011 yılında hemşirelerle duygusal zekâ ile problem çözüme arasındaki ilişkinin incelendiği pek çok çalışma yapmışlar ve ortak olarak duygusal zekâ seviyesi arttıkça problem çözüme becerilerinde de artış olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu çalışmadan da aynı paralellikte sonuç çıkmıştır.

Çalışmamızdan elde edilen sonuçlara göre; duygusal zekâ toplam puanının cinsiyet açısından anlamlı derecede farklılaştığı bulunmuştur. Buna göre kadın katılımcıların duygusal zekâ puan ortalamaları erkek katılımcılardan anlamlı düzeyde yüksektir. Ayrıca problem çözüme envanteri alt boyutlarından sadece aceleci yaklaşım puan ortalamalarının cinsiyet açısından farklılaştığı görülmektedir. Buna göre kadınların erkeklerle kıyasla daha fazla aceleci yaklaşım alt boyutu puanlarına sahiptir. Buna karşılık Yalın'ın 2015 yılında gıda

ve giyim sektöründe yapmış olduğu çalışmada, çalışanların problem çözme becerilerine duygusal zekâ yetenekleri cinsiyet açısından etki etmemektedir.

Çalışmadan elde edilen diğer bir sonuç da; katılımcıların yaşı arttıkça problem çözme envanteri alt boyutları düşünen, kendine güvenli ve planlı yaklaşımları daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Çalışmaya katılan 191 katılımcının yaş ortalamasının 29 olduğu göz önünde bulundurulursa problem çözme becerilerinin gelişime açık olduğu söylenebilir.

Katılımcıların eğitim düzeyi yükseldikçe daha az aceleci yaklaşım kullanıldığı görülmektedir. Günümüzde kabin memurlarının en az lisans eğitim düzeyinde olan adaylardan seçilmesi son zamanlarda sektör tarafından tercih edilmektedir.

Katılımcıların mesleki tecrübesi arttıkça düşünen yaklaşım, kendine güvenli yaklaşım ve planlı yaklaşımları daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Kabin amirlerinin mesleki tecrübeleri arttıkça kabin memurları ile aralarında en fazla farklılık problem çözme envanteri alt boyutlarından kendine güvene yaklaşımda görülmektedir.

Katılımcıların çocuk sahibi olup olmasının, duygusal zekâ ölçeği toplam puanı ve problem çözme envanteri alt boyutları üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığı hipotezinde algı farklılık yönündeyken çalışma sonucunda farklılık görülmediği tespit edilmiş ve hipotez kabul edilmemiştir.

Sonuç olarak kabin ekiplerinde duygusal zekâ yeteneklerinin problem çözme beceri üzerine önemli etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mesleki tecrübe arttıkça düşünen yaklaşım alt boyutu ile problem çözümüne gidildiği, bununla beraber bekâr kabin memurlarının planlı yaklaşım alt boyutunu daha fazla kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Acar, F. (2002). Duygusal Zekâ ve Liderlik, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12, 53-68.
- Acar, F. T. (2001). Duygusal Zekâ Yeteneklerinin Göreve Yönelik ve İnsana Yönelik Davranışları ile İlişkisi: Banka Şube Müdürleri Üzerine Bir Alan Araştırması. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aktunç, İ. (2013): Kabin Memuru Tanımı, Türk Hava Yolları Uçuş Eğitim Başkanlığı Cabin Interphone Dergisi, 1, 9-10.
- Atabek, E. (1999). Bizim Duygusal Zekâmız. 1. baskı. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Avcı, B. S. (2013). Yöneticilerdeki Duygusal Zekâ Yeteneklerinin Kendi İş Tatminleri Üzerinde Etkisi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Azeez, O. R, ve Omolade A M. (2010). Jointand Relative Effect of Emotional Intelligence, Problem Solving Skills and Gender on Decision Making Aabilities of Secondary School Administrators, International Journal of Research in Education 2, 8 139-146.
- Bingham, A. (1998). Çocuklarda Problem Çözme Yeteneklerinin Geliştirilmesi. Çev. F. Oğuzkan. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Bradshaw, F. B. (2008). Exploring the Relationship Between Emotional Intelligence and Academic Achievement in African American Female College Students. PhD Thesis, College of Notre Dame of Maryland.
- Çakar, U. ve Arbak Y. (2003). Dönüşümcü Liderlik Duygusal Zekâ Gerektirir mi? Yöneticiler Üzerine Örnek Bir Çalışma, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 18/2 , 83-98.
- Çetinkaya, Ö. ve Alparslan A. M. (2011). Duygusal Zekânın İletişim Becerileri Üzerine Etkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi ,16/1, 363-377.
- D'Zurilla, T. J, ve Nezu A.M. (1990). Development and Preliminary Evaluation of the Social Problem Solving Inventory.” Psychological Assessment 2, 2, 156-163.
- D'Zurilla, T. J. ve Goldfried M. R. (1971), Problem Solving and Behavior Modification. Journal of Abnormal Psychology 78/1, 107-110.

- Doğan, U. (2009). Lise Öğrencilerinin Duygusal Zekâ Düzeyleri İle Problem Çözme Becerilerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Edizler, G. (2010). İnsan Kaynakları Yönetiminde Duygusal Zekâ Ölçüm Modelleri. *Journal of Yaşar University*, 2980-2981.
- Goleman, D. (2014). Duygusal Zekâ Neden IQ'dan Daha Önemlidir. 38. Baskı. Çeviren Klinik Psikolog Banu Seçkin Yüksel. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Güler, A. (2006). İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Duygusal Zekâ ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Heppner, P. P. ve Petersen C. H. (1982). The Development and Implications of a Personal Problem-Solving Inventory.” *Journal of Counseling Psychology*, 29, 66-75
- Heppner, P. P. ve Krauskopf C. J. (1987). An Information Processing Approach to Personal Problem Solving. *The Counseling Psychologist*, 15, 34-37.
- Heppner, P. P., Hibel J., Neal G. W., Weinstein C. L., ve Rabinowitz F. E., (1982). Personal Problem Solving: A Descriptive Study of Individual Differences. *Journal of Counseling Psychology* 6/ 29, 580.
- ICAO. (1996). ICAO Training Manual Part E-1 Cabin Attendant's Safety Training. ICAO Training Manual Part E-1 Cabin Attendant's Safety Training Second Edition. 7192.
- İşmen, E. (2001). Duygusal Zekâ Ve Problem Çözme. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 13, 111-124.
- İşyapan Gürbüz, T. (2015). Duygusal Zekâ Yeteneklerinin Problem Çözme Üzerine Etkisi: Sivil Havacılık Alanında Kabin Ekipleri Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (Danışman: Doç. Dr. İlyas Sözen), Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kavcar, C., Hengirmen M., Koçak M., ve Tümeçin A. K. (2006). Türkçe Okul Sözlüğü. Türkçe Okul Sözlüğü. Ankara: Engin Yayın Evi, Agustus.
- Keser, A. (2006). Çağrı Merkezi Çalışanlarında İş Yükü Düzeyi İle İş Doyumu İlişkinin Araştırılması. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11/1, 103.
- Mayer, J. ve Peter S. (1993). The Intelligence of Emotional Intelligence. *Intelligence* 17, 433-442.

- Merlevede, P., Rudy V., ve Denis B. (2006). 7 Adımda Duygusal Zekâ, Çev. Tuğba Kırca. İstanbul: Omega Yayınları.
- Morgan, C. T. (1999). Psikolojiye Giriş. Çeviren H. ve Diğerleri Arıcı. Ankara: Meteksan Yayınları.
- Nezu, A. M. (1968). Cognitive Appraisal of Problem Solving Effectiveness: Relation to Depression and Depressive Symptoms. *Journal of Clinical Psychology*, 42, 42-48.
- Oğuzkan, F. (1988). Öğretmenliğin Üç Yönü. 1. Baskı. Ankara: Kadioğlu Yayınevi.
- Osborn, A. F. (1963). Applied İmagination: Principles and Procedures of Creative Problem Solving. *The Shild & Lance* 7/4, 4.
- Özaslan, B. Ö., Acar A. B., ve Acar A. C. (2009). Duygusal Zekâ ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Dergisi-Yönetim*, 20/64 99-100.
- Özdemir Yaylacı, G. (2002). Duygusal Zekâ. 2. Basım. İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Pollock, L. R., Williams M. G. (1998). Problem Solving and Suicidal Behaviors. *Suicide and Life-Threatening Behavior* 4/ 28, 375-387.
- Popper, K. R. (1999). All Life Is Problem Solving. Psychology Press, 21.
- Savaşır, I., Şahin N. H. (1997). Bilişsel-Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler. 1. Baskı. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Schutte, Nicola, et al. (1998). Development and Validation of a Measure of Emotional Intelligence. *Personality and Individual Differences*, 25, 167-177
- Senge, P. (2013). Beşinci Disiplin. 16. baskı. Çev. A. Doğan, B. Pala, İldeniz A.. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sharma, T., Sherawat A. (2014). Emotional Intelligence, Leadership and Conflict Management. Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing.
- SHGM. (2012). SHGM Havacılık Personeli. <http://web.shgm.gov.tr/havacilik-personeli/2138-kabin-memuru> (Şubat 14, 2016 tarihinde erişilmiştir).
- Stevens, M. (1998). Sorun Çözümleme. 1. Baskı. Çeviren A. Çimen. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Şahin, N., Nesrin Ş., ve Heppner P. P. (1993). Psychometric Properties Of The Problem Solving Inventory in a Group of Turkish University Students, *Cognitive Therapy and Research*, no. 17, 379-396.

Tunca, M. M. (2004). Meslek Lisesi Öğretmenlerinin Duygusal Zekâları İle Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin Araştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Ünüvar, A. (2003). Çok Yönlü Algılanan Sosyal Desteğin 15-18 Yaş Arası Lise Öğrencilerinin Problem Çözme Becerilerine ve Benlik Saygısına Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Yalın, E. (2015). İş Yaşamında Duygusal Zekâ Düzeylerinin Problem Çözme Becerilerine Olan Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yerli, S. (2009). İlk ve Orta Öğretim Okullarındaki Yöneticilerin Duygusal Zekâ ve Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişki: İstanbul Anadolu Yakası Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yılmaz Karabulutlu, E., Yılmaz S. ve Yurttaş A. (2011). Öğrencilerin Duygusal Zekâ Düzeyleri İle Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişki. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi* 2/ 2, 75-79.

The Challenge of the Italian ‘Thought of Sexual Difference’ within Gender Mainstreaming.*

Barbara Dell’Abate-Çelebi¹

ABSTRACT

My article intends to participate to the theoretical debate within gender mainstreaming focusing in particular on the epistemological basis of the feminist dichotomy sameness/difference within the conceptualization of gender equality.

I look, in the first instance, at the conceptualization of the sameness/ difference distinction within feminist philosophy. Then I analyze the paradoxes of equality within the logic of exclusion and homologation and the limits of liberal feminism theoretical framework. The core of my article is based on the ‘Thought of Sexual Difference’ elaborated by Italian feminist philosophers. Through their work I intend to highlight the potential long-term risks of gender policies that fail to integrate sexual difference within a dual conceptualization of being.

Key words: gender mainstreaming, thought of sexual difference, Italian feminist philosophy, gender equality, second wave feminism.

İtalyan cinsiyet farklılık düşüncesinin cinsiyet kaynaşmasına karşı duruşu

ÖZ

Bu makale, cinsiyet kaynaşımının teorik açıdan, özellikle feminist dikotomisî– aynılık/farklılık– konusunun cinsiyet eşitliliğinin kavramsallaştırılması düşüncesinin epistemolojik temellere dayanılarak yapılan tartışmasına açıklık getirme amacı gütmektedir.

Makalede ilk olarak feminist felsefesine göre aynılık/farklılık terimlerini ayırt etme durumunun kavramsallaştırılması incelenmektedir. Sonrasında dışlama ve onaylama mantığındaki eşitlik paradoksunu ve özgürlükçü feminizmin teorik çerçevesinin limitleri tartışılmaktadır. Makalenin özü, İtalyan feminist felsefecilerinin üzerinde durduğu “Cinsel Farklılık Düşüncesi” ne dayanmaktadır. Bu düşünce ışığında cinsiyet farklılığını varoluşun ikili kavramlaştırılması düşüncesiyle entegre etmeyi başaramamış olan cinsiyet politikalarının uzun vadeli potansiyel riskleri incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet Kaynaşımı, Cinsiyet Farklılığı, İtalyan Feminist Felsefesi, Cinsiyet Eşitliliği, İkinci Feminizm Dalgası

* Makale Gönderim Tarihi : 29.01.2016

Makale Kabul Tarihi: 01.03.2016

¹ Assistant Professor, Faculty of Science and Letters, Department of English Translation, Beykent University, Istanbul.

My article intends to participate to the theoretical debate within gender mainstreaming focusing in particular on the epistemological basis of the feminist dichotomy sameness/difference within the conceptualization of gender equality by integrating within the debate the perspectives drawn from the Italian feminist philosophy known as ‘Thought of Sexual Difference’. Gender mainstreaming, as devised by Mieke Verloo as chair of the Council of Europe Group of Experts on Gender Mainstreaming, is:

the (re)organization, improvement, development and evaluation of policy processes, so that a gender equality perspective is incorporated in all policies at all level at all stages, by the actors normally involved in policy making. (Council of Europe, 1998: 15)

However, there are different forms of gender mainstreaming related to different theories of gender equality and its conceptualization as sameness or difference. This dichotomy has been subject to a multifaceted debate within feminist theory that draws from different domains: philosophy, social and political theory, science, cultural studies, postmodernist theory etc. (Braidotti 1994; Falbre 2001; Felsky 1997; Fraser 1997; Larber 2000; Nussbaum 2000; Scott 1998; Sevenhuijsen 1998; Walby 2004). As a practice, gender mainstreaming aims to promote gender equality but one of the main issues is whether the vision of gender equality invoked by the gender mainstreaming process draws on notions of “sameness”, “difference” or “transformations” (Walby 2005). In 1998, the Council of Europe has established that:

Gender equality means an equal visibility, empowerment and participation of both sexes in all spheres of public and private life. [...] Gender equality is not synonymous with sameness, with establishing men, their life style and conditions as the norm. [...] Gender equality means accepting and valuing equally the differences between women and men and the diverse roles they play in society. (Council of Europe, 1998: 7-8)

In this way, the Council of Europe has written off the traditional equal opportunity policies, which argued that women could only gain equality with men if they were able to perform according to universal standards set by men. However, this theoretical stance has been followed by a two-fold application as the text sets the equal participation in political and public life, education and economic independence as universal goals while leaving the spheres related to the family and care-work within the sites of difference. According to the text of the Council of Europe, it is therefore possible to have a model of gender equality based on sameness in some domains while keeping equality within difference in others. The issue at stake is then to understand if and how the decisions taken within one domain are going to have an influence on the others. And, in a more radical move, if it would be possible to go further and work towards a change of the mainstream, articulating a new paradigm based on modifying the standards of “sameness” instead of integrating gender within it.

To try to answer these questions I look, in the first instance, at the conceptualization of the sameness/difference distinction within feminist philosophy with their respective roots within the Anglo-American “sex/gender” and Franco-Italian “sexual difference” theories. Then I analyze the paradoxes of equality within the logic of exclusion and homologation and the limits of liberal feminism theoretical framework in relation to modifications of the symbolic order and of the question of the subject within the binary logic that assigns to man the place of subject and to woman the one of object. As a first step, to place the debate related to gender equality and sexual difference within the broader issue of the relation between sexes, I briefly investigate the very roots and reasons of a sexual differentiation in nature.

The construction of difference

The question of sexual identity and of the relations between sexes is nowadays the focal point around which are reorganized individual existences and are entrenched political and social arrangements in various domains of our lives. The claim of equality between the sexes, a question discussed from a philosophical perspective in France and in Europe in the 17th century and become political and social from the 20th century, carries over a certain number of questions and different ways to conceive the problem.

To summarize the issue we can say that, in a constant way, human societies, from the most “primitive” (according to the judgement of the ones who consider themselves civilized) to the most developed, present the same organizing structure: a hierarchy of the categories of sex (male/female) in which the male sex and the characters, functions and prerogatives that are attributed to it collectively are considered as superior to the female sex and to its related characters, functions and fields. A hierarchy that is translated in what is called “male domination” (Bourdieu 1998; Bordo 1999; Gardiner 2003; Lorber 1994; Mac Kinnon 1987; Mercader 1994;).

It appears clearly that to the category “sex” are superimposed a series of characteristics which are presumed to stem from a biological root but whose organic link cannot be clearly determined. Values, hierarchy, characters, behaviors, functions, prerogatives are all construction of the human spirit, cultural elaborations and representations that cannot be said to depend directly from the sexual character of the subject (Dorlin 2000; Héritier 1996; Gouyon 1997;). We need to say that this biological or “naturalistic” illusion comes back constantly in the discussion. It aims to give to assessed social inequalities a biological/-natural justification that would be lurking in the body and that would be illusory to deny. The central element that seems to come back is the existence in the body of women of a hidden cause of their inferiority that would be at the same time natural and intangible. In the coarser form of this argument the cause is set in the relative physical weakness (difference of size, weight, strength); in a more developed form it is located

in the handicap caused by maternity (pregnancy, caring of small children, breastfeeding); at a third level, the first two justifications are added together to the postulate of a specific feminine nature (made of routine, indolence, passivity, frivolity etc.), that can be explained by the hormonal cycle; finally, following the progress of biology, some look for this cause directly in the functioning of the brain.

To reject these hypothesis, however, neurobiology has demonstrated that the same areas of the brain are concerned in the two sexes when they perform similar activities and the inter-individual differences are more considerable than the ones a priori imputable to the specific sex. Moreover, when some particular functioning involve other areas of the brain than the habitual ones, this is the consequence, in the two sexes, of the creation of new synapses originated from the process of learning and specialization (Maccoby 1998; Gardiner 2003; Gould 1997; Ponchelet 1996; Vidal & Benoit-Browaeyns 2005). As demonstrated by many studies the weight of the brain, the division right/left of the hemispheres and the utilization that everyone does of it have nothing to do with the competences linked to a specific sex: it is the creation and the utilization of particular synapses, linked to learning, that are at the origin of different competences. We are born with few synapses that are necessary (10%) and they develop all along our life according to the experiences we make. We are programmed to learn and the learning that we endure, different according to our specific sex, is at the basis of the emergence, in people's view, of the qualities and behaviors expected and codified for each sex. (Vidal 2010).

What is then the use of sexual differences as characteristic of living beings? The basic answer seems to be the reproduction of species. Nonetheless, sex as differential among individuals, the formula opposing male sex to female one is not the only alternative available in nature. In the vegetable world, there are species that show more than hundred sexes and some species, as bacteria, exchange genetic information without recurring to sexual reproduction. The common points of all modes of reproduction is the transmission, from one generation to the other, of the genetic information. However, the reproduction obtained through the union of two different sexes is the best vector as by provoking the recombination of the exchanged genetic patrimonies allows a more rapid evolution of the species.

It appears, though, that in the animal world females pay the heaviest price of sexual reproduction. If they would keep and transmit their patrimony integrally, this would reproduce indefinitely and in greater number than happens with the sexual reproduction. Within this optic males are considered as parasites: they place half of their genes in the offspring of the females, without paying the price of reproduction. If this parasitism is useful it is because it facilitates every time the production of a new combination and this accelerated novelty is necessary to evolution (Fausto-Sterling 1992; Harding 86; Héritier 2010; Smuts 1991;).

Sex/ gender vs. Sexual Difference

Starting from the 1970s, in coincidence with the development of the second wave feminism two radically new ways to understand the question of sexual difference have been developing. In the first – originated within the Anglo-Saxon world – a new category has seen the light, the one of “gender”, that implies that the social expectations regarding the child and the adult are normed, framed in the collective and individual imaginary in function of the sex and so, in a certain way, the gender, this collective expectation, pre-exists the sex and shapes it (Delphy 1993; Gayle 1975; Nicholson 1994; Oakley 1972;). The second, coming from French and Italian feminist philosophy is called the “thought of sexual difference” and sees the concept of gender as insufficient to capture the interplay between the specificity of women’s embodiment and the social and cultural definition of women as devalued ‘other’. Therefore, if ‘sex’ indicates the biological difference between man and woman, and ‘gender’ the cultural construction that defines men and women, masculine/feminine, ‘sexual difference’, indicates both the biological data and the symbolic order, i.e. both the body morphology and the work of the imaginary, alluding to their indivisibility.

The patriarchal order works on a mechanism of exclusion: women belong to a subordinated sphere and are excluded from the male domains of knowledge and power. Western tradition assumes the sexual difference as opposition between masculine and feminine where the two terms are not placed on the same level, one facing the other, but are structured according to a hierarchical order of subordination and exclusion. The theory of sexual difference aims to denounce the sexist structure of patriarchal order and deconstruct the complex system of meanings and powers that is generally called symbolic order. This deconstruction shows that the patriarchal symbolic order is founded on a singular logic that, despite the fact that human beings belong to the one or to the other sex, assumes only the male sex as paradigm of the whole human race. So doing the male sex is set as representative of the human being while the feminine one results not fully human, that is to say human but of an inferior order, not completed. In the patriarchal symbolic order, the sexual difference is not understood as a difference that divides the human beings in man and women but as a difference that makes women differ from men. As the human being is modelled on the universal concept of Man, the difference of women from men becomes a difference that corresponds to a lack or inferiority. As man is endowed fully with the qualities considered human (for example reason) man is considered superior to woman who instead misses them. By “nature” man is able to rule and woman to obey. Always by nature, man occupies the places of knowledge and politics while women belong to the domestic sphere and to the nurture works. Women seem to belong naturally to the domestic and care domain so natural becomes in the course of different eras synonym of normal, that is to say compliant to the norm.

Nature is thus a concept that depends from a process of normalization carried out by the ones who decide the norms (Cavarero 2003; Cavarero & Restaino 2002).

The paradox of equality

Since two centuries, from the equalitarian drive led by French Revolution, formal equality, though ratified by laws and by Constitution, does not correspond to a substantial equality in actions. In all fields where power counts (politics, economy, finance etc.), women are few and in subordinated roles. This situation is a coherent effect of the logic paradox that informs the principle of equality. This paradox is incorporated in the same historical origin of the equalitarian model that, though declaring null the differences among men, does not declare null the sexual difference. The equality principle is extremely revolutionary in what concerns men but, at the same time, radically conservative regarding women. In respect to women in fact it does not touch the old distinctions between the public sphere, reserved to men, and the domestic sphere reserved to women. So for example, the expression “universal suffrage” used to mean “all men with exclusion of women”, is very eloquent. It is the old patriarchal language that assumes man as one of the two genders but, at the same time, as universal paradigm of the whole species. Women are so the absent ones within the new political imaginary. They belong naturally to the domestic sphere and only within this they are visible. So politics regards the subject and the subject is male.

However to say that the principle of equality is from the beginning unjust or incomplete because excludes women is not enough. It is not an accidental exclusion, related to a gradual historical process by which equality has extended to all men but it is about a primary exclusion, inscribed within the exclusively male substance of the principle. Thought by men for men, the equality principle leaves untouched and reinforced the natural distinction between the male public sphere and the female domestic one that makes of women inconceivable political subjects, namely non-subjects. Despite the formal enlargement of the equality principle to women, the current state is known. Politics and all the powers surrounding it are still “thought as male” so as “thought as female” is the domestic sphere. There should be than no surprise in the exclusion of women from the spheres of powers as the equalitarian model finds its formal principle within the patriarchal symbolic order that in real terms excludes and discriminates women. More interesting is the paradox that works within the form of the equalitarian model when it is applied also to women. This paradox consists essentially in a logic that tries to conciliate exclusion with homologation.

Between exclusion and homologation

According to modern Constitutions, the principle of equality declares that all citizens are equal without distinction of sex. The principle of equality includes also women in the sense of considering them as men so

performing a homologation of women to the male paradigm that models the principle. The sexual difference is so deleted, considered as something that is not important or that can be ignored. Previously ignored women are then included within a logic of homologation that disregards the fact that they are women and not men. In its best intentions, equality is a principle that aims to mend a sexist discrimination incompatible with the ideals of freedom and democracy that should characterize modernity but, in its logic, it is a paradox as formal equality does not correspond to a substantial one. Despite the homologation principle women continue to remain different both in the visible data related to sexual difference and within the symbolic order that continues to represent them naturally domestic and un-political. The formal principle of equality that deletes the female sexual difference homologating women to men is so clearly, but coherently, contradicted by a patriarchal symbolic order that instead continues to highlight the female sexual difference according to the old stereotypes of binary economy. The symbolic order, and so the social codes and the conventional beliefs are in fact much more effective than any formal declaration. By virtue of this contradiction, women have to adapt to accept a dual schizophrenic identity: one that declares them men under juridical and legal system so expecting them to act as men; the other declaring them as women under the practical and symbolic system so expecting them to behave as women. This equality model is however considered by women as a point of no return because emancipation carries with it undeniable advantages, though partial, and because the “going back” is reasonably considered as a return to the pre-modern patriarchy.

Within liberal feminism, women continue to be naturally different, though they re-enter within the rational parameters of the human being whose universality is modelled on men. Sexual differences are considered null so it is often employed the term “person” thus meaning a neuter subject whose characteristics overlook sex. So if society is still patriarchal because discriminates women while constitutional laws are not because declare them equal to men, this is considered as a historical delay of society in respect to laws, something that will change with time as the Man of the future will not discriminate anymore between men and women. This paradox shows its theoretical naivety within which is inscribed the anti-discrimination of the form and the discriminatory reality of the substance. The enthusiastic elimination of sexual difference within the neuter concept of person, suggested by the equality principle, corresponds to the desirable elimination of a sexual difference that works in society as a discriminatory factor (Braidotti 2002; Cavarero & Restaino 2002 ;).

The thought of sexual difference does not claim for women the equality with men but counterpoises, or build, next to the male subject, a female one. Next to Man is added the Woman i.e. to the Man of all men is added the Woman of all women.

Within the philosophical logic of the Cartesian model, the term Man intends to designate a universal and a-temporal essence where single individuals are comprised and nullified. By contrasting to the Man the Woman, a new duality of the subject is introduced. A duality that works as a subversive strategy aiming to deconstruct the androgenic logic of the subject. Women are so located in the symbolic place of subject instead of object. This moves women away from the passive sphere of complaint to the active sphere of auto-representation. The logic of equality and the traditional politics of emancipation are replaced. It is not anymore a work towards the homologation of patriarchal codes but for the establishment of a female symbolic order generated by the practices and words of women.

Conclusion

When we think about sex/gender and sexual difference, we reflect on two questions: What is a man? What is a woman?

According to the thought of sexual difference, Western philosophy and culture have assumed man as both the subject sexed as male and the universal neuter, the Man, so positioning the woman as the Other, comprised within the universal neuter, but incomplete respect to the universal. Western philosophy is epistemologically based on the man as the universal neuter so claiming the neutrality of thought: a universal and objective thought. According to the thought of sexual difference the first step towards a repositioning of woman as subject and precisely as subject who can think itself, is to unveil the false neutrality of this thought and its power of estrangement of woman. To the universal neutrality of man, it opposes a thought that considers the human being and the being woman as originating factors and that needs a dual conceptualization, an absolute duality. The thought of sexual difference by recognizing the original duality as an indispensable premise, excludes the logic of the assimilation of the Other. This dual logic is conflictual in respect to the logic of the One, as it requires a suspension of the trust in the neutrality of language and in its scientific objectivity. The thought of sexual difference is not concentrated on a critic of the patriarchal system but looks for the affirmation of the positivity of the experience of women. It criticizes the notion of gender as this is too centered on the social and material factors with detriment to the semiotic and symbolic aspects. Theorists of sexual difference have concentrated on the “female” side of the sexual dichotomy with the aim of creating new meanings and representation of women.

From a political perspective this project implies the refusal of emancipationism as it leads to homologation, that is to say assimilation of women to male thought and praxis and to a series of value connected to them. The alternative way is to try to elaborate alternative forms of subjectivity for women in a process that is also an affirmation of the positivity of sexual difference. This aspect has created many polemics and

critics that have denounced the anti-emancipationist stance and accused the thought of sexual difference of “essentialism”. Far from considering women within a fixed and ahistorical “essence”, sexual difference theorists try to define “woman” as other from a “non-man”, so trying to represent the multiplicity of the alternative forms of female subjectivities. The thought of sexual difference denies the gendered stereotypes of women as relational, caring and nurturing and man as aggressive, dominant and competitive. Through gender theories men and women can be either “gendered masculine” or “gendered feminine” and such gender theories are all too easy to appropriate for sexist purposes so, for example, opposing a masculine ‘ethics of justice’ to a feminine ‘ethics of care’ (Gilligan 1982). As affirmed by Toril Moi: “It is important to stress that gender is always oppressive, as in human society there can be no such thing as non-oppressive gender differences” (1999, 24).

The issue is not to delete gender and forget about sexual difference nor to reduce social life to biological factors. It means that as long as technology has not made the usual method of human reproduction obsolete, the biological requirements of pregnancy, childbirth and childcare will have to be accommodated within any social structure. Although our biology forces us to organize human societies with child rearing in mind, it does not impose any specific way of doing this. There is nothing to prevent us from placing an extremely high or an extremely low social value on the task. What we may not do is to claim that it follows from the fact that women give birth that they should therefore spend twenty years of their lives doing nothing but child-rearing. One might just as well claim that since men are the fathers they should spend the rest of their lives looking after their offspring. The question is that simply integrating gender in the mainstream without modifying the symbolic order, without positioning man and woman as primary, dual, different but equal subjectivities, without modifying the sexual stereotypes linked to male and female genders will lead only to partial results with the risk, that is nowadays a reality, of equality policies being nullified by an overbearing and suffused indirect discrimination.

Bibliography

- Bordo, S. (1999). *The male body: A new look at men in private and public*. New York: Farrar, Strauss and Giroux.
- Bourdieu, P. (1998). *La domination masculine*. Paris: Seuil.
- Braidotti, R. (1994). *Nomadic Subjects: Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory*. New York: Columbia University Press.
- Braidotti, R. (2002) *Nuovi Soggetti Nomadi*. Roma: Luca Sossella.
- Cavarero, A. (2003). "Per una teoria della differenza sessuale" in *Diotima. Il pensiero della differenza sessuale*. Milano: La Tartaruga. 43-79.
- Cavarero A., Franco R. (2002). *Le filosofie femministe*. Milano: Bruno Mondadori.
- Council of Europe. (1998). *Gender Mainstreaming: Conceptual Framework Methodology and Presentation of Good Practices*. Council of Europe. EG-S-MS (98) 2 rev.
- Delphy, C. (1993). "Rethinking sex and gender". *Women's Studies International Forum*, 16 (1): 1-9.
- Dorlin, E. (2000). *L'Evidence de l'Egalite des sexes. Une philosophie oubliée du XVII siècle*. Paris: L'Harmattan.
- Fausto-Sterling, A. (1992). *Myths of Gender* (2nd edition). New York: Basic Books.
- Felsky, R.(1997). "The Doxa of Difference." *Signs* 23 (1): 1-22.
- Folbre, N. (2001). *The Invisible Heart: Economics and Family Values*. New York: New Press.
- Fraser, N. (1997). *Justice Interruptus: Critical Reflections on the 'Postsocialist' Condition*. London: Routledge.
- Gardiner, J. K.(2003). "Gender and masculinity texts: Consensus and concerns for feminist classrooms". *NWSA Journal*, 14 (3):147-157.
- Gilligan, C. (1982). *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Gould, S. J. (1997). *La Mal-mesure de l'homme*. Paris: Odile Jacob.
- Gouyon, P.-H., Jean P. H., Jacques A. (1997). *Les Avatars du gene : la theorie neodarwinienne de l'evolution*. Paris : Belin.
- Harding, S. (1986). *The Science Question in Feminism*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

- Héritier, F. (2010). *Hommes, femmes: La construction de la différence*. Paris: Le Pommier.
- Héritier, F. (1996). *Masculin- Féminin. La pensée de la différence*. Paris: Odile Jacob.
- Lorber, Judith. 2000. "Using Gender to Undo Gender: A Feminist Degendering Movement." *Feminist Theory* 1 (1): 79-95.
- Héritier, F. (1994). *Paradoxes of gender*. Yale: New Haven.
- Maccoby, E. (1998). "Gender as a social category". *Developmental Psychology* (24): 755-765.
- MacKinnon, C. (1987). *Feminism unmodified*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Mercader, P. (1994). *L'illusion transsexuelle*. Paris: L'Harmattan.
- Moi, Toril. (1999). *What is a Woman? And Other Essays*. New York: Oxford University Press.
- Nicholson, L. (1994). "Interpreting Gender", *Signs*, 20 (1): 79-105.
- Nussbaum, M. C. (2000). *Sex and Justice*. New York: Oxford University Press.
- Oakley, A. (1972). *Sex, Gender and Society*. Oxford: Martin Robertson.
- Ponchelet, H. (1996). *L'Avenir n'est pas héréditaire*. Paris: Belin.
- Rubin, G. (1975). "The traffic in women", in R. Reiter (ed.) *Toward an Anthropology of Women*. New York: Monthly Review Press.
- Sevenhuijsen, S. (1998). *Citizenship and the Ethics of Care*. London: Routledge.
- Scott, J. W. (1988). "Deconstructing Equality-versus-Difference: Or, the Uses of Poststructuralist Theory for Feminism." *Feminist Studies* 14 (1): 33-49.
- Smuts, B.(1991). *Male aggression against women: An evolutionary perspective*. *Human Nature* (3). 1-44.
- Vidal, C. (2010). "Le cerveau a-t-il un sexe ?" in *Hommes, femmes: La construction de la différence*. Héritier, Françoise (ed.). Paris: Le Pommier. 68-80.
- Vidal, C., Benoit-Browaëys, D. (2005). *Cerveau, sexe et pouvoir*. Paris: Belin.
- Walby, S. (2005). "Gender Mainstreaming: Productive Tensions in Theory and Practice". *Social Politics* 12 (3): 321-343.
- Walby, S. (2004). "The European Union and Gender Equality: Emergent Varieties of Gender Regime". *Social Politics* 11 (1): 4-29.

**MÜSTAKÎMZÂDE SÜLEYMÂN SÂDEDDÎN'İN DURÛB-I EMSÂL ADLI
ESERİNİN IŞIĞINDA ATASÖZLERİNİN TÂRİHİ SEYRİ İle ESERDEKİ
ATASÖZLERİNİN TESPİTİ Ve TASNİFİ**

**THE IDENTIFICATION AND CLASSIFICATION OF THE PROVERBS WITH
THEIR HISTORICAL JOURNEY CONCERNING THE WORK OF DURÛB-I
EMSÂL OF MUSTAKÎMZÂDE SÜLEYMÂN SÂDEDDÎN**

Ali ŞEYLAN¹

ÖZ

Dili zenginleştiren, yazıyı ve sözü güzel ve etkin kılan, çoğunlukla uzun cümlelerle anlatılabilecek bir işi, olayı, kılışı kısa ve noksansız anlatmaya yarayan kalıp sözlerin içinde atasözleri önemli bir yer tutar. Eskiden sav, mesel, tâbir gibi farklı isimler altında kalıp sözleri derleyen kaynaklar; atasözlerini, deyimleri, ikilemeleri, özdeyişlerin hepsini bir arada ve karışık hâlde vermiştir. Bu sebepten, bu tür tarihî metinler tasnife muhtaçtır. Biz bu çalışmamızda, Türk dilinin ilk yazılı kaynaklarından başlayarak günümüze kadar atasözleri ile ilgili kaynaklar hakkında kısa bilgiler verdik. Daha sonra ise Müstakîmzâde Süleymân Sâdeddîn'in Durûb-ı Emsâl adlı eserinde yer alan atasözlerini tespit edip bu konuda yazılmış örnek üç eserle karşılaştırarak değerlendirdik.

Anahtar Kelimeler: Müstakîmzâde Süleymân Sâdeddîn, Durûb-ı Emsâl, atasözleri, tarihî seyir, tasnif.

ABSTRACT

Proverbs occupy an important place among routines being useful for describing a task, an event and an action, which can be accurately described mostly through long sentences, which enrich a language and make writing and discourse effective. In early years resources, which compiled routines under different terms such as argument, maxim and phrases, indicated all in one proverbs, idioms, reduplications and mottos disorderly. Thus, these kinds of historical writings require classification. In this study, we provided some brief information about the resources related to the proverbs beginning from the early written resources until today. In addition, we identified the proverbs in Suleyman Sadeddin's work of Durub-ı Emsal and evaluated them comparing three sample works written in this context.

Key Words: Müstakîmzâde Süleymân Sâdeddîn, Durûb-ı Emsâl, proverbs, historical journey, classification.

1.GİRİŞ

Bir dilin eski ve köklü oluşunu, zenginliğini ve o dile ait kültürel öğelerin ortaya çıkarılmasını gösteren dil birimlerinden biri de hiç kuşkusuz o dile ait kalıp sözlerdir. Kalıp sözler; alkış sözleri, kargış sözleri, sağlık, temizlik, kutlama sözleri, atasözleri, deyimler, ikilemeler vb. olarak sıralanabilir. Bu kalıp sözlerin belli başlı özellikleri çok eskiye dayanmaları ve çoğunlukla ilk hallerini koruyarak günümüze kadar gelmeleridir. Öyle ki, tarihî seyri içinde asıl anlamını kısmen ya da tamamen kaybetmiş birtakım kelime ve kavramlar, ilk anlamlarını bu kalıp sözlerde muhafaza etmişlerdir. Örneğin, ‘yavuz’ sıfatı bugün, eski Türkçedeki anlamından uzaklaşmış, bir çeşit anlam iyileşmesi göstermiştir. “Anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesi kelimelerde rastlanan olağan durumlardır. Anlam iyileşmesine en iyi örnek herhalde ‘yabız’ kelimesidir. Gök Türk yazıtlarında ‘fena, kötü, perişan’ anlamına gelen ve giderek “hırsız” anlamlarını içeren ‘yabız’ sözcüğü, ses değişmesiyle XVI. asır Anadolu Türkçesinde ‘yavuz’ biçimiyle, bu arada kötü anlamını yitirerek anlam iyileşmesi yoluyla ‘iyi, güzel huylu, eli açık, yiğit’ anlamını alarak günümüze ulaşmıştır.” (Aydemir 2012: 2). Oysa bu kelime, “Yavuz hırsız ev sahibini bastırır.” atasözünde eski Türkçedeki anlamında kullanılmaya devam etmektedir. Buna benzer örneklere elimizdeki eserde de rastlanmıştır. Örneğin, bugün “Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş.” olarak bilinen atasözü Durûb-ı Emsâl’de, “Çölmek yuvarlandı kapağın buldı.” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Çölmek, bugün yerini neredeyse tamamen tencereye bıraktığından atasözü de bu yolda bir değişikliğe uğramıştır.

Dilin ve kültürün en önemli öğelerinden olan atasözlerinin pek çok tanımı yapılmıştır. Biz burada üç tanım vermekle iktifa edeceğiz. TDK Güncel Türkçe Sözlük’e göre atasözü, "Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesel." (TDK GTS 2016) demektir. Aksan, atasözünü, “Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak oluşturulan ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözler.” olarak tanımlamıştır. Dehri Dilçin’e göre atasözü, “Beşer cemiyetiyle beraber doğmuş, onunla birlikte oba, boy ve oymak olarak asırlarca göçebe hayatı yaşamış ve nihayet gelişip özleşerek de ulus haline yükselmiş, medenileşmiş türeleridir.”

2.TÜRK ATASÖZLERİNİN TARİHİ SEYRİ

"Türk atasözlerine rastladığımız en eski kaynak, en eski Türkçe yazılı kaynak olan Orhon Yazıtlarıdır." (Ölmez, 2010: 534). Türk dilinin şimdiki dek bilinen bu ilk yazılı kaynakları olan Köktürk Yazıtları, "Gerek yazılış amaçları ve konuları gerekse kısa oluşları atasözlerine başka tür ve metinlerde olduğu kadar rastlamamıza olanak vermemektedir. (Aksan, 2000: 96). “Buna rağmen, yazıtlarda tespit edilen atasözleri, Türk toplum hayatının her devresinde sık sık kullandığı, öz mesajlar ve değer yargıları olması yönüyle dikkate değerdir." (Şenocak, 2001:174).

Köktürk Yazıtlarında, atasözlerinden ziyade birer atasözünü çağrıştıran özlü ve güzel sözler mevcuttur: "Türk milleti, tokluğun kıymetini bilmezsin. Acıksan tokluk düşünmezsin. Bir doysan açlığı düşünmezsin." (ERGİN 1992: 48); "Yufka olanın delinmesi kolay imiş ince olanı kırmak kolay. Yufka kalın olsa delinmesi zor imiş. İnce yoğun olsa kırmak zor imiş." (ERGİN a.g.e. 54); "Zayıf boğa ve semiz boğa arkada tekme atsa; semiz boğa zayıf boğa olduğu bilinmezmiş." (ERGİN a.g.e. 52).

Araplara Türkçe öğretmek amacıyla yazılmış Türk dilinin bilinen ilk sözlüğü olmasının yanı sıra, "1074 yılında Kaşgarlı Mahmud B. Hüseyin B. Muhammed tarafından yazılan Türklüğe ait emsalsiz bir kültür hazinesi olan Dîvânü Lugati't-Türk'te yer alan atasözleri, eskiliği en az bin yıla varan savlardır." (BİRTEK 1944:3-4) "Dîvânü Lugati't-Türk'te yer alan atasözleri bizzat Kâşgarlı Mahmud tarafından saw adı verilmekte, "Bunlar 'Şu sawda dahı gelmiştir.' şeklindeki cümlelere bağlı olarak kelimelerin Arapça açıklamalarının arkasından tanık olarak gösterilmektedir. (OY 1991:44). "Türkçenin en eski sözlüğü olan DLT'de metafor içeren çok sayıda atasözü vardır." (YAYLAGÜL 2010:113). Dîvânü Lugati't-Türk'te geçen atasözlerinin birkaçı şöyledir:

- Erdem başı tıl. (Erdemin, edep ve faziletin başı dildir.),
- Buzdan suw tamar. (Buzdan su damlar.),
- İlki buğa egâşür otra kök ağün yançılır. (İki boğa çarpışır, arada gök sinek incinir.),
- Yılân kändü ağrisin bilmäs tewe boynın ağri tēr. (Yılan kendi eğrisini bilmez, deve boynun eğri der.),
- Qaynār ögüz kaçışız bolmäs. (Coşkun akan nehir geçitsiz olmaz.),
- Közden yırasa kö, ülden yeme yırar. (Gözden irak olsa gönülden de irak olur.)
- Qurtğa büêik bilmäs yirim tar tır. (Kocakarı oyun bilmez, yerim dar der.).
- Ağılda oğlak toksa arıkta otı öner. (Ağılda oğlak doğsa ırmak kenarında otu biter.).

Türk dilinin, Türk tarihinin ve Türk siyasi oluşumunun en değerli yadigârlarından biri olan "Kutadgu Bilig için atasözü kitabı, yazarı Yusuf Hâs Hâcib için de atasözlerinin atası diyebiliriz. 940 yıl önce tamamladığı bu ünlü eseri, günümüze gelinceye kadar insanlara yol göstermiş, varlığını sürdürmeyi bilmiştir. Onun kitabında okuduğumuz özlü sözler o kadar tanıdık ki, o zamana dek atasözü olarak belleğimize kazınmış olanlar böylece netleşip özdeyiş kimliğine bürünüyor." (GÖNEN 2010: 21) Kutadgu Bilig'de yer alan 271 atasözünden birkaçı şöyle sıralanabilir:

•Ukuş körki til ol bu til körki söz kişi körki yüz ol bu yüz körki köz. (Aklın süsü dil, dilin süsü sözdür; kişinin süsü yüz, yüzünün süsü gözdür.),

- Negü ekse yirke yana ol önür. (Yere ne ekilirse yine o biter.),
- Bu künki işing komda kılma yarın. (Bugünün isini yarına bırakma.),

•Ökünçlög bolur tutşı övke işi. (Öfkeyle kalkan pişmanlıkla oturur.).

Kutadgu Bilig'den bir yüzyıl sonra yazılan Atabetü'l-Hakayık'ta, Divân-ı Hikmet'te ve XIII-XIV. yüzyıllarda yaşayan Yunus Emre, Gülşehri, Aşık Paşa'nın eserlerinde atasözü ve deyim ihtiva eden beyitlere rastlanmaktadır.

Türk dili ve edebiyatının başyapıtlarından biri de hiç şüphesiz Dede Korkut Hikâyeleridir. XV. yüzyılda yazıya geçirildiği anlaşılan, "Dede Korkut Hikâyeleri, Oğuz Türklerinin 12-14. yüzyıllarda Anadolu'nun doğusundaki geleneksel yaşam tarzını, aile yapısını, dilini, dinini, dünyaya mitolojik açıdan bakışını, etnografyasını, mücadelelerini anlatmakta ve kesin olarak bilinmemekle birlikte 15. yüzyılın ortalarından itibaren yazıya geçirildiği tahmin edilmektedir." (DEVECİ ve DİĞERLERİ 2013:296). Tam adı 'Kitâb-ı Dedem Korkut alâ Lisân-ı Taife-i Oğuzân' olan Dede Korkut Hikâyelerinde atasözleri azımsanmayacak ölçüdedir. Hikâyelerde geçen atasözlerinin çoğu az-çok değişikliklerle günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır. "Bu kitap, Oğuz Türkçesiyle söylenmiş atasözleri bakımından oldukça zengin bir kaynaktır. Dede Korkut Kitabının giriş bölümünün yanı sıra içindeki hikâyeler arasına serpilmiş bir durumda geçen atasözleriyle Berlin Devlet Kütüphanesi'ndeki "Oğuz-nâme " diye adlandırılmış metinde bulunan atasözleri ve Topkapı Sa rayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı (Revan Köşkü , nr. I 390) diğer bir Oğuz-nâme'de geçen atasözleri birbirlerinin hemen hemen aynıdır." (OY a.g.e: 45). "Dede Korkut Hikâyelerinin gerek nesir, gerek manzum kısımlarında deyimlere, atasözlerine ve kalıp cümlelere çokça yer verilmiştir. Özellikle kitabın giriş bölümü atasözü, deyim ve çeşitli amaç ve anlamlarla kullanılan klişe sözlerle örülerek sunulmuştur." (GÜL 2008:101). On iki hikâyeden oluşmuş kitapta bulunan bazı atasözleri şöyledir:

- Gelimli gidimli dünya, son ucu ölümlü dünya,
- Er malına kıymadıkça adı çıkmaz,
- At ayağı külük, ozan dili çevük olur,
- At işlemese er öğrenmez,
- Oğul atadan görmeyince sufra çekmez,
- Ezelden yazılmazsa kul başına kaza gelmez,
- Ecel vakti gelmeyince kimse ölmez,
- Ölen adam dirilmez,
- Çıkan can geri gelmez.

XV. asırda teşekkül etmeye başlayan, bu asrın ikinci yarısından itibaren dilde, edebiyatta, kültürde kendisini kabul ettiren klasik edebiyatın, başka bir deyişle divan edebiyatının yapıtlarında da kalıp sözlerin bilinçli bir şekilde kullanıldığı görülür. Öyle ki bazı şair ve yazarlar bununla bir nevi şöhrete bile kavuşmuş-

“Divan şiirimizde atasözü, deyim ve başka kalıplaşmış sözlerin kullanılması bir gelenektir. Buna genel olarak ‘mesel-gûyluk’ adı verilir. Söz sanatı olarak ‘irsâl-ı mesel’ ya da ‘irâd-ı mesel’ de denen bu gelenek, aslında Türk edebiyatında sözlü geleneğin bir uzantısıdır.” (KAYA 2006:249). “XV. yüzyıldan itibaren, devletin sınırlarının genişlemesi, kültür hayatının daha da gelişmesine sebep olmuş, yüzlerce divan şairi yetişmiştir... Divan şiirinin, başta mesnevi olmak üzere hemen hemen bütün nazım şekillerinde örneklerine rastladığımız atasözleri ve deyimler, XV. yüzyıldan itibaren bir araya toplanarak müstakil eserler vücuda getirilmiştir.” (BEYZADEOĞLU 2003: 1-2). “Bizde ilk atalar sözü kitabı, on beşinci yüzyılın sonlarına doğru yazılmıştır. Fatih Millet Kütüphanesinde (3443) numarada kayıtlı bulunan eser Mevlâna Şemsettin adındaki bir tıp âliminin vücuda getirdiği “Teshil” kitabının sonuna konmuştur.” (TÜLBENTÇİ 1963: 9)

Şu'arâ tezkirelerine bakıldığında, Osmanlı şairleri arasında ilk kez kimlerin şiirlerinde atasözleri ve deyimleri kullanmaya başladıklarından en çok kimlerin kullandığı konusuna kadar çok önemli bilgilere rastlamak mümkündür. Örneğin, “Tezkireci Latîf, Sâfâyi”yi tanıtırken ‘Osmanlı şairleri arasında atasözleri ve deyimleri şiirde kullanmak onunla başlamış, Necâtî Beğ’de doruğa ulaşmıştır.’ der. Şehî Beğ de Tâlîi için ‘Necâtî’ye denktir, şiirlerinde atasözlerini ve deyimleri kafiye yapmıştır.’ der. Sadrî’yi anlatırken de ‘şiiri atasözleri ve deyimlerle örülüdür.’ der. Hasan Çelebi de Riyâzî ve Güvâhî’yi anlatırken atasözlerini ustalıklı kullandıklarına temas eder. (BEYZADEOĞLU a.g.e.:2). “Divan edebiyatına ait olmak üzere bu arada kısaca bahsetmeye değer bir cihet vardır ki, bu da türlü sebeplerle kaleme alınmış manzum nasihatnamelerdir. Bu gibi eserler bilhassa dinî, ictimâî ve ahlakî birtakım öğütler vererek okuyucuyu o zamanın ipuçlarına göre, hayatın bütün safhaları için hazırlamak ve yetiştirmek maksadıyla yazılmış olduklarından, ayet ve hadislerle, hikemiyat ve atasözleriyle baştan başa doludur. (DİLÇİN 1945: XXVI). Daha sonraki asırlarda da atasözleri başta olmak üzere dilin vazgeçilmez unsurları olan tüm kalıp sözler kullanılmaya devam etmiş, bugün de her türlü yazılı ve sözlü iletişimde kullanılmaya devam etmektedir. (Türk atasözlerinin tarihi gelişimini ve atasözleri üzerinde yapılmış yerli-yabancı çalışmalarla ilgili daha detaylı bilgi için TDV İslam Ansiklopedisi’ nin ATASÖZÜ maddesine (s. 44-46) ve Ömer Asım Aksoy’un iki cilt olarak hazırladığı Atasözleri ve Deyimler kitabının birinci cildindeki “Eleştirmeler” kısmına bakılmalıdır.)

Bilinen ilk yazılı kaynaklardan günümüze kadar Türklerin yaşadığı her yerde, dilden dile dolaşan ve sayıları on binleri aşan atasözleri ve deyimler, birçok araştırmacıya malzeme teşkil etmiş, çeşitli derlemeler yapılmış, araştırmalar sonucu yüzlerce kitap ve makale yayımlanmıştır. Bunca araştırma-incelemede dikkati çeken en önemli şey, tarih boyunca sav, mesel, tabir vb. adlarla derlenip günümüze ulaştırılan bu kalıp sözlerin tasnifinde birtakım sorunlar bulunmasıdır. “Başta Şinasi’nin Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye’si olmak üzere bütün derlemeler, atasözleri adı altında verilen deyimlerle, deyim adı altında verilen atasözleriyle

ya da ne atasözü ne deyim olan birtakım laflarla doludur. (AKSOY 1988: 13). Bilhassa tarihî metinler incelenirken eserler aslına sadık kalınarak transkribe edilmekte veya günümüz Türkçesine aktarılmaktadır. Bu tür çalışmalar yapılırken eserde yer alan kalıp sözlerin atasözü mü deyim mi ikileme mi özyeş mi olduklarına yönelik tespitler ya hiç yapılmamaktadır ya da farklılıklar çok az ve kısa değerlendirmelerle geçiştirilmektedir. Türk atasözlerini ve deyimlerini ayrı ayrı ele alarak iki cilt halinde yayınlayan Ömer Asım Aksoy’u bu konudaki en kapsamlı ve sistematik çalışmasından dolayı zikretmek gerekmektedir. Biz bu çalışmamızda, Müstakîmzâde Süleymân Sâdeddîn’in XVIII. yüzyılda yazmış olduğu Durûb-ı Emsâl (Eser üzerinde 2003 yılında Kocaeli Üniversitesi’nde, Aslı BAYRAKTAR tarafından basılmamış bir bitirme çalışması yapılmıştır.) adlı eserinde yer alan atasözlerini bir araya getirmeye çalıştık. Bu çalışmayı yaparken de atasözleri ile başta deyim olmak üzere diğer kalıp sözleri birbirinden ayıran nitelikleri göz önünde bulundurarak bir sıralama yaptık. Atasözlerini sıralamadan önce kitabın müellifi ve eserleri hakkında kısa bilgiler vermek gerekmektedir.

3. MÜSTAKÎMZÂDE SÜLEYMÂN SÂDEDDÎN’İN HAYATI Ve ESERLERİ

Asıl adı Süleymân’dır. “Receb 1131’de (Mayıs-Haziran 1719) İstanbul Atikalipaşa semtinde dünyaya geldi.” (YILMAZ 2010:114). Süleyman isminin önünde “Müstakîmzâde” lakabı dedesine nispetlidir. Mecelletü’n-Nisâb adlı eserinin giriş kısmında belirttiğine göre Sadeddîn adı da kendisinin lakabıdır. “Sadeddîn çok kişinin lakabıdır. Bunların en büyükleri Mesud b. Ömer et-Teftazânî... En küçüğü bu eserin derleyicisi Süleymân’dır.” (OCAK 2014:4). Mütedeyyin bir aileye mensup olan Müstakîmzâde, eğitimi babasının yanı sıra devrin önde gelen âlimlerinden aldı. Hayatının dönüm noktalarından birini teşkil eden girdiği müderrislik sınavındaki başarısızlık, ona âdeta yazma yolunu açmıştır. Ömrünün sonuna kadar çoğunlukla dinî-tasavvufî eserler kaleme alan Müstakîmzâde Süleymân Sâdeddîn haklı bir şöhret yakalamış, takva yolunda pek çok talebe yetiştirmiştir. Bazı kaynaklara göre hattatlıkla (OCAK a.g.e: 6), bazılarına göre ise kitap istisah ederek (YILMAZ a.g.e.:114) geçimini temin etmiş olan müellif hiç evlenmemiş, H. 1212 (1788)’de vefat etmiştir. “Cenazesi vasiyeti üzerine Mehmed Emin Tokadı’nin mezarının ayakucuna defnedilmiştir. Sözü edilen kabristan İstanbul’un Fatih ilçesi Zeyrek Yokuşu’nda ve Soğukkuyu Medresesi yanındadır.” (BURSALI 1915: 113).

Müstakîmzâde Süleymân Sâdeddîn, başta tasavvuf olmak üzere dinî ilimlerin hemen hepsinin yanında, dil ve edebiyat sahasında da telif ve tercüme olarak çok sayıda eser yazmıştır. “Şairlik yönü de bulunan Müstakîmzâde tarih düşürmede çok başarılıdır ve birçok eserinin adı ebcedle telif tarihini vermektedir.” (YILMAZ a.g.e.:114). Müellifin eserlerinin tam sayısı hakkında kesin bilgi yoktur. Örneğin Bursalı Mehmet Tahir’e göre 66, Hüseyin Vassaf’a göre ellinin üzerinde eseri vardır.

Müellifin Mecelletü'n-nisab fin niseb ve'l-künâ ve'l elkâb adlı eseri üzerine doktora çalışması yapan Ahmet YILMAZ, irili ufaklı 120-130 eseri olduğunu belirtir. Telif ve tercüme olmak üzere yüzlerce eser kaleme aldığı anlaşılan Müstakimzâde Süleymân Sâdeddîn'in bazı eserlerinin adını vermekle iktifa edeceğiz:

Tuhfetü'l-Merâm, Makûlât-ı-Devriyye, Nusret-i-Mübtedî, Şerî'atü't-Tarîka, Akîdeti's-Sûfiyye, Terceme-i Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî, Terceme-i Mektûbât-ı Muhammed Masûm, Âsâr-ı-Adîde, Şerefu'l-Akîde, Tahkîku's-Salavât, Huccetu'l-Hattî'l-Hasen, Tahkîku't-Teslîm, Mecelletü'n-Nisâb fî'n-Niseb ve'l-Künâ ve'l-Elkâb, Risâle-i Melâmiyye-i Bayrâmiyye, Âdâb-ı Ulu'l-Elbâb, Risâle-i-Tâc, Tuhfe-i-Hattâtîn, Risâletü'l-Mantık, el-Kelimâtu'l-Hikemiyye, Hurûf İle Müretteb Durub-ı Emsal, Tefsîr-i Sûre-i Fâtihâ, Cihâzu'l-Mâ'cûn fi Halâsî't-Tâûn vb.

4. DURÛB-I EMSÂL Ve ESERDE YER ALAN ATASÖZLERİ

Eserin tam adı Hurûf İle Müretteb Durûb-ı Emsâl'dir. Elimizde iki nüshası bulunan kitabın çalışmamıza temel teşkil eden nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Bölümünde 614 numarada kayıtlıdır. Bir diğer nüshası da yine aynı kütüphanenin Esat Efendi Bölümünde 3740 numarada kayıtlıdır. Her iki eser de kayıtlı kitabın sırasıyla 13. ve 5. bölümlerinde yer almaktadırlar. Eserin yazılış tarihi belli değildir. Eserde tüm kalıp sözler alfabetik sırayla ve fark gözetilmeden verilmiştir. Biz de metnin aslına sadık kalarak eserde yer alan kalıp sözlerden yalnızca atasözlerini tespit edip sıraladık. Atasözlerinin doğru tespiti ve mukayesesi için elimizdeki eseri; Ömer Asım Aksoy'un atasözlerini ve deyimleri ayrı ayrı tasnif ettiği Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü- 1 Atasözleri Sözlüğü, Şinasi'nin Durûb-ı Emsâl-ı Osmâniyesi ve Millî Kütüphane Genel Müdürlüğünün hazırladığı Türk Atasözleri ve Deyimleri I-II kitapları ile karşılaştırarak tasnif yoluna gittik. Bu karşılaştırmada, eserimizde yer alıp diğerlerinde bulunmayan atasözleri de belirtilmiş, bunun için Aksan, Şinasi ve MKG kısaltmaları kullanılmıştır.

Hurûf İle Müretteb Durûb-ı Emsâl'de tespit edebildiğimiz atasözleri ile karşılaştırma sonucunda ortaya çıkan durum tablo hâlinde verilmiştir. Diğer kaynakların hepsinde de yer alan atasözlerinin açıklama kısmına hiçbir şey yazılmamıştır:

ATASÖZÜ	AÇIKLAMA
[1b]	
• İki el bir baş içündür.	
• Ekâbirde gönül olmaz.	Aksoy'da ve Şinasi'de yoktur; MKB'de, "Ekâbir gözü perdeli olur." (c. I, s. 110).
• El elden üstündür arşa çıkınca.	
• İki karpuz bir koltuğa sığmaz.	
• El elin âyinesidir.	
• İlk uran okçudur.	
• Uyumakla menzil alınmaz.	Aksoy'da ve Şinasi'de yoktur; MKB'de, "Uyumakla yol alınmaz." (c. II, s. 140).
• Akacak kan tamarda turmaz,	
• İslanmışın yağmurdan bâkî yoktur.	
• İftirâ peygâmlere ola gelmiş.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Elçiye zevâl yok.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de, 'yok' yerine 'olmaz'.
• Isırmadığın eli öp.	
• Eski dost düşmân olmaz.	
• El eli yoralda yüzi yor.	Aksoy'da, "El eli (bir el bir eli) yıkar (yur), iki el (de) yüzü yıkar." (c.I, s. 262); MKB'de, "El eli yuyarsa el de gözü yuyar." (c.I, s.113).
• Ak akçe kara gün içündür.	
[2a]	
• Eşeğe binmek sünnetdür lâkin aksine değil.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• İşin bilen beklemez.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• İmam evinden aş, ölü gözünden yaş.	Aksoy'da, "İmam evinden aş, ölü gözünden yaş çıkmaz." (c. I, s. 322).

• Erenlerin sağı solu olmaz.	
• El elde baş başda.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Ölünün vâsisi dirinün vekili.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• İsteyen Mevlâsın bulur.	Aksoy'da, "Arayan Mevlâsını da bulur, belasını da." (c. I, s. 150); Şinasi'de, "Arayan Mevlâsını da bulur belâsını da." (s.57.); MKB'de, "Arayan bulur belâsını da Mevlâsını da." (c. I, s. 29).
• Ev tanası öküz olmaz.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Eyünün yetmiş iki biti var, ahlât üzerine.	
• Erlik üçtür ikisi kaçmak biri görünmemek.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• At binenün, kılıç kuşananun.	
• Utananun oğlı kızı olmaz.	
• Öküze boynı yük değildir.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Adak atın çorbası dadsız olur.	Şinasi'de yoktur.
• Üzüm üzümü görerek kararır.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de, "Üzüm üzümüne baka baka kararır."
• Edebsizden yüzün suyun satın al.	Aksoy'da yoktur; Şinasi'de, Edebsizden ırzını satın al."(s. 109); MKB'de, "Edebsizden ırzını satın al." (c.I, s. 110).
• İtmegün büyüği hamurun civığındandır.	Aksoy'da ve MKB'de 'civığındandır' yerine 'büyüğündendir'; Şinasi'de yoktur.
• Elden gelen öğün olmaz o da vaktinde bulunmaz.	
• Aç tavuk kendini arpa anbarında görür.	Aksoy'da, "Aç tavuk (düşünde) kendini buğday (arpa, darı) anbarında görür (sanır)." (s. 113); Şinasi'de, "Aç tavuk kendini buğday anbarında sanır." (c. I, s. 44); MKB'de, "Aç tavuk kendini arpa anbarında görür." (c. I, s.76).
• Aç ilen eceli gelen söyleşür.	

• Aç tok hâlimden bilmez.	
• Acı batıcanı gırağı çalmaz.	
• Acı acıyı basdurur.	
[2b]	
• El ile gelen düğün bayram.	
• Ağaca çıksa pabucu yerde kalmaz.	
• El yumruğı yimeyen kendi yumruğın boğaz alan emrûdi sanır.	Aksoy'da, "El yumruğı yemeyen kendi yumruğunu değirmen taşı (bozdoğan, kantar) sanır. 'El yumruğı yemeyen kendini kahraman sanır.) (s. 266); Şinasi'de, "El yumruğunu yemeyen kendi yumruğunu buz dağının armudu sanır.) (s. 110); MKB'de, "El yumruğunu yemeyen kendi yumruğunu Bozdağı'nın armudu sanır. (c. I, s, 115).
• Er ol baş yar.	
• Azı bilmeyen çoğı hiç bilmez.	
• Eşegün kazancı at içindir.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Eşegün canı acıdukda atı geçer.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Erkek eşegün anırmazı olmaz.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Az tamâ çok ziyân.	
• Öksüz oğlan göbeğı kendi keser.	
• El atdığı taş uzak gider.	
• Ev alma konşu al.	
• Er ölür ad kalur at ölür meydânı kalur.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de, "At ölür meydan kalır, yiğit ölür şân kalır."
• Ağzı eğri ensesinden bellüdür.	
• İl için ağlayan gözsüz kalur.	

• Eşeğün kocamağla tavlâ başı olmaz.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de 'eşeğün' yerine 'eşek'.
• Azacak aşum gavgasız başum.	
• Acısız kul olmaz.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Esrük devenün çulı eğri olur.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de 'olur' yerine 'gerek'.
• İki gönül bir olunca samanlık seyrân olur.	
• Akşamun hayrından sabahun şerri yeğdür.	
[3a]	
• Ölmek yeğdür nâmerde muhtâc olmakdan.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• At depişür eşek ölür.	
• El ipi ile kuyuya inme.	
• Eden bulur inleyen ölür.	
• İnsân alacası içinden.	
• İşün eyüsü altı ayda çıkar.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Er lokması er karnında kalmaz.	Aksoy'da yoktur.
• Erteye kalan kazadan korkma.	Aksoy'da ve Şinasi'de yoktur.
• Ateşle oyun olmaz.	Aksoy'da ve Şinasi'de yoktur.
• Unsuz ivek hamurun olur.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Akçeyi viren çalayır düdiği.	

• Öldürdüğü çok mezârı yok.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• İki cânbâz bir ipde oynamaz.	
• Eşeği düğüne okumuşlar ya suyu eksük ya odun.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de 'okumuşlar' yerine 'çağırılmışlar' ve atasözü 'demiş' ile tamamlanmış.
• Eyüye felek kaval çaldırır.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• O çamlar bardak oldu.	
• Ummadığın taş baş yarar.	
• İlk unutulmaz.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Er olan itmeğini taşdan çıkarur.	
• Atılan ok geriye dönmez.	
• Ağrımayan baş yasdığı istemez.	Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Atun dinci yiğidin genci.	Şinasi'de ve MKB'de yoktur. Aksoy'da, "Atın dorusu, yiğidin delisi." (c. I, s. 162).
[3b]	
• Alan satandan umar.	Aksoy'da ve Şinasi'de yoktur. MKB'de, "Alan da satandan umar." (c. I, s. 20).
• Ağır basar yeğni kalkar.	
• Aslan eniğın büdürmez.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Atda karın erde burun.	Şinasi'de yoktur.
• Alet işler el öğündür.	
• İki çıblak bir hamamda yaraşır.	

• Engelden döngel bitmez.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• İş odur ki Allah onara.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• İt ürür kervân göçer.	Aksoy'da, (yürür).
• Akçen var ise Haleb senün kulundur.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Alçak davacı şahidini eşeğe bindürür.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Uyur yılanun kuyruğına basma.	
• Ürmek bilmeyen gelüp koyuna kurd götürür.	Aksoy'da, "Ürümelerini bilmeyen köpek (it) sürüye kurt getirir." (c. II, s. 155); Şinasi'de, "Ürümelerini bilmeyen köpek sürüye kurt getirir." (s.225.); MKB'de, "Ürümelerini bilmeyen köpek (it) sürüye kurt getirir." (c. II, s. 142).
• Atdan düşen ölmez eşekten düşen ölür.	Aksoy'da, "Attan düşene yorgan döşek, eşekten düşene kazma kürek." (c. I, s. 164); Şinasi'de, "Attan düşene tumar, deveden düşene mezar gerektir." (s.63.); MKB'de, "Attan düşene yorgan döşek, eşekten düşene kazma kürek." (c. I, s. 39).
• Et kanlı yiğid canlı gerek.	
• Et her ne kadar arık olsa itmek üstinde yakışur.	
• Ateşe ursan tütünü tütmez.	
• Beş barmak bir değüldür.	
• Borçlı ölmez benzi sararır.	
• Binde gelen bindür.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Boynuz ürürken kulaktan çıkar.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur
• Baş yarılır börk içinde kol kırılır yen içinde.	Aksoy'da, "Baş yarılır börk içinde, kol kırılır kürk (yen) içinde." (c. I, s. 183); Şinasi'de, "Baş kesilir börk içinde, kol kırılır yen içinde." (s.70.); MKB'de, "Baş kesilir körk içinde, kol kırılır yen içinde." (c. I, s. 51).

[4a]	
Başdan kıça doğru haber yok.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
Pişke ş atın dişine bakılmaz.	Aksoy'da ve Şinasi'de yoktur. MKB'de, "Peşkeş atın dişine bakılmaz." (c. II, s. 109).
Bî-çâre katır müfte satıldı semer ile.	Şinasi'de yoktur.
Balık başdan kokar.	
Bir sürçen atın başı kesilmez.	
Boş torba ile at tutulmaz.	
Bal dimekle ağız tatlı olmaz.	
Besle kargayı göztün oymağa	
Bin işçi bir başçı.	
Borıda peşrev olmaz.	Aksoy'da, "Zurnada peşrev olmaz." (c. II, s.485).
Bal tutan parmağın yalar.	
Boş ite menzil olmaz.	
Baskısız tahtayı yel alır.	

• Bir çiçekle yaz olmaz.	
• Birini bilmeyen beşi bilmez.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Bir koyundan iki deri çıkmaz.	Aksoy'da (c. I, s.198) ve MKB'de (c.I, s. 63) 'deri' yerine 'post'.
• Başdan murâd olan bindür.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Baş gidince ayak pâyidâr olmaz.	
• Baş yazısın görür.	
• Büyük başun büyük ağrısı olur.	
[4b]	
• Türk işi ödünç olur.	Aksoy'da ve MKB'de yoktur.
• Tanrı'dan korkmayandan kork.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de 'Tanrı'dan' yerine 'Allah'tan'.
• Tekkeyi bekleyen içer çorbayı.	
• Tiz binen tiz iner.	
• Tehevvürle kalkan ziyân ile oturur.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de 'tehevvürle' yerine 'öfkeyle'.
• Tahta çürük mih tutmaz.	Aksoy'da, "Çürük tahta çivi tutmaz." (c. I, s. 225); Şinasi'de yoktur. MKB'de, "Çürük tahta çivi tutmaz-Çürük tahta mih tutmaz." (c. I, s.86).
• Çıkmadık cânda ümîd var.	
• Cömerd ile nekesün harcı bir.	
• Çiftçi yağmur eşdir yolcu kurak.	Aksoy'da, "Çiftçiye yağmur, yolcuya kurak; cümlelerin muradını verecek Hak." (c. I, s. 218); Şinasi'de yoktur. MKB'de, "Çiftçiye yağmur, yolcuya kurak-cümlelerin muradın

• Çok yaşayan bilmez, çok gezen bilir.	
• Çokluğa tarı saçılmaz.	Aksoy'da yoktur.
• Çok nâz âşık usandurur.	
• Çölmek yuvarlandı kapağın buldı.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de 'çömlek' yerine 'tencere'.
• Çingâne çalar Kürt oynar.	
• Çatal kazık yere geçmez	
• Çürük akçe ile harifâneye girme.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Çok bilen çok yanılır.	
• Çingâne önünde parende olmaz.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Cühelânun Ebû's-Suûdü cebini yılan sokmuş.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Çabuk hırsız ev sâhibini şaşurur.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Çerâğ dibi karanlık olur.	Şinasi'de yoktur.
• Çocuk ağlamadukça meme virmezler.	Aksoy'da yoktur, Şinasi'de (s. 46) ve MKB'de (c. I, s. 12), "Ağlamayan çocuğa meme vermezler."
• Câmi ne kadar büyük olsa imâm bildüğün okur.	
• Haleb orda ise arşın burda.	
• Hamâma giren derler.	
• Hak ince olur üzülmez.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
[5a] • Hayır san işün hayır gelsün başına.	Aksoy'da, "Hayrı dile eşine (komşuna), hayır gele başına (Ne dilersen eşine o gelir başına." (c. I, s. 304); Şinasi'de, "Hayrı dile işine, hayır gelsin başına." (s.135); MKB'de, "Hayrı dile eşine, hayır gelsin başına." (c. I, s.12).
• Hâceyi tenişir bilir.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.

• Horûs çok olunca sabâh geç olur.	Aksoy'da, "Horozu çok olan köyün sabahı geç olur." (c. I, s. 316); Şinasi'de, "Horos çok olan yerde sabah geç olur." (s.145); MKB'de, "Horozu çok olan köyün sabahı geç olur." (c. I, s.25).
• Hasmun karınca ise de merdâne bil.	Aksoy'da, "Düşmanın karınca ise de hor bakma." (c. I, s. 254).
• Dost başa düşmân ayağa.	
• Dadanmış kudurmuşdan azgundur.	Aksoy'da, "Alışmış kudurmuştan beterdir." (c. I, s. 137); Şinasi'de, "Dadanmış kudurmuştan beterdir." (s.91); MKB'de, "Dadanmış kudurmuştan beterdir." (c. I, s.87).
• Danışan tağ aşmış.	
• Dâvâcı kadı olunca yardımcıun Allah ola.	
• Dilde niyâz elde piyâz.	
• Düş uyhudan sonra olur.	Aksoy'da yoktur.
• Deryaya düşen yılana sarılır.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de 'deryâya' yerine 'denize'.
• Dostdan derd gelmez.	Aksoy'da yoktur. Şinasi'de, "Dosttan zor gelmez." (s. 105); MKB'de, "Dosttan zarar gelmez." (c. I, s. 104).
• Dilkü dilkülüğün bildirince post elden gider.	
• Dügünde surnaya hammâmnda kurnaya.	Aksoy'da yoktur. Şinasi'de (s. 106 ve MKB'de, "Dügünde zurnaya hamâmnda kurnaya mâil olur." (c. I, s. 106).
• Deveden büyük fil var.	
• Delüye taş andırma.	Aksoy'da yoktur, Şinasi'de, "Deliye taş anma." (s. 96).
• Derd bir olsa kim ağlar.	Şinasi'de ve MKB'de yoktur. Aksoy'da, "Dert bir olaydı ağlamak kolaydı." (c. II, s. 236).
• Deveye kazakluk yakışmaz.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.

• Delüden uslu haber.	Aksoy'da, "Deliden al uslu haberi." (c. I, s. 231).
• Dost ile yi iç alış viriş itme.	
• Değme serhoşa kendü yıkılır.	KMB'de yoktur. Şinasi'de, "Değme muhannese kendi yıkılır." (s. 95).
[5b]	
• Dâvâ kocamaz.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Dâvâsını bilmeyene şâhid olma.	
• Deveye hendek sahrâdur.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Döngel ile oruç tut.	Aksoy'da ve Şinasi'de yoktur. MKB'de, "Döngel ile oruç tutulmaz." (c. I, s. 105).
• Devletlüye dokun geç fukarâdan sakın geç.	
• Dil yarası onulmaz.	Aksoy'da ve Şinasi'de yoktur. MKB'de, "Dil yarası unulmaz. (c. I, s. 98).
• Dost dost muâmele düüst.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Delikli taş yerde kalmaz.	
• Dipsiz kile boş anbâr.	
• Deve kulağından aksamaz.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Destûrsuz toramân çalma.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Dilkünün gezüp varacağı kürkçi dükkânıdır.	
• Denizde balık pazâr ider.	Aksoy'da, "Denizdeki balığın (pazarı) pazarlığı olmaz. (Bini bir paraya); Şinasi'de (s.97) ve MKB'de (c. I, s.93), "Denizdeki balık pazar olmaz."
• Denize taş atan sadâsına bakmaz.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Delüye taş urma.	
• Zırva te'vil götürmez.	
• Zor oyunu bozar.	

• Zorla kapuna giden köpekden hayır yoktur.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Söz ayağıyla gelür.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Sikkeyi mermerde kazdır.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Serçeden korkan tarı ekmez.	
• Söyleyeni ko söyledeni gör.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de, "Söyleyene bakma, söyletene bak."
• Sinek murdâr değül mide bulandırur.	Aksoy'da (c. II, s. 428) ve MKB'de (c. II, s. 120), "Sinek küçüktür ama mide bulandırır."
• Şaşgın ördek başın kor kçından talar.	
• Şeyhi uçuran müridür.	Aksoy'da (c. II, s. 437), Şinasi'de (s. 213) ve MKB'de (c. II, s. 129), "Şeyh uçmaz, müridi uçurur."
• Şeriat kesdüğü parmak acımaz.	
• Su bulanmadıkça turulmaz.	
• Suya varmadın çimer deve.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
[6a]	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur. Bu söz, atasözünden ziyade dinî bir emir olarak düşünülebilir.
• Su bulunmadığı yirde teyemmüm eyle.	
• Sarb sirke kabına zarar irür.	Aksoy'da, "Keskin sirke (kabına) küpüne zarar (-dır)." (c. II, s. 358); Şinasi'de (s.168) "Keskin sirke (kabına) küpüne zarar eder."; MKB'de, "Keskin sirke kabına zarar verir." (c. II, s. 61).
• Sabır ile koruk helvâ olur.	
• Sağur için iki kere kâmet olmaz.	
• Sora sora Kâbe bulunur.	Aksoy'da, "Sora sora Bağdat (Kâbe) bulunur. (c. II, s. 430).
• Sarı kabakda sarı yağ.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Savuk demir dövülmez.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.

• Sabrun sonı selâmet.	
• Su akdığı yire yine akar.	
• Sağ söz sipahiye çürük tımdan yeğdür.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Suyı bardakda gemiyi çardakda.	Aksoy'da yoktur. Şinasi'de (s.211) ve MKB'de (c. II, s. 126), “ Suyu bardakta, gemiyi duvarda seyretmelidir.”
• Tokuz abdâl bir kaşukla geçinür.	Aksoy'da yoktur.
• Tokuz köy görmedükçe bir taş atmaz.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Tavşan tağa küsmiş.	Aksoy'da (c. II, s. 444), Şinasi'de (s. 217) ve MKB'de (c. II, s. 133), “Tavşan dağa küsmüş dağın haberi olmamış.”
• Tutulmayan uğrı begden toğrı.	MKB'de yoktur.
• Tağdaki gelür bâğdakini kovar.	
• Tağ tağa kavuşmaz adam adama kavuşur.	
• Tağ yürümezse abdâl yürür.	
• Tamlaya tamlaya göl olur.	
• Tamâ'kâr var iken müflis aç kalmaz.	
• Tamdan düşenün hâlini düşmeyen bilmez.	
• Tavulun sesi uzakdan hoş gelür.	

• Toğrı boğmağa yaramaz.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
[6b]	MKB'de yoktur.
• Tarhuncıya tarhun satar. • Akla gelen dahı başa gelir.	Aksoy'da (c. I, s. 132), Şinasi'de (s. 50) ve MKB'de (c. I, s. 17), "Akla gelmeyen başa gelir."
• Akılsız dostdan akıllı dűŐmân yeđdür.	
• Araba devrilince yol gűsteren çok olur.	Şinasi'de (s. 56), 'devrilince' yerine 'kırılınca'.
• AŐıka Bađdâd Irak deđűl.	
• Ayıbsız yâr isteyen yârsız kalur.	
• Ârife bir gűl yeter.	Aksoy'da yoktur.
• AŐıkun kuŐca cânı var.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Akıl baŐda deđűl yaŐdadur.	Aksoy'da (c. I, s. 130), Őinasi'de (s. 49) ve MKB'de (c. I, s. 16), "Akıl yaŐta deđűl, baŐtadır."
• Avrat sűzi dokuzda bir.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Osmânlı tavŐanı araba ile avlar.	
• İbâdet mahfı kabahat mahfı.	Aksoy'da yoktur.
• Arife gűntű yalan sűyleyen bayram gűni kızara.	

• Feleğe kelek dinmez.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Kuş kuşda bükerken? al.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Kırk yıl yarağ bir gün gerek.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Kanı kan ile yumazlar kanı su ile yurlar.	
• Kaz kaz ile bâz bâz ile.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Kırılacağı bir zararsız kuşdur dirler anı cüydakine sor.	Aksoy'da, "Kırılacağı bir zararsız kuş; git Yemen iline danış. (c. I, s. 361); Şinasi'de, "Kırılacağıın zararını çivid ekenden sor." (s. 170); ve MKB'de, "Kırılacağıın zararını çivid ekenden sor" (c. II, s. 64).
• Kuru kafaya kim urmuş.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Konşunun tavuğı konşıya kaz görünür.	
• Korhu bekler tağları.	
• Kurıdan kurıya nesne bulaşmaz.	Aksoy'da yoktur. Şinasi'de (s.180) ve MKB'de (c. I, s. 80), "nesne" yerine 'bir şey'.
• Kutlu gün toğuşından bellüdür.	
• Kuru ağaca kan sürür.	Aksoy'da ve MKB'de yoktur. Şinasi'de, "Kuru ağaca kan bulaştırma." (s. 179).
• Kavilsiz giren haksız çıkar.	Aksoy'da ve MKB'de yoktur.
• Kaydeliye? sohbet harâm.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.

Konuk umduğın değül bulduğın yir.	
[7a]	
Kırk gün tavuk olmakdan bir gün hors olmak yeğdür.	Aksoy'da yoktur. Şinasi'de (s.63) ve MKB'de (c. II, s. 73), "gün" yerine 'yıl'.
Kılıç kınını kesmez.	
Kartala bir ok tokunmış yine kendi yelesinden.	
Kıy akçaye gir bāđçeye.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
Kambersiz düğün olmaz.	
Koyun bulunmadığı yirde keçiye Abdurrahman Çelebi dirler.	
Kırk serçeden bir börek olmaz.	Aksoy'da yoktur. Şinasi'de (s.170) ve MKB'de (c. II, s. 63), "Kırk serçeden bir börek."
Kurı söz karın toyurmaz.	Şinasi'de (s.81) ve MKB'de (c. I, s. 67), "kurı" yerine 'boş'.
Korkan bezirgān hayr itmez.	Aksoy'da (c. I, s. 368), Şinasi'de (s. 174) ve MKB'de (c. II, s. 71), 'korkan' yerine 'korkak'.
Kurda niçün boynun kalındur dimişler işm ele inanmam dimiş.	
Karadan ālet onarma.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
Kazan dibi kara dimiş.	Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
Gnle giren çıkmaz.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
Köpeğin çakşırı olmaz.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.

• Köpeksiz köy buldı değneksiz gezer.	Aksoy'da yoktur. Şinasi'de (s.176) ve MKB'de (c. I, s. 73), "değneksiz" yerine 'çomaksız'.
• Göze yasağ olmaz.	
• Göz görmeyince gönül katlanır.	
• Gün toğmadan neler toğar.	
• Kişi yakduğı çerâğ üstine pervâne gerek.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Gözden ırağ olan gönülden ırağ olur.	
• Gülini seven dikenini de sever.	Aksoy'da (c. II, s. 295), Şinasi'de (s.129) ve MKB'de (c. I, s. 142), "Gülü seven dikenine katlanır."
• Keçiye cânı kayısı kassâba yağı kayısı.	Şinasi'de yoktur.
• Kişi itdüğinden utanur.	Aksoy'da yoktur. MKB'de, 'utanur' yerine 'arlınsın'.
• Gönül kimi severse güzel odur.	
• Görünen köy kulağuz istemez.	
• Kem söz kem akçe sâhibinündür.	
[7b]	
• Kedinün yürüklüğü samanlığa dekdür.	Aksoy'da (c. I, s. 355) ve MKB'de (c. II, s. 56), "Kedinin gideceği samanlığa kadardır."
• Kişi düşdiği yirden kalkar.	Aksoy'da yoktur.
• Kör ölür bâdem gözli olur.	
• Kendi düşen ağlamaz.	
• Gözlüğe gizli olmaz.	

• Kişi taklîd ile tahkike irer.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Kepenek altında er yatar.	
• Gelmek irâdet gitmek icâzet.	Aksoy'da yoktur.
• Kibârun gönli olunca fukarânun cânı çıkar.	Aksoy'da yoktur. Şinasi'de ve MKB'de, 'kibârün' yerine 'zenginin'.
• Gönülden gönüle yol var.	
• Kelün dermânı olsa kendi başına olurdu.	MKB'de yoktur. Şinasi'de, "Kelin medârı olsa kendi başına olur." (s. 166).
• Kimün arabasına binerse onun türkisini söyler.	Aksoy'da yoktur.
• Kişinün ırzı cânı bahâsıdır.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Giceler yüklidür neler toğurur.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de, 'yüklüdür' yerine 'gebe'.
• Gün günden kutludur.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Geldi kazzâz gitdi bezzâz.	Aksoy'da ve Şinasi'de yoktur.
• Kibârda söz bir olur.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Kenârın gör bezin al, anasın gör kızın al.	Aksoy'da yoktur.
• Leğleğün ömri lakkla giçer.	
• Mızrak çuvâla sığmaz.	

• Meyhâneci gazel almaz.	Aksoy'da ve MKB'de yoktur.
• Mühr kimde ise Süleymân odur.	
• Mihanâtı koma yarar idersin.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
[8a]	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Ne karanlıkda yat ne kara düş gör. • Nîmeti horın gören hor olur.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Nasîbün var ise gelür Yemen'den.	Aksoy'da yoktur. Şinasi'de (s.190) ve MKB'de (c. I, s. 95), “Nasibinde varsa gelir Yemen'den, nasibinde yoksa düşer dehenden.”
• Ne sanursan eşüne hep başına gelse gerek. • Ne virürsen elünle o gider senünle.	
• Nefesün el virürse bârızân ol.	Aksoy'da (c. I, s. 395), Şinasi'de (s. 192) ve MKB'de (c. II, s. 97), ‘bârızân’ yerine ‘borazancıbaşı’.
• Var iken kerem evi.	Aksoy'da (c. II, s. 459) ve MKB'de (c. II, s. 143), “Var evi kerem evi, yok evi verem evi.”; Şinasi'de (s. 239), “Var evi kerem evi.”
• Varacağın Ayıntâb yiyeceğün pekmez.	Aksoy'da yoktur. Şinasi'de, “Vardığı Ayıntâb yediği pekmez. (s. 226); MKB'de, “Vardığı Antep, yediği pekmez. (c. II, s. 144).
• Viresiye şarâb için iki kere sarhoş olur.	
• Viren eli kesmezler.	

• Yırtıcı kuşun ömri az olur.	
• Yiyen bilmez toğrayan bilir	
• Yirün altı var ise üsti de var.	Aksoy'da yoktur. Şinasi'de, "Yerin üstü de birdir altı da." (s. 234); MKB'de, "Yerin üstü de birdir altı da." (c. II, s. 156).
• Yirün kulağı var.	
• Yir yirden kurtludur.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Yeşile basma kamama kandil asma.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Yağırı olan kocunur.	Şinasi'de (s. 131) ve MKB'de (c. II, s. 151), "Yarası olan gocunur."
• Yoğurdum karadur dir bulunmaz.	Aksoy'da, "Yoğurdum (ayranım) ekşidir diyen olmaz." (c. I, s. 477).
• Yiğide kâr gayb değıldür.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Yükün tut bâcın al.	Aksoy'da yoktur. Şinasi'de (s. 239) ve MKB'de (c. II, s. 160), "Yükünü bul da bâcını al."
• Yalancının evi yanmış kimse inanmamış.	
• Yanlış hesâb Bağdâd'dan döner.	
• Yeler ev komaz.	Aksoy'da ve MKB'de yoktur. Şinasi'de, "Yeler onmaz, eve gelmez." (s. 233).
• Yavaş atın depmesi yavuz olur.	
• Yenilen oyuna toymaz.	Aksoy'da, Şinasi'de yoktur. MKB'de, "Yenilen doymaz." (c. II, s. 155).
• Yuvarlanan taş yosun tutmaz.	
• Yol bacından ağlamaz.	
• Yüz yüzden utanur.	
• Yar yıkıldığı gün tozar.	

• Yirün otlusından kutlusı yeğdür.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Yolca giden yorulmaz.	Aksoy'da, “Yoldan (yol ile) giden yorulmaz. (s.478); Şinasi'de, “Yol ile giden yorulmaz.”; MKB'de, “Yolundan giden yorulmaz.” (c. II, s. 159).
• Yıkılan yıkılanı sever.	Aksoy'da ve MKB'de yoktur.
[9a] • Yağmurlu günde tavuğa su virilmez.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Yalancının yüzi kara.	Aksoy'da, Şinasi'de ve MKB'de yoktur.
• Yumurta alan sarısın bulamaz.	Aksoy'da yoktur. MKB'de, “Yumurtayı satan sarısını bulamaz.” (c. II, s. 159).

5. SONUÇ

Ortak özellikleri ve benzer kullanım alanlarından ötürü eskiden beri atasözleri, deyimler, ikilemeler ve özlü sözler ya bir arada derlenip toplanmış ya da yan yana değerlendirilmiştir. Bir milletin geçmişine, geleneğine, kültür öğelerine ışık tutan ve bunların gelecek nesillere ulaşmasında bir köprü vazifesi gören dil birimlerinin eski metinlerden başlayarak ayrı ayrı değerlendirilmesi, bu kültür unsurlarının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Her ne kadar atasözlerinin kalıplaşmış dil birlikleri olduğu bu yüzden de değişikliğe uğramadığı söylenebilir, geçmişten günümüze doğru karşılaştırmalı çalışmalar yapıldığında gerek kelime bazında gerekse cümle bazında bazı değişikliklere uğradığı, bunun da hem dil hem de kültür değişmelerinin doğal bir tezahürü olduğu görülmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Durûb-ı Emsâl'de yer alıp da diğer üç metinde hiç bulunmayan atasözlerinden bazılarının az çok değişiklikle bugün de kullanıldığı, bazılarının ise bugün artık unutulduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- AKSOY, Ö. A. (1988), Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, İnkılâp Yayınları, Ankara.
- BEYZADEOĞLU, S. (2003), Dur,b-ı Emsal-i Osmaniye, MEB Yayını, İstanbul.
- BİRTEK, F. (1944), En Eski Türk Savları I, TDK Yayını, Ankara.
- BURSALI, M. T. (1915), Osmanlı Müellifleri, (Tıpkı Basım), Bizim Büro Yayınları, c. 1-3, İstanbul.
- DEVELLİOĞLU, F. (2007), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, İstanbul.
- DİLÇİN, C. (2013), Yeni Tarama Sözlüğü, TDK Yayını, Ankara.
- DİLÇİN, D. (1945), Edebiyatımızda Atasözleri I, TDK Yayını, İstanbul.
- ERGIN, M. (1994), Dede Korkut Kitabı, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara.
- KAYA, İ.G. (2006), Divan Edebiyatı ve Toplum, Donkişot Yayınları, İstanbul.
- MİLLÎ KÜTÜPHANE GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (1992), Türk Atasözleri ve Deyimleri I-II, MEB Yayını, İstanbul.
- OCAK, S. (2014), Müstakimzâde Süleyman Sadeddin'in Nakşbendiyye Tarikatının Usûl Ve Adâbına Dair Görüşleri, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum.
- TÜLBENTÇİ, F. F.(1963), Türk Atasözleri ve Deyimleri, İnkılap ve Aka Yayını, İstanbul.
- YILMAZ, A. (1991), Müstakimzâde Süleyman Sadeddin'in Hayâtı, Eserleri ve Mecelletü'n- nisâb'ı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.

Dergiler:

- AYDEMİR, A. (2012), "Türkçede Artzamanlı Sözvarlığı Boyutuyla: 'Yok' ve 'Çok' Kelimeleri Üzerine", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Sayı 200, İstanbul.
- BATUR, Z. GÖLCÜ, İ. (2013?), "Kutadgu Bilig'de Anlatımı Güçlendiren Materyaller: İkna Etme Teknikleri", TSA, yıl 17, Sayı.2, İstanbul.
- DEVECİ, H. BELET, D. TÜRE H. (2013), "Dede Korkut Hikâyelerinde Yer Alan Değerler", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C. 12, Sayı: 46, s. 294-321.
- GÜL, Rıza (2008), "Dede Korkut Hikâyelerinde Söz Kalıpları", D. Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, C. 10, Diyarbakır.

ÖLMEZ, M. (2008), “Divanü Lugati’t-Türk’teki Atasözleri Üzerine”, Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi, TDK, sayı 683: 525-527, Ankara.

ŞENOCAK, E. (2001), “Göktürk Yazıtlarında Türk Halk Edebiyatı Unsurları”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, cilt: 11 sayı: 2, s. 165-176, Elazığ.

YAYLAGÜL, Ö. (2010), “Divânu Lugâti’t-Türk’te Yer Alan Atasözlerindeki Metaforlar”, Millî Folklor, 2010, Yıl 22, Sayı 85, Ankara.

DİJİTAL KAYNAKÇA

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56bf374197e59.98175274.

Erişim tarihi 14.02.2016).

“EVERYBODY SHOULD WITNESS OUR HAPPINESS”: MATRIMONIAL SHOWS ON TURKISH TELEVISION CHANNELS^{*}

Erdem Güven¹

İlkay Kanık²

ABSTRACT

In every culture and society, rituals of marriage are changing depending on different traditions and customs. Modernization and the developments in the mass media, naturally changed or at least made these customs and traditions compatible with the changing situation. In Turkish culture, the first step of the arranged (family-initiated) marriages – asking a family to give their daughters as a bride (kız isteme)– is more invisible and “between the members of the two families” (aile arasında). Kız isteme ritual is also an important phase in the love marriages. Approbation of family and the society is important not only in arranged marriages, but also in love marriages.

Although, the ceremony is mostly invisible and between the members of the families of the bride and the groom, it became an important “subject of rumor” especially among women. Neighbors of the bride and the groom and relatives always eager to learn the details about the groom and bride, as well as about the ceremony itself. Today, matrimonial shows on Turkish televisions arose from this curiosity and turning it into cash. At those matrimonial shows such as Esra Erol’da Evlen Benimle (Marry me at Esra Erol Show), Su Gibi (Pure as Water) and Ne Çıkarsa Bahtına (By Chance), candidates give information about themselves, express their criteria about marriage and trying to find their spouses in public, on television. If they get along with each other, their wedding ceremony also holds live on TV screens. As Andy Warhol predicted, every couple became famous at least for 15 minutes at those shows whether they got married or not.

In this research, we will try to explain how the customs and traditions did become compatible with mass media and how mass media and its rules did changed those customs and traditions. We will use discourse analysis method in order to explain the subject.

Keywords: Matrimonial shows, Fame, Marriage, Television programs in Turkey

^{*} Makale Gönderim Tarihi : 06.10.2015

Makale Kabul Tarihi: 25.02.2016

¹ Assistant Professor, Kastamonu University, Turkey, [eguv@kastamonu.edu.tr]

² Assistant Professor, Beykent University, Turkey.

“HERKES MUTLULUĞUMUZA ŞAHİT OLMALI”: TÜRK TELEVİZYON KANALLARINDA EVLİLİK PROGRAMLARI

ÖZ

Her toplumda evlilik eylemi farklı ritüellere sahiptir ve bu eylem farklı gelenek ve adetlere bağlıdır. Modernleşmenin etkisi ve kitle iletişim araçlarının gelişimiyle beraber bu gelenek ve adetlerin bazıları ortadan kalkmış, değişim göstermiş ya da değişen duruma uyumlu hale gelmiştir. Türkiye’de gördüğü usulü evlilikler- in ilk adımı olarak kabul edilen kız isteme seremonisinin daha “görünmez” daha doğrusu “iki aile arasında” olduğunu görmekteyiz. Ancak, gördüğü usulünden farklı bir evlilik türü olan aşk evliliklerinde bile, kız isteme seremonisi genellikle mevcuttur. Ailelerin onayı, her iki evlilikte de önem arz eden bir faktördür. Her ne kadar kız isteme seremonisi çoğunlukla “görünmez” ya da aileler arasında gerçekleşen bir uygulama olsa da, özellikle kadınlar arasında “dedikodu konusu”dur. Komşular ve seremonide bulunamayan uzak akrabalar, gelin ya da damat adayını, veya seremoni akşamı hakkında bilgi sahibi olmak isterler. Türk televizyonlarındaki evlilik programları, bu merakın nakde çevrilebileceği düşüncesiyle ortaya çıkmışlardır. Esra Erol’da Evlen Benimle, Su Gibi ve Ne Çıkarsa Bahtına gibi programlarda adaylar, herkesin gözü önünde evlilik isteklerini beyan etmekte, evlilik seremonisi de dahil evliliğe dair merak edilen tüm aşamalar, televizyon izleyicisinin gözlerinin önünde cereyan etmektedir. Andy Warhol’ün de öngördüğü gibi bu çiftler, evlenseler de evlenmeseler de “en az 15 dakikalığına ünlü” olmaktadır.

Bu çalışmada örf ve adetlerin günümüz kitle iletişim araçlarıyla nasıl uyumlu hale getirildiği ya da kitle iletişim araçlarının ve onun kurallarının bu örf ve adetleri nasıl değişikliğe uğrattığı, evlilik programları üzerinden incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İzdivaç programları, Şöhret, Evlilik, Türkiye’de Televizyon Programları

1. History of Dating Shows on the World and on Turkish Televisions: A Historical and Theoretical Introduction

According to Jonathan Roberti, the average adult in America watches 4 hours of programming a day. Watching television is an activity that influences its viewers in many ways including their consumption habits, sexual development etc. starting in early childhood (Roberti, 117). When we look at the Social Cognitive Theory that Bandura states, we can see that the “televised models may teach or remind viewers of appropriate norms or standards for interpersonal conduct in particular contexts”. With the help of this theory, we can understand that the viewers are not only “passive audiences” but they are also cognizant consumers “who reflect, regulate and vicariously learn from the material projected on television”. (Ferris et al., 491). Dating shows also teaches many things to their consumers about sexual or romantic relationship.

Cultivation Theory which is developed by George Gerbner and his colleagues also states that “viewers, over time attend the messages and images found on television that symbolize a standardized representation of the world”. (Ferris et al., 492). According to that theory, heavy viewers of television starts to think that the real world is like the one presented on television. Those kinds of viewers are more likely believe to the lives that they couldn’t have a chance to experience (Yaylagül, 75).

Dating show format in the world emerged in the 1960s with two programs named The Dating Game and Love Connection. Both of them aimed to send the contestant on a date for to make a romantic connection. When the producers detected the success and the popularity of the format, they decided to air new derivations of this kind such as The Bachelor, The Bachelorette, Change of Heart, A Dating Story, Dismissed, Elimi-DATE, Extreme Dating, The Fifth Wheel, For Love or Money, Friends or Lovers, Joe Millionaire, The Last Resort, Love Cruise, Marry My Mom, Married By America, Meet My Folks, Mister Personality, Rendez-View, Perfect Partner, Shipmates, Single in L.A., Speed Dating, Star Dates, Taildaters, and Temptation Island. The most important difference between the current dating shows and their predecessors in America is the boost of sexuality rather than romantic connection. Sexuality became the major focus of the shows after the year 2000 (Roberti, 118-119). MTV’s dating shows have changed the meaning of dating and thoughts of the American youth about relationships. Singled Out, which was aired in 1995 on MTV was trying to emphasize sexual relationship or one night stand rather than romantic connection or marriage. According to Benjamin Solomon, Singled Out “is also notable for featuring gay and lesbian contestants, a rarity at the time, but something they would continue on almost all of their future dating shows”. The effects of those kinds of dating shows can be seen in modern culture in accordance with the technology, with applications like OkCupid and Tinder which gives opportunity for men and women who are seeking a relationship that hinges on sexuality (Solomon, 2013).

As we have mentioned before with the words of Andy Warhol stating that “in the future, everyone will be world-famous for fifteen minutes” is becoming true with those kinds of reality dating shows or other kinds of programs. According to Graeme Turner, the contemporary celebrity is emerged especially from the sports or entertainment industries but the modern celebrity has no need for a special achievement in sports, arts or any other business. Attraction of public attention is enough for being a celebrity. Turner gives the example of the contestants on Big Brother and Survivor who gained the prominence for short and intense periods (Turner, 3). With those kinds of reality shows “ordinary people” gets the chance to be famous like the “real celebrities” who they saw on TV. Dating shows and the matrimonial shows also gave hope to those “ordinary people” to be a “famous couple” at least for a short period.

With those motivations, dating shows in Turkey started with the emergence of the privately-owned television channels in the mid-1990s. Turkish people met with many different kinds of entertainment programs along with the erotic shows or programs that were based on men and women relationship. Before 1990s there was a single channel which was in control of the state. On state owned TRT (Turkish Radio and Television) those kinds of programs were not welcomed. In August 4th 1990 the first privately-owned channel of Turkey, Star 1 was established and started to broadcast. This important development on broadcasting structure became an irrevocable milestone for Turkish televisions. As Gözde Demirel (158) mentioned, emergence of the first private channel Star 1 “gave birth to the duality between TRT and the private channels. This distinction was also reflected in the broadcasting policy”. TRT was selective and employed the official artists and musicians with a high level of music education as civil servants. As Soydan (65) stated, arabesque music was prohibited by TRT on account to the fact that it gives rise to cultural degeneration. In contrast to this manner, private channels chose to show Arabesque and popular music programs. They also employed many people who are not professional artists but can be popular with their physical appearances like handsome/beautiful models. “This popularism is increased in Turkey in the period 1970-1980 because of the military coups” as Şebnem Soygüder stated. Although Soygüder explains this period (the period after the repressive military environment) as “liberation period” (89), this kind of popularism was supported by the governments who were the products of the military coups. Because they knew that with the help of “tabloidization” process, the masses can be hypnotized more easily. We must see the private channels and their format as the success of the governments who were trying to grow “apolitical generations”.

The first dating show called Saklambaç (Hide and Seek) was broadcasted in another privately-owned channel, Show TV in 1994. The program’s format was simple. One man was asking some questions about relationship, life and their hobbies to the three girls who were behind a curtain or vice versa. The man or the girl cannot see the girls or the boys but the audience could see them all. When he selects the girl that he approves, the announcer of the program sends the couple to a romantic dinner with a limousine. This romantic dinner with wine glasses, roses and a limousine reflects the “romantic utopia” which was already created by the mass media itself (movies, TV shows exc.).

Hide and Seek became the catalyst for those kinds of shows and especially the matrimonial shows which are very popular today. Famous TV stars and singers presented this program. The announcer and the nominees were mostly talking about sexuality. The main goal of the program was to entertain the TV audience. The audience never learns the ending of the meeting or never sees the couple again after the “romantic dinner”.

2. Mass Medium and the Changing Concept of Marriage

The first matrimonial show on Turkish televisions started to broadcast at November 12th 2007 on Flash TV. Flash TV is famous with its cheap-budget entertainment programs and shows. Although the channels audience profile is mostly undereducated, matrimonial show concept and its nowadays famous announcer Esra Erol is liked very much by many people who are in different educational and social status. The program started to broadcast at a more popular channel, A TV, due to its successful progress. Its format is different from the dating shows which were broadcasted in 1990's. Those programs are especially cheap-budget productions just like the dating shows. The producers do not have to pay high fees to the professional star actors and this reduces the production costs of the show. The audience can have the chance to see "people like themselves" in those kinds of reality shows and those shows serve as the "talk of the day" for the viewers. Motti Neiger identifies those dating shows as "reality shows" which takes the advantage of the viewers' desire for "voyeurism". Those reality shows have spread all over the world, through the influence of American cultural industries (Neiger, 124). Although this genre is an example of Globalization and Americanization in general, the formats of the shows could have changed through country to country. Matrimonial shows on Turkish televisions are unique and suitable to the Turkish culture.

With the increasing conservatism trend in Turkey, especially after Justice and Development Party came to power in 2002, many things were started to change in Turkish media and in the country itself. First of all, the owners of television channels have changed and this process is going on even today. More conservative television channel owners and entrepreneurs took over the most important and popular channels in Turkey. Broadcasting policies of those television channels have also changed with the changing situation and appropriate to the conservatism trend. Many journalists and important media professionals whose opinions and ideologies were not in accordance with the ruling party's ideology got sacked from the television channels and newspapers which were in control of these new entrepreneurs.

In Turkey, American style dating shows also changed their format and became matrimonial shows, in which the main target became "marriage with the permission of God" (Allah'ın emri ile evlenmek) rather than flirting. However vice Prime Minister Bulent Arinc evaluated those matrimonial shows as "Scandal" and "against the women's rights" (Haber 7 Web Sitesi, 2012).

As Althusser states, media itself serves as one of the ideological state apparatus. Those apparatuses such as media, family, religion, education and law, political and cultural institutions are functional in production and reproduction of the ideology. According to Tebrike Kaya (83), matrimonial shows are trying to make contact with the social culture and the dominant ideology in accordance with Althusser's point of view.

Although the context and the format changed, the main goal stays the same: “To entertain people with programs which cost small amounts of money and to earn more with advertisements”. As we have mentioned before, the most important purpose of those shows were to give the audience what they want: “People like themselves, people like their neighbors on the TV screen”.

Before the matrimonial shows, there were many other programs that seem “suitable” to the Turkish culture and family values. *Gelinim olur musun?* (Would you be my daughter-in-law?), was an important example to those kinds of programs. In this show, intended brides were trying to endear themselves to the mothers of the intended grooms. In Turkey, the relationship between the mother-in-law and daughter-in-law is the main subject of gossip in every family. Producers saw this curiosity and created a show about this relationship. *Semra Kaynana* (*Semra the mother-in-law*) became a famous and “wicked” figure that represents the mother who was trying to control the relationship between her son and the girl which he loves. At the end of this reality show, *Semra Kaynana* does not give permission to this marriage and in real life her son *Ata* commits a suicide because of the suppression. After this event, the format of the program has been criticized very much and although the son of *Semra Kaynana* died, she became a popular TV star and an advisor about a healthy marriage.

The relationship between matrimony and media in Turkey starts with the dating columns in newspapers. At those columns, applicants were giving information about themselves, their physical appearance and character; also specifying their criteria and writing / sending poems in order to find a suitable spouse by using nicknames. This kind of dating was popular in 1970’s and 80’s in Turkey when there was no internet connection and private-owned channels. There were also advice columns in newspapers one of which and most famous was known as the column of *Güzin Abla* (*Sister Güzin*). Nowadays, the daughter of *Güzin Abla* is writing her comments about marriage and giving advices to the couples at *Hürriyet* newspaper by using the same column name. In those advice columns, the advisors who were known as reliable and sophisticated women were sharing their experience about a happy marriage.

Internet became another important mass medium for marriage and dating nowadays. It is possible to shop for your new home, complete a course or find a love relationship without in person contact with people. But we have to know that, cyberspace is not virtual. Online relationships are also conducted between flesh and blood people. As *Aaron Ben-Zeev* mentions, cyberspace is part of real space and online relationships are real relationships (*Ben-Zeev, 2*). Today, future marital partners can be found, and even sexual desires can be fulfilled on the internet. Online dating is a way of communication in order to develop a romantic or sexual relationship between two people. According to statistics, online dating business is the third largest revenue

producer behind filmed entertainment and digital music and the “revenues for this industry are expected to grow by %10 through 2013 (Mitchell (a), 2009). Robert L. Mitchell describes the internet dating sites as “the love machines of the Web” and also as big business (Mitchell (b), 2009). Online dating has become such a mainstream activity that, there are hundreds of online dating sites today. According to Terry Ulick and Alyssa Wodtke, online dating sites are big stores with lots of products in it (Ulick&Wodtke, 23). When we look at the statistics about online dating, we can see that in the United States, 37 percent of all single internet users looking for a partner have visited an internet dating site.

As a growing industry, there are many opinions about online dating sites or online dating process itself. According to some researchers, online dating does not have the same dynamics as face-to-face relationships, meaningful and successful relationships cannot be formed in cyberspace. However, others think that cyberspace is a place that can liberate the interpersonal relationship. Internet dating can be a chance for individuals, who may have difficulty in forming face-to-face relationships (Kang & Hoffman, 206).

In those sites, users indicate their age, gender, educational level, physical appearance and their income. They also indicate why they joined the site (for a long-term relationship or for a “casual” relationship) (Hitsch et al., 135). Religious belief can be an important factor for dating or marriage for many people. The general idea for those religious dating sites is to encourage marriage and dating within the same faith. Christian and Jewish dating sites are very popular in cyberspace. In Turkey, there are many Muslim dating and matrimonial sites such as gonuldensevenler.com, nasipse.com, islamievlilik.com and inchallah.com.

3. Arranged Marriage in Turkish Culture

Act of marriage generally concerns the two people who love or who get along with each other. The decision about marriage is made by those two people in order to start a family. However, the cultural factors that change from country to country naturally affect the marriage act. In non-Western cultures, we can see extended family type and dependence to family values. In Turkish culture, individuals generally are bounded strictly to the Turkish family values and traditions. The parents’ opinions and satisfaction about marriage decision of their children is very important in Turkish culture.

According to some researchers, in the Iranian, Chinese and Indian societies, where the traditional values are decisive, men especially pay importance to honesty, virtue and honor (namus) of the women along with cooking and motherhood ability. In Muslim cultures, arranged marriage is seen as a way to preserve the honor of family (Litton-Fox, 182). According to Nermin Abadan’s research about marriage in Turkey which was conducted in 1967, majority of male respondents would refuse to marry a girl who “had had a friendship with a person of the opposite sex” (Abadan, 92) because of the suspicion of her loss of virginity

which is very important in non-Western societies. On the other hand, women are trying to find a man, who has a high level of income and social status. In traditional societies, decision of the family about those subjects can be very important (Çimen, 55).

In contrast to love marriages, arranged marriages are highly intervened by families via their selection of suitable marriage partner. According to Batabyal, arranged marriages have been around for several centuries and they are the rule of society in many parts of Africa, Asia and Middle East rather than an exception. We can see arranged marriages mostly among pre-industrial societies in order to create and preserve alliances between the extended families. According to some researchers, more than half of the existing marriages are (%56) in Turkey are family-initiated or arranged marriages. Nevertheless, love matches or marriages are found more often among the more “modernized” segments of the population. Nermin Hortaçsu states that, romantic love marriages were first appeared in Turkish urban metropolis at the end of 19th century (Gündoğdu-Aktürk, 28-29). Batabyal and Beladi describe love marriages as “Western style” and the arranged marriages as “Eastern style”. However, they emphasize the importance of globalization and education. According to Batabyal and Beladi, with the increasing mobility of people across the world, former Westerners become Easterners and former Easterners become Westerners. Also, “general rise in the education of women in the East has resulted in a breakdown of traditional barriers between Eastern-style arranged marriages and Western-style love marriage” (Batabyal & Beladi, 893). Today we can mostly see a hybrid form of love-marriage and arranged-marriage in Turkey.

Table 1- Decision for marriage by sex

Decision for marriage by sex (2006)		
Turkey	Female	Male
Arranged Marriage (Decision of my family)	36.2	24.8
Arranged Marriage (My Decision)	28.0	31.9
My choice, family approval	27.4	35.2
Without approval and information of family	6.1	5.7
My decision, family not informed	1.5	1.8
Married in spite of the family's rejection	0.6	0.6
According to strict traditional rules	0.1	0.1
Urban (Turkey)	Female	Male
Arranged Marriage (Decision of my family)	31.9	22.5
Arranged Marriage (My Decision)	31.5	39.3
My choice, family approval	28.8	30.9
Without approval and information of family	6.1	4.6
My decision, family not informed	1.7	1.9
Married in spite of the family's rejection	0.8	0.8
According to strict traditional rules	0.1	0.1
Rural (Turkey)	Female	Male
Arranged Marriage (Decision of my family)	43.5	28.6
Arranged Marriage (My Decision)	26.6	33.3
My choice, family approval	20.5	28.6
Without approval and information of family	1.2	1.6
My decision, family not informed	7.8	7.4
Married in spite of the family's rejection	0.3	0.4
According to strict traditional rules	0.1	0.1

Table-1: Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi, 2006.

In order to understand the marriage forms in Turkey we have to look at the statistics. According to Family Structure Survey that was conducted in 2006 by Turkish Statistics Institute, 36.2 percent of women and 24.8 percent of men decided to marry by arranged marriage procedure and with the decision of their family. In rural areas this increases to 43.5 percent for women and 28.6 percent for men. However the rates decrease to 31.9 percent for women and 22.5 percent for men. Another form of marriage is again arranged marriage but the last decision belongs to the couple. 28 percent of women and 31.9 percent of men are married with this method in Turkey (Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi, 2006).

As we can clearly see through the table, 64.2 percent of the women and 56.7 percent of men preferred arranged marriage or have to choose a spouse with the decision of their families. Family approval is very important in Turkey in any case (Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi, 2006).

In Turkish Statistics Institute’s survey for dating style of spouses according to their educational level in 2006, we can see a distinct difference between the non-literate ones and postgraduates. 96.8 percent of non-literates find their spouses by suggestion of their families or their neighbors. However this rate decreases to 47.5 percent for bachelor degrees. They mostly find their spouses at their school, entourage, or at their workplaces (51.2 percent). Nevertheless, 0.3 percent of the bachelor degrees use internet and dating agencies for dating.

Table 2- Dating style according to Educational Status

Dating style according to Educational status (2006)	Family &Neighbors	At School	At Work	Entourage	Internet& Dating Agency	Other
Non-Literate	96.8	0.2	0.4	1.9	0	0.7
Literate	94.7	0.3	3.3	3.3	0	0.7
Primary school	89.8	0.9	2.8	5.8	0	0.7
Secondary school	79.5	3.1	6	9.6	0.2	1.7
High-school	66.2	5.4	13.5	13.8	0.1	1
University and higher	47.5	13.9	15.3	22	0.3	1

Table-2. Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi, 2006.

As we can see clearly, most of the individuals in Turkey prefer to find their spouses with the suggestion of their families and neighbors. Although this rate decreases with raising educational level, the suggestion of family and neighbors is still very important among the high-school and university graduates.

4. Televised Dating and Marriage on Turkish Televisions: Example of Esra Erol'da Evlen Benimle (Marry Me at Esra Erol Show)

As we have mentioned before, in Turkish traditions kız isteme ceremony is “between families”. Outsiders or the distant relatives of the intended groom and bride are not invited to this ceremony. The intended groom and his parents visit to the girls’ house with a box of chocolate or Turkish delight and flowers. First, the intended bride makes a Turkish coffee to the visitors. The father and the mother of the intended groom see the girl while she serves coffee to them. Father or an elder relative of the intended groom wants the intended bride from her father for his son by saying “Allah’ın emri, peygamberin kavli ile...” meaning that “by order of God and with the words of Prophet Muhammad”. If the father of the intended bride and the girl herself approve the marriage, the offering is accepted and kız isteme ceremony will be finished. After this ceremony, in many parts of Turkey, söz kesme (promise ceremony), nişan (engagement ceremony), kına gecesi (henna night), dini nikah (religious ceremony) and resmi nikah (civil marriage ceremony) are held.

At Esra Erol'da Evlen Benimle (Marry me at Esra Erol Show), there is a different kind of ritual from traditional kız isteme ceremony. Women or men, who intended to participate the show for marriage, first apply the program via telephone or internet. They can also seek their spouses after they saw the man or the woman that they like on TV. The first step of the show can be seen as the presentation or making an appearance part for the nominees. In this part of the show, participators present themselves; specify their criteria for marriage and ideal spouse and also indicate their social, marital and economic status. If both of the participators accept to meet with each other, the participator who is attracted by the nominee who was already on TV screen is invited to the show with the financial support of the producers of the program.

The second step of the show starts after the arrival of the nominee in the studio. In this part of the show, the announcer Esra Erol makes an appearance. She leads the show and the audience at the studio. While the two nominees asking each other questions behind the curtain, she and the audience comments and evaluates the relationship and the nominees. The announcer Esra Erol works also as the matchmaker. The comments of the frequenter participators are very important for the show because they are also seen as the members of the family. Those comments of the “family members” and the matchmaking process of Esra Erol makes the program itself reliable in the eyes of the nominees and the audience who are watching this show on their televisions. Esra Erol and the “reliable” frequenter participators are just like the “elders of the family” in the arranged marriage.

In the arranged marriage, kiz isteme ceremony is generally held in the biggest and the most important living room of the house (in Turkish its called misafir odası or salon, a room where the guests are welcomed). Matrimonial shows and also our example “Marry me at Esra Erol Show” brings this living room to the homes of the TV audience. TV studio became a simulated model of this special room. As we have mentioned before, the curiosity for this ceremony in Turkey makes this program popular for many people, especially for housewives.

In this second step of the show, the nominees introduce themselves like they are stage actors. They sing songs or recite poems in order to describe themselves. We can’t see those kinds of activities in the real arranged marriages or in kiz isteme ceremonies. On the contrary, especially in kiz isteme ceremonies, the intended groom and bride keep silent and answer the questions when the elders ask them. However in matrimonial shows, by performing they have chance to become popular and they can also became a frequenter participator in the show. This performance of the nominees is also the climax point and the most entertaining part of the program.

After this performance, the curtain is lifted slowly with a music which is aimed to excite the audience and have two potential endings. The nominee accepts the meeting in private or rejects the man or woman who wants to marry with him or herself. If the nominee accepts the offer, he or she says “Lets drink a cup of tea together” and the announcer Esra Erol sends the couple to a private room that the audience can see but can’t hear, in order to give them a chance to know each other better. Although they are in private space, they are not out of sight and their gestures can be seen and controlled by the audience. This process has similarities with the söz kesme process in the arranged marriage. In arranged marriages, promise ceremony (söz kesme) legalizes the dating of the two people and after that ceremony they can meet without any restrictions but in control of the family members.

In those kinds of programs and in Marry me at Esra Erol Show, main target is to excite and to make the TV audience curious about the ending. Therefore, the last decision of the nominees is always postponed by the announcer in order to keep this curiosity alive. This curiosity means more advertisements and more money for the TV professionals. However, in the traditional kiz isteme ceremony, the decision of the families and the couple is announced as soon as possible.

In the last step of the program, last decision of the nominees is announced. If the couple decided to marry, the process goes on with the wedding ceremony that is held on live TV show. Especially the matchmaker and the announcer of the program Esra Erol became one of the witnesses of the marriage. Here we have to mention that, the announcer herself was married on TV at her program. By broadcasting her

marriage live at the program, the producers aimed to strengthen the reliability of the show. The psychologists and the lawyers, who play an important role at the show with their comments, also help this strengthening effect.

According to Esra Erol, Marry me at Esra Erol Show, serves as a program which aims to unite the right people with each other. By touching on the life stories of different people and with the help of the experts (psychologists and lawyers), the program also tries to give a lesson to its audience about life. Erol also mentioned that the nominees prefer this program because of its reliability. According to Erol they trust the show and the announcer, because everything in the show is overt and broadcasted live on TV. “Nowadays the trust is vanished in relationships. In order not to be disappointed in their relationship, the nominees decide to find their spouses in our show” says Esra Erol (Interview with Esra Erol’s assistant Yağmur Gönültaş via internet, 05.07.2013).

6.786 nominees applied the show from 2007 to 2013, 3810 were men and 2976 were women and more than 250 couples were married on TV. Also in the other matrimonial show, Su Gibi (Pure as Water), 275 couples were married in six years. Many of those nominees have attended the program with the approval and advice of their families, close friends and relatives. According to Erol, this approval is very important for her. 35 percent of the nominees are between 25-35 years old and most of them never married before. However when we look at the statistics, 54 percent of the nominees were once had a marriage and 41 percent is bachelors. According to statistics of Cozum Statistic Institute, 34.8 percent of the participants have primary education and 62 percent of them are graduated from a college or university. (Interview with Esra Erol’s assistant Yağmur Gönültaş via internet, 05.07.2013) Most of the participants are trying to find a spouse who is wealthy or have good economic condition, sociable, and who don’t have bad habits such as drinking alcohol. They are also trying to find spouses who have “fear of God” and “who have faith”.

CONCLUSION

In Turkey, arranged marriage is still preferred by many people who are trying to find a suitable spouse for marriage. As we have mentioned before, arranged marriages are seen mostly in extended families and the marriage of their daughters and sons is very important for the families because of the “family honor”. Arranged marriage is seen as a way to protect the family honor for many people in Turkey and in Muslim countries.

Elders of the family and the parents of the intended groom and bride play an important role in those kinds of marriages. Also in the matrimonial shows such as Marry me at Esra Erol Show we can see the family image clearly. Approval of the participants and audience of the show became a kind of family approval.

As Esra Erol states, the audience and nominees also evaluated as “part of the family”. This imaginary “family image” strengthens the reliability of the show in the eyes of the audience. This can be seen as a simulated model of kiz isteme ceremony in the arranged marriage. Nevertheless, this reliability differ the dating shows from matrimonial shows.

Although the format of those matrimonial shows is influenced by globalization and Americanization, in order to be accepted by the Turkish audience, the TV professionals use the traditional values and norms such as family honor and religion in the show rather than sexuality. “Gossip” and “curiosity” about marriage and relationship between intended grooms and brides are also used by those professionals by broadcasting a matrimonial show and by giving the audience a chance to “peek” a relationship between a man and a woman. The participators also became a kind of celebrity, as long as they are on TV. Their wedding ceremony is broadcasted on TV and they got married in front of the Turkish audience.

REFERENCES

- ABADAN, N. (1967). "Turkey", *Women in the Modern World*, Ed. R. Patai, New York: Free Press.
- BATABYAL, A.A. & BELADI, H (2010). Arranged or love marriage? That is the question, *Applied Economic Letters*, 9:13, 893-897.
- BEN-ZEEV, A. (2004). *Love Online: Emotions on the Internet*, New York: Cambridge University Press.
- ÇİMEN, E. (2007). Görücü Usulü ve Anlaşarak Evlenen Bireylerin Çeşitli Sosyal Psikolojik Faktörler Yönünden Karşılaştırılması, Unpublished Masters Thesis, Ankara Üniversitesi.
- DEMİREL, G (2011). New Marriage Trend in Turkey: Screen Marriage, *Quaderns de la Mediterrania*, No.15, 157-162.
- FERRIS, A.L. et al (2007). "The Content of Reality Dating Shows and Viewer Perceptions of Dating", *Journal of Communication*, No. 57, 490-510.
- GÜNDOĞDU-AKTÜRK, E. (2010). Attachment Figure Transference, Caregiving Styles and Marital Satisfaction in Arranged and Love Marriages, Unpublished Masters Thesis, Middle East Technical University.
- HITSCH, G.J., HORTAÇSU, A. & ARIELY, D. (2010). Matching and Sorting in Online Dating, *The American Economic Review*, 100:1, 130-163.
- KANG, T. & HOFFMAN, L.H (2011). Why Would You Decide to Use an Online Dating Site? Factors That Lead to Online Dating, *Communication Research Reports*, 28:3, 205-213.
- KAYA, T. (2013). Televizyonda Yayınlanan İzdivaç Programlarında Toplumsal Cinsiyetin Temsili, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 13, 81-110.
- LITTON-FOX, G. (1975). Love Match and Arranged Marriage in a Modernizing Nation: Mate Selection in Ankara, Turkey, *Journal of Marriage and Family*, 37:1, 180-193.
- MITCHELL, R.L. (a) (2009). "Online Dating: Its Bigger than Porn", http://blogs.computerworld.com/online_dating_its_bigger_than_porn. (Access Date: 07.11.2015).
- MITCHELL, R.L. (b) (2009). "Online Dating: The Technology Behind the Attraction", http://www.computerworld.com/s/article/9127711/Online_dating_The_technology_behind_the_attraction. (Access Date: 07.11.2015).
- NEIGER, M. (2010). "Real Love Has No Boundaries? Dating Reality TV Shows between Global Format and Local-Cultural Conflicts", *Reality Television: Merging the Global and the Local*, Ed. Amir Hetsroni, Nova Science Publishers, pp. 123-136.

ROBERTI, J.W. (2007). Demographic Characteristics and Motives of Individuals Viewing Reality Dating Shows”, *The Communication Review*, 10, 117-134.

SOLOMON, B. (2013). “A Complete History of MTV’s Dating Game Shows”, <http://www.thedatereport.com/dating/pop-culture/a-complete-history-of-mtvs-dating-game-shows/>, 2013. (Access Date: 05.03.2016).

SOYDAN, E (2015). Televizyonun arabesk müziğin soylulaşmasındaki rolü, *Marmara İletişim Dergisi*, 23, 61-73.

SOYGÜDER, Ş. (2003). *Eyvah Paparazzi*, İstanbul: Om Yayınevi.

TURNER, G. (2004). *Understanding Celebrity*, London: Sage Publications.

ULICK, T. & WODTKE, A. (2005). *Truth, Lies and Online Dating: Secrets to Finding Romance on the Internet*, Boston: Thomson Course Technology.

YAYLAGUL, L. (2013). *Kitle İletişim Kuramları: Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*, Ankara: Dipnot Yayınları.

Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/aileyapidagitimapp/aileyapi.zul>, (Access Date: 07.11.2015).

Haber 7 Web Sitesi, “Arınç, evlilik programları için “rezalet” dedi” (2012). <http://www.haber7.com/guncel/haber/963477-arinc-evlilik-programlari-icin-rezalet-dedi>, (Access Date: 07.11.2015).

Interview with Esra Erol’s assistant Yağmur Gönültaş via internet, (05.07.2013).

THE IMPACT OF CONDITIONALITY ON THE TEMPORAL ASPECT OF ACCESSION PROCESS OF CANDIDATE STATES TO THE EU: TURKEY AND SERBIA IN COMPARATIVE PERSPECTIVE*

Pınar ERKEM

ABSTRACT

The aim of this paper is to examine whether the EU implements the accession criteria objectively to all candidate states. The temporal dimension of the accession process and the impact of conditionality are the focus points to analyze. For this purpose, a comparison of Turkey and Serbia with regards to their EU accession processes is conducted. The cases are composed of the longest waiting candidate and the last candidate with relatively fast moving process. The cases are compared according to the time they spent in the way to membership, the conditions that have put forward by the EU and the prizes they received in the process, i.e. the free movement right. The findings point out to the difference in the implementation of conditionality for the two candidate states both in terms of quality and quantity.

Keywords: conditionality, enlargement, EU, Turkey, Serbia

ADAY ÜLKELERİN AB'YE KATILIM SÜRECİNDE KOŞULLULUĞUN ZAMANSAL AÇIDAN ETKİSİ: KARŞILAŞTIRMALI PERSPEKTİFLETÜRKİ- YE VE SİRBİSTAN ÖRNEKLERİ

ÖZ

Bu çalışmanın amacı Avrupa Birliği'nin (AB) katılım kriterlerini tüm aday ülkelere objektif biçimde uygulayıp uygulamadığını incelemektir. Analizin temel odaklarını katılım sürecinin zamansal boyutu ve koşulluluk politikasının etkisi oluşturmaktadır. Bu amaçla, Türkiye ve Sırbistan'ın AB'ye katılım süreçleri karşılaştırılacaktır. Bu iki örnekten biri en uzun süredir katılım için beklemekte olan ülke iken diğeri sürece en son katılan ve görece olarak hızlı ilerleyen bir ülkedir. Örnekler üyelik öncesi geçirdikleri süreçler açısından karşılaştırılmaktadır; zamansal boyut, AB tarafından sürülen koşullar ve süreç içerisinde elde edilen ödülleri, örneğin dolaşım serbestisi, ele alınmaktadır. Ulaşılan sonuçlara göre koşulluluk ilkesinin uygulanmasında iki aday ülke için niteliksel ve niceliksel açılardan farklılıklar tespit edilmiş ve ortaya konulmuştur.

Anahtar sözcükler: Koşulluluk, genişleme, AB, Türkiye, Sırbistan

* Makale Gönderim Tarihi : 22.01.2016

Makale Kabul Tarihi: 01.03.2016

• An earlier draft of this paper was presented in International Studies Association Annual Convention in 2014 at Toronto, Canada.

Dr., Istanbul University, Faculty of Economics, Department of International Relations and Political Science. pinarerkem@gmail.com

European integration has been a cooperation project from the beginning and carries an ambition to build peace in the region. While transforming from being an economic community to a political union, it created and adopted a particular body of values. These values have been standardized and called as the Copenhagen criteria. The European Union (EU) expects its current and future members to abide with these criteria. It implements them on the future members through its most effective foreign policy strategy, which is enlargement. The enlargement policy utilizes conditionality¹ as a tool to implement the Copenhagen standard to the accession countries. As a result, the EU norms began to expand and be adopted in the region as a general standard.

Eastern borders of the EU enlargement contain the former Yugoslav states in the Balkans and Turkey. The priority of the EU is to establish peace and stability in its 'backyard', which has experienced violent conflicts in the recent history. The EU aims to support establishment of stable democracies in this region and therefore developed policy strategies to create cooperation and export the European norms. Within this framework, the EU developed its relations with Serbia and by accepting her candidacy, opened the doors of membership to the Union. On the other hand, Turkey, at the easternmost point of European border, is the oldest country on the waiting list for membership. Turkey has a long history with the European community/union, but she has only gained membership status in 1999 and still has a long way to go. Serbia, on the other hand, has a much faster pace in the way to full membership though it is a relatively new state with a violent conflict in her contemporary history.

This paper tries to examine whether the EU implement the accession criteria objectively to the candidate states. The domestic politics of these countries being left aside, the membership procedures of Serbia and Turkey will be compared, in order to evaluate the membership standards of the EU, to see whether they are standard for all. While Turkey has been the country which spent the longest period on the waiting line, Serbia gained a rather fast momentum. Therefore, comparing the slowest and the relatively fast membership processes may show the differences in a clearer way. First of all, the history of accession processes will be compared. While doing that, mainly three areas are chosen as the focus points of the comparison fields; existence of a significant condition for membership, condition of good relations with neighbors and condition and realization of the free movement right. In the case of Serbia there is a significant condition, while Turkey faces different conditions in time. Regarding relations with neighbors, both countries faced problems, Serbia with Kosovo and Turkey with first Greece and then Cyprus. Finally, free movement right is chosen as it is a rather significant determiner in showing the difference in the policies of the EU. Comparing the EU relations with the two countries on these areas will give an idea on whether the pace of

membership is similar or different for the two candidates. While examining these areas, the reasons for the pace difference will be overviewed to analyze the possible reasons behind the difference. As a result, the findings of the paper aim to contribute to the assessment of the enlargement criteria.

The European Union Enlargement Strategy and the Balkans

The EU enlargement policy is regulated in the EU agreement article 49, which directs to article 6. According to this, any European state which is respectful to the founding principles of the EU that are liberty, democracy, respect for human rights and fundamental freedoms and the rule of law, can apply to become a member (EU, 2009; 12-35). These are part of the criteria that are necessary to become a member and were determined in 1993 Copenhagen Summit so they are called as the Copenhagen Criteria. The applicant states are required to oblige with these political and economic criteria and to have the capacity to implement *acquis communautaire* (EU, 1993; 13). The political criterion consists of having a stable democracy, rule of law, respect for and protection of human rights and fundamental freedoms. Economic criterion requires a functioning economy and ability to cope with the competitive free market of the Union. The EU Commission, which carries on the accession talks, follows three main strategies during the enlargement process. These are consolidation, communication and conditionality. Conditionality is the most effective strategy among all. Any state which desires to reach full member status, should follow the necessary reforms that are communicated by the Commission. The reforms are periodically monitored and the recommendations are reported. Membership is conditioned on the implementation of the required reforms. Thus, the EU becomes a powerful and influential external actor to provide structural transformation and practical implementation in the candidate states.

The EU has built a different enlargement strategy in relation with the Balkan states (excluding Croatia). While the membership perspective was clearer in the past enlargements and the required reforms were determined based on the whole *acquis*, for the Balkan states including Serbia, a new process, called Stabilization and Association Process (SAP) has implemented, in which membership was a potential but not certain. Required reforms are not based on the whole *acquis* but only on particular areas that the EU determines (Renner, Trauner, 2009; 453). This procedure was criticized as it did not provide full membership perspective but aimed to transform the political structures of these countries. However, the EU provided full membership perspective after the preconditions were satisfied. It utilized the SAP to build peace and cooperation in the region. For example in 2005 an energy community was established among Croatia, Bosnia-Herzegovina, Serbia, Montenegro, Macedonia, Albania, Romania, Bulgaria and Kosovo. By this kind of cooperation procedures, the EU tried to develop peace and cooperation, also had the chance

to see the desire and compatibility of these states for the EU membership (Renner, Trauner, 2009: 458-461; Energy Community, online 2012). Additionally, this process prepared these countries for the EU membership.

Serbia's Relations with the EU and the Impact of Conditionality in the Accession Process

With the breakup of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, Serbia and Montenegro established the Federal Republic of Yugoslavia in 1992. Even though the state was new, the governing elite remained the same, under the leadership of Slobodan Milosevic until 2000 (Lazic, Vuletic, 2009; 988). After Milosevic left power and was given in the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) due to the war crimes, the relations between Serbia and the EU has progressed positively (Commission, 2002; 3-5). In 2006, Montenegro preferred independence in a referendum and thus, Serbia became the legal successor of the state and named the state as the Republic of Serbia.

The EU has given importance to the consolidation of democracy in the Balkans and therefore started the SAP after the Council's decision in Santa Maria da Feira in 2000, thus giving the western Balkan states the prospect of the EU membership (European Parliament, 2014). In June 2003, this decision was repeated and Thessaloniki agenda was accepted for the integration of western Balkan states to Europe (General Affairs and External Relations, 2013). After these decisions, formal political dialog between the EU and Serbia started. In 2004, the Council started the European Partnership which would organize assistance to Serbia and Montenegro (European Council Decision, 2006). It also set the necessities for Serbia to come closer with the EU (European Commission, 2005; 54). The EU also provided financial support to Serbia in order to consolidate democracy after the removal of Milosevic from power. The EU was the most generous external actor to support infrastructural and administrative development of Serbia since 2003. With the membership prospect becoming clearer, these aids were utilized in the harmonization with the *acquis* (Presnall, 2009; 664-676). In accordance with this assistance, Serbia progressed in democratization and took measures like increasing participation of women in political parties and parliament or removing the threshold for minority parties (Orlovic, 2008; 206).

Serbia's political system was called a hybrid regime for the period of 1990s to 2003 as it had authoritarian features despite of having elections. In the period of 2004-2006, it was a system of elections without consolidated democracy, which means there weren't enough measures to prevent it to become authoritarian (Pavlovic', Antonic', 2007; 82-83). In this period, Serbia's cooperation with ICTY was questioned and Serbia was complaining from the pressure coming from the EU. Moreover, 2006 constitution was perceived as a step backwards from democracy, as it was created through undemocratic procedures (Ramet, 2011; 274-275).

Thus, it will be said that Serbia's accommodation with democracy criterion of the EU was questionable in this period.

Serbia's EU prospect began in 2005 with the negotiations of Stabilization and Association Agreement (SAA), which set forth the requirements to fulfil to be eligible for membership application to the EU (Commission, 2005; 10). The SAA can be perceived as conditions for Balkan states, which prepare them for the membership process. The EU put the condition to cooperate in the arrest and extradition of the war criminals to the ICTY for Serbia in order to sign the SAA (Commission, 2007a; 4). Serbia made progress in the cooperation on this issue, thus removed the conditions on the signing of the SAA but the cooperation emphasis continued for the realization of full membership as full cooperation was required (Commission, 2007b; 6). With the signing of the SAA in 2008, the EU committed itself in the strengthening of democracy and rule of law in Serbia, political, economic and institutional stability of Serbia and its region, development of political dialogue, fulfilment of the economic criterion, international cooperation, regional cooperation and development of a free trade area between the parties (The European Community; 9-10).

Commission's 2005 enlargement strategy paper emphasizes that enlargement is the most powerful policy tool of the EU and this policy can help to turn the ex-communist regimes of central and eastern European states into modern and well-functioning democracies (The European Community; 9-10). That clearly shows that the EU perceives Eastern Europe or the Balkans as priority areas to influence and expand its norms. That can be the reason that despite of the shortcomings of Serbia's fulfilment of criteria, the relations had showed rapid progress in relatively short time period. According to the same paper, Serbia had weaknesses in political structures, particularly in constitution. Additionally, there was lack of dialogue between Kosovo and Belgrade, which caused problems on migrants. Lastly, full cooperation with ICTY was yet required, which had political costs in domestic politics as the public opinion was supporting the former generals due to nationalist sentiments (Schimmelfennig, 2008; 930). Despite of the criticisms or requirements of the EU, repeating the decision of Thessaloniki summit that all western Balkan states can be members (Schimmelfennig, 2008; 930), was a good motivation for these states to continue reform and progress. Therefore it can be concluded that, even if the demands of the EU are perceived as 'costs' for Serbian domestic politics, the benefits of the relationship with the EU still outweigh the costs. The reason for this is the EU supplied Serbia with an attainable prize; the full membership.

With regards to the relations with neighbors, the most significant issue was related with Kosovo's declaring independence from Serbia in 2008. As a remnant of dissolution of Yugoslavia and transformation of a multi-national federation into a majoritarian state by Serbia, Kosovo issue tried to be resolved through

the inclusion of international actors including the EU. However, Serbia did not recognize the recommendations of the international actors, rejecting a future independence of Kosovo (Weller, 2012; 219-230). As a result, Kosovo declared independence and that decision was recognized vastly by international community, except by the Russian Federation. Even though Serbia opposed this secession and opinion of the International Court of Justice was sought, the decision of the Court was not against the independence declaration (Weller, 2012; 219-230). As most of the EU member states recognized the independence of Kosovo, Serbia withdrew her ambassadors from those EU member states at the first stance but with the EU's interference, reappointed her envoys. Even though the EU gives importance for the candidate states to have good neighbor relations, the impact of Kosovo conflict to the EU and Serbia relations remained minimal. The EU found it positive that Serbia opposed the independence of Kosovo only in terms of diplomatic ways and did not resort to violence (Commission of the European Communities, 2008; 5).

Regarding the free movement, the EU acted positively towards Serbia even before making a membership application. In 2009 the EU lifted visa obligation for Serbian citizens so provided free movement in the Schengen area (Commission of the European Communities, 2009; 5). Serbia applied for membership to the EU just after receiving this right. Thus, Serbia did not have trouble in the free movement of people clause, and gained this right even before the beginning of accession talks.

The main obstacle on the full membership process had been the full cooperation with ICTY, through delivering war criminals Ratko Mladic and Goran Hadzic who were believed to be hidden in Serbia (Communication, 2009; 1). As both of them were delivered to the court, Serbia fulfilled the condition and therefore removed the barrier on full membership. So, the Commission approved the membership application of Serbia in the end of the same year, 2011, by declaring that Serbia has proceeded considerably in the fulfilment of the Copenhagen criteria and the reforms that the SAA foresaw (Communication, 2011; 1). Considering the determination and progress of Serbia in the way to the EU membership, Serbia was formally declared as a candidate state in March the 1st, 2012 and the accession talks commenced in 2014.

Turkey's Relations with the EU and the Impact of Conditionality in the Accession Process

After the collapse of the Ottoman Empire, winning a liberation war against the occupying states, Republic of Turkey was established in 1923. Formed as a secular, modern republic, Turkey went through a decade of reforms. In line with the Ottoman policy, Turkey identified her foreign policy and identity as being a part of the European state system (Schimmelfennig, 2008; 931).² During the Second World War and afterwards during the Cold War period, Turkey placed herself with the Western bloc and participated in Western organizations like the United Nations, North Atlantic Treaty Organization, Organization for

Economic Co-operation and Development, or Council of Europe (Eralp, 1998; 37-39).

In accordance with this identification, due to economic development desire, trade privileges and also because of the need to counter balance the disputed neighbor Greece, Turkey aimed for European Economic Community (EEC) membership (Müftüler-Bac, 1997; 54). As a result of Turkey's application in 1959, an Association Agreement was signed in 1963³. At the same year, association agreements were concluded both with Turkey and Greece with the perspective of full membership (Müftüler-Bac, 1997; 54-56). From a contradicting perspective, these agreements did not provide full membership prospect, so the first membership application of Turkey was in 1987. According to the EU, 1959 application was for associate membership and 1987 application was for full membership (European Commission, Enlargement: EU - Turkey relations, online).

With 1963 Association Agreement, a 22 year period was foreseen for the parties to harmonize their policies for economic integration which will end up in full membership to the Community (Müftüler-Bac, McLaren, 2003; 20). It was planned that, in the end of 22 years period, Turkey would be ready for full membership, enter into a Customs Union and harmonize with common taxation and agriculture policies. However, among all these, only Customs Union was realized. In 1970, an Additional Protocol was signed as the end of the preparation period and a date for entering the Customs Union was set.

Due to the economic and political crises in 1970s, the relations had deteriorated. Turkey had another military intervention in 1971. Meanwhile, Cyprus problem emerged as a factor to effect the relations with the 1974 intervention of Turkey which was a response to the failed military intervention of the junta in Greece to overthrow Cypriot government and annex Cyprus to Greece (Yakinthou, 2012; 235). In order to protect the Turkish minority from the ongoing violent conflict, Turkey used the rights of being a guarantor power for the status of Cyprus and realized a military intervention, which was followed by another intervention to increase the sphere of influence. This incident complicated Turkey's relations with Greece and Cyprus. Turkey refused to internationally recognize the Republic of Cyprus which was not containing the Turkish Cypriots. Even though there has been no major violent conflict following 1974, relations with Cyprus remains to be an obstacle to Turkey's membership prospect.

Moreover, the decision of the European Community (EC) to establish the Mediterranean policy without involving Turkey in the decision making bodies and also not including Turkey in the common agricultural policy caused a negative impact on Turkey (Müftüler-Bac, 1997; 56-57). This kind of exclusion negatively affected Turkey's perception and ambition to join the community. Additionally, the promised free movement right was not realized by the EC. As a result of all of these events, Turkey had frozen the relations in 1978

by activating self-protection clause (Balkır, 1998; 56, Öniş, 2000; 468).

At the time of the reestablishment of the relations, Turkey had the third military intervention of her history in 1980. Following the shift to junta rule, in 1982 a new and undemocratic constitution was made. When increasing human rights abuses was coupled with these developments, the EC suspended the relations with Turkey. As another influential event, in 1981 Greece, with whom Turkey had problematic relations, was accepted as a member state, having a vote against Turkey inside the EC decision-making bodies for about two decades.

Re-establishment of relations between the EC and Turkey happened gradually in 1986-8. Turkey applied for full membership to the EC in 1987, which accepted new members a year ago. This application was responded two years later, in 1989. The response was rather unclear; it accepted the full membership prospect of Turkey but denied the application due to being in the deepening phase. Turkey was found un-absorbable in that moment, as the EC had just accepted new members, therefore it had to deepen, and also was in the process of commencing the Common Market. Additionally at that time, Turkey faced additional criteria; problems with Greece and Cyprus began to take part in the conditions. Democracy, human rights and pluralism were also included in the agenda as conditions while the EC started to change from an economic community to also a political one, particularly with 1993 Copenhagen Summit. Therefore it can be said that, Turkey's condition list experienced an increase as the community enlarged and deepened.

Turkey was given a candidate country status in 1999. With the National Program accepted in 2001, Turkey started to implement the *acquis* and necessary reforms. In 2002, a reform period started, in which reforms in the areas of freedom of speech and press, prevention of torture, freedom of political parties, abandoning of death sentence, and right of minority groups to use their mother tongue in press had realized (Müftüler-Bac , McLaren, 2005; 26, Eralp, 2004; 80-81, Hale, 2003; 110-122). As the reforms continued in 2003, the Commission advised that Turkey abided with the political criteria (Commission of the European Communities, 2004; 3).

However, in 2004, an internal paper about the issues arising from Turkey's membership perspective stated that this enlargement is different than the previous enlargements due to Turkey's size, population, geopolitical situation, economic, security and military potential, and cultural and religious identity (Commission of the European Communities, 2004; 4). On the one hand this evaluation can be regarded as being realistic but on the other it is open to criticism. The EU may have concerns on the possible influence on the decision-making of a highly populated country in the Parliament and the Council (Commission of the European Communities, 2004; 4). These are practical issues that can be evaluated. But there are other issues

which are not compatible with the other membership procedures. First of all, it is unclear that what is meant by the ‘cultural identity’ and in which aspects Turkey is different. Secondly, discussing something that is called ‘religious character’ within enlargement policy, comparing with other enlargements, takes us to the point that the EU may have religious prejudices against memberships. It also points to an unexpressed internal problem of the EU on self-identification. As Nathalie Tocci mentions, the EU’s stance towards Turkey is a sensitive issue as it tends to be correlated with its stance towards Islam or Muslim countries and a possible rejection of Turkey’s membership will be evaluated as “an affirmation of an exclusivist and essentialist European identity” (Tocci, 2012; 147).

After the Commission’s advice in 2004, accession talks with Turkey began in 2006. Meanwhile the Republic of Cyprus also became a member of the EU. However, the Republic of Cyprus was accepted as a member state, without a resolution to the conflict in Cyprus between the Greek and Turkish Cypriots. Therefore, Turkey faces the veto of the Republic of Cyprus on the progress of the talks. As Turkey does not recognize and does not have any diplomatic relations with the Republic of Cyprus, Turkey does not open ports and airports to vessels coming from the Republic of Cyprus. As a result, the Council decided that eight of the chapters are not going to open for discussion until Turkey opens its ports and airports. Additionally some chapters are frozen due to veto from Cyprus and France on particular issues. Moreover, none of the other chapters will be closed until the problem with Cyprus is solved (European Commission, Enlargement: EU - Turkey relations, online). Yet, only one chapter is completed and closed (science and research), fourteen chapters out of thirty-three chapters are open.

Free movement of workers is labelled as hard to adapt to *acquis*. In 2013, an agreement was concluded between the two sides regarding simplification of visa requirements for Turkish citizens, in return of Turkey’s signing the readmission agreement of refugees and as of October 2014 they entered into force (European Commission, 2013; 3, European Commission, 2014; 1). Thus, it can be said that free movement right is not foreseen in a close future but is rather used as a bargaining tool. Considering the long history of Turkey and the EU relation and the relatively low pace of development in the relations, in turn, decrease the hope and willingness of the governments to carry on with the reforms.

Even if the accession talks finalize successfully, Turkey’s membership will be put in a referendum in some of the member states like France and Austria (Schimmelfennig, 2008; 920). Therefore, full membership prospect for Turkey is unclear. As Frank Schimmelfennig asserts, “nothing short of a credible conditional accession perspective has proven effective” (Schimmelfennig, 2008; 919). In the case of Turkey, lacking improvement in policy areas like free movement or unclear status of membership due to

referendum decisions of some member states has affected the willingness of Turkey to take steps forward, as the possibility of actual membership lost credibility.

Moreover, acceptance of the Republic of Cyprus as a member state to the EU despite of the continuing conflict was perceived as an unjust policy. The referendum of the UN peace plan, the so called “Annan Plan” for the for re-unification of the two communities, which took place in Cyprus before the membership, was voted down by the Greek Cypriots while the Turkish Cypriots voted in favor. That caused a loss of trust to the EU in Turkish public opinion, as the acceptance of the Republic of Cyprus to EU without the Turkish Cypriots was perceived as a punishment of the Turkish Cypriots even though they accepted the solution plan. Therefore, putting forward the international recognition of the Republic of Cyprus as a condition to Turkey’s membership is an unbearable cost for Turkey, in return of an unclear membership possibility, which has been on the rack for a very long time.

As a last but not the least point to mention, democracy rating for Turkey has been diminishing since 2013. According to the Freedom House rating, press is evaluated as not free and the overall score for the country is “partly free” (Freedom House, online 2015). Despite of the fact that the democracy ratings are still better than 1999-2002 period, the situation of the freedom of media is a cause of concern for Turkish democracy.

Conclusion: A Comparison of the Accession Process of Serbia and Turkey and the Impact of Conditionality

Through a comparison of the EU prospect of Serbia and Turkey, this paper tried to argue that conditionality may work differently and there can be an obvious pace difference in the accession processes. Even reviewing some key dates for the development of relations of the two countries with the EU demonstrates the considerable pace difference in the membership processes. The first relations between Turkey and the European Union have started in 1959. Turkey applied for associate membership and in 1963 the Association Agreement was signed between the two parties. The EU and Serbia relations, which was established in 1989 after the dissolution of Yugoslavia, have developed after the end of Slobodan Milosevic rule. The association agreement between Serbia and the EU was signed in 2008. Turkey applied for full membership in 1987 and was accepted as a candidate country in 1999. It took six more years for the accession negotiations to start, which took place in 2005. Serbia, on the other hand, applied for full membership in 2011 and was accepted as candidate in 2012. The negotiation process has started by the beginning of 2014.

The temporal dimension of the difference of the accession processes of Serbia and Turkey evokes a question: Do the conditions work the same for all candidate countries? The conditionality of membership

differed for two countries both in terms of quality and quantity. The first and the most important condition for the membership of Serbia was the arrest and extradition of the war criminals to the ICTY. With the fulfillment of this criterion, Serbia gained official candidate status. However, for the same position Turkey was expected to fulfill various criteria, starting from the economic criterion to political, including human rights, minority rights and democracy, all of which Turkey needs significant advancement. On the other hand, gaining membership status can help to stimulate the satisfaction of political criteria, as it was the case for Spain and Portugal. Moreover, the criteria lists for Turkey have been multiplying in time, with the addition of good neighborhood relations, particularly with Greece and Cyprus. Thus, the conditions for Turkey did not stay stable and attainable, but they are developing in time, as new requirements emerged with the inclusion of the Republic of Cyprus into the EU.

Regarding relations with neighbors, both countries experience difficulty particularly in their relations with Kosovo and Cyprus. Serbia is given credit for non-aggression towards Kosovo, despite of not formally recognizing her. Turkey on the other hand, faces sanctions for un-recognizing the Republic of Cyprus, which was given membership without solving the ethnic conflict with Turkish Cypriots.

As the last comparison area, the free movement clause is implemented completely different for the two countries. The 1963 Association Agreement gives Turkey free movement of workers and establishment rights with Articles 12 and 13.⁴ Again in 1970 Additional Protocol, these rights were mentioned and were expected to be realized between 12th and 22nd years of the Association Agreement.⁵ Article 41 of the same protocol declares that parties shall refrain from introducing restrictions on these rights; however, in contemporary implementation Turkish citizens are subject to strict visa regulations. In a European Court of Justice Case in 2009, the Court approved a Turkish citizen's claim of violation of free movement rights (Official Journal of the European Union; 2009). However, in practice these rights are still violated and all European member states require visa for Turkish citizens. For Serbia, the free movement right was given even before the membership application, with a visa facilitation agreement in 2008. That shows a significant difference of attitude from the EU towards the citizens of the two countries.

After reviewing these three areas to see whether the pace of membership was different for the two countries, the reasons for the difference should be overviewed. Size and population can be perceived as important factors in this difference. The impact of these factors can be seen from the candidacy document of Serbia, in which it was stated that "...Serbia's accession would have a limited overall impact on European Union policies and would not affect the Union's capacity to maintain and deepen its own development" (Communication, 2011; 1). As it can also be seen from this statement, size and population are factors that

⁴ Articles declare that the contracting parties agree to be guided by the relevant articles of the Treaty establishing the Community for the purpose of progressively securing freedom of movement for workers and abolishing restrictions on freedom to provide services. 1963 Ankara Agreement, online: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/turkey/association_agreement_1964_en.pdf (09.03.2014)

⁵ 1970 Additional Protocol, online: [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21970A1123\(01\):EN:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21970A1123(01):EN:HTML), (09.03.2014)

the EU gives importance to and Serbia's size and population are absorbable for the EU. On the other hand, with the large population Turkey will change the balance in decision making bodies, and with her growing economy and geographical location, will have a bigger impact on the policies of the EU. When comparing the sizes of both countries, it is expected that Turkey's accession process would be longer. However, the pace difference, as tried to be shown throughout this article, is considerably negative for Turkey and this, in turn, can negatively affect the belief and endeavor of Turkey to realize the reforms that are necessary to reach membership.

Turkey's size and democracy are factors that can cause the prolonged candidacy. However, as the least expressed but maybe the most influential factor, culture and religion should also be taken into consideration. The question remains important and unanswered; is the reason behind the different pace of candidacy and membership for the two countries technical problems or European identity? At this point, it is the EU that needs to clarify the logic behind the enlargement; enlargement as "Europeanization" or enlargement as "EU-ization" (Sjursen, 2002; 504, Müftüler-Bac, McLaren, 2003; 23, Keyman, Öniş, 2007; 92-94).

Bibliography

Additional Protocol (1970). Online: [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21970A1123\(01\):EN:HTML,\(09.03.2014\)](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21970A1123(01):EN:HTML,(09.03.2014)).

Akgül A., S. (2010), "Cycles of Europeanization in Turkey: The Domestic Impact of EU Political Conditionality", UNISCI Discussion Papers, No 23, pp.129-148.

Ankara Agreement (1963). Online: [http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/turkey/association_agreement_1964_en.pdf,\(09.03.2014\)](http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/turkey/association_agreement_1964_en.pdf,(09.03.2014)).

Balkır, C. (1998), "The Customs Union and Beyond", in: Libby Ritenberg (Ed.). *The Political Economy of Turkey in the Post-Soviet Era: Going West and Looking East?* Westport: Conn: Greenwood Press, pp. 52-77.

Commission of the European Communities (2004), Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Recommendation of the European Commission on Turkey's progress towards accession, Brussels, COM (2004) 656 final, 6.10.2004. Online: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52004DC0656&from=EN,\(19.03.2014\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52004DC0656&from=EN,(19.03.2014)).

Commission of the European Communities (2005), Communication from the Commission: 2005 enlargement strategy paper, COM (2005) 561 final, Brussels, 09.11.2005. Online: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0561&from=EN,\(19.03.2014\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0561&from=EN,(19.03.2014)).

Commission of the European Communities (2007a), Serbia 2007 Progress Report, 6.11.2007, SEC (2007) 1435. Online: [http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/serbia_progress_reports_en.pdf\(19.03.2014\)](http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/serbia_progress_reports_en.pdf(19.03.2014)).

Commission of the European Communities (2007b), Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: Enlargement Strategy and Main Challenges 2007-2008, SEC (2007) 663 final. Online: [http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/strategy_paper_en.pdf,\(19.03.2014\)](http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/strategy_paper_en.pdf,(19.03.2014)).

Commission of the European Communities (2008), Serbia 2008 Progress Report, 5.11.2008, SEC (2008) 2698 final. Online: [http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov_2008/serbia_progress_report_en.pdf,\(19.03.2014\)](http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov_2008/serbia_progress_report_en.pdf,(19.03.2014)).

Commission of the European Communities (2009), Serbia 2009 Progress Report, 14.10.2009, SEC (2009) 1339. Online: [http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/sr_rapport_2009_en.pdf,\(19.03.2014\)](http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/sr_rapport_2009_en.pdf,(19.03.2014)).

Commission of the European Communities, Commission Staff Working Paper (2002), Federal Republic of Yugoslavia, Stabilization and Association Report, Brussels, SEC 343.

Online: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/serbia_and_montenegro/com02_343_en.pdf, (19.03.2014).

Communication from the Commission to the Council and the European Parliament (2009), "Enlargement Strategy and Main Challenges 2009-2010", Conclusions on Serbia, COM (2009) 533 final. Online: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/conclusions_on_serbia_en.pdf, (19.03.2014).

Communication from the Commission to the Council and the European Parliament (2011), "Enlargement Strategy and Main Challenges 2011-2012", Conclusions on Serbia, COM (2011) 666, 2011. Online: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/sr_conclusions_2011_en.pdf, (19.03.2014).

Energy Community (2015), About Us. Online: https://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/ENERGY_COMMUNITY, (11.01.2016).

Eralp, A. (1998), "Turkey and the European Union in the Aftermath of the Cold War", in: *The Political Economy of Turkey in the Post-Soviet Era: Going West and Looking East*, L. Rittenberg (Ed.), Westport Connecticut: Greenwood Publishing Group Inc.

Eralp, A. (2004), "Turkey and the European Union", in: *The Future of Turkish Foreign Policy*, Lenore G. Martin and Dimitris Keridis (Eds.), Cambridge: The MIT Press.

European Commission (2015), Enlargement: EU - Turkey relations. Online: http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/turkey/eu_turkey_relations_en.htm, (07.12.2015).

European Commission, (2005), Serbia and Montenegro: 2005 Progress Report, SEC (2005) 1428, Brussels. Online: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/sec/2005/1428/COM_SEC\(2005\)1428_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/sec/2005/1428/COM_SEC(2005)1428_EN.pdf), (07.12.2015).

European Commission, (2013), Turkey 2013 Progress Report, Brussels, SWD (2013) 417 final. Online: http://www.abgs.gov.tr/files/strateji/tr_rapport_2013_en.pdf, (18.03.2014).

European Commission, (2014), Turkey 2014 Progress Report, Brussels. Online: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-turkey-progress-report_en.pdf, (18.03.2014).

European Council (2014), Decision 2006/56/EC, Official Journal, L 035. Online: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32006D0056:EN:HTML>, (10.03.2014).

European Council in Copenhagen (1993), Conclusions of the Presidency, SN 180/1/93 REV 1. Online: http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/72921_en.pdf, (18.03.2014).

European Parliament (2014), Conclusions of the Presidency, Santa Maria da Feira European Council.

Online: http://www.europarl.europa.eu/summits/fei1_en.htm#V, (11.03.2014).

European Union (2006), Consolidated versions of the Treaty on European Union and of the treaty establishing the European Community, Official Journal of the European Union, C 321/E. Online: <https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/ce32120061229en00010331.pdf>, (11.01.2015).

Freedom House (2015), Turkey 2015. Online: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2015/turkey>, (14.12.2015).

General Affairs and External Relations, (2013), External Relations, 2518th Council meeting, 10369/03 (Presse 166), Luxembourg. Online: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/76201.pdf, (11.03.2014).

Hale, W. (2003), "Human Rights, the European Union and the Turkish Accession Process", Turkish Studies, Vol.4, N.1, pp.107-126.

Keyman, E.F., Öniş, Z.Z. (2007), Turkish Politics in a Changing World, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Lazic, M., Vladimir V. (2009), "The Nation State and the EU in the Perceptions of Political and Economic Elites: The Case of Serbia in Comparative Perspective", Europe-Asia Studies, 61/6, .987-1001.

Müftüler-Bac, M. (1997), "Turkey and the European Union: an historical overview", in: Turkey's Relations with a Changing Europe, UK: Manchester University Press.

Müftüler-Bac, M., McLaren L. (2003), "Enlargement Preferences and Policy-making in the European Union: Impacts on Turkey", European Integration, 25,17-30.

Official Journal of the European Union (2009), Court Proceedings, Case C-228/06, C90/2. Online: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:090:0002:0002:EN:PDF>, (09.03.2014).

Orlovic, S. (2008), "Parties and the party system of Serbia and European integrations", Journal of Southern Europe and the Balkans, 10/2, 205-222.

Öniş, Z. (2000), "Luxembourg, Helsinki and Beyond: Towards an Interpretation of Recent Turkey-EU Relations", Government and Opposition, 35/4, 463-483.

Pavlovic', D., Antonic S (2007), Konsolidacija demokratskih ustanova u Srbiji posle 2000, Godine,

Belgrade: Sluz'beni glasnik, in: Sabrina P. Ramet, "Croatia and Serbia since 1991: An Assessment of Their Similarities and Differences", Journal of Communist Studies and Transition Politics, 27/2, 263-290.

Presnall, A. (2009), "Which way the wind blows: democracy promotion and international actors in Serbia", Democratization, 16/4, .661-681.

Ramet, S. P. (2011), "Croatia and Serbia since 1991: An Assessment of Their Similarities and Differences", *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 27/2, 263-290.

Renner, S. Florian T. (2009), "Creeping EU Membership in South-east Europe: The Dynamics of EU Rule Transfer to the Western Balkans", *Journal of European Integration*, V.3/4, 449-465.

Schimmelfennig, F. (2008), "EU political accession conditionality after the 2004 enlargement: consistency and effectiveness", *Journal of European Public Policy*, 6/15, 918-937.

Sjursen, H., (2002), "Why Expand? The Question of Legitimacy and Justification in the EU's Enlargement Policy", *JCMS*, 40/3, 491-513.

Smith, K. E., (2005), "Enlargement and European Order", in: Christopher Hill and Michael Smith (Eds.). *International Relations and the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 270-291.

The European Community (2011), *Stabilization and Association Agreement between the European Communities and Their Member States of the One Part and the Republic of Serbia, of the Other Part*, CE/SE7en 1, Online: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/serbia/key_document/saa_en.pdf, (18.03.2014).

Tocci, N. (2012), "Regional origins, global aspirations: The European Union as a global conflict manager", in: *Conflict Management in Divided Societies*, Stefan Wolff, Christalla Yakinthou (Eds.), London: Routledge, 135-150.

Weller, M. (2012), "The failure of prevention: Kosovo", in: *Conflict Management in Divided Societies*, Stefan Wolff, Christalla Yakinthou (Eds.), London: Routledge, 217-232.

Yakinthou, C. (2012) "A never-ending story: Cyprus", in: *Conflict Management in Divided Societies*, Stefan Wolff, Christalla Yakinthou (Eds.), London: Routledge, 233-248.

DİNAMİK ÇEVRE ETKİSİNDE PAZARLAMA STRATEJİLERİ VE PAZAR PERFORMANSI ANALİZİ: BİLİŞİM SEKTÖRÜ DEĞERLENDİRMESİ*

Yasin Nar, Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. M. Şahin Gök, Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, pazarlama stratejilerini incelemek ve sektördeki işletmelerin dinamik iç ve dış çevre özelliklerine göre hangi pazarlama stratejilerine başvurdukları ve bu stratejilerin pazar performansını ne şekilde etkilediğini değerlendirmektir. Bu bağlamda çalışma kapsamında pazarlama stratejileri olarak (i)ürün, (ii)fiyatlandırma, (iii)tutundurma ve (iv)dağıtım stratejileri analize dahil edilmiştir. Çalışma kapsamında anket yöntemi kullanılmış ve İstanbul bölgesindeki bilişim firmalarından 237 anket ile analizler gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulguları; dinamik değişimin yüksek olduğu bilişim sektöründe pazarlama stratejileri ile çevre özellikleri ve pazar performansı arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Analiz sonuçları, bilişim sektöründeki işletmelerin ürünleri rakiplerinkine ne kadar benziyorsa o kadar çok ürün stratejisi geliştirme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Ulaşılan bulgular çevreye göre kullanılan pazarlama stratejilerinin değişiminin ve stratejilere göre pazar performansının nasıl etkilendiğinin değerlendirilmesinde gerek uygulayıcılara gerekse de bu konudaki araştırmalara ışık tutar niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Pazarlama Stratejileri, Bilişim Sektörü, Pazarlama Performansı

ANALYZING THE MARKETING STRATEGIES AND MARKETING PERFORMANCE IN DYNAMIC ENVIRONMENT: ASSESSING THE INFORMATION TECHNOLOGY SECTOR

ABSTRACT

The aim of this study is evaluating the marketing strategies according to the internal and external environmental properties for information sector. In the mean time, the effects of these strategies on the marketing performance are also analyzed. (i) Product, (ii) price, (iii) promotion and (iv) place are used as marketing strategies in the study. The questionnaire is applied to the 237 professional from IT companies in Istanbul region. Analysis results indicate that there are positive and significant relationships between strategies, environmental properties and marketing performance. Findings also indicated that marketing strategies are differentiated according to the environmental conditions. This study is insightful for practitioners of information sector and future researches.

Keywords: Marketing Strategies, Information Sector, Marketing Performance

GİRİŞ

Günümüzde pazarlama stratejileri ekonomik ve sosyal hayatı etkileyen, işletmelerde verimliliği ve üretkenliği artıran en önemli konulardan birisi konumuna gelmiştir. Bu anlamda bilişim sektöründe pazarlama stratejilerinin doğru bir entegrasyon ile uygulanması da büyük bir öneme sahiptir. İşletmeler günümüzün artan rekabet koşullarında diğer işletmelerden bir adım önünde olmak için ürettikleri ürün ya da hizmetler için çeşitli pazarlama stratejileri uygulamaktadırlar. Etkili pazarlama stratejileri, şirketlerin satışlarını arttırmalarının ve daha da önemlisi hayatta kalmalarının en önemli anahtarıdır. Pazarlama stratejileri sadece ürün satışı sağlamayı içermez, aynı zamanda müşterinin taleplerini tespit etme, satışla birlikte dağıtım, reklam, tutundurma, servis ve bakım gibi satış sonrası hizmetleri ile üretim, ürün planlaması ve piyasa araştırması gibi üretim ve öncesi hizmetleri de içerir. Pazarlama şemsiyesi; üretimden, reklama, tanıtımdan satışa kadar birçok farklı alanı kapsar. Günümüzde birçok şirket, pazarlama çabalarının eksikliği ya da yanlış pazarlama stratejileri uygulamaları nedeniyle zor durumda kalmaktadır, daha da kötüsü faaliyetlerini sonlandırmaktadırlar.

Bilişim sektörü hızlı gelişme ve ilerleme gösteren sektörlerden biridir. Her gün yeni bir ürün ya da yeni bir teknoloji piyasaya sunulmaktadır. İnsanların sosyal hayatını ve diğer sektörlerin iş yapış modellerini dolayısıyla üretkenlik ve verimliliklerini etkilemesi, bilişim sektörünü diğer sektörlerin önüne çıkaran bir özellik olarak değerlendirilebilir. 2013 yılı dünyanın en değerli şirketleri sıralamasında, zirvedeki ilk 10 şirketin 4'ünü bilişim sektörü şirketlerinin oluşturması bu bağlamda değerlendirilebilir (Financial Times, 2013). Bilişim tabanlı firmalarının zirvede yer alması, sektörün ekonomik olarak değerini ortaya koymakla birlikte, bu konunun sağlanmasında söz konusu şirketlerin uyguladıkları pazarlama stratejileri de belirleyici rol oynamaktadır. Bir şirket dünyadaki en yenilikçi düşünceye sahip olabilir, ama eğer bu düşünce insanları etkilemiyorsa, onlarda bir heyecan uyandırmıyorsa ciddi kazanımlar sağlaması olası değildir.

Bilişim sektörünün özünde yar alan “teknoloji”, pazarlamayı etkilediği gibi pazarlama da yeni teknolojik ürünün pazardaki başarısını ve ömrünü etkilemektedir. Çünkü yeniliği bulmak veya yeni bir ürünü üretmek yeterli olmayıp bunu tüketici isteklerine uydurmak, tüketiciye benimsetmek için de doğru yapılandırılmış pazarlama stratejileri gerekmektedir. Bu anlamda bilişim tabanlı firmalar tarafından uygulanabilecek pazarlama stratejilerinin değerlendirilmesinin önemi açık bir şekilde görülmektedir. Çünkü şirketlerin teknik ilerlemelerini destekler nitelikteki en büyük ihtiyaçlarından birisi de geliştirdikleri ürün veya hizmetlerini daha fazla satabilmenin yollarını bulmaktır. Günümüzün dinamik sosyo-ekonomik yapısı içerisinde şirketlerin istenen satış ve karı elde edebilmeleri ve rekabetçi iş dünyasında hayatta kalabilmelerinin yolu doğru pazarlama stratejilerini uygulamalarından geçmektedir.

Literatürde, pazarlama stratejileriyle ilgili birçok çalışma bulunmasına rağmen, bilişim tabanlı firmaların pazarlama stratejileri konusunda çok fazla çalışma olmayışı dikkat çekmektedir. Literatüre bu noktada katkı sağlama amacına bağlı olarak çalışmanın temel araştırma sorusu, “Bilişim sektöründe başarılı olabilmek için işletmelerin iç ve dış çevre özelliklerine göre hangi pazarlama stratejilerini kullanması gerekir?” şeklinde belirlenmiştir.

Bu amaç doğrultusunda, araştırma dört bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde, bilişim sektörü özelinde, pazarlama stratejileri ve dinamik çevre şartları teorik bir çerçevede araştırılmıştır. Sonraki bölümde ise Türkiye’deki bilişim sektörü kısaca değerlendirilerek iç ve dış dinamikler konusuna değinilmiştir. Elde edilen kavramsal çerçeveye bağlı olarak geliştirilen araştırma modeli çerçevesinde ampirik analizler ve sonuçlarının detaylandırıldığı analiz ve sonuçlar bölümünü takiben son bölümünde de ulaşılan bulgular sektörel uygulayıcılara ve araştırmacılara yönelik olarak değerlendirilmiştir.

2. TEORİK ARKAPLAN

Makro perspektiften değerlendirildiğinde pazarlama stratejileri, bir firmanın pazarlama karmasına (ürün, fiyat, dağıtım, tutundurma) dayanan davranışları ve kararları olarak tanımlanmaktadır (Varadarajan, 2010). Benzer şekilde, Cavusgil ve Zou, pazarlama stratejilerinin geleneksel pazarlama karmasının tüm yönlerini kapsadığını belirtmiş (Cavusgil ve Zou, 1994), El-Ansary, pazarlama stratejilerinin pazarlama karması elemanları aracılığıyla uygulandığını açıklamış (El-Ansary, 2006), Slater vd. ise pazarlama stratejisini, firmaların hedeflenen bir pazarda örgütsel amaçlarını gerçekleştirmesini sağlayan bir pazarlama karması programı geliştirmesi ile ilgili olduğunu belirtmiştir (Slater vd., 2010). Görüldüğü üzere, pazarlama stratejileri ile pazarlama karması birbirinden ayrılmaz iki kavramdır. Bu çalışmada pazarlama stratejileri; ürün, fiyatlandırma, tutundurma ve dağıtım stratejileri olmak üzere dört faktör altında değerlendirilecektir.

Amerikan Pazarlama Derneği (American Marketing Association-AMA) ise pazarlamayı şöyle tanımlamıştır: “Pazarlama, kişisel ve örgütsel amaçlara ulaşmayı sağlayacak değişimleri gerçekleştirmek üzere, malların, hizmetlerin ve fikirlerin ‘geliştirilmesi’, ‘fiyatlandırılması’, ‘tutundurulması’ ve ‘dağıtılmasına’ ilişkin planlama ve uygulama sürecidir.” (American Marketing Association, 2004). Burada kendini gösteren önemli bir nokta; pazarlamanın amaçlara ulaşma yönünde planlar yapma ve bunların uygulanma süreci olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, “strateji” ile yakın ilişkisini ortaya koymasındır. Pazarlamanın gelişmesi ile günümüzde sadece mallar ve hizmetler pazarlanmayı; fikirler, kişiler, olaylar, yerler, özellikler ve hatta deneyimler de pazarlanabilir şeyler arasında yerini almıştır.

Bu anlamda pazarlama dinamik bir işletme fonksiyonudur. Pazarlamanın dinamikliğini arttıran en önemli unsur, çevre koşullarından doğrudan etkilenmesidir. İşletmenin başarısı, büyük ölçüde işletmenin pazarlama

stratejisini, işletme içi ve dışı çevre faktörleri çerçevesinde yönetebilme yeteneğine bağlıdır (Kotler, 2011). Değişimin çok yüksek ve dinamik bir yapıda olduğu bilişim sektöründeki firmalar da bu çevresel faktörleri sürekli izlemeli, analiz etmeli; bunlara göre uygun stratejiler geliştirmeli ve önlemler almalıdır. Fakat bu noktada bilişim teknolojilerinin karakteristik özellikleri, değişen iç ve dış çevre şartlarına göre doğru bir şekilde yorumlanıp buna uygun stratejilerin geliştirilmesi de büyük önem taşımaktadır.

İşletme faaliyetlerini etkileyen çevre faktörleri ise iç ve dış çevre faktörleri olmak üzere iki grupta değerlendirilmektedir (Polonsky, 1999; Walsh ve Lipinski, 2009). Dış çevre faktörleri işletmenin makro ve mikro dış çevresi olarak tanımlanabilecek olan başta rekabet olmak üzere demografik, ekonomik, sosyokültürel, politik bir takım etmenler ile tedarik zinciri yapısı, işletme pazarı ve paydaşlardan oluşmaktadır. İç çevre faktörleri ise genel olarak pazarlama dışı işletme kaynakları olarak tanımlanabilecek olan firma ve ürün/hizmet ile ilgili bir takım özelliklerden oluşmaktadır (Cavuşgil ve Zou, 1994). Bu anlamda çalışma kapsamında pazarın özelliklerini tanımlayan (i) pazardaki rekabetçilik, firma özelliklerini tanımlayan, (ii) firma büyüklüğü ve (iii) firmanın yıllık satış hacmi ile ürün özelliklerini tanımlayan, (iv) ürün benzersizliği ve (v) firmanın ürünle ilgili deneyimi faktörleri, iç ve dış çevre özellikleri olarak belirlenmiştir.

Öte yandan dinamik çevre şartlarını dikkate alarak gerçekleştirilecek strateji oluşturma sürecinin temel amacı da, zamanla örgütsel performansı en iyi hale getirecek stratejileri tasarlamak ve uygulamak olarak tanımlanabilir (Lumpkin ve Dess, 1995). Stratejik yönetimde performans bir firmanın stratejileri gerçekleştirmesi için gerekli kararları alması ve bunu eylemlere dökme yeteneğine dayanır (Olson vd., 2005). Stratejilerin başarısı veya başarısızlığı, stratejilerin uygunluğunu değerlendirmede önemli bir husus olan performansa göre ölçülür (Thorpe ve Morgan, 2007). Bu noktadan hareketle araştırma kapsamında, pazarla ilgili hedeflere ulaşmada organizasyonun pazarlama faaliyetlerinin başarısını ifade eden pazar performansı kullanılarak, dinamik çevre koşulları altında pazarlama stratejilerinin etkinliği değerlendirilmektedir.

3. TÜRKİYE'DE BİLİŞİM SEKTÖRÜ

Bilişim sektörü; üretkenlik artışına ve ekonomik büyümeye katkı yapmakla birlikte, şirketlerin uzun vadeli varlığının sürdürülebilir bir yapıya kavuşmasına destek vermekte, hızla değişen ve gelişen dünyada rekabetçiliklerini sürdürebilmeleri için değişime ve yeniliğe yönelmelerini sağlamaktadır. Sektör teknolojilerle her geçen gün büyümekte, yayılmakta ve ekonominin her alanında gittikçe daha fazla yer almaktadır.

Dünyada büyümeye devam eden global bilişim sektöründe, Türkiye bilişim ekonomisi global pazarın

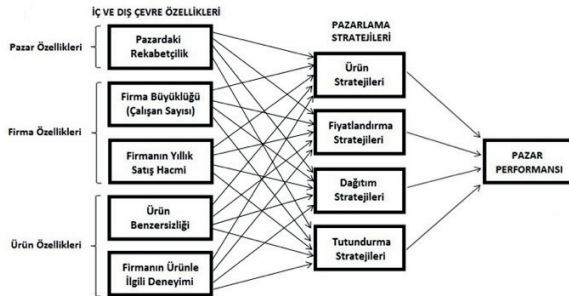
yüzde 0,75'ini temsil etmektedir. Dünyanın en büyük 17. ekonomisi olan Türkiye'nin, global bilişim pazarından yüzde 0,75 pay alması bir yönüyle olumsuz bir pencereyi gözler önüne sererken bir yönüyle de sektörün büyüme potansiyeline sahip olduğu gibi önemli fırsatı da göstermektedir (Deloitte, 2012).

2013 yılının başında açıklanan Küresel Bilgi Teknolojileri raporu sonuçlarına göre, Türkiye, 142 ülke içinde 52'nci sırada yer almaktadır. Türkiye Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) sektörü, 2012 yılı itibariyle 30 milyar dolar büyüklüğe ulaşmıştır. Pazarın %71'lik kısmını 21 milyar dolar ile İletişim sektörü oluştururken; Bilgi Teknolojileri sektörü yaklaşık 9 milyar dolarlık bir paya sahiptir (Bilişim Dergisi, 2013).

Türkiye BİT pazarının, Türkiye'nin ekonomik büyüklüğü göz önüne alındığında, potansiyelinin çok altında olduğu görülmektedir (Kobiefor, 2013). Türkiye BİT sektör büyüklüğünün 2010 yılında yapılan bir analizde GSYİH'ye oranı sadece %3,5 olduğu görülmüştür (Deloitte, 2012). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile karşılaştırıldığında bu oran göreceli olarak düşük bir seviyededir. Türkiye'de bilişim alt sektörü, toplam BİT pazarının %29'luk kısmını oluştururken, diğer ülkelerdeki BİT sektörü yapılarıyla oransal olarak karşılaştırıldığında Türkiye'de bilişim sektörünün göreceli olarak çok daha küçük olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunun başlıca nedeni olarak, yazılım ve bilişim hizmetleri alt sektörlerinin Türkiye'deki küçük ölçeği gösterilebilir (Deloitte, 2012). Bu anlamda Türkiye bilişim sektörünün hem teknik-teknolojik anlamda hem de pazarlama gibi yönetimsel argümanları kullanacak şekilde gelişim göstermesi kaçınılmaz bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Kavramsal modelde görüldüğü gibi bu araştırmanın amacı, bilişim sektöründeki firmaların, iç ve dış çevre özelliklerine göre başvurdukları pazarlama stratejileri ve bu stratejilerin pazar performansına etkisini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Buna bağlı çalışma kapsamında geliştirilen araştırma modeli Şekil.1'de verilmektedir.

Şekil.1 Araştırma Modeli

Bu kapsamda aşağıdaki hipotezler kurularak araştırma modeli test edilmiştir.

H1: İşletmelerin Pazar Performansı ile;

H1.A : Ürün Stratejileri arasında pozitif bir ilişki vardır.

H1.B : Dağıtım Stratejileri arasında pozitif bir ilişki vardır.

H1.C : Tutundurma Stratejileri arasında pozitif bir ilişki vardır.

H1.D: Fiyatlandırma Stratejileri arasında pozitif bir ilişki vardır.

Bununla birlikte işletme stratejileri iç ve dış çevre koşullarına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu araştırmada iç ve dış çevre özellikleri, pazardaki rekabetçilik, ürün benzersizliği, firmanın ürünle ilgili deneyimi (Cavuşgil ve Zou, 1994), firma büyüklüğü (çalışan sayısı) ve firmanın yıllık satış hacmi (Tan ve Sousa, 2013) olmak üzere literatürde genel kabul gören 5 faktör ile değerlendirilmektedir. Buna bağlı olarak çalışma kapsamında pazarlama stratejileri ile çevre faktörleri arasında geliştirilen hipotezler şu şekildedir:

H2: İşletmelerin uyguladıkları Ürün Stratejileri ile;

H2.A : Ürün benzersizliği arasında pozitif bir ilişki vardır.

H2.B : Pazardaki Rekabetçilik arasında pozitif bir ilişki vardır.

H2.C : Firmanın Ürünle İlgili Deneyimi arasında pozitif bir ilişki vardır.

H2.D : Firma Büyüklüğü arasında pozitif bir ilişki vardır.

H2.E : Firmanın Yıllık Satış Hacmi arasında pozitif bir ilişki vardır.

H3: İşletmelerin uyguladıkları Tutundurma Stratejileri ile;

H3.A : Ürün benzersizliği arasında pozitif bir ilişki vardır.

H3.B : Pazardaki Rekabetçilik arasında pozitif bir ilişki vardır.

H3.C : Firmanın Ürünle İlgili Deneyimi arasında pozitif bir ilişki vardır.

H3.D : Firma Büyüklüğü arasında pozitif bir ilişki vardır.

H3.E : Firmanın Yıllık Satış Hacmi arasında pozitif bir ilişki vardır.

H4: İşletmelerin uyguladıkları Dağıtım Stratejileri ile;

H4.A : Ürün benzersizliği arasında pozitif bir ilişki vardır.

H4.B : Pazardaki Rekabetçilik arasında pozitif bir ilişki vardır.

H4.C : Firmanın Ürünle İlgili Deneyimi arasında pozitif bir ilişki vardır.

H4.D : Firma Büyüklüğü arasında pozitif bir ilişki vardır.

H4.E : Firmanın Yıllık Satış Hacmi arasında pozitif bir ilişki vardır.

H5: İşletmelerin uyguladıkları Fiyatlandırma Stratejileri ile;

H5.A : Ürün benzersizliği arasında pozitif bir ilişki vardır.

H5.B : Pazardaki Rekabetçilik arasında pozitif bir ilişki vardır.

H5.C : Firmanın Ürünle İlgili Deneyimi arasında pozitif bir ilişki vardır.

H5.D : Firma Büyüklüğü arasında pozitif bir ilişki vardır.

H5.E : Firmanın Yıllık Satış Hacmi arasında pozitif bir ilişki vardır.

Özellikle geçtiğimiz son 10 yıl dikkate alındığında bilişim sektörünün dünyada ve Türkiye’de ekonominin lokomotif sektörlerinden birisi olduğu görülmektedir. Bu sektörde yatırım yapan işletme sayısının hızla artması nedeniyle işletmeler arasında yükselen yoğun bir rekabet söz konusudur. Uygulanacak araştırmadan elde edilen bulgularla, yoğun rekabetin yaşandığı bilişim sektöründe “Hangi iç ve dış çevre şartlarında hangi pazarlama stratejileri kullanılmalıdır? ve Pazarlama stratejileri pazar performansını nasıl etkiler?” sorularının araştırılması amaçlanmıştır.

Bu araştırmada bilişim sektöründe faaliyet gösteren işletmeler üzerinde anket yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Anket; işletmelerin iç-dış çevre özelliklerini ölçen 5 soru, uyguladıkları pazarlama stratejilerini ölçen 27 soru, pazardaki durumlarını ölçen 9 soru ile işletmelerin ve ankete katılan bireylerin demografik özelliklerini ölçen 10 soru olmak üzere toplam 4 bölüm ve 51 sorudan oluşmaktadır. Literatürde genel kabul gören ölçekler kullanılarak oluşturulan anketteki sorulardan ilk 5’i Cavusgil ve Zou’dan (1994); 6-41 arasındaki ölçek soruları ise Chari et al., (2012) çalışmasındaki ölçeklerden uyarlanmıştır.

Anket çalışması işletmelerde satış, pazarlama, iş geliştirme ve yönetim bölümlerindeki çalışanlara uygulanmıştır. Araştırma örneklemini, İstanbul genelinden tesadüfi olarak seçilen 500 KOBİ ölçeğindeki ulusal ve uluslararası bilişim firması ile oluşturulmuştur. Araştırmaya 237 farklı firma olumlu geri dönüş yaparak katkıda bulunmuştur. Anket çalışması yapılırken, sorularla ilgili detaylı açıklamalarda bulunulmuştur.

5. ANALİZ VE SONUÇLAR

Analiz kapsamında öncelikle hipotezleri test etmek için parametrik mi yoksa parametrik olmayan testler mi kullanılacağını belirlenmiştir. Verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığı, Shapiro-Wilk W testi ve tek örneklem Kolmogorov Smirnov testi kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında kullanılan 5 ölçeğe yönelik analiz sonuçları Tablo.1’de görülmektedir.

Tablo.1 Normallik Testi Sonuçları

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	İstatistik	df(sd)	Sig.(p)	İstatistik	df(sd)	Sig.(p)
Ürün Stratejileri Ölçeği	,083	237	,000	,949	237	,000
Dağıtım Stratejileri Ölçeği	,138	237	,000	,888	237	,000
Tutundurma Stratejileri Ölçeği	,175	237	,000	,920	237	,000
Fiyatlandırma Stratejileri Ölçeği	,104	237	,000	,974	237	,000
Pazar Performansı Ölçeği	,132	237	,000	,959	237	,000

Yapılan Shapiro-Wilk normallik testi sonucuna göre ölçeklerin hiçbiri normal dağılım varsayımını sağlamamaktadır (p değeri 0.05'ten küçüktür). Ulaşılan bu sonuca bağlı olarak ölçek puanları ile ilgili hipotezlerin test edilmesinde parametrik olmayan Spearman Korelasyon testi ve Kruskal-Wallis H testi kullanılmasına karar verilmiştir.

Ölçeğin yapı geçerliğinin belirlenmesi amacıyla açıklayıcı faktör analizi (AFA), güvenilirliğinin belirlenmesi amacıyla Cronbach's alfa güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır. Fakat faktör analizi uygulanmadan önce ölçeklerin faktör analizine uygun olup olmadığı test edilmiştir. Bu amaçla KMO ve Bartlett testi yapılmıştır.

Bu kapsamda KMO testi ölçüm sonucunun 0.50 ve daha üstü (0.50'den düşük çıkması halinde faktör analizine devam edilmez), Bartlett küresellik testi sonucunun da istatistiksel olarak anlamlı olması gerekmektedir. Anlamlılık değeri, 0.05'ten küçük ise verilerin çok değişkenli normal dağılıma uygun olduğu kabul edilerek analize devam edilebilirken anlamlılık değeri 0.05'ten büyük ise faktör analizi yapılamamaktadır.

Ürün stratejileri ölçeği için, KMO testi sonucu 0.871, Bartlett küresellik testi de ($p<0.01$) anlamlı bulunmuştur. Buna göre, değişkenler arasında yüksek düzeyde korelasyonlar bulunmaktadır ve veri seti faktör analizi için uygundur. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda ürün stratejileri ölçeğinin 1 faktörden oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu faktör toplam varyansın %51,193'ünü açıklamaktadır. Ölçeğin güvenilirliğini tespit etmek amacıyla Cronbach's Alfa güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Yapılan istatistiklere göre ölçeğin güvenilirlik katsayısı 0.859 olarak hesaplanmıştır.

Tutundurma Stratejileri ölçeğinin KMO testi sonucu 0.915, Bartlett küresellik testi de ($p<0.01$) anlamlı bulunmuştur. Buna göre, değişkenler arasında yüksek düzeyde korelasyonlar bulunmaktadır ve veri seti faktör analizi için uygundur. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğinin 1 faktörden oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu faktör toplam varyansın %94,396'sını açıklamaktadır. Ölçeğin güvenilirliğini tespit etmek amacıyla Cronbach's Alfa güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Yapılan istatistiklere göre ölçeğin güvenilirlik katsayısı 0.990 olarak hesaplanmıştır.

Dağıtım Stratejileri ölçeğinin KMO testi sonucu 0.820, Bartlett küresellik testi de ($p<0.01$) anlamlı bulunmuştur. Buna göre, değişkenler arasında yüksek düzeyde korelasyonlar bulunmaktadır ve veri seti faktör analizi için uygundur. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğinin 1 faktörden oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu faktör toplam varyansın %61,382'sini açıklamaktadır. Ölçeğin güvenilirliğini tespit etmek amacıyla Cronbach's Alfa güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Yapılan istatistiklere göre ölçeğin güvenilirlik katsayısı 0.868 olarak hesaplanmıştır.

Fiyatlandırma Stratejileri ölçeğinin KMO testi sonucu 0.610, Bartlett küresellik testi de ($p < 0.01$) anlamlı bulunmuştur. Buna göre, değişkenler arasında yüksek düzeyde korelasyonlar bulunmaktadır ve veri seti faktör analizi için uygundur. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin 1 faktörden oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu faktör toplam varyansın % 40,012'sini açıklamaktadır. Ölçeğin güvenilirliğini tespit etmek amacıyla Cronbach's Alfa güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Yapılan istatistiklere göre ölçeğin güvenilirlik katsayısı 0.724 olarak hesaplanmıştır.

Pazar Performansı ölçeğinin KMO testi sonucu 0.725, Bartlett küresellik testi de ($p < 0.01$) anlamlı bulunmuştur. Buna göre, değişkenler arasında yüksek düzeyde korelasyonlar bulunmaktadır ve veri seti faktör analizi için uygundur. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin 3 faktörden oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu faktör toplam varyansın %85,585'ini açıklamaktadır. Ölçeğin güvenilirliğini tespit etmek amacıyla Cronbach's Alfa güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Yapılan istatistiklere göre Pazar Performansı Ölçeğinin 1.faktörünün güvenilirlik katsayısı 0,933, 2.faktörünün güvenilirlik katsayısı 0,912, 3.faktörünün güvenilirlik katsayısı 0,834 ve ölçeğin genelinin güvenilirlik katsayısı 0.887 olarak hesaplanmıştır. Araştırma kapsamındaki ölçeklerin güvenilirlik katsayıları Tablo.2'de gösterilmektedir.

Tablo.2 Ölçeklerin Güvenilirlik Analizleri

Ölçek Adı	Madde Sayısı	Cronbach's Alpha
Ürün Stratejileri	9	,859
Tutundurma Stratejileri	7	,990
Dağıtım Stratejileri	6	,868
Fiyatlandırma Stratejileri	5	,724
Pazar Performansı	9	,887
Pazar Performansı Faktör 1	5	,933
Pazar Performansı Faktör 2	2	,912
Pazar Performansı Faktör 3	2	,834

Araştırma kapsamında geliştirilen hipotezlerin test edilmesine yönelik olarak birinci aşamada pazar performansı ölçeğiyle pazarlama stratejileri ölçekleri arasındaki ilişkiyi belirleme amacıyla uygulanan parametrik olmayan Spearman Korelasyon testi sonuçları Tablo.3'de gösterilmektedir.

Tablo.3 Pazar Performansı ölçeğiyle Pazarlama Stratejileri İlişkisi

		Pazar Performansı Ölçeği
Ürün Stratejileri Ölçeği	<i>r</i>	,405**
	<i>p</i>	,000
	<i>n</i>	237
Dağıtım Stratejileri Ölçeği	<i>r</i>	,493**
	<i>p</i>	,000
	<i>n</i>	237
Tutundurma Stratejileri Ölçeği	<i>r</i>	,827**
	<i>p</i>	,000
	<i>n</i>	237
Fiyatlandırma Stratejileri Ölçeği	<i>r</i>	,396**
	<i>p</i>	,000
	<i>n</i>	237

Analiz sonuçlarına göre pazar performansı ile 4 farklı değişkende değerlendirilen pazarlama stratejileri arasında pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır ve H1 tüm alt hipotezleri ile kabul edilmiştir. Buna göre;

•Ürün stratejileri ölçek puanı arttıkça pazar performansı ölçek puanı da artış göstermektedir. İşletmeler ne kadar çok ürün stratejisi uygulama eğilimi gösterirse, pazar performansları da o kadar artmaktadır.

•Dağıtım stratejileri ölçek puanı arttıkça pazar performansı ölçek puanı da artış göstermektedir. İşletmeler ne kadar çok dağıtım stratejisi uygulama eğilimi gösterirse, pazar performansları da o kadar artmaktadır.

•Tutundurma stratejileri ölçek puanı arttıkça pazar performansı ölçek puanı da artış göstermektedir. İşletmeler ne kadar çok tutundurma stratejisi uygulama eğilimi gösterirse, pazar performansları da o kadar artmaktadır. Tutundurma Stratejilerinin kullanımı Dağıtım, Ürün ve Fiyatlandırma stratejilerine oranla Pazar Performansını arttırmada çok daha büyük bir etkiye sahiptir.

•Fiyat stratejileri ölçek puanı arttıkça pazar performansı ölçek puanı da artış göstermektedir. İşletmeler ne kadar çok fiyatlandırma stratejisi uygulama eğilimi gösterirse, Pazar performansları da o kadar artmaktadır.

İkinci aşama analizlerde ise çevre özelliklerini açıklayan beş bağımsız değişken ile pazarlama stratejileri arasındaki ilişki için Kruskal Wallis H Karşılaştırma Analizi Testi uygulanmış sonuçlar Tablo.4’de gösterilmiştir. Analiz kapsamında çevre özellikleri (ürün benzersizliği, pazardaki rekabetçilik, firmanın ürünle ilgili deneyimi, firmanın büyüklüğü ve firmanın yıllık satış hacmi) ile pazarlama stratejileri (ürün stratejileri, tutundurma stratejileri, dağıtım stratejileri ve fiyatlandırma stratejileri) arasındaki ilişki istatistiksel olarak test edilmiştir. Analiz sonuçlarına bağlı olarak H2, H3, H4 ve H5 tüm alt hipotezleri kabul edilmiştir.

Tablo 4 Çevre Özellikleri ve Pazarlama Stratejileri İlişkisi

Ürün Stratejileri		
Ürün Benzersizliği	12,462	,014
Pazardaki Rekabetçilik	24,731	,000
Firmanın Ürünle İlgili Deneyimi	87,047	,000
Firmanın Büyüklüğü	106,022	,000
Firmanın Yıllık Satış Hacmi	105,077	,000
Tutundurma Stratejileri		
Ürün Benzersizliği	21,052	,000
Pazardaki Rekabetçilik	24,965	,000
Firmanın Ürünle İlgili Deneyimi	63,018	,000
Firmanın Büyüklüğü	30,538	,000
Firmanın Yıllık Satış Hacmi	23,138	,000
Dağıtım Stratejileri		
Ürün Benzersizliği	19,031	,001
Pazardaki Rekabetçilik	8,140	,000
Firmanın Ürünle İlgili Deneyimi	56,057	,000
Firmanın Büyüklüğü	38,327	,000
Firmanın Yıllık Satış Hacmi	26,581	,000
Fiyatlandırma Stratejileri		
Ürün Benzersizliği	22,035	,000
Pazardaki Rekabetçilik	31,513	,000
Firmanın Ürünle İlgili Deneyimi	79,494	,000
Firmanın Büyüklüğü	118,341	,000
Firmanın Yıllık Satış Hacmi	114,926	,000

Bu çalışma kapsamında, yoğun rekabetin yaşandığı bilişim sektörü ve sektörde uygulanan pazarlama stratejileri incelenmiştir. Tüketiciler tarafından tercih edilmek ve rekabet üstünlüğünü sağlamak, bilişim sektöründeki tüm firmaların ortak amacını teşkil etmektedir ki pazarlama stratejilerinin etkin uygulanması bu noktada büyük önem taşımaktadır.

Teknolojik gelişmelerin dinamikliğine bağlı olarak değişen tüketici beklentileri karşısında bilişim sektöründeki işletmelerin geliştirdikleri pazarlama stratejilerinde iç ve dış çevre şartları belirleyici rol oynamaktadır. Bu noktada araştırma kapsamında beş alt faktörde tanımlanan çevre özellikleri ile pazarlama stratejileri ilişkisi, pazar performansına etkisi bağlamında ampirik olarak analiz edilmiştir. Çalışma bulguları değerlendirildiğinde; işletmelerin pazarlama stratejileri ile çevre özellikleri arasında pozitif ilişkiler bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir ifadeyle pazarlama stratejilerinin kullanım etkinliklerinin çevre özelliklerine bağlı olarak farklılık gösterdiği görülmüştür.

Daha spesifik olarak bilişim sektöründeki işletmelerin ürünleri rakiplerinkine ne kadar benziyorsa o kadar çok ürün stratejisi geliştirme eğiliminde olmaktadır. Ayrıca, işletmeler ürün stratejilerine ne kadar çok başvuruyorsa o kadar farklı (benzemez/emsalsiz) ürünler ortaya koyabilmektedirler (H2.A). Ayrıca, rekabetin yoğun olarak yaşandığı pazarlardaki işletmeler, rekabette ayakta kalabilmek için mümkün olduğunca çok ürün stratejilerine başvurma eğilimindedirler (H2.B). Bu işletmelerden, ekonomik olarak daha büyük ve ürünle/hizmetle ilgili tecrübesi yüksek olanlarda, ürün stratejisi geliştirme eğilimi daha fazla ön plana çıkmaktadır (H2.C , H2.D , H2.E).

Diğer taraftan işletmelerin ürün ve hizmetleri rakiplerine ne kadar çok benziyorsa, o kadar etkin tutundurma ve dağıtım stratejisi uygulamaya ihtiyaç duymaktadırlar (H3.A, H4.A). Bu anlamda işletmelerin uyguladıkları tutundurma ve dağıtım stratejileri, pazardaki hâkimiyetlerini yükseltip rekabetçiliği de bu oranda azaltabilmektedir (H3.B, H4.B). Bunun yanında tutundurma ve dağıtım stratejilerini daha sık kullanan işletmeler, ürettiği ürünle/hizmetle tecrübesi oldukça fazla ve yıllık satış hacmi yüksek olan büyük işletmelerdir (H3.C , H3.D ; H4.C, H4.D). Bu tür büyük işletmeler yüksek bütçeye ve geniş yelpazede ürüne sahip olduklarından tutundurma ve dağıtım faaliyetlerini etkin bir şekilde gerçekleştirebilmektedirler (H3.E, H4.E).

Özellikle bilişim sektörü gibi fiyatlandırmanın pek çok değişken faktörden oluştuğu bir alanda, teknolojik bilginin değerinin yönetilmesini teşkil eden fiyatlandırma stratejileri, işletmelerin hem pazardaki konumlarını güçlendirmeleri hem de sürdürülebilir ekonomik modele sahip olmaları için büyük önem taşımaktadır (H5.B). Bu noktada da büyük işletmelerin fiyatlandırma stratejilerini gerek sahip oldukları ekonomik güç ile gerekse de bilgi ve deneyimleri ile daha etkin bir şekilde uygulayabildikleri görülmüştür

(H5.C, H5.D, H5.E). Öte yandan rakiplerinden farklı ve yenilikçiliği yüksek ürün/hizmetleri geliştiren işletmelerin de fiyatlandırma stratejilerini olumlu bir şekilde kullanabildikleri sonucuna ulaşılmıştır (H5.A). Dolayısıyla orta-küçük ve pazar deneyimi yüksek olmayan işletmelerin yenilikçi ve benzersiz ürünlerin gelişimi üzerine odaklanmaları daha yüksek değer sağlama potansiyeline sahiptir.

6. TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Çalışma sonuçları, bilişim sektöründeki firmalarda ürün, tutundurma, dağıtım, fiyatlandırma stratejileri ile pazar performansı arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. İşletmeler pazarlama stratejilerini etkin kullanmaları sonucu pazar performanslarını da yükseltme şansına sahip olabileceklerdir. Bu anlamda, bilişim sektöründe faaliyet gösteren işletmeler, iç ve dış çevre özelliklerini dikkate alarak kendilerine uygun pazarlama stratejilerini doğru analiz etmeli, bu analizler doğrultusunda ürün, dağıtım, fiyatlandırma ve tutundurma stratejileri geliştirmelidir. Çalışma bulgularının da ortaya koyduğu gibi uygun stratejinin belirlenmesinde işletmenin pazardaki ve/veya ürüne yönelik deneyimi, ekonomik gücü ve yenilikçilik potansiyeli belirleyici rol oynamaktadır.

Bu anlamda hedef müşteri kitlesinin ihtiyaçlarının doğru tespit edilip, bu ihtiyaçlar doğrultusunda ürün ve hizmetin özellikleri geliştirilmesi de önem kazanmaktadır. Tasarlanan yenilikçi ürün, müşteri istek ve ihtiyaçlarını karşılamanın yanında muadil alternatiflere göre fiyat açısından da avantajlı olmalıdır. Bu nedenle hem müşteri istek ve ihtiyaçlarının karşılanması hem de daha cazip fiyatlandırma yapılabilmesinin yolu doğru ürün ve fiyatlandırma stratejilerini doğru konumlandırma ve etkin uygulama ile sağlanabilecektir. Rekabetin yoğun olarak yaşandığı bilişim sektöründe rekabet üstünlüğüne ulaşmak, üretilen ürünlerin doğru kişilere, doğru şekilde ve doğru zamanda tanıtılmasıyla ve iletilmesiyle mümkündür. Bunun yolu da yine doğru tutundurma ve dağıtım stratejilerine önem vermekten geçmektedir.

Sektörde bu doğruları bulacak, fırsatları tespit edecek ve yönlendirecek olanlar her büyüklükteki işletme düzeyinde, pazarlama, satış, iş geliştirme ve yönetim çalışanlarıdır. Bu profesyonellerin, sektöre şekil verebilecek bilgi ve beceriye sahip olabilmeleri için kendilerini geliştirmeleri, kişisel gelişimlerine gereken önemi vermeleri gerekir. Yine bu profesyoneller; ürün, fiyatlandırma, dağıtım ve tutundurma stratejilerinden hangilerine yoğunlaşmaları konusunda doğru kararı verebilmek için işletmelerinin iç ve dış çevre özelliklerini mutlaka göz önünde bulundurmalı, müşteri ihtiyaç ve beklentilerini iyi tahlil etmeli ve rakiplerini iyi analiz etmelidirler.

KAYNAKÇA

American Marketing Association, (2004), <http://www.marketingpower.com/AboutAMA/Pages/Definition-ofMarketing.aspx>, (Erişim Tarihi: 03/12/2015).

Bilişim Dergisi, (2013), <http://www.bilisimdergisi.org/pdfindir/s150/pdf/66-69.pdf>, (Erişim Tarihi: 02.01.2015).

Cavusgil, S. T., ve Zou, S (1994), "Marketing strategy-performance relationship: an investigation of the empirical link in export market ventures", *The Journal of Marketing*, 58(1), 1-21.

Chari, S., Katsikeas, C.S., Balabanis, G., ve Robson, M.J (2012), "Emergent Marketing Strategies and Performance: The Effects of Market Uncertainty and Strategic Feedback Systems", *British Journal of Management*, 25(2), 145-165.

Deloitte, (2012), http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Turkey/Local%20Assets/Documents/turkey_tr_yasedsaglik_101212.pdf (Erişim Tarihi: 25/12/2014).

El-Ansary, A.I. (2006), "Marketing strategy: taxonomy and frameworks", *European Business Review*, 18(4), 266-293.

Financial Times, (2013), <http://www.ft.com/intl/cms/5e951442-3037-11e3-9ecc-00144feab7de.pdf>, (Erişim Tarihi: 01/10/2014).

Kobiefor, (2013), <http://www.kobi-efor.com.tr/bilisim/bilisim-sektoru-2013-h1773.html>, (Erişim Tarihi: 03/01/2015).

Kotler, P. (2011), "Reinventing marketing to manage the environmental imperative", *Journal of Marketing*, 75(4), 132-135.

Lumpkin, G.T., ve Dess, G.G. (1995), "Simplicity as a strategy-making process: The effects of stage of organizational development and environment on performance", *Academy of Management Journal*, 38(5), 1386-1407.

Olson, E.M., Slater, S.F., ve Hult, G.T.M. (2005), "The performance implications of fit among business strategy, marketing organization structure, and strategic behavior", *Journal of Marketing*, 69(3), 49-65.

Polonsky, M. J. (1999), "The incorporation of an interactive external environment: an extended model of marketing relationships", *Journal of Strategic Marketing*, 7(1), 41-55.

Slater, S. F., Hult, G.T.M., ve Olson, E.M.(2010), "Factors influencing the relative importance of marketing strategy creativity and marketing strategy implementation effectiveness", *Industrial Marketing Management*, 39(4), 551-559.

Tan, Q., and Sousa, C.M. (2013), "International Marketing Standardization", *Management International Review*, 53(5), 711-739.

Thorpe, E.R., ve Morgan, R E. (2007), "In pursuit of the "ideal approach" to successful marketing strategy implementation", *European Journal of Marketing*, 41(5/6), 659-677.

Varadarajan, R.(2010), "Strategic marketing and marketing strategy: domain, definition, fundamental issues and foundational premises", *Journal of the Academy of Marketing Science*, 38(2), 119-140.

Walsh, M. F., ve Lipinski, J (2009), "The role of the marketing function in small and medium sized enterprises", *Journal of small business and enterprise development*, 16(4), 569-585.

IMMIGRATION DISCOURSES IN THE CZECH REPUBLIC FROM THE PERSPECTIVE OF THE CURRENT REFUGEE CRISIS^{*}

MARCEL MEČIAR¹

ABSTRACT

The article presents the results of a preliminary analysis focused on immigration discourses in Czech social media (including selected on-line daily newspapers). The aim of the research was to provide a sociological understanding of the attitudes of the Czechs to the current refugee crisis and to explore the ways how various forms of public opinions have been articulated by Czech social media. Therefore, the text does not deal directly with analysis of immigration policies but with discourses surrounding, producing and forming the current events. The author argues that, at a high level of generalization, it is feasible to analytically distinguish three media/public discourses in the Czech debate on immigration: dominant anti-immigrant discourse, defensive pro-immigrant discourse, and rational-expert discourse.

Keywords: immigration, discourse, media, Czech Republic

GÖÇMEN KRİZİ BAKIŞ AÇISINDAN ÇEK CUMHURİYETİ'NDEKİ GÖÇMENLİK SÖYLEMLERİ

ÖZ

Makale, Çek sosyal mediasındaki (seçilmiş çevirim içi günlük gazeteler de dahil edilmiştir) göç söylemlerine odaklanarak, bunların ön çözümlerinin sonuçlarını sunmaktadır. Araştırmanın amacı, Çeklerin güncel sığınmacı krizlerine karşı tutumlarına sosyolojik bir anlayış sunmak ve çelişti kamu görüşü biçimlerinin Çek sosyal medyası tarafından nasıl tutarlı bir şekilde ifade edildiğinin yollarını araştırmaktır. Böylece, metin doğrudan göç politikalarının çözümlenmeleriyle ilgilenmemekte ancak, güncel olayları kapsayan, üreten ve şekillendiren söylemleri ele almaktadır. Yazar, yüksek seviyede bir genellemede, Çek göç tartışmalarında üç medya/toplum söylemini analitik olarak ayırt etmenin uygun olacağı fikrini savunmaktadır: dominant göç karşıtı söylem, göçü savunan söylem ve rasyonel-uzman söylemi.

Anahtar Kelimeler: göçmenlik, söylem, medya, Çek Cumhuriyeti

1. Introduction

The current refugee crisis raised the importance of debates about immigration and the future of Europe and the Czech Republic which has partially divided the Czech public opinion into separate camps and with an essential "contribution" of mainstream media caused an outburst of moral panic and anti-refugee hysteria. The gradual emergence and steady rise of anti-immigrant attitudes, social movements and even political parties across Europe have been apparent over the last two decades. The anti-immigrant propaganda, accompanied by a visible wave of Islamophobia, has gained its momentum during the last two years in connection with the refugee crisis. Media representations of asylum seekers coming as refugees from conflict zones or deteriorating states of the Near East, the Middle East and some African countries became a central issue during 2015 amidst claims that Europe was at risk of a biggest flood of refugees since WWII. Theoretical background of the study is anchored in discourse theory and analysis which emphasizes the practical ways of analyzing texts and enables identification of differential nuances among discourses on the hotly-debated issue of immigration in this mostly monocultural country with a small immigrant population.

2. Analyzing discourse in theory

Theoretical background of the present study mainly draws on the research conducted by the scholars like Norman Fairclough (1995), Teun Adrianus van Dijk (1995, 2002) and Ruth Wodak (Reisigl & Wodak 2009) who skillfully employ several different approaches, in order to critically analyze the written language, which are known by an umbrella term Critical Discourse Analysis (CDA).

Discourse in general is a discussion - usually of a certain topic. "The notion of 'discourse' refers to groups of statements which structure the way something is thought about, and the way we act on the basis of that thinking" (Riaño & Wastl-Walter 2006). This therefore means that use of the term discourse always refers to an adequate form of language and knowledge. French philosopher Michel Foucault (1972) went in this direction of contemplating the term discourse when he was trying to solve the question of production of knowledge through language. Within the frame of "shift from language to discourse", he considered discourse to be a group of statements and modes of speech which offer a defined range of language means for discussion of a certain topic, wherein the manner of representation of certain knowledge of the topic at the given historical moment is important. Foucault implied a relation between social action and discourse when he stated that all social practices involve meaning and that this meaning influences and forms what we do. Discourse produces objects of knowledge, with nothing meaningful (carrying meaning) existing outside discourse - e.g. things as mere physical objects do not carry meaning - they only do so within discourse (Foucault 1972). Discourse produces knowledge, things themselves do not, including subjects who exist

meaningfully only within discourse that involves them (Hall 2001).

The meaning of the term discourse shall be more clearly illustrated on a concrete example of elements of study of discourse (namely, the example of the contemporary discourse of immigration in Europe):

1.) There are statements on "the immigration question", "the Fort Europe", which provide us with certain knowledge about this "thing" – the object of knowledge.

2.) There are certain rules which prescribe certain modes of speaking about this topic and exclude other ones. The rules determine what is "pronounceable" or "thinkable" of these objects of knowledge at a given moment in history. Rules can be variable, former taboos may be broken. Unpronounceability of certain taboo issues or unpopular statements happens to be influenced by a different discourse of the so-called political correctness although this barrier seems to have been breached lately by a discourse against the political correctness (see speeches of Donald Trump, the US presidential candidate, or the president of the Czech Republic Miloš Zeman). On the part of immigrants, certain statements are not heard often (according to Teun A. van Dijk (2002) "silence" or "omission" concerning certain things is also meaningful) with respect to the fact that they were originally intended to be a sort of reserve forces for the labor market of advanced European countries (France, Germany in the 1960s and the 1970s) or - as Stephen Castles (2000) pointedly puts it - they have served as "the industrial reserve army" (this being a discursive statement itself).

3.) Subjects who personify/embody the discourse ("immigrant", "refugee") have certain features ascribed to them which we expect them to be carriers of - these are once again a means of expression of the way the relevant knowledge was formed at the time. For example, negative definition of the "immigrant" subject in the context of discussion (discourse) somewhere in a restaurant - "they can't speak our language properly and take our jobs from us."

4.) We can see the way how this system of representation of knowledge (discourse) is influenced by power which gives meaning to the embodiment of the "truth" about it.

5.) Social practices within existing institutions serving for dealing with subjects can also be studied.

6.) It is important not to forget about the awareness of social change, that is, the realization that at a point later in history a different competing discourse will emerge to replace the previous one - a new view of the "immigration question".

2.1. A note on methodology

Quantitative opinion polls are able to express how many people from which demographic category answered what or which options they had chosen in a battery of prepared questions. Media (content) analysis tells us about what topics or issues are covered with what intensity or significance in the given

medium. On the other hand, Critical Discourse Analysis is mainly focused on the question how an issue is discussed and how it is being talked about.

The preparation and gathering of data for a dataset, or a corpus (building), has started informally while reading the Internet news and saving the news articles and the comments below them in early spring 2015. The data were collected between May, 2015 and February, 2016 and cannot be considered comprehensive but selective. Since the beginning, the data corpus have been 'naturally' growing into a shape to comprise textual data that appeared on the Internet in Czech language in the Czech domain (.cz) and which were dealing with the topics of "immigration", "migrants", "refugee crisis" in Europe.

The very initial interest emerged from a discursive conflict (a clash of opinions including personal verbal assaults) between two independent online dailies – one may say – between the pro- immigration *Britské listy* ('British Papers') and the anti-immigration *Parlamentní listy* ('Parliamentary Papers'), and, as if using the snow-ball technique, the list of online dailies started getting longer and interconnections more complex. An important feature of online dailies (and blogs), since they form a part of the Web 2.0 social media paradigm, is the existence of comment sections below the published articles and therefore good opportunity for a reader to add her/his freshly forged opinion or give feedback to the author (as known from Facebook or YouTube). Moreover, for a researcher these settings open up an arena of discursive textual data because the comments have mostly a form of dialogue (or more correctly of a multilogue, i.e. they are multivocal). The following text contains the results of analysis and more generalized interpretations whereas direct citations were almost excluded to keep the brevity of this article.

3. Immigrant discourses in Czech social media

Similarly like in almost every issue of public concern in media discourse, two basic opinion groups or 'camps' can be distinguished in the debate about immigration represented by pro-immigration and anti-immigration discourses. The pro-immigration discourse can be seen as a response to the dominant populist anti-immigration discourse which has been effectively silencing the former. This inadequate representation of the pro-immigrant discourse leads to a conviction of some authors (Pospěch 2016) that the existence of two radical camps within the refugee debate is a myth. Czech sociologist Pavel Pospěch argues that while the anti-immigrant discourse represented by "radical nationalist" has prevailed over the "radical multiculturalist" camp in the public debate, the Czech media have kept on reproducing this myth. He compares it to the so-called Balkan discourse.

Danish political scientist and discursive analyst Lene Hansen (2006) explains the Balkan discourse in her study about the Bosnian War in the 1990s and identifies it with the representation repeatedly depicted by the Western media in that period that can be exemplified by an utterance like "someone is fighting in the Balkans again" and "there are no heroes or villains in this conflict." This kind of media discourse worked as a mechanism for avoiding any responsibility of the West, but after the hard evidence about ethnic cleansing and concentration camps appeared, the media had to leave the simplifying Balkan discourse about few warring nations who were just about to "sort out" some old conflict. Pavel Pospěch thinks that similar "Balkan discourse" about two camps with radically opposite opinions has been built by the Czech media in the period of the refugee crisis to foster its own image of providing a balanced coverage and reporting about current events. However, the sociologist is afraid that the situation is, in the time horizon of February 2016, quite different and that the aggression of nationalist extremist has been growing steadily (threats to refugee center workers, an assault against pro-immigration activist). One may ask why.

The problem of the pro-immigration stance is that it has been represented by intellectual elite (scientist, artists) and mostly by open-minded university students, yet by a smaller and rarer group of activists from advocacy non-governmental organizations and with a professional experience in immigration policies. These groups are viewed in the current social atmosphere in the Czech Republic with relatively high suspicion. The creativity of journalists and amateur bloggers spreads quickly among the common populace and becomes a source of labeling in everyday life. The immigration debate, and the discursive standpoints and struggles occurring within it, have brought up several neologisms which, on the one hand, nicely illustrates a Czech sense of humor and on the other hand it presents its rather dark, rude and insensitive dimension. The existence of these new terms that serve to signify the followers of the opposite camps within the framework of the immigration debate also proves survival of the pro-immigration discourse in media.

Thus, the members of the group with a negative stance towards immigration, even against refugees seeking asylum, are labeled within this discursive struggle as "Racists and Xenophobes." In some more polarized cases usually during real-life protests even with more radical signifiers as "Fascists and/or Neo-Nazis", which is in part close to the truth because some people who strongly refuse the acceptance of refugees, or immigrants in general, do so on the ground of racist theories about biological superiority, e. g. members of Workers' Party of Social Justice (Dělnická strana sociální spravedlnosti, DSSS) (Mečiar 2015: 222). Sociologically significant are not the negative attitudes of far-right extremists but their spread amongst the general citizenry and normalization of such oppositional, non-humanist and racist stances. The rest of the question in this discourse seems to be a matter of rhetoric, i. e. giving the same anti-immigrant message

with "politically correct" by covertly xenophobic statements, or "saying it out loud" with overtly racist and ethnic slurs.

The people on the opposite side of this opinion spectrum are considered extremely liberal and regularly accused of being leftists, multiculturalist, and traitors of the Czech nation. The friendliest name given to them by their opponents is the term "Sunny People" (connotation of a non-critical multiculturalist) or "Truth-Lovers" (supporters of Václav Havel and his motto: "Truth and Love will prevail over Lies and Hate.") followed by "Humanists" or "Wannabe Humanists." They are seen as unrealistic potentially dangerous dreamers about a peaceful multicultural society who are not able to see, in the eyes of their opponents, the cruel reality of the present.

In the discussion about two extreme opinions, represented by people who construct two oppositional antagonistic discourses, one may ask "What remains in the middle?" Can these two extremes fade into one another? What has been missing?

The middle-ground, the golden center of any rational debate is the answer to the previous question. As the least interesting for potential reader and the least controversial for journalist to work on this discourse has been underrepresented and rather overlooked in the public debate about immigration and the refugee crisis. The realist/rationalist discourse seems to represent an approach in which the refugee crisis is being considered with "cold head", realist and critical point of view without xenophobic and racist excesses.

The following three subchapters are dedicated to presenting a more detailed description and analysis of the three identified discourses of the current immigrant debate in Czech social media.

3.1. Anti-immigration discourse: from xenophobia to open racism

The opinion nuances within the anti-immigration discourse are quantitatively expressed in the report that is monitoring hate speech in the Czech social media (Zavoral 2015). The author of the report divides the public discourse into three subsections. The first part of debaters in social media (30%) does not have any sense for a detail and does not distinguish between immigrants from Africa and the Near East. The ones in the second section (45%) are able to differentiate between a refugee from a war zone and an economic migrant, although social media analyst Petr Zavoral (2015) critically argues that they might do so only not to be directly labeled as racists. It seems to be the implicit, covert form of racialized discourse. Three quarters of utterances in this discursive formation confirm that these debaters would like to see no foreigners in their country, and in the case of utmost necessity only a war refugee of Christian denomination who arrives with ragged clothes in the first "safe" country and who rather nicely awaits his asylum somewhere in a camp behind barb-wired fences. Only the third, the least represented (25%), part of debaters shows no prejudice or

they seem to be convinced anti-racists. This section of the public debate on immigration has become a source of the discursive formation of the pro-immigration discourse.

The anti-immigration discourse in the Czech Republic carries similar features to debates in other European countries. Sjöberg and Rydin (2008) in their study about discourses of media portrayal of immigrants in Sweden point out the generalizing view of mainstream media that has a great effect on how immigrants are perceived (and how they look at themselves). The media present immigrants as a homogeneous mass that leads to an impression that "immigrants are all the same."

The image of typical refugee consists of the following characteristics: a young man (18-35 years) of Middle-Eastern phenotype looking for fortune and welfare in naïve Europe. The stereotype of a young man knocking on the doors of the European Union caused the never-ending discussion about what the real proportion of men, women, and children has been and what it means to the Europeans, or the Czechs eventually.

The virtually produced and ideal war refugee depicted in the Czech social media should be primarily a woman, a child, or an elderly person. A man in productive age should have a weapon in his hand and struggle for his country (Zavoral 2015). Several questions can be asked in this context. The first question can be posed whether the hypothetical request ("he should fight") can be anthropologically rooted in the Czech auto-stereotype that a man has to fight for his country's freedom like the Czech soldiers who fought against Nazism in the WWII on both the Western and the Eastern front and in the local resistance groups. Without a doubt, all these men (and let us not forget women!) were heroes (heroines), but even in those hard times most of the Czech men stayed at home to take care of their own families. Moreover, in the case of civil war in Syria the second question arises as to which side to fight on, since we are talking about a complicated multilateral conflict.

The following element of the anti-immigrant discourse seems to have emerged out of de-ethnization (of an image) of immigrant. Long before the current refugee crisis, some migration studies scholars (Allievi 2005, Spielhaus 2006) argued that after decades in which immigrants' religion was rather overlooked or considered a private matter, the focus has shifted from ethnic identity of immigrants (e. g. the Turks in Germany) to an emphasis on religious identity. The shift has caused a new process of homogenization of immigrants into the image of Muslims (Mečiar 2014).

The Czech Internet (i.e. social media) saw an eruption of such a "Muslimization" of the refugee debate in the months following January (Charlie Hebdo terrorist attack) and then May 2015 (intensification of a migration flow within the current refugee crisis). The rational element of the discursive event was covered

by a discussion on the relations between religious groups and the secular state and on how far can these groups go in their demands for concessions from side of the state and society. Pavel Barša (Multikulturní centrum Praha 2015), a Czech political scientist, contributes to the discussion about how people who are against the presence of Islam and Muslims on "their" soil are the same people who thought that civil society in the West had already won over the religion in connection to a weakened position of the once-influential Catholic church. He thinks that they are now unpleasantly surprised by the renewal of public presence of religious affairs which they have opportunity to observe in previously or seemingly secularized European societies. Barša explains the phenomenon on an example from France where members of the 1968 generation react in the same irritated manner as the Czechs do. We shall not forget that the roots of the Czech secularized society (59% of atheists) reach deeper than to the Socialist Era of Czechoslovakia (1948-1989) to the beginnings of modernization in the 19th century. The so-called atheization of society (Fiala 2007) does mean that Czechs would not feel a need for spiritual life (Nešpor 2004) they only seem to prefer its non-theistic and non-denominational forms (a strong disbelief in the Catholic Church, respectively religious association and its representatives). What has been just stated may help to understand the negative attitudes of the Czech against any politicization of religious sphere and affairs. For that reason, anti-Islam and, at the same time, anti-immigration social movements similar to Pegida in Germany or the English Defence League in Great Britain (besides regular far-right parties) have emerged also in the Czech Republic (e.g. Czech Defence League (Mrva 2014), Bloc against Islam (Mečiar 2015)).

Besides speculations about the expansion of Islam in Europe, the other elements of the discourse include argumentation that immigration poses a threat to European and national culture(s), the state security, and the safety of women (negative reflection of the so-called Cologne Attacks on New Year's Eve 2015) which leads to criminalization of migrants. However, the official data on crime rate do not support the suspicion of anti-immigration debaters (and of elected politicians in mainstream media) that a crime rate among newcomers is higher than among autochthonous population. But they nonetheless hold the tendency to believe any hoax that appears on the Internet and prefer not to approach the question with critical thinking.

The darkest, one may dare to say neo-totalitarian, aspects of the anti-immigration discourse have been identified in the form dehumanization or reification of refugees and represented by instances of the absolute lack of compassion for the people stricken by the loss of safety and home. The analysis of language used in television reporting of two Czech major TV stations (Tkaczyk, Pospěch & Macek 2015) proves how powerful can be the influence of mainstream media on social media (that is on the representations of what people think when they are hidden under the veil of anonymity sitting behind a laptop).

The dehumanization of refugees in TV coverage has been signified by using metaphors as "the waves of refugees", "masses", "tsunami" (and in speeches of various right-wing politicians even "hordes") which supposed to convey the gravity of situation. In terms of securitization of the migration crisis, military terms as "an invasion", "siege" or "infiltration", further police terms (based on the metaphor of "hunt") as "a capture", "custody" and "security guards" were employed in the television reports. The reification of migrants has been expressed either by referring about them in a passive voice ("they were apprehended by", "they are expected to") or by placing them in a sentence into a position of object and rarely as active agents (subject). In other words, the people are being transformed into things that have to be held, controlled and placed somewhere.

The lack of compassion that has emerged in the Czech social media along overtly racist subtexts is associated with the most negative and nihilistic level of the people ("the Racists") who articulated related utterances within the anti-immigration discourse. The most extreme textual instances contained responses to the news about the loss of human lives (of refugees) – on the Mediterranean Sea or in the Channel Tunnel etc. – that sounded disappointed about the numbers of deceased while wishing for higher casualties. Needless to say that fear and anxiety concerning the future shall not be a justification for such opinions.

This has been an overview of the most striking elements of the anti-immigration discourse which is followed by a brief insight into the pro-immigration discourse.

3.2. Pro-immigration (humane) discourse

Among the positive contributions of the pro-immigration supporters belong the respect for human rights and its defense, and the struggle for the open civil society. Further, they form the critical minority that criticizes even covert forms of xenophobia and racism, and in some cases also filing criminal lawsuit against perpetrators (as hate crimes).

Although these "Sunny People" are described by the greater part of the Czech media – and are thus perceived by other citizens – as naïve humanists or even the traitors of nation, they seem to be the only segment of individuals who have tried to understand the reality of becoming a refugee, have been actively helping them and who see and treat them as just other human being, a person.

The following statement, which pointedly exemplifies the discourse and serves as the critical thorn in the side of many Czechs, comes from a well-known independent Czech journalist and academic Jan Čulík:

In the Czech Republic fervent hatred of refugees has been very widespread, even though very few refugees have actually entered the country. Anti-refugee hysteria is encouraged by politicians, and by the media for political and commercial ends.

(Čulík 2015a)

I must say that I am somehow starting to lose my enthusiasm to spread the good name of Czech society and culture throughout the world when suddenly I find that eighty percent of Czechs are behaving as the worst racist scum. Normalization nihilism and post-communist selfishness sprouted in recent days in a really poisonous, revolting flower.

(Čulík 2015b)

The critical opponents have argued that the pro-immigration supporters (and debaters on social media) make a mistake by accentuating the common human dimension and experience and therefore are not able or willing to see and discuss the potential risks of immigration. Nonetheless, they have formed so far the only barrier against dehumanizing racist discourse both, in virtual (articles, blog contributions, comments) and physical-social reality (protests, volunteering, dialogues and arguments). The *raison d'être* for the pro-immigration discourse is linked to relentless reminding that we have moral responsibility to help those in need because this virtue lies at the base of human civilization.

3.3. Realist-expert discourse

The realist-expert discourse, within the debate about immigration and the current refugee crisis, bears more realistic point of view and is voiced largely, although not exclusively, by a community of experts. It may be summed up by the following statement: "Immigrants have been and will be arriving every day, we have to find a way how to accommodate those who are refugees." The discourse appears to have two genres - the expert genre and the one of laymen. In the beginning of the debate on the refugee crisis, Czech politicians had tried to present themselves as experts, in doing which they mostly failed, and their unpreparedness was revealed in its absurdity. By the time some of them improved their knowledge about this social issue, discussed it with experts on migration and have visited, or claim to have visited, refugee centers.

The expert genre contains mostly explanatory statements, offers more information about immigration, and does not use offensive strategies against opposing opinions. Migrants are treated and spoken of as humans with their own rights and obligations. A clear distinction is made between refugees and economic migrants although in practice it may be sometimes hard and time-consuming to determine an immigrant status correctly and fairly. The economic migrants who are not granted asylum must return, or be returned, to the country of origin, although it is admitted within this discourse that the state does not possess effective mechanisms for their repatriation. In this case, the failure of the state to deport migrant is made a virtue out of necessity by presenting it as an opportunity for selection of suitable candidates for granting residence permit (skilled, educated, culturally close immigrants in the active economic age – "cultural closeness" is quite frequent elements in the Czech debate on immigration).

Rationalization of the immigration debate is constructed by the expert discourse through explanatory statements arguing that the Czech Republic is not main final destination for many migrants and the country does not lie in the main path of the migration flow. In spite of the fact that the current refugee crisis comprises the largest migration movement in Europe since the end of the WWII and the country has received highest number of asylum applications in the last 17 years, the number of migrants who wished to stay in the Czech Republic and who have a chance of being granted asylum is a very small fraction of the whole current immigration in Europe. The big concern is being voiced over the personal safety of employees and volunteers in non-governmental organization that provide legal advice and integration courses to refugees since the overtly negative attitudes of local inhabitants sometimes gain a form of verbal assaults which seems to pose a risk of turning into hostilities of more physical kind.

Laymen (i.e. non-experts who are not dealing with immigration professionally) following the realist stream of the immigration debate usually re/interpret contents of the expert genre. Their positive role rests upon spreading correct information about the issue, and formulation of constructive criticism that is oriented towards searching for solutions within the legal framework of the state.

4. Conclusion

The preliminary analysis attempted to develop a model of three discourses on the immigration debate in the Czech social media and on-line dailies. The author's intention for writing this article was based on the necessity to examine and understand the spread of anti-refugee hysteria and social selfishness in the Czech population which is nurtured by manifest non-scrupulousness of contemporary media. In the search for sensation "that sells" they have failed in fulfilling the role of a watchdog of civil society and have become an essential source of moral panic and irrationality. Rational and critical voices are not as sound as the ones motivated by xenophobia.

REFERENCES

- Allievi, S. (2005). "How The Immigrant Has Become Muslim: Public Debates on Islam in Europe." *Revue Européenne des Migrations Internationales* 21(2): 135-163.
- Castles, S. (2000). *Ethnicity and Globalisation*. London: Sage.
- Čulík, J. (2015a). "Czech public little moved by refugees' plight." *Europe's World*, October 26. Retrieved November 5, 2015 (<http://europesworld.org/2015/10/26/czech-public-little-moved-by-refugees-plaint>).
- Čulík, J. (2015b). "Doznání" [A Confession]. *Britské listy*, June 16. Retrieved July 14, 2015 (<http://blisty.cz/art/77788.html>).
- Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London: Routledge.
- Fiala, P. (2007). *Laboratoř sekularizace. Náboženství a politika v nenáboženské společnosti – český případ* [A Laboratory of Secularization. Religion and Politics in Non-religious Society – The Czech Case]. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Foucault, M. (2002) (1969). *Archeology of Knowledge*. London & New York: Routledge.
- Hall, S.2(001). "Foucault: Power, Knowledge and Discourse." Pp. 72-81 in *Discourse: Theory and Practice*, edited by M. Wetherell, S. Taylor, and S. J. Yates. Thousand Oaks & London: Sage.
- Hansen, L. (2006). *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*. London & New York: Routledge.
- Mečiar, M. (2015) "Contemporary Anti-Islam Populist Movement in the Czech Republic." Pp. 219-223 in *POLITSCI'15 - III. International Political Science Conference Proceedings. Power and Resistance: Current Debates and Historical Background*, edited by A. Uslu and M. Arısan. Istanbul: DAKAM Publishing.

Mečiar, M. (2014). "Immigrant Identity, Social Adaptation and Post-Secular Society in Europe." Pp. 73-93 in *New Multicultural Identities in Europe: Religion and Ethnicity in Secular Societies*, edited by J. Leman, I.

M. Sezgin and E. Toğuşlu. Leuven: Leuven University Press.

Mrva, D. (2014). "Czech Defence League v kontextu antidžihádistského hnutí" [Czech Defence League in the Context of the Counter-Jihad Movement]. *Rexter*, (2):1-19. Retrieved December 8, 2015 (http://caso-pis.rexter.cz/rexter_02_2014.pdf).

Multikulturální centrum Praha. (2015). "Pavel Barša - Nová xenofobie / Nenávisť k muslimům a Židům v současné Evropě" [New Xenophobia / Hate Towards Muslims and Jews in Contemporary Europe]. YouTube Web site. Retrieved November 18, 2015 (<https://www.youtube.com/watch?v=OKeUX3nloIg>).

Nešpor, Z., R. (2004). "Ústřední vývojové trendy současné české religiosity" [The Main Developmental Trends in Contemporary Czech Religiosity]. Pp. 21-37 in *Jaká víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství* [What Faith? Contemporary Czech Religiosity/Spirituality in the Perspective of Qualitative Sociology of Religion], edited by Z. R. Nešpor. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.

Pospěch, P. (2016). "Uprchlíci a mýtus o dvou radikálních táborech" [Refugees and the myth about two radical camps]. *Hospodářské noviny*, February 9. Retrieved February 23, 2016 (<http://nazory.ihned.cz/komentare/c1-65156070-uprchlici-a-mytus-o-dvou-radikalnich-taborech>).

Reisigl, M., Wodak, R.(2009). "The discourse-historical approach (DHA)." Pp. 87-121 in *Methods for Critical Discourse Analysis*, edited by R. Wodak and M. Meyer. London: Sage.

Riaño, Y., Wastl-Walter D. (2006). "Immigration Policies, State Discourses on Foreigners and the Politics of Identity in Switzerland." *Environment and Planning A*, 38 (9): 1693-1713.

Sjöberg, U., Rydin, I. (2008). Discourses on media portrayals of immigrants and the homeland. Presented at ECREA's 2nd European Communication Conference, 25-28 November, Barcelona, Spain. Retrieved

February 20, 2016 (http://www.media-anthropology.net/sjoeberg_rydin_media_portrayals.pdf).

Spielhaus, R. (2006). "Religion and Identity: How Germany's Foreigners Have Become Muslims." *Internationale Politik: Transatlantic Edition*, 8(2): 17-23.

Tkaczyk, M. et al (2015). *Analýza mediálního pokrytí uprchlické krize (výzkumná zpráva)* [An Analysis of Media Coverage of the Refugee Crisis (Research Report)]. Brno: Masarykova univerzita.

van Dijk, T.A. (1995). "Discourse analysis as ideology analysis." Pp. 17-33 in *Language and Peace*, edited by C. Schäffner and A. Wenden. Aldershot: Dartmouth Publishing.

van Dijk, T. A. (2002). "Political discourse and Ideology." Pp. 15-34 in *Anàlisi Del Discurs Polític*, edited by Clara Ubaldina Lorda and Montserrat Ribas. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. IULA.

Zavoral, P. (2015). "Analýza: Valí se na nás hordy" [An Analysis: Hordes are coming right for us]. *HateFree Culture*, July 29. Retrieved February 24, 2016 (<http://www.hatefree.cz/blo/analyzy/1049-analyza-verbez>).

ULUSLARARASI EŞYA TAŞIMA KONVANSİYONLARININ TEMEL HÜKÜMLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ *

Hakan EMANET¹

ÖZ

Uluslararası ticaretin başlangıç noktası, malların farklı ülkeler arasında yer değiştirmesidir. Bu yer değiştirme işlemleri uluslararası taşımacılığın temel faaliyet alanıdır. Uluslararası taşımacılık ise karayolu, denizyolu, havayolu, demiryolu ve boru hattı taşımacılığı veya bunların karmasından oluşan çoklu taşımacılık ile gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmada; öncelikle karayolu, denizyolu, demiryolu ve havayolu taşımacılığını düzenleyen dört farklı uluslararası konvansiyon ortaya konulacaktır. Bu konvansiyonların orijinal İngilizce ve Türkçe metinleri temel alınarak bazı hükümleri karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Her bir konvansiyonda incelenecek olan hükümler şunlardır; konvansiyonun uygulama alanı, taşıma sözleşmeleri ve niteliği, taşıma senetlerinin niteliği ve içeriği. Son bölümde ise uluslararası ticaretin ve uluslararası taşımacılığın bütün paydaşları için önem arz eden bu konular topluca bir tablo halinde sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Eşya Taşımacılığı, Taşıma Sözleşmesi, Taşıma Senedi, CMR Konvansiyonu, Rotterdam Kuralları, COTIF-CIM, Montreal Konvansiyonu.

A COMPARATIVE ANALYSIS OF BASIC PROVISIONS OF THE INTERNATIONAL CARRIAGE OF GOODS CONVENTIONS

ABSTRACT

The beginning stage of international trade is the movement of goods between countries. The operations of this movement are the subject of international transportation. International transportation is conducted using roads, seaway, railway, airway, and pipelines or multi-modal transportation of their combinations. In this study, we first discuss four different international conventions regarding road, seaway, railway and airway. We then perform a comparative analysis of some of the provisions on the basis of the original (English) and Turkish texts. The provisions to be examined are as follows; the scope of the application of the convention, contract of carriage and its characteristics as well as consignment note and its characteristics. In the last section, we summarize the crucial subjects of international trade and transportation regarding all of the stakeholders.

Key Words: Carriage of Goods, Contract of Carriage, Consignment Note, CMR Convention, Rotterdam Rules, COTIF-CIM, Montreal Convention.

* Makale Gönderim Tarihi : 29.02.2016

Makale Kabul Tarihi: 17.03.2016

¹ Yrd. Doç. Dr., Beykent Üniversitesi, İ.İ.B.F., Uluslararası Lojistik ve Taşımacılık Bölümü Öğretim Üyesi

1. Giriş

Uluslararası ticaretin hareket unsurunu uluslararası lojistik ve özellikle taşımacılık oluşturur. Uluslararası eşya taşımacılığı beş farklı taşımacılık türü (modu) ile veya bunların karimasından oluşan çoklu taşımacılık ile gerçekleştirilmektedir (Goldsby ve diğerleri, 2014: 17). Bu beş taşımacılık türü şunlardır; karayolu, denizyolu, havayolu, demiryolu ve boru hattı taşımacılığı.

Bu incelemede, uluslararası ticaretin tüm paydaşları için karayolu, denizyolu, havayolu ve demiryolu taşımacılığında güncel olan uluslararası konvansiyonların, paydaşlar açısından önemli olan hükümleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Boru hattı taşımacılığı, çoğunlukla devletlerarası yeknesak olmayan antlaşmalar ile yapıldığından çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Taşıma türlerine göre en yaygın ve güncel olan uluslararası konvansiyonlara (çok taraflı antlaşmalara) ait bilgiler Tablo 1’de verilmiştir. Bu konvansiyonların kısa adları Tablo 1’de koyu, İngilizce adları ise italik olarak yazılmıştır.

Tablo 1: Taşıma türlerine göre en yaygın ve güncel uluslararası konvansiyonlar

Taşıma Türü	Uluslararası Konvansiyonun Adı	Yürürlüğe Giriş Tarihi	Taraf Devlet Sayısı
Karayolu	CMR Konvansiyonu: Eşyaların Karayolundan Uluslararası Nakliyatı İçin Mukavele Sözleşmesi <i>(CMR Convention: Convention on the Contract for the International Carriage of Goods by Road)</i>	2.7.1961	55
Denizyolu	Rotterdam Kuralları: Kısmen veya Tamamen Deniz Yoluyla Uluslararası Yük Taşınmasına İlişkin Sözleşmeler Hakkında Birleşmiş Milletler Konvansiyonu <i>(Rotterdam Rules: United Nations Convention on Contracts for the International Carriage of Goods Wholly or Partly by Sea)</i>	Henüz yürürlükte değil	3
Demiryolu	COTIF-CIM: Uluslararası Demiryolu Taşımalarına İlişkin Sözleşme / COTIF Sözleşmenin B Ana Eki – CIM: Uluslararası Demiryolu Eşya Taşıma Sözleşmesine İlişkin Tektip Kurallar <i>(COTIF-CIM: The Convention concerning International Carriage by Rail (COTIF) Uniform Rules concerning the Contract of International Carriage of Goods by Rail (CIM) - Appendix B to COTIF)</i>	1.5.1985	50
Havayolu	Montreal Konvansiyonu: Havayoluyla Uluslararası Taşımacılığa İlişkin Belirli Kuralların Birleştirilmesine Dair Sözleşme (Montreal Sözleşmesi) <i>(Montreal Convention: Convention for the Unification of Certain Rules Relating to International Carriage by Air)</i>	3.11.2003	118

Karayolu taşımacılığı ile ilgili olan konvansiyon (CMR Konvansiyonu) Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (United Nations Economic Commission for Europe - UNECE) öncülüğünde oluşturulmuştur. CMR Konvansiyonu 19 Mayıs 1956'da Genova'da imzaya açılmış, 2 Temmuz 1961'de yürürlüğe girmiştir (Kargı, 2011: 6). Konvansiyona Avrupa ülkeleri, kuzey ve batı Asya ülkeleri ile iki kuzey Afrika ülkesi taraf olmuştur (unece.org).

Denizyolu ile eşya taşımacılığını düzenleyen ve kısaca Rotterdam Kuralları olarak anılan konvansiyon; Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu tarafından hazırlanarak 1924 Lahey Kuralları, 1968 Lahey-Visby kuralları ve 1978 Hamburg Kuralları olarak bilinen konvansiyonları günümüzün ihtiyaçlarına ve teknolojik gelişmelerine uygun şekilde güncellemek (Legros, 2012: 726) amacıyla 23 Eylül 2009 tarihinde, Rotterdam'da imzaya açılmıştır. Konvansiyon yirmi devlet tarafından kabul edildikten bir yıl sonra yürürlüğe girecektir (uncitral.org). Konvansiyonu henüz 25 devlet imzalamış ve sadece 3 devlet kabul etmiştir. Bu bilgiler ışığında, Konvansiyonun yakın gelecekte yürürlüğe gireceği söylenebilir. Rotterdam Kuralları sadece deniz taşıma sözleşmelerine değil, bir kısmı deniz taşımasını içeren bütün taşıma sözleşmelerine de uygulanabilecektir. Başka bir ifadeyle, bir bölümü deniz taşımasını içeren bütün kapıdan kapıya taşıma sözleşmelerinde uygulanabilecektir (Karan, 2011: 443).

Uluslararası demiryolu taşımalarına ilişkin kurallar, 9 Mayıs 1980 tarihli Uluslararası Demiryolu Taşımalarına İlişkin Sözleşme (COTIF)'de belirlenmiştir. Demiryolu ile eşya taşımalarına ilişkin düzenleme ise bu konvansiyonun B Ana Eki'dir.

Bu ekin tam adı, CIM: Uluslararası Demiryolu Eşya Taşıma Sözleşmesine İlişkin Tektip Kurallar şeklindedir ve kısaca COTIF-CIM olarak anılır. Konvansiyon, 1999 yılında Vilnius Protokolü ile güncellenmiş ve bu güncel şekli ile 1 Temmuz 2006 tarihinden itibaren yürürlüktedir (otif.org). Konvansiyona, Avrupa, Kafkasya, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yer alan 49 devlet taraftır (cit-rail.org).

Uluslararası havayolu taşımacılığını düzenleyen temel konvansiyon 28 Mayıs 1999 tarihinde imzaya açılıp 4 Kasım 2003 tarihinde yürürlüğe giren Montreal Konvansiyonudur. Tam adı Havayoluyla Uluslararası Taşımacılığa İlişkin Belirli Kuralların Birleştirilmesine Dair Sözleşme olan Montreal Konvansiyonu, pek çok protokol ile değişikliğe uğrayan 1929 Varşova Konvansiyonu'nun bir yekûnu ve özeti niteliğini taşımaktadır (Yetiş Şamlı, 2008: 51). Öte yandan Montreal Konvansiyonunda genel olarak Varşova Konvansiyonunun temel yapısı korunmuştur (Günay ve Gençtürk, 2012: 794) (Göktepe, 2009: 385). Depoziteri Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO) olan Konvansiyona 119 devlet taraftır (icao.int).

1.Uluslararası Eşya Taşıma Konvansiyonlarının Uygulama Alanları

Bütün konvansiyonlarda (çok taraflı uluslararası sözleşmelerde) olduğu gibi eşya taşımacılığına ilişkin konvansiyonlarda da kapsama alanının açık olarak ortaya konması önemli bir konudur. Çünkü, söz konusu bu hukuki metinler kapsamına giren olaylarda ve/veya durumlarda kişileri bağlar, onlara maddi ve hukuksal sorumluluklar yükler. Bu nedenle, öncelikle konvansiyonların her birinin hangi durum ve şartlarda uygulanacağını belirlenmesinde fayda vardır.

a. Karayolu eşya taşımacılığı için CMR Konvansiyonunun uygulama alanı:

CMR'nin uygulama alanı Konvansiyonun 1. ve 2. maddelerinden oluşan I. bölümünde düzenlemiştir. Her iki madde incelendiğinde, uygulama alanını genişletmeyi amaçlayan ifadelerin varlığı yanında daraltmayı amaçlayan ifadelerin de olduğu göze çarpmaktadır.

CMR 1/1.'e göre; "Bu Sözleşme, Sözleşmede belirtildiği gibi yükleme yeri ve teslim için belirlenen yerin en az biri akit ülke olan iki ayrı ülkede olması halinde, tarafların ikametgahı ve milliyetine bakılmaksızın ücret karşılığında yüklerin taşıt ile karadan taşınmasına ait her mukaveleye uygulanacaktır."

Öncelikle, m1/1'deki yükleme ve teslim yeri ülkesinin herhangi birisinin CMR'ye taraf olmasını yeterli gören "yükleme yeri ve teslim için belirlenen yerin en az biri akit ülke" ifadesi uygulama alanını genişletmeyi amaçlayan bir ifadedir (Yeşilova, 2005: 238). Taşıma sözleşmesinin taraflarının milliyetinin veya ikametgâhının önemli olmadığını belirten "tarafların ikametgahı ve milliyetine bakılmaksızın" ifadesi de benzer niteliktedir.

Bir diğer genişletici ifade ise m. 1/3'deki "Bu sözleşme taşımanın devletler veya kamu kurum veya kuruluşları tarafından yapıldığı hallerde de uygulanacaktır" cümlesinde yer almaktadır.

Diğer yandan, "ücret karşılığında yüklerin taşıt ile karadan taşınmasına ait her mukaveleye uygulanacaktır" ifadesinde uygulama alanını daraltıcı birden fazla unsur vardır. Birincisi, taşıma ücret karşılığında yapılmalıdır; ikincisi, yükler taşıt ile taşınmalıdır; üçüncüsü, taşıma karadan yapılmalıdır.

Ayrıca, m. 2/1'in ilk cümlesi ile karadan taşıma konusu biraz esnetilerek yolun bir kısmında deniz, demiryolu, nehir, kanal veya havayoluyla yükün boşaltılmadan taşındığı hallerde uygulanacağı (Kargı, 2011: 39) hükmü konulmuştur. Bu cümle de genişletici bir ifade olarak değerlendirilmelidir. Bir karayolu taşıtının, yükünü indirmeksizin seferinin bir bölümünde Ro-Ro gemilerini kullanması durumu konvansiyonun uygulama alanı içindedir.

b. Denizyolu eşya taşımacılığı için Rotterdam Kurallarının uygulama alanı:

Rotterdam Kurallarının uygulama alanı Konvansiyonun 2. kısmında 5-7. maddelerinde açıklanmıştır, burada da genişletici ve daraltıcı ifadeler söz konusudur.

Genel olarak m. 5 genişletici ifadeler içerirken, 6. ve 7. maddeler daraltıcı niteliktedir. Asıl önemlisi, daha önceki deniz taşımacılığına ilişkin konvansiyonlardan farklı mahiyetteki 1(a) maddesinin genişletici niteliğidir.

Konvansiyonun uygulama alanını fazlasıyla genişleten m. 1(a)'nın ikinci cümlesine göre; "Sözleşme, deniz yoluyla taşımaya ilişkindir ve deniz taşımacılığına ek olarak diğer taşıma şekillerini de kapsayabilir." Bu cümleden, yapılan deniz taşıma sözleşmesinin sadece deniz taşımalarını değil, bununla bağlantılı diğer taşıma türlerini de kapsadığı anlaşılmaktadır. Rotterdam Kuralları m. 5/1'e göre; teslim alma yeri ve teslimat yerinin farklı devletlerin sınırları içinde olması ve bunlardan, (a) teslim alma yeri, (b) yükleme limanı, (c) teslimat yeri veya (d) boşaltma limanının herhangi birinin bu konvansiyona taraf olan bir devletin sınırları dahilinde yer alması durumundaki taşıma sözleşmelerine uygulanacaktır. Bu madde m. 1(a) ile birlikte yorumlandığında, sadece bir bölümünde deniz taşımacılığının söz konusu olduğu uluslararası bir taşımanın sadece bir limanının konvansiyona taraf bir devletin sınırları içinde olması, bu taşıma sözleşmesinin bütününe Rotterdam Kurallarının uygulanmasını mümkün kılacaktır. Konvansiyonun 5/2. maddesi de CMR Konvansiyonuna benzer şekilde uygulama alanını genişletmektedir; "Bu Konvansiyon, geminin, taşıyanın, ifa eden tarafların, taşıtanın, alıcının veya ilgili başka bir tarafın milliyetine bakılmaksızın uygulanır."

Konvansiyonun 6. ve 7. maddeleri ise daraltıcı nitelikte olup genel olarak çarter sözleşmelerini konvansiyonun uygulama alanı dışında bırakmaktadır.

c. Demiryolu eşya taşımacılığı için COTIF-CIM'in uygulama alanı:

COTIF-CIM'in Uygulama alanının belirleyen 1. madde 1. paragrafı; "İş bu Tektip Kurallar, eşyanın teslim alındığı yer ile teslim edilmesi için öngörülen yerin iki farklı üye Devlette bulunması halinde, bütün ivazlı demiryoluyla eşya taşıma sözleşmelerine uygulanır. Sözleşmedeki tarafların merkezi ve milliyeti ne olursa olsun aynı şekilde uygulanır." diyerek uygulama alanını iki daraltıcı, bir genişletici ifadeye yer vermiştir. Eşyanın hem teslim alındığı hem de teslim edileceği yerin konvansiyona taraf olan devletlerin sınırları içinde yer alması birinci daraltıcı ifadedir. Taşıma sözleşmesini ivazlı olması ise ikinci daraltıcı ifadedir. Diğer yandan, CMR Konvansiyonuna benzer olarak demiryolu ile eşya taşımalarında da, taşıma sözleşmesini yapmış olanların milliyeti yada merkezi (ikametgahı) önemli değildir. Bu hüküm ise uygulama alanını genişletici niteliktedir. Kısmi bir genişletici unsur ise aynı maddenin 2. paragrafında mevcuttur; eşyanın teslim alındığı yer ile teslimi için öngörülen yerin, en azından birinin konvansiyona taraf devlette bulunması halinde taşıma sözleşmesini yapan taraflar eğer isterler ise bu konvansiyonun uygulanmasını kararlaştırabilirler.

ç. Havayolu eşya (kargo) taşımacılığı için Montreal Konvansiyonunun uygulama alanı:

Montreal Konvansiyonu uygulama alanı açısından diğer taşıma türlerine ilişkin konvansiyonlardan daha daraltıcı bir özelliğe sahiptir. Montreal Konvansiyonu m. 1'e göre; bir hava aracı ile yapılan uluslararası kargo taşımalarının, icra edildiği seferin başlangıç ve varış ülkesi devletlerinin her ikisinin de bu konvansiyonun tarafı olması ve bu taşımanın ücret karşılığı yapılması durumunda uygulanacaktır. Dolayısıyla Konvansiyonun uygulanabilmesi için dört zorunluluk söz konusudur; (i) taşıma bir sözleşmeye dayanmalı, (ii) taşıma ücret karşılığında ve (iii) hava araçları ile yapılmalıdır (Tarman, 101: 2013). Ayrıca, (iv) taşıma, öyle bir uluslararası nitelikte olmalıdır ki; bu taşımanın hem kalkış ve hem de varış yeri konvansiyona taraf olan devletlerin dahilinde bulunmalıdır. Uygulama alanını daraltıcı bu ifadelerin yanında m.1/1'in ikinci cümlesi genişletici özelliktedir; ücretsiz olan taşımalar da uygulama alanı içindedir.

2. Taşıma Sözleşmesi ve Niteliği

Genel olarak eşya taşıma sözleşmesi, gönderen ile taşıyıcı arasında yapılan bir sözleşmedir. Bu sözleşme ile taşıyıcı, bir malı belirli bir ücret karşılığında bir yerden başka bir yere taşımayı ve orada gönderilene teslim etmeyi üstlenir (TTK m. 850). Bütün taşıma türlerine ait eşya taşıma sözleşmelerinde, taşıma hizmetini talep eden bir taraf ile bu hizmeti yerine getirmeyi üstlenen başka bir taraf bulunur. Taşıma hizmetini talep eden tarafın asli borcu, ücret ödemek iken bu hizmeti üstlenen tarafın asli borcu, teslim aldığı eşyayı sözleşme şartları ve emredici hükümler çerçevesinde varma yerinde belirlenmiş kişiye teslim etmektir. Başka bir ifade ile taşıma sözleşmesi, her zaman iki tarafa da borç yüklediğinden tam iki taraflı bir sözleşmedir (Tüzüner, 2012: 167) (Misili, 2015: 287). Diğer yandan, yapılan sözleşmenin amacı sözleşmeye taraf olmayan gönderilene teslimat olduğundan, eşya taşıma sözleşmesi aynı zamanda üçüncü kişi yararına yapılmış bir sözleşmedir (Canpolat, 2009: 14).

Belirtmek gerekir ki; eşya taşıma sözleşmesi sadece bir taşımaya özgü olabileceği gibi farklı zamanlardaki birden çok taşımaya özgü de olabilir.

a. CMR Konvansiyonuna göre karayolu eşya taşımacılığı sözleşmesinin niteliği:

CMR Konvansiyonu m. 4'e göre; taşıma sözleşmesinin oluşması için ayrıca bir sözleşmeye gerek olmaksızın taşıma senedinin düzenlenmesi yeterli görülmüştür. Aynı maddeye göre, taşıma senedinin yokluğu, usule aykırı oluşu veya kaybolması bile taşıma sözleşmesinin varlığını ve geçerliliğini etkilemeyecektir. Dolayısıyla, bu madde ifadesinden taşıma sözleşmesinin rızai bir sözleşme (Yeşilova, 2005: 241) (Yetiş Şamlı, 2008: 9) (Tüzüner, 2012: 189) olduğu anlaşılmaktadır.

b. Rotterdam Kurallarına göre denizyolu eşya taşımacılığı sözleşmesinin niteliği:

Rotterdam Konvansiyonu'nun m. 1/1'deki "taşıma sözleşmesi bir taşıyanın, navlun ücretinin ödenmesi karşılığında, bir yerden bir yere yük taşıma işi üstlendiği sözleşme anlamına gelir.

Sözleşme, denizyoluyla taşımaya ilişkindir ve deniz taşımacılığına ek olarak diğer taşıma şekillerini de kapsayabilir” ifadesi yer alırken m. 1/14’de ise "taşıma belgesi, bir taşıma sözleşmesi çerçevesinde, taşıyanın hazırladığı... (b) bir taşıma sözleşmesini kanıtlayan veya içeren belge anlamına gelir” ifadesi yer almaktadır. Bu ifadelerden, taşıma belgesi hazırlanmadan önce bir taşıma sözleşmesinin (navlun sözleşmesinin) yapılması gerektiği, ancak bu sözleşmenin herhangi bir şekle tabi olmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, Rotterdam Kurallarına göre taşıma sözleşmesinin bir rızai sözleşme olduğu söylenebilir.

c. COTIF-CIM’a göre demiryolu eşya taşımacılığı sözleşmesinin niteliği:

COTIF-CIM’in Taşıma Sözleşmesi başlığını taşıyan 6. m. 1. paragrafa göre; “Taşıma sözleşmesi ile, taşımacı, eşyayı varış yerine ivazlı taşımayı ve onu alıcıya orda teslim etmeyi taahhüt eder.” 2. paragrafa göre ise; “Taşıma sözleşmesi, tektip modelde olan bir taşıma senedi ile ortaya konulmalıdır. Ancak, taşıma senedinin yokluğu, düzensizliği veya kaybı, iş bu Tektip Kurallara tabi olan sözleşmenin ne varlığını ne de geçerliliğini etkilemez.” Her iki paragraf birlikte yorumlandığında taşıma sözleşmesinin varlığı kabul ediliyor, ancak sözleşmenin varlığı için taşıma senedinin düzenlenmesi şart koşuyor. Bir sonraki cümle ise, taşıma sözleşmesinin bu konvansiyon açısından hukuken bir kez doğduktan sonra ortadan kaldırmayacağı anlamına gelmektedir.

ç. Montreal Konvansiyonuna göre havayolu kargo taşımacılığı sözleşmesinin niteliği:

Montreal Konvansiyonunda her ne kadar açık bir hüküm olmasa da; hem m. 1/3’deki “İster tek bir sözleşme biçiminde ya da bir dizi sözleşmeler şeklinde olsun, eğer bir taşıma hakkında taraflar arasında tek bir taşıma faaliyeti olarak anlaşma sağlanmışsa...” ifadesinden, hem de Konvansiyonun bütününden bir taşıma sözleşmesinin varlığının gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, herhangi bir şekil şartına tabi olmayan bu sözleşme rızaidir denilebilir.

3. Taşıma Senedinin Niteliği ve İçeriği

Taşıma senedi için genel olarak; “taşıyıcının taşınacak eşyayı teslim aldığı göstermek üzere düzenlediği bir tür senettir” tanımlaması yapılabilir. Uygulamada taşıma senetleri ile taşıma sözleşmesinin karıştırılmasına çok sık rastlanmaktadır. Diğer yandan, taşıma senedi, uluslararası düzenlemelerde ve bunların Türkçe çevirilerinde taşıma türlerine göre farklı adlar almaktadır. Taşıma türlerine göre taşıma senetleri için, konvansiyonların İngilizce metinleri ile bunların Türkçe tercümelerinde kullanılan adları Tablo 2.’de verilmiştir.

Tablo 2: Taşıma senedine konvansiyonlarda verilen adlar

Düzenlemenin Adı	Taşıma senedinin	
	İngilizce metindeki adı	Türkçe metindeki adı
CMR Konvansiyonu	consignment note	sevk mektubu
Rotterdam Kuralları	transport document	(taşıma belgesi)
COTIF-CIM	consignment note	taşıma belgesi
Montreal Konvansiyonu	air waybill	hava sevk fişi

a. CMR Konvansiyonuna göre karayolu eşya taşımacılığında taşıma senedinin niteliği ve içeriği:

CMR m. 4'e göre; CMR kapsamına giren her taşıma sözleşmesi, taşıma senedi (consignment note/sevk mektubu) düzenlenerek teyit edilmelidir. Böylelikle, düzenlenecek bu taşıma senedi, CMR m.9/1'e göre, taşıma sözleşmesinin varlığına, sözleşmenin koşullarına ve yükün taşıyıcı tarafından kabul edildiğine delil teşkil edecektir. Bu noktada, taşıma senedi, her iki tarafın da taşıma sözleşmesinin akdi ve içeriği hakkındaki iddialarında dayanabilecekleri bir ispat belgesi olarak söz konusu ispatı kolaylaştırıcı bir rol oynar (Yeşilova, 2005: 241). CMR kapsamındaki taşıma senedinin kıymetli evrak niteliği yoktur (Trade Manuel, 2011: 271).

CMR Konvansiyonu m. 5'e göre; taşıma senedinin üç orijinal nüsha olarak düzenlenmesi ve bunların hem gönderici hem de taşımacı tarafından imzalanması gerekmektedir. Taşıma senedinin içeriğinde ise şunlar bulunmalıdır; senedin düzenlenme tarihi ve yeri; göndericinin adı ve adresi; yükün yükleme yeri, tarihi ve teslim için belirlenen yer; yükün gönderildiği kişinin adı ve adresi; yüke ait açıklayıcı bilgiler; yükün brüt ağırlığı ve sayısı; taşıma ücreti; gümrük ve diğer formaliteler için talimatlar ile ihtiyaç duyulması halinde diğer bilgiler.

b. Rotterdam Kurallarına göre denizyolu eşya taşımacılığında taşıma senedinin niteliği ve içeriği:

Rotterdam Konvansiyonu m. 1/14'de "Taşıma belgesi, bir taşıma sözleşmesi çerçevesinde, taşıyanın hazırladığı ve (a) Taşıyanın veya bir ifa eden tarafın bir taşıma sözleşmesi çerçevesinde, yükleri teslim aldığı kanıtlayan ve (b) bir taşıma sözleşmesini kanıtlayan veya içeren belge anlamına gelir" ifadesi yer almaktadır. Bu ifadeden taşıma belgesinin (taşıma senedinin) yazılı olarak düzenlenmesi gerekliliği anlaşılmaktadır. Taşıma belgesinin orijinal nüsha sayısı konusunda kesinlik olmamakla birlikte, Konvansiyonun 47/1(c) bendindeki "Ciro edilebilir taşıma belgesi birden fazla orijinal nüsha halinde düzenlenmişse..." ifadesinden birden fazla orijinal nüsha düzenlenebileceği ve kıymetli evrak niteliğinin olduğu

yazılı olarak düzenlenmek zorundadır ve bu senedin kıymetli evrak niteliği yoktur. Bu belgenin içeriğinde olması gerekenler ise m. 5'de sıralanmıştır; kalkış ve varış yerleri ile gönderilen kargonun ağırlığı.

4. Sonuç ve Öneriler

Dört farklı taşıma türü ile ilgili temel uluslararası konvansiyonların, uygulama alanları, her birine göre taşıma sözleşmesi ve niteliği ile taşıma senedinin nitelik ve içeriği ayrıntılı ve sistematik olarak incelenmiştir. İnceleme sonucunda konunun, uluslararası taşımacılığın ve dolayısıyla uluslararası ticaretin bütün paydaşları açısından önemli, önemli olduğu kadar da karmaşık olduğu ortaya çıkmıştır. Bu karmaşıklığı az da olsa gidermek amacıyla ortaya çıkan bulgular özet olarak topluca Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3: Uluslararası taşımacılık konvansiyonların karşılaştırılan unsurlarının özeti

KARŞILAŞTIRILAN UNSURLAR VE KOŞULLARI	CMR Konvansiyonu	Rotterdam Kuralları	COTIF-CIM Kuralları	Montreal Konvansiyonu
UYGULAMA ALANI KOŞULLARI				
Bu konvansiyonun uygulanabilmesi için yükleme ve teslim yerlerinin her ikisinin de bu konvansiyona taraf devletlerin dahilinde olması gerekir.			Evete	Evete
Bu konvansiyonun uygulanabilmesi için yükleme ve teslim yerlerinden birisinin bu konvansiyona taraf devletlerin dahilinde olması yeterlidir.	Evete	Evete	İstek durumunda	
Bu konvansiyon sadece kendi taşıma türündeki taşımalara uygulanır.	Evete		Evete	Evete
Bu konvansiyon kendi taşıma türü ile birlikte başka türlerdeki taşımalara da uygulanabilir.		Evete		
Bu konvansiyon sadece ücret (ivaz) karşılığı yapılan taşıma sözleşmelerine uygulanır.	Evete		Evete	Evete
Bu konvansiyon ücretsiz taşıma sözleşmelerine de uygulanabilir.				Kısmen
Bu konvansiyonun uygulanabilmesi için tarafların milliyetleri veya ikametgahları önemli değildir.	Evete	Evete	Evete	
TAŞIMA SÖZLEMESİ VE NİTELİĞİ				
Taşıma sözleşmesinin varlığı gereklidir fakat şekil şartı yoktur.	Evete	Evete	Evete	Evete
TAŞIMA SENEDİNİN NİTELİĞİ VE İÇERİĞİ				
Taşıma senedi yazılı olarak düzenlenmelidir.	Evete	Evete	Evete	Evete
Taşıma senedi en az kaç öngün (orijinal) nüsha düzenlenir?	3	1	2	3
Taşıma senedinin kıymetli evrak niteliği var mıdır?		Evete		
Taşıma senedinde yer alan bilgilerin miktarı	Makul	Makul	Fazla ayrıntılı	Az

Açıklama: Tabloda sadelik sağlamak için sadece olumlu durumlar yazılmıştır.

Bu incelemede konu edilen dört konvansiyonun diğer önemli unsurlarının, bundan sonraki çalışmalarda benzer şekilde sistematik olarak incelenerek ortaya konulabileceği değerlendirilmektedir. İncelenilecek unsurlar olarak; yükün özellikleri, taşıyıcının asli borçları, alt taşıyıcıların hukuksal durumu, taşıyıcının sorumluluğu ve parasal limitleri gibi konular sayılabilir.

KAYNAKÇA:

- Canpolat, A.G. (2009), Hava Taşıma Sözleşmesinde Taşıyıcının Sorumluluğu, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Goldsbey, T.J., Iyengar, D., Rao, S. (2014), The Definitive Guide to Transportation, Pearson Education Inc., New Jersey.
- Göktepe H. (2009), Hava Taşımacılığında Sorumluluk ve Tazminat, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 381-393, 28-29 Ankara.
- Günay, B., Gençtürk, M. (2012), Hava Taşımacılığında Montreal Sözleşmesinin Yürürlüğe Girmesinin İç Hukuka Etkisi, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 18, s.793-807.
- International Trade Manual (2011), British Chambers of Commerce, Routledge, New York.
- Karan, H. (2011), Any Need for a New International Instrument on the Carriage of Goods by Sea: The Rotterdam Rules?, Journal of Maritime Law & Commerce, 42 (3), s.441-451.
- Kargı, A.G.(2011), CMR Sigortası, Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi, Ankara.
- Legros, C. (2012) , Relations Between the Rotterdam Rules and the Convention on the Carriage of Goods by Road, Tulane Maritime Law Journal, 36, s.725-740.
- Misili, S. (2015), Yeni Türk Ticaret Kanunu ve 1998 Alman Taşıma Hukuku Reformu İşığında Forvarder Sözleşmesinin Hukuki Niteliği, Özellikleri ve Forvarder Teriminin Karşılığı, İÜHFMC. LXXIII (2), s. 269-304, 2015.
- Tarman, Z.D. (2013), Montreal Sözleşmesi'nin Yetki ve Tahkime İlişkin Hükümleri, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 107, s. 97-118.
- Tüzüner, Ö. (2012), Karayoluyla Eşya Taşıma Sözleşmesinin Hukuki Niteliği ve İş Görme Amacı Güden Sözleşmelerle İlişkisi, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 101 s.167-196.
- Yetiş Şamlı, K. (2008), Uluslararası Kara, Hava ve Deniz Yoluyla Eşya Taşımalarında Taşıyıcının/Taşıyanın Sınırlı Sorumluluktan Yararlanma Hakkının Kaybı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- Yeşilova, E. (2005), CMR-Taşıma Senedinin İspat Kuvveti, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7(1), s. 237-273.
- CIT-RAIL, <http://www.cit-rail.org/en/rail-transport-law/cotif/>, Erişim Tarihi: 28.2.2016.
- UNECE, http://www.unece.org/trans/conventn/legalinst_25_OLIRT_CM.html, Erişim Tarihi: 28.2.2016.

BUJSS

9/1 (2016), 162-172

ICAO, http://www.icao.int/secretariat/legal/List%20of%20Parties/Mtl99_EN.pdf, Erişim Tarihi: 28.2.2016.

UNCITRAL, http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/transport_goods/2008rotterdam_rules.html, Erişim Tarihi: 28.2.2016.

RISE OF NEO-POPULISM AND THE DECLINE OF EUROPEAN AGENDA IN TURKEY *

Akif Bahadır KAYNAK¹

ABSTRACT

Turkey's adhesion process into EU brought with it an economic reform agenda based on establishment of liberal institutions and termination of populist policy making. Despite major achievements at its early years, consolidation of power by the ruling party induced a partial reversal of reform programs. Under AKP rule, Turkey's economic model started to rely more heavily on domestic consumption that was boosted with the help of global liquidity glut. The new economic model caused a setback from the liberal settings imposed after the 2001 crisis as independent institutions lost their autonomy and the Executive extended its all-encompassing power deeper into economic and social life. EU membership was supposed to reduce clientalist practices that had for long dominated political life but when this prospect was postponed at best, internal dynamics failed to support the liberal political and economic agenda. The rule of law and a non-partisan approach in provision of public goods that are required in order to create a healthy market economy were easily dismissed for political motivations. Populist policies expanded and consolidated the voter base of the ruling party. We aim to explain the process and dynamics of the new horizons of policy making in Turkey.

Keywords: rent-seeking, neo-populism, EU, Turkey, AKP

TÜRKİYE'DE YENİ POPÜLİZM'İN YÜKSELİŞİ VE AVRUPA GÜNDEMİNİN GERİLEMESİ

ÖZ

Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci beraberinde liberal kurumların ihdasına ve populist politikaların sona erdirilmesine yönelik bir reform süreci getirdi. İlk yıllardaki başarılarına karşın, iktidar partisinin gücünü sağlamlaştırmasıyla bu reform sürecinde bir geri dönüş yaşandı. AKP yönetiminde, Türkiye'nin iktisadi büyümesi küresel likidite bolluğuyla desteklenen iç tüketime dayandı. Bu yeni ekonomik model 2001 yılındaki kriz sonrası oluşturulan liberal kurumların aşındırılmasına, özerkliğini kaybetmesine ve Yürütmenin her alana yayılan gücünün daha da fazla sosyal hayata nüfuz etmesine yol açtı. AB üyeliğinin yıllar boyunca siyasi hayata hakim olmuş klientalist uygulamaları ortadan kaldırması beklenirdi ancak iç dinamiklerin liberal ekonomik ve politik gündemi desteklememesi sonucu bu ihtimal en azından ertelendi. Sağlıklı bir piyasa ekonomisinin üzerine oturduğu hukuk devleti ve kamu hizmetlerinin tedarikindeki partiler üstü yaklaşım, siyasi hedeflerin kurbanı oldu. Populist politikalar ise siyasi iktidarın seçmen tabanını yaygınlaştırdı,

* Makale Gönderim Tarihi : 23.02.2016

Makale Kabul Tarihi: 22.03.2016

¹ Yrd. Doç. Dr. İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

konsolide etti. Bu çalışmayla Türkiye’de siyaset yapımının bu yeni süreçlerini ve dinamiklerini irdelemeyi hedefliyoruz.

Anahtar Kelimeler: rant arama, neo-popülizm, AB, Türkiye, AKP

Introduction

Turkey was granted the status of EU candidate after Helsinki Summit in 1999 and formal accession talks started in 2004. Initial enthusiasm for an eventual EU membership was fuelled by the anticipation that the country would move towards European standards. The reward of an eventual accession convinced different segments of the population that a fundamental transformation of the economy and society brought positive payoffs for all. An economic reform program that was being implemented after 2001 crisis was accompanied by EU reforms required for accession talks and finally membership to the Union. The main logic of the program was to lay out the basis for rule of law and restrict arbitrary uses of power by ruling groups. As a full package, the engine of growth of the economy would be market driven initiatives rather than centrally distributed rents and political patronage networks. Independent institutions were created to enhance competition, to regulate markets and to stand against short-term opportunism of politicians. Public debates were centered on economic development, democratization and the possibility of further integration with the global economic system.

A decade later, declining growth rates, increased political polarization at the domestic front and problems with EU as well as hostility with regional powers at international arena dominate Turkey’s agenda. Ruling party increasingly adopts a polarizing language against its domestic opponents while at the same time customizes the nationalist rhetoric of the old regime to include some Islamist flavor. While political discourse increasingly looks like previous decades’ methods of mobilizing popular support so is the economic model reverting back to its factory settings. A decade long struggle to orient Turkish economy and democracy to Western standards is faltering while distribution of favors to cronies, patronage networks and clientalism is re-emerging. As in many cases in populist governments, ruling party’s spokesmen cling to an anti-elitist rhetoric claiming that they have wiped out a parasitic group of cronies in order to bring the riches to poor masses but a new embedded elite is also emerging to take its share.

For the ordinary people, AKP rule did not go without benefits as can be deduced from the massive support for the ruling party election after election. The government skillfully used specific redistributive policies to establish itself as the representative of ordinary people. After a daunting crisis in 2001, AKP government provided a financial boost for many and the economic growth reached record high levels for almost a decade. Even though this economic accomplishment was created while fiscal discipline was strictly maintained,

populist elements in the policy conduct became more prevalent as time went by. A neo-populist Ankara agenda has replaced hopes for European integration with its reckless economic policies as well as a polarizing political discourse.

Populism

We will use the term populism both with its political context meaning a strong emotional connection with the charismatic leader and neglect of all other intermediate independent institutions, a dichotomist perception of the world as well as the economic content meaning of an unsustainable system of favors to the masses for political support. From the economic point of view, populist policies will ultimately hurt a significant part of the society in the long run even though in the short term it seems to be favoring them (Dornbush & Edwards, 1991: 7-13). In economic populism, growth and income redistribution is emphasized at the expense of the risk of inflation, deficit financing and economic turmoil. An expansionary economic period is followed by sudden collapses as changes in global conditions are realized and stabilization programs will follow to the detriment of especially low income groups in the society. Most of the time, the measures taken by the politicians to buy off voters ends up in a situation that makes most of the society worse off than before (Sachs, 1989).

In classical populism, absence of sustainability usually meant fiscal profligacy temporarily funded by borrowing especially from foreign lenders. Economic boom and busts of 1970s after the oil crisis are good examples of such kind of populism. Similarly, right after market liberalization measures were taken in Latin America and Turkey, deficit financing caused populist expansionary periods and collapses. Throughout the post-World War II years populist surges were countered by authoritarian politics bringing back stabilization programs.

In the neoliberal era, at first it was thought that the decline of workers unions and urban masses as opposed to the increasing power of financial and industrial groups would bring populism in a state of permanent decline (Kauffman & Stallings, 1991). With the ascendancy of liberal policies, alternative programs would have lost their chance of survival. However, after 1990s a unique amalgam of neoliberal and neopopulist policies was implemented rather successfully in Latin America (Weyland, 1996) and in Turkey. The fact that purely market oriented policies seriously damaged large sections of the population required compensatory mechanisms for the losers of the new system from a political point of view. Under these circumstances market reforms and populism, which was once considered incompatible, ended up complementing each other.

The re-emergence of a new version of populism could be witnessed as those policies were readjusted to partially meet requirements of relatively market friendly governments as in the case of Argentina's Menem and Peru's Fujimori (Barr, 2009: 40).

Groups that were excluded from previous import substitution economic models were now compensated through various mechanisms while universal market mechanisms established their predominance. At almost around the same times, the rise of right-wing populism could also be attributed to this anti-political atmosphere and the disappearance of powerful alternative programs (Mouffe, 2005). Political power was concentrated at the apex of the state leaving little discretionary power to intermediate levels and opposition to reforms could be swiftly overcome.

On the other hand, constraints for clientalist policies and patronage networks need to be taken into account in the form of market requirements. But the claim that ruling parties abandon populist policies once in office and revert back to responsible policies is not completely verified (Weyland, 2003). On the contrary, a compromise is established between two seemingly contradicting forces at least for some time to come. This is the period in which a resurgence of populist policies can be witnessed in modern times (Roberts, 2010; Levitsky & Loxton, 2013). More recently, populist policies have dominated especially the countries with large resource riches as in the case of Chavez' Venezuela (Parenti, 2005; French, 2010). Even though those countries need not be making deficit financing, the volatility of commodity prices require that government should not pursue fiscally irresponsible policies during boom times as it would be much harder to reverse course during bust times.

Rhetorically populism uses the distinction between "us" and "them" where the former refers to impoverished masses exploited by the rich and elitist latter (Laclau, 2005). From this point of view there is an unbridgeable gap between the exploiting elites and ordinary people while the populist leader or political current is representing the oppressed against the privileged. The binary logic of the populist discourse (Hawkins, 2009) here prevails as the good and innocent masses against evil ruling classes. It cannot be attributed to a certain political movement nor it needs to belong to certain persons or parties but they are rather forms of identification and ways of making politics (Panizza, 2005). Consequently both left wing political parties and right wing movements utilized populist forms of political discourse. Both in previous cases in Latin America and in our current subject Turkey, the populist minded policy makers emerged as a reaction to corrupt elitist systems. Nevertheless, they themselves finally succumbed to the allure of power and form a new elite to exploit the riches in line with the "iron law of oligarchy" (Michels, 1962). The populist vision purposefully disregards that a similar relation is immediately established between the new ruling elites and the rest of the society.

A strong and charismatic leader is required for the masses to associate with this holy struggle against the corrupt elite. The leader presents itself as an outsider to the established elite (Barr, 2009) relying on the

power of the people unlike previous politicians who represent parasitic interest groups. His political organization lacks key values but there is an executive branch mobilized to support the leader in its struggle against the elitist forces (Taggart, 2000), making the whole hierarchy an instrument of leader's will. The holy struggle, in the name of the people, for the people, needs unquestioning obedience to the leader's will. In an environment where power is concentrated in the hands of a single person and the rest is subordinated to his will, autonomous centers of power and political deliberation disappear. The leader is gradually surrounded by loyal opportunists seeking to extract private benefits in exchange for their unquestioning support. This vision works to the detriment of institutionalized political parties, including the leader's own party. As s/he is considered to be the embodiment of national will, intermediary institutions are redundant at best, obstacles to realization of popular goals most of the time. Populist waves open the road to a plebiscitarian democracy (Mayorga, 2006) which is apparently in contradiction with liberal values and institutions.

Even though there is a tendency to associate populist policies as being against the interest of the rich elite (Acemoğlu, Egorov, & Sonin, 2013) there are other elite groups who benefit from this political agenda. Populism cannot basically be explained as the political mobilization of poor segments of the society against monolithic entrenched elite. On the contrary populist politics serve well to their own embedded economic supporters in return for their loyalty. On many occasions benefits of redistributive policies were eventually captured by specific interest groups (Alesina, 1989). Even a majority of the voters may prefer to give the leader a free hand in redistributive policies, accepting that political rents will accrue in the absence of liberal institutions. Destruction of checks and balances and a purely majoritarian democratic system may temporarily be preferable for significant groups in the society (Acemoğlu, Robinson, & Torvik, 2013). This explains why populist policies persist and are resurrected despite occasional political and economic collapses that they cause.

Populism in Turkey: From the Past to the Present

Populist politics is not a novelty (Sunar, 1990; Yeldan, Boratav, & Köse, 2000) for Turkey. In its classical fashion, populism became a mainstream form of policy making especially after multi-party elections started and Demokrat Parti (DP) took over in the 1950s (Sunar, 1985). During the interwar years, a vast majority of the population felt alienated from politics and considered the single party rule to be the institutionalized form of elitist interests. Once DP took over in 1950s, massive subsidies to agricultural sector and relative improvement in ordinary peasants' lives secured consecutive electoral wins for the ruling party. In the second half of the 20th century, populist policies followed the classical trend where unsustainable economic expansion periods were followed by sudden contractions to make a majority of the population worse off.

Both from the right and from the left, politicians resorted to populist themes in an environment of intense political competition. The economic troubles, failure to deal with poverty and income inequality were natural consequences and the blame was put on the entrenched interest groups who were defending their own good at the expense of the society.

Macroeconomic instability lasted much longer in Turkey when compared to Latin America while chronic inflation and sustainability of fiscal balances became major issues throughout 1980s and 1990s. The reform program that was implemented after 2001 crisis was in fact a response to this vicious cycle of booms and busts aiming to eliminate populist cycles (Alper & Öniş, 2003). The so called “Transition to a Strong Economy Program” was designed to forestall any politically motivated threats to economic stability and establish the framework for a reformist program taking the Maastricht Criteria as its guide (Yeşilada, 2002; Togan, 2004). The program was not only about bringing down budget deficits, dealing with the troubled banking system and reining in rampant inflation. The main motive of the program was establishing the liberal institutions that would lock-in a permanent market based economic system (Öniş, 2009). The politicians would lack the means to respond to populist appeals that would hurt the whole society eventually.

The coalition government that initiated the reform program was brought down by popular vote in 2002, while the cost of structural adjustment program urged a significant segment of the population to vote for the newly found AKP in the elections. AKP entered the political arena as an outsider force criticizing the drawbacks of current regime in terms of delivering the expectations of the masses.

Islamist movement had already positioned itself as a peripheral force but one that had a deep echo within the society and one that will struggle against the cosmopolitan and corrupted elite in the name of the people. Even though AKP refused to assume the Islamist vision of its predecessors and claimed to be a conservative democratic party (Özbudun, 2006; Ahmadov, 2008), the appeal of the party came from its claim to be the voice of those who have been neglected so far. However, at its early stages, the ruling party’s approach to politics was a reformist globalist and pro-EU agenda (Öniş, 2007) rather than an antagonistic attitude with the rest of society. These policies went in parallel with a vocal support for Turkey’s membership to EU and acquisition of its criteria. Fiscal balances were restored and economic growth resumed as investors’ and consumers’ confidence for future rebounded.

Table-1: Growth Rates and Budget Balance

Years	GDP Growth Rate %	EU Defined Budget Balance / GDP %
2003	5.3	-9.0
2004	9.4	-4.5
2005	8.4	-0.6
2006	6.9	-0.8
2007	4.7	-1.0
2008	0.7	-2.2
2009	-4.8	-6.7
2010	9.2	-3.5
2011	8.8	-2.4
2012	2.1	-2.3
2013	4.1	-1.2
2014	2.9	-1.3

Source: Worldbank, Ministry of Treasury

Overall, the conduct of fiscal policy was highly responsible while consolidated public debt / GDP ratios were brought down from a level of 74% in 2002 to 36% in 2014. This implies that a classical form of populist overspending from state coffers is not valid in the case of AKP. The government accepted fiscal discipline as the anchor of economic stability and clung to it all along the way. In the meantime, AKP's success in its early years owed much to the compensatory programs for the impoverished masses such as free health service, food and coal aid for the poor provided by local administrations. Those aid programs alleviated the burden on ordinary people but were not well organized and were conducted not directly as welfare programs but rather as clientalist practices, specifically targeted to reward certain popular groups that support AKP. However, they do not necessarily imply an unsustainable economic policy that would work to the detriment of the society in the long run.

If we accept the economic definition of populism to cling on to policies that are not sustainable in the long run and policies that bring short term relief even if it was to hurt the majority of the population in the short run, AKP-type populism depended on continuous and explosive expansion of domestic demand.

On the positive side, the government successfully controlled rampant budget deficit even though the reform package started to be implemented during previous coalition government. While fiscal austerity resumed investor confidence and interest rates fell, private consumption and investment surged to compensate for the lagging demand. The inflow of funds triggered a massive surge in domestic credit.

Table 2- Domestic Credit Ratios

	Credit to Non-Financial Sector / GDP
2003	19%
2004	21%
2005	26%
2006	32%
2007	37%
2008	43%
2009	44%
2010	50%
2011	56%
2012	59%
2013	70%
2014	74%

Source: Bank of International Settlements

Turkey had a chronic inflation problem since the beginning of 1980s and real interest rates were consequently high to compensate for devaluation risk. Once inflation was tamed during AKP rule, falling risk premiums and real interest rates laid the basis for an expansion in consumer credits. Moreover, better fiscal management reduced government’s demand from the pool of savings. The consumers that held back their purchases because of prohibitively high interest rates and uncertainty in the previous years now started buying cars, domestic appliances and electronic equipment but the biggest hike was on demand for houses.

The hyperactivity in construction sector brought multi-faceted benefits for the ruling party. The availability of mortgage credits and lower real interest rates allowed ordinary Turkish households to finally afford a decent home.

The labor-intensive nature of construction sector also allowed for a reduction in unemployment rate, especially for unqualified workers who had no employment opportunity other than physical labor. While home ownership affected middle income groups, lower socio-economic status groups were positively influenced by the increase in labor demand. Finally, the vertical linkages that the sector has with other industries created a multiplier effect in the whole economy, giving a boost to growth rates. Iron and steel factories, cement plants, glass industry all benefited from a rise in demand from the construction.

Neither the construction boom, nor soaring demand for non-perishable goods are by themselves indicators of an unsustainable path of growth but a steady decline in national savings raised concerns. On the one hand, the government was successful in fiscal management constraining extravagant expenditures while on the other did not worry about a slump in savings accompanied by a huge borrowing and spending spree. The most prominent aspect of populist policies in Turkey thus became leaving a private sector-led spending boom unattended. National savings figures and current account deficits displays extent of the problem as an already savings gap continues to deteriorate:

Table-3 National Savings and Current Account Balance

	Gross Savings / GDP %	Current Account Balance / GDP %
2000	17.8	-3.7
2001	19.2	1.9
2002	19.2	-0.3
2003	16.6	-2.5
2004	16.4	-3.6
2005	16.5	-4.4
2006	17.1	-6.0
2007	15.9	-5.8
2008	17.3	-5.5
2009	13.8	-2.0
2010	14.0	-6.2
2011	14.0	-9.7
2012	14.9	-6.1
2013	15.0	-7.9
2014	14.1	-5.7

Source: Worldbank

While deterioration in savings and current account balance was witnessed, independent institutions that were established after 2001 crisis in line with EU standards were systematically eroded. Government auction law, regulatory bodies, supervisory entities all became instruments of political wrestling and subordinated to the will of political leader. Accordingly, all independent institutions were instruments of tutelage over the popular will. Government's assault on liberal institutions was based on a classical popular discourse of "us" represented by the elected offices against "them", the institutions that are the tools of elitist groups. Those elite groups were naturally in cooperation with foreign agents and cosmopolitan centers and were conspiring against the national will.

Erdoğan's and his loyalists' latest assault on Central Bank is the perfect example of this trend. Growth rates in Turkish economy dwindled after 2012 while the expansion in domestic demand slowed down and export markets stagnated both as a result of European crisis and armed conflict in the Middle East. The technocratic minded economy administration that was at liberty to implement their program for almost a decade came under pressure from the government to ease monetary policy and unleash domestic demand. However, inflation targets were already being missed and the credibility of the monetary authority could be compromised if a looser policy were implemented. Nevertheless, for the populist axis of ruling party reduction on interest rates and a boost in demand for construction sector was the primary objective.

In the last years, the populist assault was shifted from classical opposition to independent institutions that were established during the reform program and checks and balances of the government. Prime Minister and later President Erdoğan engaged in a campaign to present judiciary mechanisms as the last vestiges of tutelage on popular will. As they had been under the control of elite groups and exercised a power not granted by the people, Erdoğan complained to his constituents that judiciary should be controlled by "national will" and took necessary measures to subordinate it.

AKP's reversal of "auction law" is a similar reversal of reformist policies and a deterioration of econo-political environment (Nar, 2015). After 2001 crisis, Derviş reforms also aimed to create an auction system in line with European standards. The main purpose of those reforms was to create a transparent and competitive system to minimize the effect of political meddling and rent-seeking behavior. Nevertheless, this reform also implied that the ruling parties would be deprived of one of the most appropriate tools of political patronage. There are mega-projects undertaken by the government and boosted with pride and bombast as the monuments of a "new Turkey" in the making. The most prominent of those are the gigantic airport that is been constructed on the north of Istanbul, a third bridge to cross the Bosphorus, Istanbul-İzmir highway, high-speed train railways, various airports in all over the country, nuclear plants and a multitude of

energy plants and etc. A major part of those projects are undertaken by a bunch of groups that are renowned for their loyalty to Erdoğan. Those groups are also owners of TV channels, newspapers that are staunch supporters of Erdoğan himself and consistently propagate views that elite groups are conspiring against the leader who is himself representing the popular will.

The major effect of those changes was to concede an arbitrary discretionary power to the government in the process. The auctions would be set up such that favored groups would outbid other contenders and the government would assist them by making the necessary amendments on the conditions of the tender. In an effort to help those embedded business interests, the government also guaranteed payments to third parties on those transactions. In return, those groups provided donations to AKP controlled foundations, whose main duty is do charity work according to undertake the gigantic task of targeted redistributive role in return for popular support in the elections. This extremely well designed clientalist mechanism performed well election after election as impoverished masses voted overwhelmingly for the ruling party.

Conclusion

We claim that AKP's initial preference for a EU centered reform program is being transformed into a populist economic policy throughout the years and we can witness a similar shift in the form of their communication to their constituents. The initial program's targets to establish independent institutions, focus on long term sustainable growth and reduction of clientalist policies contradicts contemporary trends. AKP government reversed many reform packages such as auction law, meddled with independent institutions like the Central Bank and subordinated regulatory institutions. Politics now control many aspects of the economy and the presence of autonomous institutions is considered as a violation of the democratic principles.

While Erdoğan made his bid to consolidate power while his supporters attacked all forms of intermediate institutions as usurpers of "national will". Even an independent judiciary was labeled as the instrument of the political elite trying to stand against the fulfillment of nation's interest embodied in the leader. Constitutional amendments and the calls for an a-la-turca Presidential system are all reflections of this mental framework. In order to mobilize the society behind the mission, AKP leadership gave a boost to credit based economic expansion program that could be sustained thanks to an unprecedented easy money policy in the Western World. When reformist minded policy makers and technocrats realized the unsustainability of this expansion and tried to curb extravaganzas of the system they became targets to the wrath of Erdoğan himself.

Although the new form of neo-populism differs in some aspects from its predecessor classical populism, in terms of sustainability it suffers similar weaknesses. Once the extraordinary monetary policies which have been sustained for long periods are abandoned, markets will be harsher on those governments that destroy the infrastructure of a healthy market economy. The politicians relying on the dichotomy between “us” and “them” have so far been successful in convincing the majority to their programs but that could only be achieved when accompanied by economic growth. Pure rhetoric will be increasingly unsatisfactory for the impoverished while economic stagnation continues. Neo-populism in Turkish case met the demands of large segments of the population and was a reaction to economic failures and exclusive policies. Nevertheless, the success of this program seem to reach its limits as growth rates are falling and the fragmented conception of the society is increasingly becoming void. That is why neo-populism’s war against the clock may be prolonged depending on global conditions but doomed to fail in the long run. Yet, this does not deny the fact that Turkey continues to need redistributive programs as income and wealth inequality continue to be big problems still. Only this should not be achieved at the cost of destroying rule of law, independent institutions and the infrastructure for a sustained healthy economy.

REFERENCES

- Acemoglu, D., Egorov, G., & Sonin, K. (2011). A Political Theory of Populism, no. w17306. National Bureau of Economic Research.
- Acemoğlu, D., Robinson, J. A., & Torvik, R. (2013). Why do Voters Dismantle Checks and Balances? *Review of Economic Studies*, 80(3), 845-875.
- Ahmadov, R. (2008). Counter Transformations in the Center and Periphery of the Turkish Society and the Rise of the Justice and Development Party. *Alternatives*, 7(2-3), 15-36.
- Alesina, A. (1989). *The Political Economy of Macroeconomic Stabilization: Myths and Reality*. V. Tanzi, & K. Chu eds, *Income Distribution and High Quality Growth*. Cambridge: MIT Press.
- Alper, E. C., & Öniş, Z. (2003). Financial Globalization, the Democratic Deficit and Recurrent Crisis in Emerging Markets. *Emerging Markets Finance and Trade*, 39(3), 5-26.
- Barr, R. R. (2009). Populists, Outsiders and Anti-Establishment Politics. *Party Politics*, 15 (1), 29-48.
- Dornbush, R., & Edwards, S. (1991). *The Macroeconomics of Populism in Latin America*. Chicago: University of Chicago Press.
- French, J. D. (2010). Understanding the Politics of Latin America's Plural Lefts (Chavez/Lula): Social Democracy, Populism and Convergence on the Path to a Post-Neoliberal World. *Third World Quarterly*, 30 (2), 349-370.
- Hawkins, K. A. (2009). Is Chavez Populist? Measuring Populist Discourse in Comparative Perspective. *Comparative Political Studies*, 1040-1067.
- Kauffman, R. R., & Stallings, B. (1991). *The Political Economy of Latin American Populism*. R. Dornbusch, & S. Edwards eds, *The Macroeconomics of Populism in Latin America*, Chicago: University of Chicago Press, 15-43.
- Laclau, E. (2005). *On Populist Reason*. London: Verso Publishing.
- Levitsky, S., & Loxton, J. (2013). Populism and Competitive Authoritarianism in the Andes. *Democratization*, 1, 107-136.
- Mayorga, R. A. (2006). Outsiders and Neopopulism: The Road to Plebiscitary Democracy. S. Mainwaring, A. M. Bejarano, & E. P. Leongomez eds., *The Crisis of Democratic Representation in the Andes*, Stanford: Stanford University Press, 132-170
- Michels, R. (1962). *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracies*. New York: Collier Books.

- Mouffe, C. (2005). *The End of Politics and the Challenge of Right Wing Populism*. F. Panizza eds., *Populism and the Mirror of Democracy*. London: Verso, pp. 50-71
- Nar, M. (2015). *The Committed Changes within Public Procurement Law in Turkey (2003-2014): A Conceptual Analysis*. *International Business of Business and Social Research*, 5(2), 1-20.
- Öniş, Z. (2007). *Conservative Globalist versus Defensive Nationalists: Political Parties and Paradoxes of Europeanization in Turkey*. *Journal of Southern Europe and Balkans*, 9(3), 247-261.
- Öniş, Z. (2009). *Beyond the 2001 Financial Crisis: The Political Economy of the New Phase of Neo-Liberal Restructuring in Turkey*. *Review of International Political Economy*, 16(3), 409-432.
- Özbudun, E. (2006). *From Political Islam to Conservative Democracy*. *South European Society and Politics*, 11(3-4), 543-557.
- Panizza, F. (2005). *Populism and the Mirror of Democracy*. London: Verso Publishing.
- Parenti, C. (2005). *Hugo Chavez and Petro Populism*. *The Nation*, 24.
- Roberts, K. M. (2010). *Latin America's Populist Revival*. *SAIS Review*, 27(1), 3-15.
- Sachs, J. (1989). *Social Conflict and Populist Policies in Latin America*. NBER Working Paper, w2897
- Sunar, İ. (1985). *Demokrat Parti ve Popülizm*. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (8), 2083-2084.
- Sunar, İ. (1990). *Populism and Patronage: Democrat Party and Its Legacy*. *Il Politico*, 55(4), 747-757.
- Taggart, P. (2000). *Populism*. Buckingham: Open University Press.
- Togan, S. (2004). *Turkey: Towards EU Accession*. *The World Economy*, 27(7), 1013-1045.
- Weyland, K. (1996). *Neopopulism and Neoliberalism in Latin America: Unexpected Affinities*. *Studies in Comparative International Development*, 31(3), 3-31.
- Weyland, K. (2003). *Neopopulism and Neoliberalism in Latin America: How Much Affinity*. *Third World Quarterly*, 24(6), 1095-1115.
- Yeldan, E., Boratav, K., & Köse, A. H. (2000). *Globalization, Distribution and Social Policy: 1980-1998*. New York: Center for Economic Policy Analysis.
- Yeşilada, B. A. (2002). *Turkey's Candidacy for EU Membership*. *Middle East Journal*, 56(1), 94-111.

TUNCER CÜCENOĞLU'NUN KÖRDÖVÜŞÜ ADLI OYUNUNDA GECEKONDU VE VAROŞ KÜLTÜRLERİNİN YANSIMALARI*

Tuççe Mine Aktulay Çakır¹

ÖZ

1950'li yıllarla birlikte Türkiye'de sanayileşmenin başlamasıyla, kent hayatında iş gücüne talep duyulmaya başlamış ve bu da beraberinde kırsaldan kente doğru yoğun bir göçe neden olmuştur. Ancak bu durum kentlerde, konut sıkıntısını, nitelik kaybına uğrayan kent imajını ve işsizliği ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte göç alan bölgelerde ortaya yeni kültürler çıkmış (gecekondu, varoş) ve bu kültürler zamanla Türk Tiyatrosu'nu da etkilemiştir. Bu süreç pek çok yazara ilham vermiş, birçok oyun yazılmış, bölge halkının içinde bulunduğu ve yaşadığı sosyal çevre tiyatro oyunlarıyla gözler önüne serilmiştir. Bu yazıda, sanayileşme süreciyle kentlerde başlayan gecekondu ve varoş kültürlerinin Türk tiyatrosu üzerindeki etkileri, Tuncer Cücenoglu'nun "Kördövüşü" adlı oyunu üzerinde kaynak taraması ve metin çözümlemesi yöntemi kullanılarak anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: göç, gecekondu, varoş, kördövüşü.

SLUMS AND SLUM CULTURE IN THE GAME NAMED TUNCER CUCENOGLU KORDOVUS OF REFLECTIONS

ABSTRACT

Together with the 1950s, with the start of industrialization in Turkey, the labour force demand in the life of the city began to be heard, and this has caused high levels of immigration to the city from the countryside. However, this situation in the cities, the lack of housing, and unemployment has revealed the image of the city, which suffered a loss of quality. In this process, in the area of immigration new cultures out (slum, ghetto), and over time these cultures influenced the Turkish Theater. This process has inspired many writers, many plays written, resides in the people of the region and the social environment, as well plays have been revealed. In this article, it will be described using the method of discourse analysis begins with the process of industrialization in urban slums and suburbs of the impact on the culture of Turkish theater through the game 's Kördövüş of Tuncer Cücenoglu.

Key Words: migration, slums, suburbs, kördövüşü.

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle Türkiye yeni bir toplumsal oluşumla karşılaşmış, bu oluşumun getirisi de “hızlı iç göç” olmuştur. Göç, insanlık tarihinin başlamasıyla birlikte günümüze kadar sürmüş ve hâlâ devam etmekte olan bir kavram olduğundan pek çok tanımıyla karşılaşmak mümkündür. Her şeyden önce göç bir “yer değiştirme” hareketidir ve Özer'e göre (2004:11) toplum yapısını değiştiren coğrafi mekân değiştirme sürecinin ekonomik, kültürel, siyasi ve sosyal yönü olan bir harekettir. Göç, sosyoekonomik yapıdan bağımsız olarak ortaya çıkmaz çünkü ekonominin yapısal değişimlerinin en iyi göstergelerinin biridir (Üner, 1974:9). Göçler, ekonomik fırsatlardan yararlanma isteğinden ötürü olabileceği gibi çevresel faktörlerden ya da savaş, terör gibi birtakım zorunlu sosyal nedenlerden ötürü de olabilir. Göç, sadece Türkiye'de değil, bugün hâlâ pek çok ülkede sorun olmaya devam etmektedir. Öyle ki göç edilen yerlerde konut, ulaşım, içme suyu, hastane gibi altyapı ihtiyaçlarına daha fazla gereksinim duyulmaktadır.

Türkiye'de sanayileşmenin ve kentleşmenin etkisiyle başlayan göç, 1950'li yıllara denk gelmektedir. Bu yıllarda göç, köyden kente doğru seyretmiş, 1980'li yıllardan itibaren daha çok kentten kente doğru bir eğilim göstermiştir (Koçak, 2012: 166). Türkiye'deki iç göç hareketi sadece sanayileşmeyle değil aynı zamanda itici ve çekici nedenlerden kaynaklanan bir nüfus hareketidir. Dolayısıyla köylerdeki kırsal alanların ivme kazanması “itici”lik; kentsel alanlardaki dönüşümün belirleyiciliği de iç göçün “çekiciliği” ile açıklanabilir. Akgür, (1997: 62) itici nedenleri 3 grupta toplar:

- Yaşadığı ortamdan hoşnut olmamak,
- Göç edenlerin etmeyenlere oranla refah ve gelir düzeylerini daha farklı olduklarının görülmesi,
- Çocuklarına, gelecek kuşaklara daha iyi bir hayat sağlama isteği.

Ancak tüm bu itici nedenlere yukarıda bahsedildiği gibi sanayileşmeyi, tarımda makineleşmeyi, doğal afetleri, terör sorunlarını ve kan davaları gibi olayları da eklemek mümkündür. Çekici nedenleri de Sezal, (1992:36), şehrin cazibesi, yüksek yaşam standardı, iş bulma ümidi, ulaşım imkânı ve daha iyi sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanma olarak belirtmektedir. Çekici nedenleri sosyo-kültürel açıdan el aldığımızda özellikle 1950'li yıllarla birlikte kentlere ne ölçüde yatırım yapıldıysa köylerin de bir o kadar yoksun bırakıldığı gözlemlenmiştir (Öz, 1978: 26).

Göç uzun ya da kısa vadede beraberinde pek çok sorunu da getirmektedir. Aşırı kentleşmeden doğa sıkıntıları, kentleşmemek (uyum süreci) de kent sosyolojisinin önemli konularını oluşturmaktadır (Tekeli, 2008: 180-181). Tüm bunlarla birlikte iç göçlerle Türkçe 'ye de yeni bir kavram olan “gecekondu” kelimesi dâhil olmuştur. Gecekondu kavramı Türk Dil Kurumunca şöyle tanımlanmaktadır:

1. (isim) İmar ve yapı kanunlarına aykırı olarak başkalarına veya kamuya ait arazi veya arsalar üzerinde toprak sahibinin bilgisi ve rızası olmaksızın acele yapılmış konut, kondu.

2. Acele ile yapılmış, derme çatma yapı. Erişim tarihi, 14.03.2016, (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56e652d87feed5.08186953)

Gecekondu, düşük gelirlili istihdam alanlarında çalışan ve sosyokültürel açıdan pek çok farklılıktan dolayı kente uyum sağlamakta zorluk yaşayan nüfusun, başkalarına ait topraklar üzerine yasal olmayan yollarla yapılmış konutların ortaya çıkmasıyla oluşan bir olgudur (Tekşen: 2003: 45). “Gecekondu” ise, bu konut çevresinde yaşayan kişi ya da aile olarak tanımlanmaktadır. Erişim tarihi, 14.03. 2016,

(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=ke-lime&guid=TDK.GTS.56e656d4be53f2.86930430)

Yaşanan bu olayın tanımlanmasında da yeni bir kavram ortaya çıkmıştır: “Varoş” ve “varoşlu”. “Varoşlu” sözcüğü giderek günlük yaşamda ve özellikle basında, yaygın olarak kullanılan bir kavram haline gelmiştir. “Varoş” Türk Dil Kurumu tarafından, ‘kent veya kasabada kenar mahalle’ olarak tanımlanmıştır. Erman’a (2001:997) göre varoş, ‘şiddet’, ‘sosyal güvensizlik’, ‘siyasal radikalizm’, ‘sosyal çatışma’ ve ‘kültürel olarak alt tabakada görülenlerin’ oluşturduğu alanlar olarak ifade edilmektedir. Etöz ise, (2000) varoşu şiddetin kol gezdiği, yasa dışı faaliyetlerin hâkim olduğu, toplumla bütünleşmek yerine topluma ve sisteme karşı bir duruşun üretildiği yerler olarak belirtmiştir.

“Varoş” Macarca asıllı bir sözcüktür ve Meydan Larousse’de şehir surlarının dışındaki mahalleler, çevre mahalleler olarak tanımlanmakta, genelde şehrin dış semtleri için kullanılmaktadır. Türkiye bağlamında ise varoş sözcüğünün yaygın olarak kullanılmaya başlanması, 1 Mayıs 1996 olaylarının basında ifade edilmesi sırasında olmuş; örneğin “Varoşlar Kente İndi” “Patlayan Varoşlar” gibi başlıklar atılmış, “kırlardan kentlerin kenarlarına akan milyonlarca insanın, nasıl radikal dinciliğin, terörün ya da Vandalizm’in kucağına itildiğini görmek” gereğinden bahsedilmiştir (Bila 1996’dan akt. Erman, T. 2004,s.12)

1950-1960 yılları arasındaki ekonomik, siyasal, toplumsal değişimler Türk Tiyatrosu’na da yansımıştır. Bu dönemin tiyatro eserlerinde toplum sorunlarına doğru bir yöneliş görülür. Sonuç olarak yaşanan bu toplumsal süreç sonrasında “gecekondu”, “gecekondu” gibi kavramların yerini giderek “varoş” kavramının aldığını söylemek mümkün olmaktadır. Ancak altını çizmek gerekir ki bu dışlanma akademisyen çevrelerden ziyade basın tarafından uygulanan bir dışlanma olarak gözlemlenmiştir.

•Gecekondu ve Varoş Kültürlerinin Ortaya Çıkış Süreçleri ve İlk Yapılışmalar:

1950’li yıllardan itibaren kırsaldan kente kitlesel bir göç olgusuyla tanışan Türkiye’de, bu sarsıcı toplumsal değişimle baş edebilmeyi sağlayacak en temel kurum “gecekondu” olmuştur ve “gecekondulaşma”

bu tarihlerde kurumsallaşmıştır. Devletin 1966 yılında çıkardığı 775 Sayılı Gecekondu Yasası da gecekondulaşmanın önüne geçememiştir. Çünkü sık sık çıkarılan gecekondu afları ile yasal güvence altına alınan gecekonducular insanları barınmak için değil, artık gecekonduyu kiralamak ve satmak için yapmaya teşvik etmiştir. Bu da beraberinde gecekondu ticaretini getirmiştir (Serter,1994:95). Bugün gecekondulaşma, barınmanın ötesine geçmiş artık bir rant aracı haline de gelmiştir (Öztürk ve Altuntepe, 2011: 1601). İstanbul'un dışarı doğru genişlemesi ve büyümesi rantı arttırırken, bu artış köy ile kent arasındaki gelir farklılıklarını ortaya çıkarmış ve İstanbul yeni bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Eskiden kentin dışında kalan gecekondu alanları bugün kentin ortasında kalmaya başlamıştır.

Tablo 1: Türkiye'de Gecekondu ve Gecekondu Nüfus

Yıllar!	Gecekondu!	Gecekondu Nüfus!	Kentsel Nüfustaki Payı (%)!
1955!	50.000!	250.000!	% 4.7!
1960!	240.000!	1.200.000!	% 16.4!
1965!	430.000!	2.150.000!	% 22.9!
1970!	600.000!	3.000.000!	% 23.6!
1980!	1.150.000!	5.750.000!	% 26.1!
1990!	1.750.000!	8.750.000!	% 33,9!
1995!	2.000.000!	10.000.000!	% 35,0!
2002!	2.200.000!	11.000.000!	% 27,0!
2011!	4.000.000!	20.000.000!	% 40.0!

Kaynak: Keleş, R. (2004). Kentleşme Politikası. Ankara: İmge Yayınevi, s.561

Tablo 1 incelendiğinde, 1955 yılında sayıları 50.000 olan gecekonducuların, 2011 yılına geldiğimizde 4.000.000'a ulaştığını görmekteyiz. Bu da gecekondulaşmanın nasıl bir artış gösterdiğini gözler önüne sermektedir.

Köyden kente göç edenlerin kentle bir bütünleşme sorunu yaşadığı görülmektedir. Bu durum da beraberinde şehirlerde iki ayrı kesimin oluşmasına neden olmuştur (köylüler-şehirliler). Bununla birlikte göç edenler ekonomik açıdan da büyük sıkıntılar yaşamakta, ayrıca şehirlilerin dışlayıcı tutum ve davranışlarına da maruz kalarak kent yaşamına ayak uyduramamaktadırlar (Özer, 2004: 70). Araştırmada söz konusu tiyatro oyununda yazar, gecekonduculunun sorunlarına, gecekondu ticaretine ve bundan rant sağlayanlara değinmiş, günümüzde geçerliliğini koruyan toplumsal sorunlara ışık tutmaya çalışmıştır.

•OYUNUN YAPISAL UNSURLARI

Oyunun Konusu:

Cumhuriyet Dönemi sonrası Türk Tiyatrosu oyun yazarlarından olan Tuncer Cücenoglu oyunlarının konularını çoğunlukla, ekonomik, siyasal ve kültürel olaylar oluşturur.

Cücenoglu, güncel sorunları dile getirdiği ilk oyunu olan Kördövüşü 'nü 1972 yılında yazmıştır. Yazar "Kördövüşü" adlı oyununda gecekonduda yaşayan insanların dramını ele alır. Oyundaki çekirdek aile yaşadığı tüm olumsuzluklara, çaresizliklere rağmen yapısını korur gibi gözüke de oyunun sonunda aile büyük bir çöküş içine girer. Türk Genel Kültür Sözlüğü "kördövüşü"nü aynı şeyi gerçekleştirecek kişilerin birbirinden habersiz ve birbirlerini engelleyecek biçimdeki düzensiz çabaları olarak tanımlar (www.tgku.com). Bu oyunda da aile bireylerinin hayata tutunma çabaları kördövüşüne karşılık gelmektedir. Kördövüşü, köyden kente göç olgusunu en iyi şekilde yansıtan oyunlardan biridir. 1930'lu-40'lı yıllardan itibaren Anadolu'dan göç eden insanlar, bu toplumsal sürece ortak olmuş, büyük şehirlerde insanların yaşadığı hayat, Anadolu insanına oldukça cazip gelmeye başlamıştır. Köylerdeki hastane, okul, ulaşım gibi eksiklikler, büyük şehrin cazibesi artık Anadolu insanının canına tak ettirmiştir. Daha iyi hayatlar yaşamayı istemek onların da hakkıdır...

Cemal ve ailesi de bu sebeplerden ötürü büyük şehre göç ederler. Başlangıçta her şey bir rüyadan ibarettir. Cemal iyi bir iş bulacak, çocukları okuyup adam olacak, güzel bir evde oturup iyi bir yaşam sürecektir. Ama işin bir de tecrübesizlik boyutu vardı. Zamanla işlerin o kadar kolay olmadığı anlaşılır. Gerçekleşeceğine dair güçlü bir inanç beslenen 'Büyükşehir Rüya'sının sona ermesi, beraberinde hüznü ve acıyı getirir. Ankara'daki bir gecekonduda mahallesine yerleşmek zorunda olan Cemal ve ailesi oturdukları gecekondunun kirasını bile ödeyememektedir. Zaten o gecekonduyu da zar zor bulmuşlar, ev sahibini ikna edebilmek için epey çaba sarf etmişlerdir. Ailede sadece Cemal çalışmakta ve ailesinin geçimini zor sağlamaktadır. Yatalak bir babaanne, hasta bir kız, bir anne, alkolik, çalışmayan ve karısına şiddet uygulayan bir erkek çocuk ve sürekli iş arayan ve en sonunda yine başka bir büyük şehre göç etmeye mecbur kalan evin küçük oğlu. Hayaller ve ümitlerle başlayan göç yolculuğu bir dramla son bulur. Ama bunun en büyük nedenlerinin altında Cemal ve ailesinin eğitimsizliği, cehaleti yatmaktadır. Devlet, bu toplumsal değişimin beraberinde getirdiği sorunları önleyememiş, geçici çözümler yetersiz kalmıştır. Cemal ve Cemal gibiler bu kültürlerin birer yaratıcısı, temsilcileri ve ülkemizin bir gerçeği haline gelmişlerdir.

Oyundaki Çatışma Alanı:

Oyunun temel çatışma alanı kurguya dayalı metnin içerisinde yazarın ustaca yerleştirdiği karakterlerin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik bağlamda ele alınması ve oyun zeminine ustaca oturtulması olarak görülmektedir. Temelde var olan en büyük sorun göç ve göçün beraberinde getirdikleridir. Bu da oyunda sorunlarla baş etmeye çalışan ve en nihayetinde "kördövüşü" haline gelen ve bir nevi yerinde saymaya mahkûm olmayla özdeşleştirilmiş gibidir.

KOCAKARI : (Gözlerini yukarıya kaldırır) Ne istedik Rabbim senden?.. Yanmayacak kadar sıcak,
(Cücenoglu, 2007:173)

donmayacak kadar soğuk istemedik mi? (Daha sert.) Yanmayacak kadar sıcak, donmayacak kadar soğuk!. Yanmayacak kadar sıcak, donmayacak kadar!..

(Artık sesi duyulmaz olur.)

Oyundaki Dil ve Anlatım:

Tuncer Cücenoglu'nun bu oyununda dikkati çeken en önemli özellik oyunun dili ve yazarın ustaca anlatımıdır. Yazarın gecekondü yaşantısını bu denli gerçekçi aktarmasındaki başarının altında oyunda kullandığı dilin konuşma diline bu denli yakın olmasıdır. Böylece anlatılmak istenilenler seyirci tarafından kolay anlaşılmalıdır. Oyunda zaman zaman yer alan küfür ve argoların da yazar tarafından oyunun içerisine ustaca yerleştirildiği görülmektedir.

HAMİT : (Sesi oldukça yakından...) Neredesin ulan? Nereye kaçtın? Çıksana dışarıya!. Yalnız bulunduğunda mı erkekliğin tutuyor? Hadi şimdi çıksana!. Hıyar oğlu hıyar!. (İPSİZ birkaç kez davranmak ister... Bırakmazlar. ..)

RÜSTEM : (Sesi yakından) Bırak Hamit abi!. Karısının eteğinin altına saklanmışır!. Çıksana lan hıyar!.

HAMİT: Sabah ne çok erkektin öyle! Şimdi de yapsana erkekliğini ulan!. Çıksana dışarıya!. Çıksana, çıksana!. (Dışarıdan kapıya vurmaya başlarlar...)

(Cücenoglu, 2007:172)

Cücenoglu'nun seyirciye kolayca ulaşma amacıyla oluşturduğu bu çeşit bir dil bizlere aynı zamanda oyundaki karakterlerin sosyal konumları, eğitim düzeyleri hakkında da doğrudan bilgi sunar.

•Oyundaki Karakterlerin Analizleri, Ortaya Çıkan Sosyolojik Sonuçların Karakterler Üzerinde Yarattığı Etkiler**Cemal**

55 yaşlarında Devlet Demir Yolları'nda makinist olarak çalışmaktadır. Yaşadıkları gecekondüda annesi, karısı, gelini, kızı ve iki oğluyula birlikte tek maaşla evin geçimini sağlamaya çalışmaktadır. Cemal, karısına ve çocuklarına karşı iyi davranan bir babadır; özellikle kızı Beyhan'a ayrı bir ilgi göstermektedir. Aslında Beyhan'a hissettikleri belki de bir acıma duygusudur; çünkü Beyhan hastadır. Cemal'in tek isteği emekli olup emekli maaşıyla bir şeyler yapabilmektir. Bu yüzden var gücüyle çalışmaktadır. Cemal, fedakârdır. Geldikleri bu koca şehirde hayallerinin ötesine asla geçemeyeceklerini belki de anlayan tek kişidir Cemal. Bu bağlamda, gerçekçidir.

Sıdka

Cemal'in karısı Sıdka, 50 yaşlarındadır. Sıdka'nın ömrü kaynanasına bakmakla geçmiştir ve artık

yaşadığı hayattan bunalmıştır. Küçükük bir gecekonunun içinde ev halkına hem analık hem de hizmetçilik yapmaktadır.

Kocasını Cemal'le yattıkları yer bir perdeyle ayrılmıştır diğer odalardan. Bu da özel hayatlarını olumsuz şekilde etkilemektedir. Evlatlarına karşı tıpkı Cemal gibi Sıdika da şefkatlidir. Kendi kaynanasından kaynanalık görür; ama gelinine kaynanalık yapmaz. En küçük oğlu Mahir'e karşı ayrı bir şefkat beslemektedir. Bütün bunlara rağmen en büyük cahilliği, Tahir'i adam olur diyerek işsiz güçsüzken evlendirmesi olmuştur. Bu durumdan en çok ağzı yanan, gelin olmuştur.

CEMAL: Sanki sen hiç hata yapmazsın.

SIDIKA: Ne yapmışım?

CEMAL: Daha ne yapacaksın? İşsiz güçsüz oğlanı sen everdin zorunan. Şu ıpsız Tahir evlendirilir miydi? Elaleme rezil ettin bizi.

SIDIKA: Akli başına gelir diye düşündüm.

(Cücenöğlü, 2007:120)

Kocakarı

Cemal'in annesi, 75 yaşındadır ve yatağa mahkûmdur. Kocakarı, oyunun en önemli karakteridir; çünkü oyun onun ve Tahir'in üzerinden ilerlemektedir. Kocakarı oyunda bir "simge"dir. Yatalak olduğu için gün içinde sık sık gelini ya da torunları onu tuvalete taşımaktadır. Bu durum kocakarıyı oldukça üzse de çoğu zaman evin en yaşlısı konumunda olmanın verdiği rahatlıkla bu durumu arada bir kendi menfaatine kullanmaktadır. Bütün gün evde olup biteni Cemal'e karısından önce o yetiştirir, bundan keyif alır. Bu durum Sıdika'yı çok rahatsız eder. Kocakarı, pintidir. Biriktirmiş olduğu parasını kimseye vermek istemez ve bu paranın kefen parası olduğunu vurgulayarak sürekli duygu sömürüsü yapar. Ancak küçük torunu Mahir'e karşı ayrı bir şefkat besler. Öyle ki kefen parası için biriktirdiğinin bir kısmını en zor anlarda kendi oğluna bile vermezken oyunun sonunda İstanbul'da iş bulduğu için gitmek zorunda kalan Mahir'e verir.

İpsiz Tahir

Evin en büyük oğludur. Lakabından da anlaşılacağı üzere ıpsız sapsız dolaşmaktır. Ne işi vardır ne iş aramaktadır. Üstelik alkol bağımlısıdır ve karısına şiddet uygulamaktadır. Tek derdi bir minibüs sahibi olmak ve bu yolla ileride köşeyi dönmektir. Bu yolda babasının emekli ikramiyesi Tahir için kaçırılmaz bir fırsattır. Tahir kız kardeşi Beyhan'a karşı son derece kötü bir tutum sergilemekte, kızı sürekli itip kakmaktadır. Bu durumu çoğu zaman Cemal bile engelleyememektedir. Tahir karısını çoğu zaman sadece cinsel bir obje ya da evin hizmetlisi olarak görmektedir. Ona göre kadın yatakta karılık, ev işlerinde hizmetçilik yapmalıdır, yeri geldiğinde egosunun bir göstergesi olan dayağını da ses çıkarmadan yemelidir.

Gelin

Tahir'in karısı, 20 yaşlarındadır. Genç yaşta Tahir'le evlendirilmiş bir gecekonduya gelin gelmiştir. Ne kadınlığını bilmiştir ne başka bir şeyi... Yokluk, umutsuzluk, şiddet onun başına gelen en kötü şeylerdir. Her gün yeni bir ümitle, Tahir'in iş bulacağıyla güne başlar ama günü Tahir'in dayağıyla sona erer. Hiç sesi çıkmaz, çoğu zaman kocakarıyı tuvalete o taşır. Üstelik oturdukları gecekondunun kirasını da kendi babası öder. Böyle bir sefaletin içinde umutlarla, hayallerle yaşama tutunmuştur.

Beyhan

Cemal'in kızı, 18 yaşlarındadır. Evin en küçük ve en sessiz bireyidir. Beyhan, sık sık oturduğu yerden dalıp dalıp gider. Bu yüzden de abisinden sürekli dayak yer. Kimse onun hasta olduğunun ve bir doktora görünmesi gerektiğini düşünmez. Ailenin cehaleti oyunun sonunda Beyhan'ın bir sara krizine yakalanıp oturduğu yerden yere düşmesiyle sonlanır. Eve doktor yerine getirilen Hazret denilen din istismarcısı elbette ki kızın hastalığına hiçbir çare bulamaz. Cemal, Beyhan'ın evlenip koca evine gitmesini istemektedir; çünkü koca dayağı ağabey dayağından yeğ tutulmaktadır.

Mahir

Evin küçük oğlu, 23 yaşlarındadır. Ev içindeki en bilinçli kişilerden birisidir. Ne de olsa mektep bitirmiştir; lise mezunudur ve hayata diğerlerinin baktığı pencereden bakmamaktadır. Aslında onun da düşüncesi tıpkı başlangıçta babasının yaptığı gibi daha büyük bir kente göç edip orada daha iyi bir yaşam sürmektir.

Hazret

Nefesinin güçlü olduğuna inanılan hoca, 40 yaşlarındadır. Din istismarcısı. Dini kullanarak para karşılığında hasta insanları tedavi etmektedir (sözde). Beyhan'ı tedavi etmeye lüks bir otomobile gelir.

HAZRET: Amiin. Amiiin. (Diğerlerine) Hep birlikte, aynı iğmanla... Amiiin.

BİRLİKTE: Amiiin. Amiiin, Amiiin.

HAZRET: (Cebinden küçük bir muska çıkarır) Gel bakayım kızım. Korkma korkma. (Sirtına iğneler. Yeniden dua okur) Amiiin...

BİRLİKTE: (İyice girmişlerdir havaya) Aminiin. Aminiin..

HAZRET: Tamam benim işim bitti. Bundan sonrası Allah'a kaldı. Geçmiş olsun kızım.

CEMAL: (Kızara bozara) Ne kadar?

HAZRET: Hakkı Ustanın tanıdığsınız. Münasip bişey verin işte.

CEMAL: (Daha önceden hazırlamış olduğu zarfı içinden çıkararak uzatır) Layık değil ama..

HAZRET: (paraları göz ucuyla sayar) Arabayla geldim! Benzini çok yakışır. Ama gene de Hakkı Ustanın hatırı var. Haydi cümleten allahaismarladık.

(Cücenöğlü, 2007:148)

Hamit

Gecekonunun sahibi, 40 yaşlarındadır. O da tıpkı Cemal ve ailesi gibi göç ederek gelmiştir Ankara'ya. Ancak diğerlerinden erken davranıp birçok araziye tapusuz parsellemiştir. Gecekondu ticareti yapıp buradan rant elde edenlerdendir. Bu yolla geçimini sağlamaktadır. Oyunun en uyanık karakteridir, Menfaatleri doğrultusunda hareket eden çıkarıcı biridir.

KOCAKARI: N'oldu Hamit oğlum?

HAMİT: Daha n'olsun? Bir söylenti çıktı. Güya belediye buraları istimlak edecekmiş...

SIDIKA: Buraları mı?

CEMAL: Niye?

HAMİT: Devlete niye olur mu Cemal Efendi? Devletin işi... Yıkacak yıkacak... Atacak atacak... Satacak satacak... Asacak asacak...

KOCAKARI: Bizi de sokağa mı atacak? Nerden buluruz ev?

SIDIKA: Ne zaman?

CEMAL: O kadar yakın mı?

HAMİT: Kendinizi düşünüyorsunuz hemen... Ya bana n'olacak? Verecekler elime üç-beş kuruş yıkacaklar her yanı... Ya ben ne yapar, ne ederim?

KOCAKARI: Bir tek senin evleri mi yıkacaklar Hamit oğlum?

HAMİT: Olur mu yahu? Benim evler dediğin topu topu yedi konu... En az iki yüz hane yıkılacak... Görmediniz mi ölçüp biçerlerken? Kâmilen mahalle kalkacak ortadan...

(Cücenöğlü, 2007:139)

•Kördövüşü Adlı Oyunda Ailenin Sosyolojik Yapısı ve Genel Özellikler

•İç İçe Yaşam

Oyunun genel yapısında “iç içe” bir yaşam görülmektedir. Bu iç içe yaşam beraberinde birçok sorunu da getirmektedir. Evin gelini ve Tahir yeni evli bir çifttir. Evin babası Cemal ve karısı Sıdika evde başka bir oda olmadığından odalarını onlara verirler. Cemal ve Sıdika'nın yatak odası ise bir perdeyle diğer odalardan ayrılmıştır. Mahir, sofada yer yatağında yatmaktadır. Evin sağ yanındaki odamsı mekânda da Cemal'in karısı Sıdika ve Beyhan uyumaktadır. Bu iç içe yaşam aile içindeki bireylerin özel hayatları olmadığına bir göstergesidir.

KOCAKARI: Hoş geldin Hamit oğlum...

SIDIKA: Hoş geldin...

BEYHAN: Hoş geldin Hamit Amca...

HAMİT: Hoş bulduk... (Gözleriyle evi araştırır.) Maşallah iyi sığılmışsınız.

CEMAL: Ne yapalım?

SIDIKA: Kalabalığımız ama...

KOCAKARI: Başka çaremiz var mı?

HAMİT: Şu perde?

CEMAL: Bizim Tahir'i everince... Onlara kendi odamızı verdik...

HAMİT: Bilakis yapmak lazım... Biz kim için çalışıyoruz arkadaş? Bütün analar babalar sizin gibi olmalılar aslında...

CEMAL: Muhakkak...

•Alkol Bağımlılığı

Ev in büyük oğlu Tahir eve sürekli alkollü gelir ve zaman zaman karısına şiddet uygulamaktadır. Tahir aynı zamanda işsizdir. İşsizliğin getirdiği maddi sıkıntı ve stres yüzünden alkole ve şiddete sığınan Tahir, Türk örf ve adetlerine uymamakta, sık sık babasına karşı gelmekte, karısını tartaklamakta, kız kardeşini de dövmektedir. Tahir'in tek derdi kısa yoldan köşeyi dönmektir. Emek harcaıyp alın teri dökerek para kazanmak Tahir'e göre değildir.

CEMAL : (Işığı yakar.) Gene mi ha?

KOCAKARI : (Ansızın gelen ışıklan gözlerini uğuşturarak) Hoş gelmişin Cemal...

CEMAL : (Annesinin elini öperken) Hoş bulduk ana... Bu ne böyle? Tu Allah senin gibi evladı...

KOCAKARI: Varma üstüne Cemal... Aklı başında mı ki varırsın üstüne?

CEMAL: Benim aklım pek mi başımda? Gece gündüz demeden şu yaşta uyu durak bilmeden gitmekteyim...

KOCAKARI: Sarhoştan deli bile kaçarmış oğlum...

SIDIKA : (Gözlerini ovuşturarak gelir.) Hoş geldin Cemal...

CEMAL: Hoş bulduk, hoş bulduk... Bu adam daha içiyor mu böyle kendini bilmeden?

SIDIKA: Değme ne yapalım?

CEMAL: Değmesi mi kaldı? İş yok güç yok... Evli barklı bir adam. Durmamacasına içiyor. Bu ne biçim iştir yarabbim? Korkarım bir gün bir arabanın altında kalıp...

SIDIKA: Allah korusun...

CEMAL: Allah bunun neyini korusun? Bigünden bigüne başı secde gördü mü ki korusun? Her gece zilzurma... Her gece... Patlayacak bi gün bi yerleri...

(Cücenöğlu, 2007:114)

•**Aile İçi Şiddet**

Evde Tahir dışında kimse birbirine karşı sevgisiz ve saygısız değildir. Tahir, kız kardeşi Beyhan'ı sürekli itip kakmakta, babasının uyarılarını bile dinlememektedir. Ayrıca karısına karşı da çoğu zaman kaba konuşmaktadır ve Tahir'in dayaklarından nasibini en çok alan da karısıdır.

İPSİZ: Ne dedin lan?

GELİN: Bi şey demedim.

İPSİZ: Dedin dedin. Ne dedin?

GELİN: İçtiğini bilirsin dedim.

İPSİZ: Sana ne ulan? Senden mi alıyorum parasını?

GELİN: Benden almıyormuş.

İPSİZ: Asarım tavana bacaklarından haaa!

GELİN: Asarmış.

İPSİZ: Çivilerim namussuzum!.. İstemiyorsan var git babanım evine!

(Cücenöğlu, 2007, 123)

•**Örf, Adet, Gelenek ve Göreneklerin Erozyona Uğraması ve Çekirdek Aile Yapısı**

Köylerini terk edip şehre göç eden birçok ailenin yaşadığı maddi çöküntüyü bu aile de yaşamakta ve yaşam mücadelesi uğruna gelenek ve göreneklerini unutmakta; daha doğrusu yaşatamamaktadırlar. Her ne kadar evin tüm bireyleri evin en büyüğü olan babaanneyi sevseler de ona gereken saygıyı çoğu zaman göstermemektedirler ki Türk örf ve adetlerinde büyüklere saygı son derece önemlidir. Aile sosyal bir yapı olup toplumun temel taşıdır ve varlığını sürdürbilmesi, aile birliğinin sağlıklı bir şekilde oluşumuna ve devamlılığına bağlıdır. Burada önemle üzerinde durulması gereken nokta, aile birliğini oluştururken sağlıklı bir yapı kurulmasına dikkat edilmelidir. Aksi halde gerek ekonomik gerek sosyokültürel farklılıklar ya da ileride bunlara bağlı ortaya çıkabilecek sorunlar aile birliğinin bozulmasına neden olacaktır. Kördövüşü adlı oyunda da tüm bu söylenenlerinin örnekleri görölmektedir. Aile içindeki bireyler sorumluluklarını yerine getirememiş ailenin düzeni bozulmuştur. Bu noktada oyundan örneklendirilebilecek en belirgin husus Tahir'in aile kurabilecek gerekli ortamı oluşturmadan ailesi tarafından evlendirilmesidir. Bu noktada aile de en az Tahir kadar hatalıdır.

•Din İstismarı

Evin küçük kızı Beyhan sara hastasıdır ve oyunun başından itibaren sık sık dalıp gitmektedir. Ancak Beyhan'ın bu dalıp gitmelerine kimse anlam verememekte; hatta abisi Tahir, Beyhan'ın sevgilisini düşündüğünü sanıp onu sürekli itip kakmaktadır. Beyhan'ı doktora göstermek kimsenin aklına gelmez; çünkü cehalet ve yokluk çareyi doktordan değil; dinden medet ummaya sevk eder bu yüzden de eve doktor yerine eve hoca çağırırlar. Bu da eğitimsizliğin ve çaresizliğin bir göstergesidir. Eve gelen hoca da dini kendi çıkarlarına alet ederek para karşılığı Beyhan'ı tedavi edeceğini söyler ve eder de kendince. Ancak zavallı Beyhan'ın bir hocaya değil bir doktora ihtiyacı vardır ve ne yazık ki bunu kendisi dile getiremeyecek kadar aciz, çaresiz ve cahildir.

HAZRET: Aç bakalım. (İçeriye geçer. Sofraya eğilip iyice araştırır) Cin peri işi değil. İz yok burada. (Diğerleri nasıl da bildi der gibilerden bakarlar birbirlerine)

HAZRET: (Beyhan'a alıcı gözle bakar) Maaşallah, çok da güzelmiş kızımız!... Nazar bu nazar!...

...

HAZRET: Gar gavış, gadalar savış, atmış yetmiş, çıkmış gitmiş.

Hazara huzura, öküz gelmiş pazara,

Beyhan'a nazar edenin iki gözü bozara!...

(Cücenoglu, 2007,147).

SONUÇ

Türk toplumunun yıllardan beri yaşamakta olduğu en büyük sorunlardan biri süregelen göç ve beraberinde getirdiği sorunlardır. Gerek sosyal gerekse ekonomik yönlerden şehirlerle köyler arasındaki uçurum arttıkça, iç göç kaçınılmaz bir hale gelmektedir. Bunun yanı sıra 80'li yıllardan itibaren doğudan batıya doğru kayan terör eylemleriyle kendisini gösteren şiddet, giderek toplumda korku ve ekonomide istikrarsızlığa neden olmuştur. Bu durum ülke içindeki ve dışındaki yatırımcıları korkutmakta, bunun sonucunda da Doğu ve Güneydoğu bölgelerine gereken yatırımlar yapılamamaktadır. Bu durum köylerin iticiliğini ve güvensizliğini arttırarak göç edenlerin sayısını arttırmakta ve aynı zamanda da şehirde yaşayanlar açısından şehir hayatını toplumsal, ekonomik ve siyasi sorunlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Dolayısıyla, sosyal politikalar, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve dayanışma yeniden düzenlemeli ve bu meseleler, yalnızca yardım dağıtmaya yönelik geçici çözümler olarak görülmemelidir.

Bu doğrultuda K rd v s  adlı oyunun Türkiye'nin önemli gerçeklerini gözler önüne sermiŐ olması, Türk Tiyatrosu'nun geçmiŐe ve geleceğe akılcı bir yaklaŐımla ışık tuttuğunun bir kanıtıdır. Tuncer C cenoğlu, özellikle bu oyununda gecekondular ve varoş kültürünü tüm gerçekliğiyle anlatmıŐ, Türkiye'nin geçirmekte olduğu bu toplumsal süreçte, oyundaki çekirdek ailenin Şehir hayatına nasıl yabancı kaldığını, ne tür olaylar yaŐadıĐını gerçekçi ve samimi bir dille bizlere aktarmıŐtır.

Sonuc olarak, Türkiye içinde bulunduğu bu süreçte konumu gereği pek çok ekonomik, politik, sosyolojik olaylara maruz kalmıŐ ve kalmaya da devam edecektir. Bu noktada Türk Tiyatrosuna ve Türk yazarlarına düşen görev politik bir duruŐ sergilemek, tiyatronun politik iŐlevini unutmamak, yaşadığı ve içinde bulunduğu dönemi yansıtılmak, yaŐananları akıl süzgecinden objektif bir Şekilde geçirerek değerlendirmek ve gelecek nesillere de yine objektif bir Şekilde aktarmaktır.

KAYNAKÇA

- Akgür, Z. G. (1997). Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlik 1970-1993, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları) No: 201.
- Bozkulak, S., (2003). “Gecekonduların “varoşlaşma” sürecinden Gülsuyu Mahallesi”. Türk Sosyal Bilimler Derneği, 8. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi’nde sunulan bildiri, Ankara, 3-5 Aralık.
- Cücenoglu, T., (2007). Kördövüşü (Mitos Boyut Tiyatro Oyun Dizisi 18 Toplu Oyunları 1).
- Erman, T., Eken, A., (2004). ‘The “Other of the Other” and “unregulated territories” in the urban periphery: Gecekondu violence in the 2000s with a focus on the Esenler case, İstanbul’, *Cities*, 21 (1), pp.57-68.
- Erman, T., (2004).“Gecekondu Çalışmalarında ‘Öteki’ Olarak Gecekondu Kurguları”, *European Journal of Turkish Studies* [Online], 1 | 2004, Online since 04 March 2015, Connection on 04 March 2015.
- Etöz, Z. (2000). ‘Varoş: bir istila, bir tehdit’, *Birikim*, 132, ss.49-53.
- Keleş, R. (2004). *Kentleşme Politikası*, 8. Baskı, Ankara: İmge Yayınevi.
- Koçak, Y., Terzi, E. (2012). “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, *Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 3, Yıl 2012, s.163-184.
- Koral, R. (2011). Türkiye’de 4 Milyon gecekondu var!”, *Sabah Gazetesi*, İstanbul.
- Özer, İ. (2004). *Kentleşme, Kentleşme ve Kentsel Değişme*, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Öztürk, M., Altuntepe, N., (2011). Türkiye’de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent Ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması, *Journal Of Yaşar University* 3(11) 1587-1625.
- Öz, B. (1978). Türkiye’de Göç Olgusu, Sorunları ve Çözümü, İstanbul: Gençlik Basımevi.
- Serter, N. (1994). Türkiye’nin Sosyal Yapısı, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Sezal, İ. (1992). *Şehirleşme*, İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekşen, Adnan (2003). Kentleşme sürecinde bir tampon mekanizma olarak hemşerilik: Ankara’daki Malatyalılar örneği. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- Üner, S. (1974). “Kırsal Yapıda Değişme ve Kırdan Kente Göçler”, Türkiye’de Nüfus Sorunu Semineri, Antalya.

Google Arama Motorundan

Erişim tarihi, 14.03.2016,

(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56e652d87feed5.08186953 ulaşım tarihi: 14.03.2016)

Erişim tarihi, 14.03. 2016,

(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=ke-lime&guid=TDK.GTS.56e656d4be53f2.86930430)

www.tgku.com

DİE,(2004),<http://www.die.gov.tr/konular/nufuSayimi.htm>.

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
BEYKENT UNIVERSITY
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

BEYKENT ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
MAKALE YAYIN KURALLARI:

Yazarlara Not: TÛBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı Komitesi, bu yayın kurallarına %100 uyulmasını istemektedir. Lütfen makaleleri bu kurallara uygun olarak hazırlayıp gönderiniz.

1. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, yılda İKİ kez olmak üzere altı ayda bir yayınlanır.

2. Hakemli ve özgün çalışmaları amaçlayan bir dergidir. Makalelerin, hakem değerlendirilmesine girmek üzere, <http://dergi-park.ulakbim.gov.tr/bujss/index> adresinden kayıt olarak gönderilmesi gerekmektedir. Yazarlar makalelerinde hakemlerin de değerlemelerinde dikkate alacağı aşağıdaki ölçütleri gözden uzak tutmamalıdır:

- 2.1. Makalelerindeki ekseni, dayandığı temel fikri, ikincil kaynak incelemesi ve bunlara göre yeniliği, sosyal bilimler ve uygulama alanına katkısını,
- 2.2. Araştırmalarının makalenin ana eksenine katkısını, hipotez ve metodolojisi ile istatistiksel analiz tekniğinin yeterliliğini,
- 2.3. Makalenin mantıksal bütünlüğü ve kendilerini tatmin edip etmediğini,
- 2.4. Makalenin başlığa uygunluğu ve anahtar kelimelerin makaleyi yansıtabilmesini, İyi kalitede bir model, şekil, tablo vb. ile öğretime katkı seviyesini değerlendirmelidirler.

3. Ampirik çalışmalara öncelik tanınacak olan dergimizde, makalelerin yayınlanabilmesi için, yazıların aşağıda özetlenen formata uygun yazılmalıdır.

3.1. Metin, çift aralıklı ve 12 puntoyla Microsoft Word (6.0 ve üstü) yazılım programında Times New Roman karakterinde yazılacak ve internet/Web ortamında DergiPark sistemi üzerinden gönderilecektir.

3.2. Makalelerin 20 sayfa (A4 boyutlu ve 2 aralıklı) geçmemesi gerekmektedir. Yazılar ve şekiller sayfaya soldan 3,5 cm, alt/üst ve sağdan 2,5 cm boşluk bırakacak şekilde konumlandırılmalıdır.

3.3. Atıflar, dip notlarda değil, metin içinde ve parantezle (soyad, yıl: sayfa) verilecektir.

3.4. Açıklama notları numaralandırılarak ilgili sayfa altında yazılacaktır.

3.5. Tablolar numaralandırılıp tablo üstünde, şekiller şekil altında (atf varsa, tablo ve şekil altında, kullanım izni referansı ile birlikte), denklemler yaygın bilinirlikte ve açıklamalı olarak gösterilecektir.

3.6. Makalede içerisinde yapılan atıfların kaynakları, eğer varsa, notlardan sonra, makalenin sonunda, KAYNAKÇA başlığı altında alfabetik sırada, makale metninde olduğu gibi 12 punto, çift aralıklı olarak yazılmalıdır. KAYNAKÇA başlığı sayfanın sol tarafında kalın (bold) olmalıdır.

Kaynakça bölümü APA (American Psychological Association) kurallarına uygun olacak şekilde, aşağıdaki örneklerde gösterildiği gibi yazılmalıdır:

Kitaplar:

Murat, S. (2007). Dünden Bugüne İstanbul'un İşgücü ve İstihdam Yapısı, İstanbul: İTO Yayınları

Dergiler:

Sevim, O., Gülerüş Ş. (2012). Öğretmen Adaylarının Popüler Müziğe İlişkin Görüşleri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(1),199-210

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
BEYKENT UNIVERSITY
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

BEYKENT ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
MAKALE YAYIN KURALLARI:

3.7. Makalenin başlık ve yazar isminin altında, “ÖZ” ifadesinin altında Türkçe özet ; makalenin çalışma alanını tanımlayan en az üç, en çok beş “Anahtar Kelimeler”; İngilizce başlık, “ABSTRACT” ifadesi altında İngilizce özet ve Keywords (anahtar kelimelerin İngilizce çevirileri) yer almalıdır. Özet kısımları, 9 punto ile 200 kelimeyi aşmayacak şekilde yazılmalıdır. ÖZ ve ABSTRACT başlıkları, satır ortasında ve kalın (bold) yazılmalıdır. Yabancı dillerle yazılmış makaleler için, önce yabancı dilde, daha sonra Türkçe özet yer almalıdır. Özet kısımlarında, denklem, atıf, standart dışı kısaltmalar yer almamalıdır.

Makale Başlığı İngilizce ve Türkçe yazılmalıdır.

3.8. Makalelerin Özet, Giriş, Yöntem/Yaklaşım, Gelişme, Bulgular, Sonuç, Uygulamaya Katkısı ve Kaynakça bölümlerinden oluşmasına özen gösterilmesi beklenir.

3.9. Yazar/ların ismi makalenin altında yer almalı, unvanı ve çalıştığı kurum, birinci sayfada yıldızlı dip not olarak gösterilmelidir.

3.10. Yayın, danışma ve hakem kurullarında görev alanlar, kendi makalelerinin görüşmelerine ve hakem görevlendirmelerine katılmazlar.

3.11. Yayını uygun görülen makaleler yayın sırasına konur. Gönderilen makaleler ve düzeltme talepleri sonrasında da yayını uygun görülmeyen yazılar iade edilmez ve yazarına gerekçesiyle bildirilir.

3.12. Makalelerin bilimsel ve diğer hususlara ilişkin sorumluluğu yazar/larına aittir. Bir başkasından yaralanılan şekil, resim ve tablo alıntılarında, ilgili yazar/yayıncıdan izin yazısı alınmalı ve makale ekinde sunulmalıdır

3.13. Her sayıdaki hakem isimleri ve raporları beş yıl süreyle arşivlenecektir.

3.14. Yazar eserin telif hakkını elinde tutar ve ilk yayımlama hakkını dergiye verir. Eser, yazarının belirtilmesi ve ilk yayımının bu dergide yapılması koşuluyla diğerleri tarafından paylaşılmasına olanak veren Creative Commons Attribution lisansı altında lisanslanır.

İLETİŞİM:

Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ayazağa Yerleşkesi, 34396 Maslak – İstanbul

Tel: 0212 444 1997 dâhili;5056- 5187-5188

Faks: 0212 867 50 66

sosyalbilimlerdergi@beykent.edu.tr

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
BEYKENT UNIVERSITY
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

BEYKENT ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
PUBLICATION REGULATIONS:

To Writers: Writers should write their articles to the following regulations which are also requested by the comitte of TÛBİTAK-ULAKBİM.

1. Journal of Social Sciences of Beykent University is published TWICE (once every six months) a year.
2. It is published after the inspection of arbitrators and aims to support authentic studies. Articles must be sent to <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/bujss/index>. Writers must consider the following criteria which will be taken into consideration by arbitrators in their evaluations:

2.1 Writers, in their articles, must be able to demonstrate the axis of the periodical and secondary source evaluation and their novelty in accordance with such criteria and their contribution and application to social sciences.

2.2 They must also prove the contribution of research articles to the main axis of the periodical, articles' adequacy of statistical analysis and techniques using hypothesis and methodology.

2.3 Also writers must demonstrate logical unity of articles and show whether articles can be deemed relevant and/or satisfactory.

2.4 Articles' congruency to its title and whether key words are able to reflect contents of articles must be established.

2.5 Articles contribution to education by setting a high-quality model with diagrams and tables used must be illustrated. Articles concerning empirical studies will be given priority and writers submitting articles must follow the following criteria:

3. All articles must be written in Times New Roman, 12 point, using Double, Spacing in Microsoft Word (version 6.0 or above). They must be sent on the DergiPark system.

3.1 Articles should be no longer than 20 pages (A4 size paper with double spacing). Texts and figures should be located with a gap of 3.5 cm from the left and a gap of 2.5 cm from the top and the bottom of the page.

3.2 References are not to be given in the form of footnotes but must be noted in brackets (surname, year: page number) within the text.

3.3 Explanatory notes are to be numbered and written under the relevant pages.

3.4 Tables are to be numbered and the numbers are to be written on top of tables, explanation of figures are to be noted under figures (if references are used, they must be noted under tables and figures along with the permission reference number), equations are to be shown in a form that is commonly accepted along with their explanation.

3.5 A Bibliography (surname, name, for references, work "articles in quotation marks" place of publication, publishers, - in periodicals: issue, month, year, head and bottom of page-) year of publication, used must be attached to articles. Internet related references must be updated to include dates and time.

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
BEYKENT UNIVERSITY
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

BEYKENT ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
PUBLICATION REGULATIONS:

3.6 Bibliography must be written at the end of the article with alphabetical, 12 point and double space. Title must be bold and it must be on the side of left.

Bibliography must be APA (American Psychological Association) Books:

Murat, S. (2007). Dünden Bugüne İstanbul'un İşgücü ve İstihdam Yapısı, İstanbul: İTO Yayınları Journals:

Sevim, O., Gülerüz Ş. (2012). Öğretmen Adaylarının Popüler Müziğe İlişkin Görüşleri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(1),199-210

3.7 Under the title and author of the article, after the title of "ÖZ", there must be Turkish abstract ; (containing attributions and a conclusion) and 3-5 keywords must be included, under the English title, "ABSTRACT" there must be English abstract and Keywords. Abstract must be written 9 punto and 200 words. ÖZ and ABSTRACT titles must be written, middle of the line and (bold) For the foreign language of the articles, firstly foreign language, after Turkish abstract must be written. On the Abstract part, quotation, reference, abridgement must not be. Title of the article Makale must be written English and Turkish.

3.8 The name of the writer must be included at the bottom of the article and the writer's title, the institution s/he works for must be noted on the first page with a star symbol as a footnote.

3.9 In the related issue, those who serve in the Publication Committee and Committee of Arbitrators are not allowed to join meetings about the article concerned. Articles that are considered to be suitable for publication shall be put in the publication queue.

3.10 Articles sent and articles that are considered to be unsuitable for publication after required corrections will not be returned.

3.11 Responsibility for the articles from a scientific point of view and other related topics belong to the writer(s). With regard to references relating to figures, pictures and tables, a permission letter from the writer(s) or the publisher(s) concerned must be obtained.

3.12 If the article is published, writer(s) must send the following document stating that all copyrights are to be transferred to Beykent University along with the article concerned.

3.13 The referees names and their reports will be kept in our rewards for five years.

3.14 Author keeps hold of the copyright of the article and give the right of publishing to the journal firstly. Article is licenced by the, Creative Commons Attribution

CONTACT INFORMATION:

Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi

(Beykent University Journal of Social Sciences), Ayazağa Yerleşkesi 34396 Maslak - İstanbul

Telephone: 444 1997 – Ext.5056-5187-5188

Fax: 090212 867 55 76

sosyalbilimlerdergi@beykent.edu.tr

İÇİNDEKİLER *CONTENTS*

YARATICI MUHASEBE YÖNTEMLERİ VE FİNANSAL BİLGİLERİN MANİPÜLASYONU: PROFESYONEL MUHASEBE MESLEK MENSUPLARI ÜZERİNDE ÖRNEK BİR UYGULAMA :
CREATIVE ACCOUNTING METHODS AND MANIPULATION OF FINANCIAL DATA: A SAMPLE APPLICATION ON ACCOUNTING PROFESSIONAL

Yrd. Doç. Dr. Cevdet Kızıl, Yrd. Doç. Dr. İsmail Erkan Çelik, Yrd. Doç. Dr. Vedat Akman, Sevda Şener .....1 - 18

MATHEMATICS AND EXCEL BASED STATISTICAL LEAN ACCOUNTING IMPLEMENTATION ON A CONSTRUCTION INDUSTRY FIRM:

BİR İNŞAAT SEKTÖRÜ FİRMASI ÜZERİNDE MATEMATİK VE EXCEL TABANLI İSTATİSTİKİ YALIN MUHASEBE UYGULAMASI

Yrd. Doç. Dr. İsmail Erkan Çelik .....19 - 38

KABİN EKİPLERİNİN DUYGUSAL ZEKÂ YETENEKLERİNİN PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİNE ETKİSİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

A STUDY OF THE EFFECT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE SKILLS ON PROBLEM-SOLVING CAPABILITIES OF CABIN CREW MEMBERS

Türkan İŞYAPAN GÜRBÜZ, Doç. Dr. İlyas Sozen .....39 - 60

THE CHALLENGE OF THE THOUGHT OF SEXUAL DIFFERENCE WITHIN GENDER MAINSTREAMING: ITALYAN CİNSİYET FARKLILIK DÜŞÜNCESİNİN CİNSİYET KAYNAŞMASINA KARŞI DURUŞU

Yrd. Doç. Dr. Barbara Dell'Abate-Çelebi .....61 - 71

MÜSTAKİMZÂDE SÜLEYMÂN SÂDEDDİN'İN DURÛB-I EMSÂL ADLI ESERİNİN İŞİĞİNDA ATASÖZLERİNİN TÂRİHİ SEYRİ İLE ESERDEKİ ATASÖZLERİNİN TESPİTİ VE TASNİFİ:

THE IDENTIFICATION AND CLASSIFICATION OF THE PROVERBS WITH THEIR HISTORICAL JOURNEY CONCERNING THE WORK OF DURÛB-I EMSÂL OF MUSTAKIMZÂDE SÜLEYMÂN SÂDEDDİN

Doç. Dr. Ali Şeylan .....72 - 101

"EVERYBODY SHOULD WITNESS OUR HAPPINESS": MATRIMONIAL SHOWS ON TURKISH TELEVISION CHANNELS:

"HERKES MUTLULUĞUMUZA ŞAHİT OLMALI": TÜRK TELEVİZYON KANALLARINDA EVLİLİK PROGRAMLARI

Yrd. Doç. Dr. Erdem Güven, Yrd. Doç. Dr. İlkey Kamık .....102 - 117

THE IMPACT OF CONDITIONALITY ON THE TEMPORAL ASPECT OF ACCESSION PROCESS OF CANDIDATE STATES TO THE EU: TURKEY AND SERBIA IN COMPARATIVE PERSPECTIVE

ADAY ÜLKELERİN AB'YE KATILIM SÜRECİNDE KOŞULLULUĞUN ZAMANSAL AÇIDAN ETKİSİ: KARŞILAŞTIRMALI PERSPEKTİFTE TÜRKİ-YE VE SİRBİSTAN ÖRNEKLERİ

Dr. Pınar Erkem .....118 - 133

DİNAMİK ÇEVRE ETKİSİNDE PAZARLAMA STRATEJİLERİ VE PAZAR PERFORMANSI ANALİZİ: BİLİŞİM SEKTÖRÜ DEĞERLENDİRMESİ:

ANALYZING THE MARKETING STRATEGIES AND MARKETING PERFORMANCE IN DYNAMIC ENVIRONMENT: ASSESSING THE INFORMATION TECHNOLOGY SECTOR

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şahin Gök, Yasin Nar .....134 - 147

IMMIGRATION DISCOURSES IN THE CZECH REPUBLIC FROM THE PERSPECTIVE OF THE CURRENT REFUGEE CRISIS:

GOÇMEN KRİZİ BAKIŞ AÇISINDAN ÇEK CUMHURİYETİ'NDEKİ GOÇMENLİK SÖYLEMLERİ

Yrd. Doç. Dr. Marcel Mečiar .....148 - 161

ULUSLARARASI EŞYA TAŞIMA KONVANSİYONLARININ BAZI HÜKÜMLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ:

A COMPARATIVE ANALYSIS OF BASIC PROVISIONS OF THE INTERNATIONAL CARRIAGE OF GOODS CONVENTIONS

Yrd. Doç. Dr. Hakan Emanet .....162 - 172

RISE OF NEO-POPULISM AND THE DECLINE OF EUROPEAN AGENDA IN TURKEY

TÜRKİYE'DE YENİ POPÜLİZM'İN YÜKSELİŞİ VE AVRUPA GÜNDEMİNİN GERİLEMESİ

Yrd. Doç. Dr. Akif Bahadır Kaynak .....173 - 186

TUNCER CÜCENOĞLU'NUN KÖRDÖVÜŞÜ ADLI OYUNUNDA GECEKONDU VE VAROŞ KÜLTÜRLERİNİN YANSIMALARI:

SLUMS AND SLUM CULTURE IN THE GAME NAMED TUNCER CUCENOGLU KORDOVUS OF REFLECTIONS

Yrd. Doç. DR. Tuğçe Mine Aktulay Çakır .....187 - 201